

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU

AZƏRBAYCAN FOLKLORU KÜLLİYYATI

VIII cild

NAĞILLAR

VIII kitab

BAKI - 2008

REDAKSIYA HEYƏTİ

Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri doktoru (sədr);
İsrafil Abbaslı, filologiya elmləri doktoru, professor;
Teymur Bünyadov, akademik;
Tofiq Hacıyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Məhərrəm Cəfərli, filologiya elmləri doktoru, professor;
Paşa Əfəndiyev, filologiya elmləri doktoru, professor;
Oruc Əliyev, filologiya elmləri namizədi;
Qara Namazov, filologiya elmləri doktoru, professor;
Azad Nəbiyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Əziz Ələkbərli, filologiya elmləri namizədi;
Ağaverdi Xəlil, filologiya elmləri namizədi;
Seyfəddin Rzasoy, filologiya elmləri namizədi (məsul katib).

TƏRTİB EDƏNLƏR: f.e.d. **Hüseyn İSMAYILOV**
f.e.n. **Oruc ƏLİYEV**

NƏŞRİNƏ MƏSUL: f.e.n. **Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

Azərbaycan folkloru külliyyatı, VIII cild, Nağıllar (VIII kitab), Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2008, 400 səh.

©Folklor İnstitutu, 2008

ÜÇBİĞ KOSA

Belə rəvayət edirlər ki, keçmişdə bir padşah varıdı. Bu padşahın üç oğlu, bir də üç qızı varıdı. Kiçik oğlunun adı Şəmil idi. Bir gün padşah azarlayır, ölüm döşəyinə düşür. Oğlanlarını yanına çağırır deyir:

– Oğlanlarım, mənim sizə iki vəsiyyətim var. Biri budu ki, mən öləndən sonra üç gün mənim qavrımı* qoruyun. Birinci gün böyük oğlum, ikinci gün ortancıl oğlum, üçüncü gün balaca oğlum qavrımın üstündə qarovul çəksin. İkincisi də budu ki, mənim elçi daşımın üstündə hər kim oturub qızımı istəsə, verərsiniz ona.

Oğlanları əllərini gözlərinin üstə qoydular.

Bir neçə gündən sonra padşahın xəstəliyi şiddətlənib, ölüm şərbətini içdi. Oğulları aparıb atalarını basdırıb evə qayıtdılar. Axşam padşahın balaca oğlu dedi:

– Atamızın vəsiyyətinə əməl etməliyik, böyük qardaş, bu gün sənin növbəti. Get atamızın qavrın qoru.

Böyük oğlan cəld yaraq-əsbabını geyinib, atına minib qavırsanlığa** tərəf yola düşdü. Böyük qardaş gedəndən sonra kiçik qardaş öz yaraq-paltarını geyib, onun dalınca getdi ki, görsün qardaşı atasının qavrını doğrudan da qoruyacaq, yoxsa yatacaq. Bu da atını sürüb getdi, ancaq böyük qardaşını uzaqdan pusurdu. Bir də gördü ki, qardaşı qavrın üstündə bir saat dayanıb, sonra gedib bir samanlı çardağa çıxıb yatdı. Bunu görənlər balaca qardaş gəlib atasının qavrının üstündə qarovul çəkməyə başladı. Gecənin yarısı olmuşdu, bir də gördü ki, uzaqdan bir atlı gəlir. Başdan ayağa qırmızı paltar geymiş, qırmızı yaraq taxıb, qırmızı ata minmişdi. Atın ağzından qırmızı alov çıxa-çıxa gəlir. Gəlib qavrın üstündə oğlanı görənlər kimi, qılinc

* Qəbrimi.

** Qəbiristanlıq.

çəkib həmlə elədi. Padşahın oğlu bunu görüb, cəld öz qılıncını süyürüb* elə çaldı ki, atının başı yerə düşdü. O saat oğlanın yarağını soyundurub atıynan bərabər bir yerdə saxladı. Dünya ağarmağa başlayanda bunları götürüb öyə** getdi. Atı bir yerdə bağladı, yarağı da öylərində gizlədib yatdı. Səhər açıldı, bir də gördülər ki, qardaşları gəlir. O biri qardaşları soruşdular:

– Nə gördün? Nə eşitdin?

Böyük qardaş cavab verdi ki, heç bir şey görmədim.

Qardaşlar hərə öz işinə getdilər. Yenə axşam oldu, bu gecə də ortancıl qardaş qavrın üstünə getdi. Bu gedəndən bir az sonra yenə balaca qardaş öz atını minib ortancıl qardaşının dalısınca getdi. Bir qədərdən sonra gördü ki, bu da böyük qardaşı kimi, bir az dayanandan sonra getdi samanlı çardaqda yatdı. Yenə balaca oğlan gəlib atasının qavrı üstündə dayandı. Gecənin yarısı gördü ki, uzaqdan bir atlı gəlir. Yaşıl paltar, yaşıl yaraq geyinmiş, bir yaşıl at da minmiş. Atın ağzından yaşıl alov çıxır-çıxır gəlir. Gəlib qavrın üstünə çatdıqda oğlanı görüb qılıncını süyürdü, oğlana həmlə elədi. Padşahın oğlu aman verməyib, onu da öldürdü. Oğlan düşmənin atını töyləyə çəkdi, yaraq-paltarını da evlərin birində gizlətdi.

Tezdən ortancıl qardaş da gözlərini ova-ova gəldi, bundan da soruşdular ki, qardaş, nə gördün. Bu da böyük qardaşı kimi cavab verdi. Üçüncü gün balaca qardaş dedi:

– İndi mənim növbətimdi.

Axşam bu da o biri qardaşlar kimi, yaraq-paltarını geyinib getdi atasının qavrı üstündə durdu. Bir də gördü ki, uzaqdan bir sarı atlı, sarı paltarlı, sarı yaraq taxmış, atın ağzından sarı alov çıxan bir adam gəlir. Gəlib qavrın üstündə oğlanı görən kimi qılıncını çəkib buna həmlə elədi.

* Sivrilib.

** Evə.

Padşahın oğlu da o saat qılıncını çıxarıb bir-birlərinə həmlə elədilər. Bir az vuruşduqdan sonra padşahın oğlu bunu da öldürdü. Paltarını, yarağını, atını götürüb səhər tezdən gəlib atı o biri atların, paltarı paltarların və yarağı da yaraqların yanına qoydu. Səhər gün çıxan vaxt qardaşlar durub gördülər ki, balaca qardaşları Şəmil gəlibdi. Soruşdular ki, qardaş nə gördün? Nə eşitdin? Balaca qardaş da cavab verdi ki, heç nə görmədim, heç bir şey də eşitmədim. Beləliklə, bir neçə zaman keçdi. Bir gün günorta vaxtı padşahın balaca oğlu bazardan evə qayıdanda gördü ki, elçi daşının üstündə bir yekə quş oturub. Oğlan quşdan soruşdu:

– Nə istəyirsən?

Quş dedi:

– Allahın əmri, atanın vəsiyyətiylən sənə böyük bacını istəyirəm.

Şəmil o saat bacısını gətirib quşa verdi. Quş qızı götürüb getdi. Axşam qardaşları evə gəlib bacılarını görmədikdə soruşdular:

– Böyük bacımız hanı?

Balaca qardaş dedi:

– Atamızın vəsiyyətinə görə elçi daşının üstündə bir quş oturmuşdu, böyük bacımızı istədi, mən də verdim, quş götürüb getdi.

İki qardaşın acığı tutub, ona dedilər:

– Bundan sonra sən evdən bayıra çıxmayıb, bacımızın yerində işlərsən.

O gündən sonra Şəmil evdən bayıra çıxma bilmədi. Bacısının yerinə işləməyə başladı. O biri qardaşlar isə səhər bazara, axşam evə gəlirdilər. Bir gün yenə Şəmil gördü ki, elçi daşının üstündə bir ilan oturub. Oğlan soruşdu:

– İlan qardaş, nə istəyirsən?

İlan cavab verib dedi:

– Mən ilanlar padşahıyam, adıma Şahmar deyirlər. Allahın əmri, atanın vəsiyyətiylən ortancıl bacını istəyirəm.

Oğlan o saat ortancıl bacısını gətirib ilana verdi. İlan da qızı götürüb getdi. Axşam qardaşları evə gəlib ortancıl bacılarını görməyib soruşdular:

– Bəs bacımız hanı?

Şəmil cavab verdi:

– Atamızın vəsiyyətinə görə verdim ilana.

Yenə oğlana acıqlanıb dedilər:

– Sən dəli olmusan, nədi! Bundan sonra hər iki bacımın yerində işləyəcəksən.

Şəmil evdə qalıb hər iki bacının işini görürdü. O biri qardaşları da səhərdən bazara gedib, axşam evə gəlirdilər.

Bir gün yenə böyük qardaşları bazara getmişdi, balaca qardaş gördü ki, elçi daşının üstündə bir aslan oturub. Oğlan soruşdu:

– Aslan qardaş, nə istəyirsən?

Aslan cavab verdi:

– Allahın əmri, atanızın vəsiyyətiyənən kiçik bacını istəyirəm.

O saat Şəmil bacısının qolundan tutub aslana verdi. Yenə axşam qardaşları gəlib bacılarını görmədikdə soruşdular:

– Bəs balaca bacımız hanı?

Oğlan dedi:

– Bir dənə aslan gəlib elçi daşının üstündə əyləşib, Allahın əmri, atanızın vəsiyyətiyənən kiçik bacımızı istədi, mən də verdim.

Yenə oğlana acıqlanıb dedilər:

– Bundan sonra hər üç bacımın işini sən görməlisən.

O gündən sonra balaca qardaş evdə qalıb qardaşlarının yeməyini hazırlayıb, ev-eşiyi təmizləyirdi. Bir neçə ay bu cür dolandılar. İndi sizə xəbər verim Feyruz bəydən.

Feyruz bəy bu şəhərin ən böyük bəylərindən biri idi. Bunun gözünün ağı-qarası üç gözəl qızı varıdı. Bu qızları çox bəylər, xanzadələr istəyirdi, ancaq Feyruz bəy heç bi-

risinə verə bilmirdi. Çünki birisinə versə, o biriləri bundan inciyərdi. Ona görə şəhərin kənarında bir böyük xəndək qazdırıb, içini suyanan doldurdu, qızları xəndəyin o biri qırağına qoyub dedi:

– Hər kim atını xəndəyin bu qırağından o biri qırağına sıçratsa, qız onundu.

Bütün şəhərdə olan bəylərin, xanzadələrin oğlanları atlanıb xəndəyin qırağında at çapmağa başladılar. Heç kim atını xəndəyin o biri qırağına sıçrada bilmədi. Bu tərəfdən padşahın iki böyük oğlu da hərəsi beş yüz manatlıq at alıb xəndəyin qırağına getməyə hazırlanırdılar. Şəmil nə qədər yalvardı ki, mənə də aparın, tamaşa eləyim, qoymadılar ki, sənə yerin deyil, at ayağı altında qalıb ölərsən. Nə qədər yalvardı, mümkün olmadı. İki böyük qardaş atlanıb getdilər. Bunlar gedəndən sonra Şəmil durub töyləyə getdi. Atasının qavrı üstündən birinci gecə gətirdiyi qırmızı atı çıxartdı. Ata tumar verdikdən sonra evdən qırmızı paltar, bir də qırmızı yarağı götürüb ata süvar olub yel kimi rəvan* oldu.

Xəndəyin qırağındakı adamlar gördülər ki, yuxarıdan bir atlı gəlir ki, atın ağzından qırmızı alov çıxır. Atın ayağı yerə dəymir. Hamı qırağa çəkilib Şəmilə yol verdi. Şəmil gəlib xəndəyin qırağına çatdı, atını bir aşağı, bir yuxarı çapıb elə sıçratdı ki, qırx addım da xəndəkdən o yana düşdü. Bir də atı qaytarıb, böyük qızı götürüb bir dəqiqədə gözdən itdi.

Bu işə camaatın hamısının ağzı açılı qalmışdı. Oğlan evə çatan kimi, cəld paltarı, yarağı soyunub hərəsini öz yerinə qoydu, qızı da evlərin birində gizlədib, öy işlərinə başladı. Axşam oldu, qardaşları bikiş gəldilər. Şəmil soruşdu:

– Qardaşlar, gördüyünüzdən mənə də söyləyin görüm nə təhər oldu, qızı kim apardı?

* Getdi.

Böyük qardaş dedi:

– Bir qırmızı atlı gəlib qızı apardı, ancaq biz gərək sabah adama min manatlıq at ala.

Səhər tezdən yenə hər iki qardaş bazara getməyə hazırlandı. Şəmil nə qədər yalvardı ki, məni də aparın tamaşa eləyim, aparmadılar. Özləri çıxıb getdilər. Bunlar gedəndən sonra yenə Şəmil durub töyləyə getdi. İkinci gecə gətirdiyi yaşıl atı, yaşıl paltarı, yaşıl yarağı geyib, atın ağızından yaşıl alov çıxı-çıxa getdi. Xəndək qırağında olan camaat gördü ki, yuxarıdan bir atlı gəlir, tərədən dırnağa yaşıl geymiş, atının ağızından yaşıl alov çıxır. Oğlanın heybətindən hərə bir tərəfə dağıldı. Oğlan xəndək qırağına çatıb atını bir aşağı, bir yuxarı sürüb xəndəyi elə sıçradı ki, iyirmi addım da xəndəkdən o yana düşdü, cəld ortancıl qızı götürüb gözdən itdi. Xəndək qırağında olan bütün camaat əl çalıb, "halal olsun, pəhləvan" - dedilər. Şəmil qızı öydəki qızın yanına apardı, paltarları, atı öz yerinə qoyub, öy işlərinə məşğul oldu. Axşam oldu, iki qardaş kor-peşiman gəldilər. Şəmil soruşdu:

– Qardaşlar, nə gördünüz? Nə eşitdiniz? Mənə söyləyin.

Qardaşları dedi:

– Nə olacaq, yenə bir yaşıl atlı gəlib qızı apardı. Bu gün də bir iş görə bilmədik. Əgər qismət olsa, sabah hərəmiz iki min manatlıq at ala. Bəlkə bir iş edə bildik.

Bunu deyib yatdılar. Səhər tezdən hər iki qardaş durub at tadarükünə başladılar. Yenə Şəmil yalvarmağa başladı ki, bu gün məni aparın, axırını gündü. Mən də tamaşa eləyim. Qardaşları buna acıqlanıb razı olmadılar, özləri getdilər. Bunlar gedəndən sonra Şəmil atasının qavrı üstündən gətirdiyi sarı atı mindi, sarı paltarı, sarı yarağı geyinib uçar quş kimi getdi. Bir vaxt xəndək qırağında olan camaat gördü ki, yuxarıdan bir atlı gəlir. Atın ayağının gurultusundan qulaqları tutulur. Atın ağızından sarı alov çıxı-çıxa quş kimi uçar. Camaat dedi:

– Bəli, bu gün də qızı bu apardı.

Hamı durub oğlana baxırdı. Şəmil xəndəyin qırağına çatıb bir aşağı, bir yuxarı çapıb xəndəyi elə sıçradı ki, qırx addım xəndəkdən o yana düşdü. O saat Feyruz bəyin axırını qızını götürüb gözdən itdi. Xəndək qırağında olan camaat kor-peşiman dağılmağa başladı. Bunların bərabər padşahın iki oğlu iki min manata aldıkları atlarının quyruğundan tutub öyə gəldilər. Yenə Şəmil qabaqlarına gəlib soruşdu:

– Qardaş, bu gün axırını gündü. Gördüklərinizdən mənə söyləyin. Deyin görüm bu gün qızı kim apardı?

Qardaşları qaş-qabaqlarından zəhər yağa-yağa cavab verdilər:

– Nə bilək hansı köpək oğlu apardı?!

Tay Şəmil bir söz deməyib, axşam yeməklərini yeyib yatdılar. Səhər tezdən iki qardaş bazara öz işlərinə getdilər. Balaca qardaş da öy işlərinə məşğul oldu. Beləliklə, səs-siz-səmirsiz dolanmağa başladılar. Bir neçə gündən sonra Şəmil dedi:

– Qardaşlar, atamız öləndən sonra biz bilmirik ki, atamızdan bizə nə qalmışdır. Durun öyləri, tövlələri gəzək, görək nə var.

Qardaşlar razı oldular. Üçü də bir yerdə gəzməyə başladılar. Əvvəlcə töyləyə getdilər, töylənin qapısını açan kimi gördülər ki, üç dənə at var, hərəsi bir rəngdədi. Bunu görən qardaşlar, -Ax atamızdan nə gözəl atlar qalıbmış?!- deyib, içəri yüyürməyə başladılar. Şəmil onların döşlərindən dala itələyib:

– Atanızdan qalan bunlar deyil, -deyib qapını bağladı, dedi:

– Gəlin otaqları gəzək.

Yuxarı otaqlara çıxdılar. Otaqların birisinin qapısını açan kimi gördülər ki, hərəsi bir rəngdə üç dəst qəşəng yaraq çəngəldən asılmışdı. Bunu görən qardaşlar özlərini

yaraqların üstünə saldılar ki, "ax, atamızdan nə gözəl yaraqlar qalıb?!" O saat Şəmil otağın qapısını bağlayıb, o biri otağın qapısını açdı. Gördülər ki, üç qız, bir-birindən gözəl, taxt üzərində oturmuşlar. Bunu görən iki qardaş "ax atamızdan nə gözəl qızlar qalıbmı?!"-deyib özlərini içəri soxdular. Şəmil qabaqlarını kəsib dedi:

– Dayanın!

Qardaşların ikisi də dayandı. Şəmil böyük qardaşına dedi:

– Qardaş, yadımdadırmı, atamızın birinci gecə qavrını qorumağa gedəndə çıxıb samanlı çardaqda yatdın ha! O gecə mən o qırmızı atı, o qırmızı yarağı gətirmişəm. Atnan, yarağan da bu qızı gətirmişəm. Al, bunlar sənindi.

Sonra üzünü ortancıl qardaşa tutub dedi:

– Sən də ikinci gecə gedib samanlı çardaqda yatdın, bu yaşıl atı, yaşıl yarağı o gecə gətirmişəm. Bunlardan da bu qızı gətirmişəm. Al, bunlar da sənindi. Üçüncü gecə də öz növbətimdə bu sarı atı, sarı yarağı gətirmişəm. Bu yarağan, atnan da bu qızı gətirmişəm. Bunlar da mənimdi. Mənim arvadım öydən bayıra çıxmayacaq, çünki bu qızın Üçbiğ Kosa adında bir düşməni var ki, on ildi bu qıza aşiqdi. Əgər bu şərtimi qəbul eləsəniz, bunları sizə verəcəyəm, qəbul eləməsəniz, sizə heçzad verməyəcəyəm.

Qızlardan əl çəkmək istəməyən qardaşlar şərti qəbul elədilər. Hər iki qardaş öz arvadına tapşırı ki, Şəmilin aravdından göz-qulaq olsunlar, öydən eşiyə çıxmağa qoymasınlar, hər bir işi də özləri görsünlər.

Bu gündən sonra hər iki bacı silirdi, süpürürdü, bişirirdi, düşürürdü, balaca bacıyan Şəmil yeyib-içib keyf edirdilər.

Bir gün bu iki bacının balaca bacıya acığı tutub həsəd* apardılar. Öz aralarında dedilər ki, biz bunun qaravaşı

*Paxıllıq. Amma burada xainlik mənasındadır.

deyilik ki, bu xanım kimi, əlini isti sudan soyuq suya vürmasın. Qoy bu gün də o işləsin. Bunu deyib balaca bacını çağırdılar ki, gəl öyü süpür. Balaca qız da özündən böyük bacılarının sözündən çıxmıyıb, öyləri süpürüb zibilini apardı ki, tullasın, o gedən, qız bir də geri qayıtmadı. Bu biri bacıları nə qədər gəzdirərsə, qızı tapmadılar. Qız bir parça ət olub, elə bil ki, pişik aparmışdı. Qızı gördüm deyən olmadı. İki bacı qorxularından bilmədilər nə etsinlər. Axşam oldu, qardaşlar gəlib əhvalatı bildilər. O saat Şəmil qızın dalınca getdi. Səhər açılan vaxt aslanın evinə çatdı. Atndan düşüb qapını döydü. Aslan dedi:

– Bura o üç qardaşdan başqa heç kəs gəlməz. Gedin görün, əgər iki böyük qardaşa, başlarını gətirin, yox balaca qardaş Şəmidirsə, qızıl tabağa qoyub gətirin.

O saat gəlib qapını açıb gördülər ki, Şəmidir. Qızıl tabağa qoyub aslanın hüzuruna gətirdilər. Aslan bunu görən kimi, qabağına gəlib, hər ikisi bir-biriynən görüşdülər. Oğlan məsələni açıb söylədi, qızın yox olmağını bildirdi. Şəmil gecə aslanın mənzilində qalıb, səhər tezdən birbaşa ilanın mənzilinə gəldi. Atndan düşüb qapını döydü. İlan dedi:

– Bura padşahın üç oğlundan başqa heç kəs gəlməz, gedin görün, əgər iki böyük qardaşdasa, başlarını kəsin, yox əgər balaca qardaşdı, qızıl tabağa qoyub yanıma gətirin.

Gedib qapını açıb gördülər ki, balaca qardaşdı. O saat qızıl tabağa qoyub ilanın hüzuruna gətirdilər. Oğlan ilannan görüşdükdən sonra əhvalatı söyləyib, Üçbiğ Kosanın mənzilini soruşdu. İlan dedi:

– Tanıyıram. Sən bu gecə qal, səhərdən qoşun götürüb gedərik.

Oğlan dedi:

– Yox, mən tək getməliyəm.

İlan nə qədər elədisə, oğlanı yoldan döndərə bilmədi. Oğlan ilannan salamatlaşıb yol getməyə başladı. Axşamüstü

quşun mənzilinə çatıb qapını döydü. Quş dedi:

– Bura bəniadəmdən heç kəs gəlməz. Bu olsa-olsa, padşahın oğlanlarından olar. Gedin görün, əgər iki böyük qardaşdıda, başlarını kəsin, yox balaca qardaşdıda, qızıl tabağa qoyub yanıma gətirin.

O saat gedib qapını açıb gördülər ki, padşahın balaca oğludu. Qızıl tabağa qoyub quşun hüzuruna apardılar. Oğlan quşnan görüşüb əhvalatı söyləyib, Üçbiğ Kosanın mənzilini soruşdu. Quş dedi:

– Gecəni burda qal, səhər mən sənə yol göstərəm.

Şəmil gördü ki, axşamdı, gecə vaxtı bir yerə gedə biləsi deyil. Gecəni quşun mənzilində qaldı. Səhər tezdən durub, quşdan Üçbiğ Kosanın mənzilini soruşdu. Quş dedi:

– Bax, bu yol düz ora gedir, ancaq ehtiyatlı ol, çünki Üçbiğ Kosa yaman məlundu, özünü gözlə. O hər gün tezdən ova gedir. Bir tərəfdə dur, gözlə. O gedən kimi, sən gedib qızı götür qaç. Yoxsa başqa cür əlacı yoxdu, sən onnan bacara bilməzsən.

Şəmil quşdan bu yeri öyrəndikdən sonra Üçbiğ Kosanın mənzilinə tərəf gəldi. Bir saat yol gedəndən sonra Üçbiğ Kosanın mənzilinə çatdı. Atdan düşüb atını bir yerdə gizlətdi, bir yanda durub baxırdı. Bir vaxt gördü ki, Üçbiğ Kosanın altında üçayaqlı at darvazadan çıxıb dağa tərəf yola başladı. O saat oğlan həyəətə girib, qızı səslədi. Qız oğlanın səsini eşidən kimi, özünü oğlanın qucağına atdı. Oğlan da qızı darvazadan çıxartdı, atın tərkinə alıb başladı yol getməyə. Bu halda Üçbiğ Kosaya xəbər getdi ki, qızı apardılar.

Üçbiğ Kosa da uçar quş kimi, Şəmilin dalınca tərpendi. Bir vaxt Şəmil gördü ki, Üçbiğ Kosa bunlara çatmaqdadı. Atını nə qədər bərk sürdüsə, qurtara bilməyib Üçbiğ Kosanın qabağına döndü. Üçbiğ Kosa Şəmilə çatan kimi, elə bir qılınc vurdu ki, təpəsi təzə yelpənək kimi ikiyə bölünüb atdan yerə düşdü. Üçbiğ Kosa atdan düşüb oğlanı

parça-parça doğrayıb xurcunun gözlərinə doldurub atın belinə qoydu, ata bir qamçı vurub, qızı aldı yenə öz mənzilinə gətirdi. Oğlanın atı birbaşa gəlib quşun mənzili qabağında dayandı, bərkdən kişnədi. Quş bunu eşidən kimi qapını açdırdı, gördü ki, Şəmilin atıdı, amma özü yoxdu. Şəmil nə qədər axtarıdılarsa, tapa bilmədilər. Atın üstündən xurcunu düşürüb gördülər ki, Şəmil xəngəl kimi parça-parça doğranıb xurcunun gözlərinə doldurulmuşdur. Quş o saat oğlanın doğranmış parçalarını necə ki, lazımdı öz qaydasıyan yer-bəyerinə düzdü. Qanadının altından bir tük çəkib Şəmilin bədəninə çəkdi. O saat Şəmil qalxıb oturdu, yanında qızı görməyib soruşdu ki, bəs qız hanı? Quş soruşdu:

– Qızı görə bildinmi, yoxsa yox?

Şəmil əhvalatı quşa söylədi. Quş dedi:

– Dur atı min, get Üçbiğ Kosanın mənzilinə. Bir kənardə durub gözlə. Nə vaxt Üçbiğ Kosa ova getsə, sən gedib qıza deyərsən ki, Üçbiğ Kosa gələndə atı hardan aldığını öyrənsin. Bunları qıza öyrədəndən sonra özün də bir tərəfdə gizləyib, onların danışıqlarını tamam eşidərsən. Ondən sonra qızı qaçırmaq asandı.

Şəmil quşdan bu sözləri eşidəndən sonra atını minib yol getməyə başladı. Gedib Üçbiğ Kosanın bağında bir ağacın dalında gizləndi. Bir vaxt gördü ki, Üçbiğ Kosa atını minib öydən çıxdı. Şəmil o saat gəlib qıza dedi:

– Üçbiğ Kosa gələndə ondan soruş gör üçayaqlı atı hardan alıbdı. Bunu bildikdən sonra səni burdan qaçırmaq asandı.

Şəmil özü də öydə şkafların birində gizləndi. Axşam oldu Üçbiğ Kosa ovdən gəldi, atını bağlayıb, birbaşa qızın otağına getdi. Şam yeməyindən sonra qız başladı ağlamağa. Üçbiğ Kosa qızın ağlamağını görüb dedi:

– Mənim əzizim, niyə ağlayırsan. Mənim səni necə sevdiyimi, sənin yolunda ölümə getdiyimi bilirsən, amma sən bir dəfə də olsun mənim üzümə gülmürsən. Mənnən

oturub bir doyunca danışmırsan. Həmişə göz yaşı tökürsən. Buna səbəb nədi?

Qız göz yaşlarını silib dedi:

– Həmişə səni sevirəm deyirsən, ancaq yalan deyirsən. Sən məndən öz sirrlərini gizlədirsən. Elə olur ki, məni üç günlərlə öydə tək qoyub gedirsən, hara gedirsən, hardan gəlirsən, o üçayaqlı atı hardan alıbsan mənə söyləmirsən. Üçbiğ Kosa qızın gözlərindən öpüb dedi:

– Mən hər gün səhər tezdən ova gedirəm. O ki, üç gün gedib gəlmirəm, onda bu dağın dalında mənim bir qoca anam var, onun yanına gedirəm. Mənim bu atımın da sirri bizim bu eşikdə bir daş var, ondadır. Hər kim o daşın üstündə oturub, qamçısını tez vurub qalxızsa, ordan dördayaqlı at çıxacaq. O ata heç bir quş çata bilməz. Yox, tez vurub qalxıza bilməzsə, oradan üçayaqlı at çıxacaq ki, o at birincidən bir az yavaş gedəcək. Mən də bu atı ordan çıxarmışam. İndi bildinmi, mənim gözəlmi? Bundan başqa mənim heç bir sirrim yoxdu.

Qız yalandan Üçbiğ Kosanın üzünə gülümsəyib ondan razılıq elədi. Bu minvalnan yatıb səhəri elədilər.

Səhər tezdən yenə Üçbiğ Kosa atını yəhərləyib ova getdi. Bu gedən kimi, Şəmil şkafdan çıxıb birbaşa eşikdəki daşın yanına getdi. Daşın üstünə çıxıb, qamçını cəld vurub, qalxızdı. O saat daşdan bir dördayaqlı at çıxdı. Şəmil atı minib, qızı da tərkinə alıb yol getməyə başladı.

O saat Üçbiğ Kosaya xəbər getdi ki, qızı apardılar.

Üçbiğ Kosa da Şəmilin dalınca atını tərpetdi. Şəmil atının cilovunu çəkib aramnan gedirdi. Bir vaxt gördü ki, Üçbiğ Kosa gəlir.

Bu halda Üçbiğ Kosanın atı bərkdən qışqırıb qabaqdakı ata dedi:

– Ay nankor, mənim yiyəmin arvadını hara aparırsan?

O saat oğlanın atı dala dönüb dedi:

– Sən hələ dalına alıb mənim üstümə gətirdiyin

adamın üzünə bax, sonra mənim üstümə gəl, heç olmasa mən bir qəribə oğlan gəzdirirəm. Sən isə kaftarı almısan dalına mənim üstümə gəlirsən.

Bu halda Üçbiğ Kosanın atı dayandı, dönüb yiyəsinin üzünə baxdı. Bu vaxta qədər at Üçbiğ Kosanın üzünə baxmamışdı. At gördü ki, üstündəki bir kaftardı. O saat sil-kələnib, Üçbiğ Kosanı ayaqları altına salıb öldürdü. Şəmil Üçbiğ Kosanın atına qızı mindirib düz öz öylərinə gəldilər. Şad, şadman yaşadılar.

MƏLİK DUCAR*

Biri varıdı, biri yoxudu, günlərin bir günündə bir padşah varıdı. Bu padşah yatıb gecə yuxuda gördü ki, bir qız gəlib bunun dizinin üstündə oturdu. Padşah bu qızı görən kimi, bir könüldən min könülə ona aşıq oldu. Padşah yuxudan ayılan kimi çox keyfsiz oldu, çox çalışdı ki, qızı tapsın, amma tapa bilmədi. Padşah divan-dərə işini buraxıb qızı axtarmağa başladı, ağlamaqdan onun iki gözləri tutulub oturdu evdə.

Günlərin bir günündə padşah bütün şəhər əhlini yığıb, məclis qurub dedi:

– Ey adamlar, kimdi sizlərdən bir nəfər gedib mənim gözümün dərmanını gətirsin?

Daşdan, divardan səs çıxdı, bu adamlardan səs çıxmadı. Amma padşahın iki oğlu varıdı, biri rəiyyət qızından kiçik oğluydu ki, adı Məlik Ducar idi, biri də şah qızından olan böyük oğluydu.

Padşahın böyük oğlu gördü ki, atasının əlindən camı alan yoxdu, ayağa durub camı atasının əlindən alıb dedi:

– Ata, mən gedirəm.

Ata minib oğlan düz üç həftə yol getdi, gedib bir bulağa çatdı, gördü ki, burda bir ağac var ki, hər yarpağı bir yorğan kimidi. Padşahın oğlu bu yarpaqdan dərib, qızıl bulağın suyundan da götürüb gəldi atasının yanına. Atasını ona dedi:

– Oğlum, gəldin? Harayacan getmişdin?

Oğlan cavab verdi:

– Qızıl bulağa kimi.

Padşah gülüb dedi:

– Mən axşam çıxıb səbh namazını qızıl bulaqda qılmışam. Bundan mənim gözümə dərman olmaz.

* Bu nağıla "Şəbanəli mehtər və Məlik Ducarın nağılı" da deyilir.

Padşah məclis çağırdı, bütün arzuman* pəhləvanlarını yığıb dedi:

– Kimdi gedib mənim gözlərimin dərmanını tapan?

Yenə də daşdan, divardan səs çıxdı, bu arzuman pəhləvanlarından səs çıxmadı. Məlik Ducar vəzirə dedi:

– Vəzir, atama de, icazə versin mənə gedib gözünün dərmanını tapım.

Vəzir padşahın yanına gedib dedi:

– Məlik Ducar getmək istəyir.

Padşah dedi:

– Padşah qızından olan oğlum gedib neynədi ki, rəiyyət qızından olan oğlum da gedib neynəsin?

Vəzir çox dedi, padşah az eşitdi, axırda padşah razılıq verdi. Məlik Ducar mehtərhanaya** enib gördü ki, burada bir at bağlanıb ki, buna nə minmək olur, nə də düşmək. İstədi mehtərhanadan çıxsın, at dilə gəlib dedi:

– Məlik Ducar, getmə, gəl min belimə.

At yerə əyildi. Məlik Ducar atın belinə minib yola düşdü.

Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi-sərsər kimi, ayaq üzəngidə, diz qabırğada, axşam çıxan Məlik Ducar səbh namazını qızıl bulaqda qıldı. Ordan da atın minib getdi çatdı bir meşəyə. Atını yancidar eləyib buraxdı bir çəmənliyə, özü də yatdı.

Xəbəri sizə kimdən verim, qaçaqlardan. Təllin üstündə bir neçə qaçaq o yana, bu yana baxırdı, gördülər ki, meşənin içində bir at var ki, onun kimi at heç yerdə ələ düşməz. Qaçaqlar təllindən enib meşəyə gəldilər, atı tutub apardılar birbaşa təllə. Bunlar atı tutub aparmaqda olsunlar, eşit Məlik Ducardan. Məlik Ducar ayılıb gördü ki, at yoxdu, çox göz gəzdirdi, axırda atın ləpirini*** tutub birbaşa

* Qüvvətli mənasında işlənmişdir.

** At tövləsi mənasındadır. Əslində at saxlayanlar evi deməkdir.

*** İzini, ayaq izini.

getdi həmin təllə. Gördü ki, burda dəsgah var, gəl görəsən. Sonra baxıb gördü ki, burda bir mehtərxana var. O mehtərxanaya gedib, atları o saat açıb qatışdırdı bir-birinə. Atlar kişnəməyə başladılar. Eşit quldurbaşidan. Quldurbaşı arvad xaylağıydı. Səs-küyü eşidəndə adamlarına dedi:

– Gedin görün bayırda nə mərəkədi?

Məlik Ducar əlində qılinc durmuşdu, gördü ki, dəstənin qabağı açıldı. Məlik Ducar əl elədi zülmət qılafına*, nərə çəkib, gələn, gələnin boynunu vurdu. Ta otuz səkkizini tamam elədi. İçəridən quldurbaşı xanım dedi:

– Mehtər Şaban, get gör bu gedənlər niyə qayıtmırlar?

Məlik Ducar əlində qılinc durmuşdu, gördü ki, bir nəfər oğlan çıxdı bunun qabağına. Mehtər dedi:

– Ey oğlan, əl saxla.

Məlik Ducar dedi:

– Ey oğlan, adın nədi, özün kimsən?

Şaban dedi:

– Adım Şabandı. Özüm də bu mehtərxanada mehtərəm.

Məlik Ducar dedi:

– Ey Şaban, atımdan mənə soraq ver.

Mehtər Şaban dedi:

– Sənin atın burdadı. Görürəm sən igid pəhləvansan, bu saat səni xanım çağırtdıracaq, səndən xəbər alacaq ki, sən bu adamları nə cür qırdın? Onda deyərsən ki, bunları yığıb bir-birinin üstə otuz səkkizinin başını birdən kəsdim. Nəbadə, deyəsən ki, bir-bir kəsdim, yoxsa quldurbaşı xanımın acığı tutar. Məlik Ducar dedi:

– Yaxşı, deyərəm.

Eşit xanımdan. Xanım gördü ki, gedən gəlmir, dedi:

– Gedim görüm bunlar harda ilişib qaldı.

* Qılinc deməkdir.

Eşiyə çıxıb gördü ki, burda bir oğlan var ki, gözəllikdə, şücaətdə tayı-bərabəri yoxdu. Quldurbaşı xanım üzünü oğlana tutub dedi:

– Ey oğlan, sən bu arzuman pəhləvanları nə cür öldürdün?

Məlik Ducar dedi:

– Xanım, hamısını bir-birinin üstünə yığıb başlarını birdən kəsdim.

Quldurbaşı xanım əlini vurdu Məlik Ducarın kürəyinə, dedi:

– Halal olsun sənə anadan əmədiyin süd!

Bu qalmaqlan Məlik Ducar bir müddət qaldı bu qızın yanında. Bir gün mehtər Şaban Məlik Ducara dedi:

– Sən hara, bura hara?

Məlik Ducar dedi:

– Xəbər alma, səfərim böyük səfərdi.

Şaban dedi:

– Gəl sən mənə özünən apar.

Məlik Ducar dedi:

– Mənnən sən ayaq tuta bilməzsən.

Şaban dedi:

– Mən sənnən ayaq tutaram.

Bu çox dedi, o az eşitdi, axırda Məlik Ducar razı oldu. At minib düşdülər yola. Az gedib çox dayandılar, gəlib çatdılar bir ağacın dibinə, oturdular ki, bir az sərinləşsinlər. Mehtər Şaban gördü yerdə bir şey parıldayı, əyilib götürdü, amma Məlik Ducara demədi.

Hər iki yoldaş at minib düz altı ay yol getdilər, gəlib çatdılar bir şəhərə, atdan düşüb rahat oldular. Gördülər ki, bu şəhərin tacirləri padşah üçün sovqat yollayırlar. Məlik Ducar dedi:

– Şaban, heç olmaz ki, bütün şəhər əhli padşah üçün sovqat tutsun, mən tutmayım?

Ha fikirləşdilər, padşaha layiq bir şey tapmadılar.

Şaban dedi:

– Mən gələndə yoldan bir qanad tapmışam, gəl qanadı yollayaq padşaha. Məlik Ducar qanada baxıb gördü ki, doğrudan da bu gözəllikdə qanad heç yerdə yoxdu. Bunlar da bu qanadı qızıl məcməyiyə qoyub padşaha yolladılar. Padşah qanadı görən kimi, tacirlər gətirən matahlar heç oldu. Padşah şad olub durdu qanada baxmağa. Vəzir gördü ki, bu qanad evə gələndən sonra hamı gözdən düşdü. Axırda vəzir özü də gözdən düşdü. Padşah bütün işlərini buraxıb bu qanadla məşğul oldu. Axır vaxtlarda heç vəzirən də danışmırdı. Vəzir öz-özünə dedi:

– Yaxşı, Məlik Ducar, gör sənın başına nə oyun açacağam?

Bir neçə gündən sonra vəzir gəlib padşaha dedi:

– Qanadın yaxşı qanaddı. Bu qanad evə gələndən bəri görürəm çox şad olubsan, amma heyf ki, bu qanadın öz quşu yoxdu.

Padşah dedi:

– Ay vəzir, qoy oturmuşuq, oturaq, bu quşu indi biz hardan tapaq? Elə bu qanad özü də gözəl şeydi.

Vəzir girdi padşahın qılığına, dedi:

– Qanad gətirən oğlana əmr etsən, quşu da tapıb gətirər.

Vəzir çox dedi, padşah az eşitdi, axırda padşah yoldan çıxıb dedi:

– Məlik Ducara deyın ki, quşu tapıb gətirsın.

Bu xəbər Məlik Ducara çatan kimi, gəldi Şabanın yanına, dedi:

– Padşah qanadın quşunu da istəyir. Məlik Ducarın atı bu sözü eşidən kimi dilə gəlib, dedi:

– Get padşaha de, çöldə bir ev tikdirsin, dünyada nə ki, yeməli şey var, o evə qoydursun, sonra gəl, mən yolun sənə deyərəm. Məlik Ducar padşahın yanına getdi, necə ki, at demişdi, Məlik Ducar da padşaha dedi.

Padşah əmr elədi çöldə bir ev tiksinlər. Onun içinə dünyada nə ki, yeməli şey var, qoysunlar. Nağıllarda vaxt tez başa gələr, ev tikilib qurtardı. Hər şey hazırdı. Məlik Ducar atın yanına gəlib dedi.

– Ev hazırdı.

At Məlik Ducara dedi:

– Gedərsən həmin yerə, görəcəksən ki, cəmi quşlar gəldi, hərəsi bir şeyin üstə oturub yeyir. Həmin qanadın quşu da gəlib baldan yeməyə başlayacaq, onda tutarsan.

Məlik Ducar gəlib evin bir tərəfində gizləndi. Gördü ki, dünyada nə ki, quş var, gəlib töküldülər bura, hərəsi bir şeyin üstə cumub yeməyə başladı. Həmin quş da gəlib balın üstə oturdu, başladı baldan yeməyə. Məlik Ducar quşu tutub padşaha apardı. Vəzir pəncərədən baxırdı, bir də gördü ki, Məlik Ducar əlində quş budu gəlir. Vəzir iki əlini bir-birinə vurub dedi:

– Gəl, köpək oğlu, bu səfər səni elə bir yola yollayım ki, nə iyin tapılsın, nə də piyin.

Məlik Ducar gəlib quşu padşaha verdi. Vəzir baxıb gördü ki, heç olmasa əvvəl padşah hamıdan qabaq bunun salamını alırdı, amma indi heç üzünə baxmaq istəmir. Vəzir gəldi padşahın yanına, dedi:

– Qibleyi-aləm, əhvalın necədi?

Padşah başını yuxarı qaldırmayıb dedi:

– Yaxşı.

Vəzir baxıb gördü ki, padşah buna heç baxmadı. Elə quşu saxlayıb dizinin üstə tumarlayır. Vəzir dedi:

– Mal var, dövlət var, quş da ki, var, amma bunların bircə şeyi əksikdi.

Padşah dedi:

– Nə şeyi əksikdi?

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm, bu quşun sahibi Pəri xanımı gətirmək lazımdı.

Padşah dedi:
– Quş var bəsdə, rəhmətliyin oğlu, indi Pəri xanım haradadı, kim gedib onu tapacaq?
Vəzir dedi:
– Quşu, qanadı gətirən Pəri xanımı da gətirər.
Padşah dedi:
– Yəqin gətirə bilər.
Padşah adam yolladı Məlik Ducarı əhvalatdan xəbərdar elədilər. Məlik Ducar atın yanına gəlib dedi:
– Padşah quşun sahibi Pəri xanımı istəyir.
At dilə gəlib dedi:
– Gedib padşaha deyərsən ki, bir kisə əşrəfi boyda qoğal bişirtdirsən, sonra sənənin işin yoxdu.
Xəbər padşaha çatdı ki, Məlik Ducar deyir, bir kisə qoğal bişirtdirsən, özü də əşrəfi boyda. Padşah əmr elədi qoğal bişirilsin. Qoğal hazır oldu. Məlik Ducar qoğalı götürüb gəldi atnan Şabanın yanına. At dilə gəlib dedi:
– Minin belimə.
Şabannan Məlik Ducar ata minib getdilər. Nağıllarda vaxt tez başa gəlir. Bunlar gəlib çatdılar bir qapıya. At dedi:
– Məlik Ducar, götür kisəni.
Məlik Ducar kisəni götürdü.
At dedi:
– Gedərsən o görünən qapıya, çatan kimi qapı açılar, çıxarsan pilləkənnən yuxarı. Səni qızlar görəni kimi, istəyəcəklər tutub tilsimə salsınlar. Bacar tez kisəni başaşağı çevir. O zaman qızlar başlayacaq qoğalları yığmağa. Onların başı qarışanda sən də gedib qızı götürüb gələrsən.
Məlik Ducar getdi, qabağına bir qapı gəldi, qapı açıldı. Məlik Ducar içəri girib gördü burda o qədər qız var ki, sayı yoxdu. Qızlar bunu görəni kimi, durdular ayağa. Məlik Ducar tez kisəni başı aşağı çevirdi. Qızlar başladılar qoğal yığmağa. Məlik Ducar bunu görəni kimi, yüyürüb Pəri xanımın yanına getdi. Oğlanı görəni kimi, pəri xanım dedi:

– Məlik Ducar, quşu neylədin?
Məlik Ducar dedi:
– Quşunu salmışam qəfəsə.
Qız bu sözü eşidən kimi dedi:
– Məni quşuma yetir.
Bunlar ikiyildər oldular üç. Ata minib başladılar getməyə. Pəri xanım dedi:
– Ey Məlik Ducar, düzünü de görüm quşu neyləmişən? Düzün deməsən, səni sallam atdan yerə. De görüm məni kimə aparırsan?
Məlik Ducar dedi:
– Səbr elə, allah kərimdi.
At dedi:
– Məlik Ducar, gözlərinizi yumun.
Bunlar hər üçü gözlərini yumdular. Gözlərini açdıqda Məlik Ducargil baxıb gördülər ki, çatıblar şəhərə.
Pəri xanım şəhərin bir qırağında çadır qurub oturdu. Xəbər gedib padşaha çatdı ki, qıznan oğlan gəlibdi. Padşah böyük dəstəynən Pəri xanımın pişvazına gəldi. Padşah qızı görəni kimi, bir könüldən min könlə Pəri xanıma aşiq olub dedi:
– Vəzir, bu qızı gərək alam. Səhərisi gün vəzir Pəri xanıma elçi gəldi. Pəri xanım dedi:
– Mən razıyam, ancaq padşah özü çox qocadı. Bir hamam tikdirsən, onun hövzələrinə dəniz atının südünü tökdürüb çimsin, olsun cavan oğlan, sonra gedim ona.
Vəzir padşahın yanına gəlib dedi ki, bəs qız belə deyir.
Padşah dedi:
– Vəzir, buna tədbir.
Vəzir dedi:
– Məlik Ducarı yolla at südü səfərinə.
Padşah dedi:
– Məlik Ducarı çağırım.
Məlik Ducarın dalınca adam getdi.

Eşit vəzirdən. Vəzir qızı görən kimi, Pəri xanıma aşiq olub dedi:

– Ey dili-qafil, kim bilir Məlik Ducar at südü tapacaq, ya yox. O gəlincə mən padşahın başını batırıb, Pəri xanımı alaram.

Bəli, Məlik Ducar gəldi padşahın yanına, padşah ona dedi:

– Gərək dəniz atı südü tapasan.

Məlik Ducar gəlib atının yanına dedi:

– Padşah at südü istəyir.

At dilə gəlib dedi:

– Məlik Ducar, get padşaha deynən poladdan qırx dənə sənin boyuna köynək tiksin, bir uzun örkən, bir də poladdan bir bıçaq qayırtdırsın, sonra mən sənə təhərini deyərəm.

Məlik Ducar gedib padşaha dedi ki:

– Poladdan qırx köynək, bir örkən, bir də bıçaq hazır elə.

Padşah Məlik Ducarın dediklərini hazır eləyib verdi. Məlik Ducar şeyləri götürüb gəldi atının yanına.

At dilə gəlib dedi:

– Ey Məlik Ducar, minərsən belimə, gedərik filan dəryanın qırağına. Həmin örkəni bağlarsan boynuma, mən girərəm dənizə. Elə ki, gördün dənizdə qırmızı köpük əmələ gəldi, onda bil ki, sağam. O vaxt bıçağı atarsan həmin köpüklənən yerə, örkəni çəkərsən.

Məlik Ducar ata minib getməyə başladı.

Vəzir gördü ki, Məlik Ducar getdi. Aranı xəlvət edib, gəldi qızın yanına, istədi qapını açıb içəri girsin. Bir də gördü qapıda bir oğlan dayanıb. Şaban gördü ki, vəzirdi, əl elədi dəyənyə, vəzirin başına bir dəyənek vurdu, vəzirin başı yarıldı, qanı axa-axa vəzir gəldi evlərinə. Səhər vəziri padşah çağırırdı, gördü vəzirin başı sarıqlıdı, dedi:

– Vəzir, başına nə olub?

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm, ayağım sürüşdü, başım yarıldı.

Bu dəfə padşah hazırlaşdı ki, getsin qızın yanına. Şaban gördü ki, padşah gəlir. Padşahın üzünə elə bir sille vurdu ki, gözünün altı qapqara oldu. Padşah qayıdıb getdi. Sabah vəzir gəlib gördü ki, padşahın gözünün altı qaradı, dedi:

– Qibleyi-aləm, gözünə nə olub?

Padşah cavab verdi:

– Arı sancıb.

Vəzir barmağını dişləyib dedi:

– Yəqin mənim başıma gələndən bunun da başına gəlib.

Bunlar burda qalmaqda olsun, xəbəri verim sizə Məlik Ducardan. Məlik Ducar gedib çatdı dəryanın qırağına. At vurdu özünü dəryaya. Məlik Ducar gördü ki, dəryada ağ köpük əmələ gəldi. Tez bıçağı köpüyə atdı, örkəni çəkdi, at çıxdı kənara. Atın dalınca iki at da gəldi. Məlik Ducar istədi öz atına minsin, gördü ki, atının arxası xalis yaradı, at bütün dəridən çıxıb. Məlik Ducar atların birinə minib gəldi Pəri xanımın yanına. Həmin hovuzları gətirdiyi atların südüynən doldurdular. Padşaha xəbər getdi ki, gəlsin çimməyə. Vəzir dedi:

– Mən də çimirəm.

Vəzirən padşah soyunub girdilər hovuzla. Bunlar hovuzla girən kimi torpaq oldular.

Məlik Ducar qızı götürüb gəldi həmin şəhərə, padşahın taxtını tapşırırdı camaata, özü də qızı götürüb gəldi birbaşa atasının vilayətinə sarı. Gəlib şəhərin qırağına çatdılar. Məlik Ducar baxıb gördü ki, şəhərin qapıları bağlıdı. Məlik Ducargil çadır qurub, qaldılar çöldə. Pəri xanım səhərə kimi burda bir imarət saldırdı ki, padşahın imarətindən də artıq. Səhər oldu padşaha xəbər getdi ki, Məlik Ducar gəlib. Padşah dedi:

Aparın məni oğlumun yanına. Padşahın əlindən tutub birbaş apardılar Məlik Ducarın yanına. Pəri xanım gördü ki, padşah gəlir, tez bir ovuc torpaq atdı padşahın gözünə. Torpaq padşahın gözünə düşən kimi, gözləri açıldı. Padşah dedi:

– Vəzir, mənim gözlərim bu qızın eşqindən kor olmuşdu, gərək oğlumu öldürəm, bu qızı alam. Padşah daha oğluynan görüşməyib geri döndü, getdi paytaxtına. Aşpaza tapşırırdı:

– Bir nimçə aş çək, bu zəhəri də tök içinə.

Bu tərəfdən də Məlik Ducara xəbər yolladı ki, bu gün qonaqdı mənə. Məlik Ducar getmək istəyəndə Pəri xanım ona dedi:

– Gedirsən get, amma atan səni öldürüb məni alacaq.

Məlik Ducar getdi atasının yanına, oturub danışdılar. Araya xörək gəldi. Aşpaz bilməyib Məlik Ducarın nimçəsini qoydu padşahın böyük oğlunun qabağına, böyük oğlunun aş nimçəsini də qoydu Məlik Ducarın qabağına. Padşahın oğlu xörəyi yeyən kimi öldü. Padşah peşman oldu. Məlik Ducar durub xudahafizləşdi. Padşah neçə gün yas saxlayan sonra yenə oğlu Məlik Ducarı çağırtdırıb dedi:

– Oğul, sabah ova hazırlaş, səni də aparacağam.

Məlik Ducar gəldi Pəri xanımın yanına. Atası dediyi sözləri ona nağıl elədi. Pəri xanım dedi:

– Bu dəfə də səni öldürmək istəyir, qorxma, allah kərimdi.

Səhər padşah durub Məlik Ducara adam yolladı ki, hazırlaşsın. Pəri xanım dedi:

– Məlik Ducar, bu tulanı da özünən apar, sənə kömək elər.

Padşah qoşun götürüb çölə çıxdı. Su tapılmayan bir yerdə çadır qurdular. Məlik Ducar gedib ovladı: durdular kabab bişirməyə. Padşah Məlik Ducarın xörəyinə o qədər duz qatmışdı ki, ta yemək olmurdu. Məlik Ducar kababdan

bir-iki tikə yeyib, gördü ki, susuzluqdan alışıb yanır, dedi:

– Mənə su.

Ona dedilər:

– Su filan təllin dibində var, get orda içərsən.

Məlik Ducar yola düşüb təllə tərəf getməyə başladı. Tula da bunun dalınca düşdü. Padşah bütün çeşmələri bağlatmışdı. Həmin təllin ətəyində bir çeşmə vardı ki, orada bir imansız qarı qoymuşdu. Padşah qarıya tapşırılmışdı ki, Məlik Ducar gəlib su istəsə, deyərsən: "gözünün birini ver, bir qurtum su verim". Məlik Ducar gəlib çeşməyə çatdı, qarından su istədi. Qarı dedi:

– Gözünün birini qoy çıxardım, bir qurtum su verim.

Məlik Ducar razı oldu. İmansız qarı Məlik Ducarın gözlərini çıxarıb ona su verdi. Tula gördü ki, Məlik Ducarın gözləri çıxıb düşdü yerə, tula tez gözləri götürüb qoydu dilinin altına. Məlik Ducar oldu kor. Bir-iki gün burda qaldılar, tula gördü ki, Məlik Ducar yaman acıyıb, durdu getdi görsün nə tapar. Tula belə getməkdə olsun, eşit göyərçindən. Bunlar qanad-qanada verib endilər bulaqdan su içsinlər. Gördülər burda bir adam var. Göyərçinlərin böyüyü dedi:

– Bacılı-bacılı, tanıyırsan bu oğlanı?

O biri dedi:

– Yox, tanımıram.

Böyük göyərçin dedi:

– Bu Məlik Ducardı, atası bunun gözlərini çıxartdırıb.

Göyərçin dedi:

– Bəs bu yazıq burda qalıb neyləyəcək?

Göyərçin dedi:

– Ey Məlik Ducar, yatmışan ayıl, ayıqsan eşit. Biz ki, burdan qalxdıq, ayağımızın altından bir yarpaq düşəcək, o yarpağı götürüb saxlarsan, ya öz gözünü, ya da bir cüt qoyun gözü taparsan, o gözləri qoyarsan gözünün içinə, yarpağı əzib suyundan çəkərsən gözünə, gözlərin sağalar.

Quşlar uçub getdi. Bunların ayağının altından bir yarpaq düşdü. Məlik Ducar əlini yerə sürtüb yarpağı tapdı. Eşit tuladan.

Tula gedirdi, gördü ki, bir qarı yayma* bişirir. Qarının başı xəmirə qarışanda tula dəstərxandan bir yaymanı götürüb qaçdı. Qarı bir vaxt xəbər tutub gördü ki, yayma yoxdu. Bir o yana, bir bu yana baxıb gördü ki, tula yaymanı alıb dişinə aparır. Qarı işini-gücünü qoyub, tulanın dalınca düşdü. Tula getdi, bu getdi. Axırda tula özünü yetirdi Məlik Ducara, yaymaları qoydu onun dizinin üstünə. Məlik Ducar gördü dizi yanır, əlini sürtüb gördü ki, yaymadı. Tez götürüb yedi. Qarı özünü yetirib gördü ki, burda bir oğlan oturub, gözləri kordu. Qarı xəbər aldı:

– Ey oğlan, burda niyə oturubsan?

Məlik Ducar başına gələnə danışdı, sonra yarpağı çıxarıb qarıya uzatdı, dedi:

– Bir cüt qoyun gözü tap, bu yarpağı əz, sıx suyunu çıxart çək gözümə.

Qarı yarpaqları aldı, istədi gedib qoyun gözü tapsın, tula dilinin altından Məlik Ducarın gözlərini yerə saldı. Qarı əyilib Məlik Ducarın gözlərini götürdü, qoydu yerinə. Yarpağı əzib suyunu çəkdi gözlərinə, o saat gözləri oldu anadangəlmə. Bunlar burdan durub getməkdə olsunlar. Xəbəri sizə kimdən verim, padşahdan. Padşah Pəri xanımı gətirməyə qoşunu qoşun dalınca yollayırdı, amma Şabanın bacara bilmirdi. Mehtər Şaban Pəri xanımın qapısını kəsdirib durmuşdu. Gələn qoşunu qırıb, geri qaytarırdı.

Bir gün Məlik Ducar gəlib şəhərin kənarında durdu; gördü ki, Şaban qoşunu çin kimi biçir. Tez özünü meydana yetirdi, qılıncı sıyırıb qoşunun canına düşdü. Pəri xanım gördü ki, meydanda bir oğlan var. Şabandan da artıq vurur. Qız tez aşağı düşüb özünü yetirdi meydana, gördü ki,

* Sacda bişirilən nazik yuxa və ya çörək.

Məlik Ducardı, özü də sağ-salamatdı. Pəri xanım sevin-di-yindən heç bilmədi nə eləsin. Xəbər yolladı Şabana ki, qorxmasın Məlik Ducar gəlibdi. Şabanın dizinə qüvvət gəldi. Hər ikisi qoşunu qıra-qıra gəlib girdilər şəhərə. O qədər adam qırıldı ki, şəhəri qan basdı. Atası bunu görən kimi, ona tərəf gəldi. Məlik Ducar dedi:

– Ata, necəsən?

Padşah başını aşağı saldı. Məlik Ducar atasını taxtdan saldı, sonra atasını da, vəzirini də bağladı qatırım quyruğuna. Qatıra bir-iki çəkdi, qatır bunları başladı o yana, bu yana çırpmağa, hər tikəsi bir kolda qaldı. Bundan sonra Məlik Ducar, pəri xanım, bir də mehtər Şabanı götürüb şəhərə gəldi. Qırx gün, qırx gecə toy elədi. Padşahın nə ki, tərəfdarları vardı hamısının boyununu vurdurdu. Məlik Ducar başladı bu şəhərdə ədalətnən padşahlıq eləməyə. Onlar keyf çəkib yerə keçdilər, siz də burada var olun.

CEYRANIN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, günlərin bir günündə Hindistanda bir padşah var idi. Bu, çox zalım padşah idi. Özü də böyük tilsimkar idi. Dünyada padşah yox idi ki, bu Hind padşahından inciməyə.

Bu padşahın Zərğova adlı gözəl bir qızı var idi. Belə ki, bu qız üçün hər tərəfdən elçi gəlib istəyirdilər, amma padşah qızı heç kimə vermirdi.

Sənə xəbər verim Rum padşahının oğlundan.

Rum padşahının oğlu Zərğova xanımın eşqindən dəli-divanə olmuşdu. Ancaq neçə kərə elçi göndərmişdisə də, padşah qızı Zərğovanı verməyib elçini qaytarmışdı. Axırda Rum padşahının oğlu qoşun çəkib dava eləmişdi, ancaq dava ilə də Zərğovanı ala bilməmişdi.

Rum padşahının oğlu əlacsız qalıb, atasının var-yoxundan əl çəkib başlamışdı tilsim dərsi oxumağa. Nə ki, tilsim var idi öyrənəndən sonra qayıdıb gəlmişdi Hində, xəbər göndərmişdi Hind padşahına ki, Zərğova xanıma ver mənə! Verməsən, sənənlə tilsim davası eləyəcəyəm. Ya gərək sən qalasan dünyada, ya da mən. Elə ki, bu xəbər gəlib çatdı, Hind padşahı baxıb gördü ki, bu çox tilsim dərsi oxuyub, bununla bacara bilməyəcək, çağırıb vəziri dedi:

– Vəzir, tədbir gör mənə! Rum padşahının oğlu Əhməd gəlib. Özü də tilsimin bütün açarlarını bilir. Əgər başlasam davaya gücüm çatmaz.

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, gəl bir dəmir sandıq qayır, qonaqlıq çağır, qonaqlığa Rum padşahının oğlu Əhməd də çağır, ver bihuşdalarını ona, sal sandığa, itir getsin.

Padşah vəzirin tədbirinə razı olub, Rum padşahının oğlu Əhmədə xəbər göndərirdi ki: "razıyam, özü də bu gecə mənə qonaqdı".

Əhməd razı olub, durub gəldi Hind padşahının evinə

qonaq. Bir az danışib-güləndən sonra araya süfrə gəldi. Padşah tez durub getdi aşpazın yanına, Əhmədin xörəyinə bihuşdaları töküüb, qayıtdı oturdu yerində.

Xörək araya gəlib bismillah eləyən kimi Əhməd bihuş olub yıxıldı yerə. Hind padşahı o qədər yanırırdı Əhmədin əlindən ki, o saat Əhmədi saldı sandığın içinə, üstəlik bir tilsim də oxuyub döndərdi tüstüyə, sandığın ağzını bağlayıb götürdü, gəldi imarətinin dalında bir məndəcər var idi, həmin məndəcərin günçıxan tərəfində bir dərin quyu qazıyıb, sandığı salıb quyuya, quyunu da torpaqlayıb, çıxıb getdi.

Padşah həmin gün bir imarət tikdirib Zərğova xanıma köçürtdü təzə imarətə ki, quş quşluğu ilə qızı görməsin.

Bunlar burada qalsın, sənə xəbər verim Hind vilayətindən.

Hind vilayətində Rizvan adında kasıb bir kişi olurdu. Bunlar bir ər idi, bir də ki, arvad. Rizvanın əlindən heç bir sənət gəlməzmiş, təkə odunçuluqdan başqa. Səhər durub oduna gedərmiş, axşam olan kimi qayıdıb evə gələrmiş, az-çox qazandıqlarını yeyib, başlarını bir təhərnən dolandırarlarmış.

Bir gün Rizvan səhər durub oduna gedir. Bir şələ yığıb, götürüb gəlir bazara. Satan macalda padşahın darğası gəlib Rizvanı tutur. Odununu şələ ilə əlindən alıb, özünü də döyüb qovur.

Rizvan bir başına, bir döşünə vurub ağlaya-ağlaya gəlib padşahın elçi daşının üstə oturub gözləyir.

Qədimlərdə hər padşahın özünə görə bir elçi daşı var idi. Kimin nə dərdi olsaydı, gəlib oturardı elçi daşının üstündə, padşaha xəbər göndərirdi ki, elçi gəlib. Padşah izin verəndən sonra, gəlib elçi daşının üstündə oturanı aparardılar padşahın yanına.

Rizvan da elçi daşının üstündə oturmuşdu. Padşaha xəbər getdi ki, elçi daşının üstündə bir nəfər gəlib oturubdu.

Padşah dedi:
– Gedin, görün nə istəyir?
Gəlib Rizvana dedilər:
– Neyçün oturmusan elçi daşının üstündə? Diləyin nədi?
Rizvan dedi:
– Mən padşahı görmək istəyirəm.
Qayıdıb padşaha xəbər verdilər ki, elçi daşının üstündə oturan səni görmək istəyir.
Padşah dedi:
– Gedin, çağırın!
Padşahın adamları gəlib Rizvanı götürüb, gəldilər padşahın yanına. Rizvan ədəb salamını verib dayandı.
Padşah xəbər aldı:
– Nəyə gəlmisən? Diləyin nədi?
Rizvan dedi:
– Padşah sağ olsun, bir şələ odunum var idi. Sənin darğan tutub aldı əlimdən.
Padşah əmr verdi ki:
– Darğanı çağırın gəlsin!
Darğanı çağırıdılar, gəldi padşahın hüzuruna. Padşah dedi:
– Bu kişinin odununu ver!
Darğa dedi:
– Padşah sağ olsun, odunu işlətməşəm, pulu nə qədər eləyir, verim.
Rizvan dedi:
– Mən pul istəmirəm, öz odunumu istəyirəm.
Padşah Rizvana hər cür odun verdi, pul verdi, Rizvan almayıb dedi:
– Mənə ancaq öz odunum gerekdi. Verməsəniz çıxıb bazara sizi biabır eləyəcəyəm.
Padşah dedi:
– Rizvan, gəl odununun adını çəkmə! Nə sənət

bacarırsan verim sənə, işlə, iki o qədər qazan!

Rizvan bir qədər fikrə getdi. Haçannan-haçana başını qaldırıb, padşahın üzünə baxıb dedi:

– Padşah sağ olsun, bağbanlıq bacararam.

Padşah dedi:

– Elə mənə bağban gerekdi. Eybi yoxdu. İndi ki, ürəyindən bağbanlıq keçir, get mənim imarətimin dalında məndəcər bir yer var, o yeri verdim sənə. Amma gün çıxan yerdə bir çökək məndəcər yer var, nəbada o yerə dəyəsən.

Rizvan günü səhərdən başladı bu məndəcəri belləyib bağ salmağa. Nağıllarda ay, il tez başa gələr. Çox çəkmədi, Rizvan burada bir bağ saldı, gəl görəsən... Bağ becərəndən sonra padşaha xəbər göndərdi ki, bağ hazırdı, gəlsin baxsın. Padşah vəzir-vəkili çağırıb cəmləşdilər bir yerə, durub gəldilər Rizvanın bağına tamaşa eləməyə. Padşah bağa girən kimi gördü ki, Rizvan burada bir bağ salıbdı, gəl görəsən. Burada hər cür ağacdən, güldən əkib... Bura olub bir lələzarlıq. Gül bülbülü çağırır, bənövşələr açıb, ağacdakı meyvələr dəyib, elə bil behiştin bir guşəsidi. Padşah Rizvana "afərin" deyib bağ dolandı, gedən macalda Rizvana bir kisə qızıl verib çıxıb getdi.

Padşah çıxıb gedəndən sonra Rizvan bir gün əlinə bel alıb o baş, bu başa gəzirdi, birdən yadına düşdü ki, padşah ona demişdi, gün çıxan yerdə məndəcər bir yer var oranı işləmə.

Rizvan şübhələnib dedi, görəsən burada nə var ki, padşah razılıq vermir. Gərək bu məndəcərliyi qazıyam, görəm burada nə var.

Rizvan alıb əlinə beli, başladı məndəcər yeri belləməyə. Belləyən vaxt gördü ki, yerin altından səs gəlir ki:

– Ey Rizvan, nə üçün məni qoymayırsan rahat yatmağa?

Rizvan bu səsi eşidən kimi düşüb qorxuya qaçdı. Axşama kimi bağa girmədi. Səhər tezdən arvadına dedi:

– Arvad, get bağa, filan məndəcərlikdə bel qoymuşam, onu götür, gəl!

Rizvanın arvadı Nisə durub gəldi bağa, həmin məndəcərlikdəki beli götürüb gəlmək istəyirdi ki, birdən yer altından səs gəldi:

– Ay Nisə qarı, ərin Rizvan niyə gəlmədi?

Belə deyəndə Nisənin ürəyi gedib dəydi yerə.

Rizvan arvadını gözlədi, gördü ki, arvadı gəlib çıxmadı. Gün batana kimi gözlədi, gördü ki, yox arvad gəlib çıxmadı. Durub ayağa çıxdı bağa. Amma qorxusundan məndəcərliyə getməyib, bir az uzaqda dayanıb, ağzı dolusu çığırmağa başladı:

– Ay Nisə!.. Ay Nisə!..

Rizvan gördü ki, nə Nisə? Nisə yoxdu. Getdi fikrə. Axırda qeyrətə dolub dedi:

– Cəhənnəmə ki, gedirəm, nə olar, olar.

Rizvan durub, canın dişinə alıb, özün yetirdi məndəcərliyə. Gördü ki, arvadı Nisə tirtap uzanıb.

Rizvan yeriyib irəli, Nisəni bir neçə kərə silkələyib ayılmaq istəyirdi ki, birdən yerin altından yenə də səs gəldi. Rizvan canını dişinə alıb dedi:

– Hərçi badə-bad! Nə olur-olsun! Gərək bu məndəcərliyi qazıyam, görəm burda nə var.

Rizvan Nisəni ayıldıb, götürüb gəldi evinə, xəbər aldı:

– Arvad, sənə nə oldu ki, ürəyin gedib sərilməmişdin yerə?

Nisə başına gələnə əri Rizvana danışdı. Rizvan da başına gələnə arvadı Nisəyə danışdı dedi:

– Arvad, mən gedirəm məndəcərliyi qazıyam, görəm yerin altında nə var.

Rizvan günü batırıb, beli əlinə alıb bina qoydu məndəcərliyə. Başladı torpağı yumşaldıb qazmağa. Dörd boy qazıb beşə çatanda dəmir sandığa rast gəldi. Tez arvadı Nisəni harayına çağıraraq zor-gücnən sandığı quyudan çıxar-

dıb, götürüb gəldi evinə, dedi:

– Arvad, qapıları bağla, açaq bu sandığı, görək içində nə var?

Nisə durub, qapı-bacanı bərk-bərk bağlayıb gəldi ərinin yanına. Rizvan bismillah deyib sandığın qapağını açan kimi tüstü evi bürüdü. Haçandan-haçana tüstü gözdən itib gedən kimi Rizvanın qabağında bir dərviş peyda oldu. Dayanıb dedi:

– Ey Rizvan, salamunəleyküm!

Rizvanın qorxudan qarnına sancı düşdü. Tez dərvişə baş əyib dedi:

– Əleyküməssəlam!

Dərviş Rizvana dedi:

– Ya gəl mənə qardaş ol, ya da səni öldürürəm.

Rizvan dedi:

– Məni nə üçün öldürürsən? Qardaş demirsən, olaq da.

Dərviş dedi:

– Rizvan, şərtim var.

Rizvan xəbər aldı:

– Başına dönüm, şərtini de görüm!

Dərviş dedi:

– Birinci şərtim budu ki, mənim sandığa nə üçün girməyimi xəbər almayasan.

Rizvan dedi:

– Baş üstə, almaram.

Dərviş dedi:

– İkinci şərtim odu ki, mən neyləsəm, nə iş görsəm, məndən xəbər almamalısən.

Rizvan dedi:

– O da baş üstə, almaram.

Dərviş dedi:

– Üçüncü şərtim odu ki, sənin arvadını hara göndərdim, başına nə gətirdim məndən heç bir söz xəbər almayıb

deməyəsən ki, filan işi niyə belə gördün?

Burda Rizvan bir az dayanıb fikrə getdi.

Dərviş xəbər aldı:

– Rizvan nə deyirsən? Razısan, ya yox?

Rizvanın çarəsi kəsilib dedi:

– Çox gözəl, razıyam.

Günorta vaxtı dərviş əl atıb, yeri qazıb, bir kasa qatıq çıxardı. Qatığı Rizvana göstərüb xəbər aldı:

– Rizvan, bu qatıq ağdı, qara?

Rizvan istədi deyə ki, qatıq ağdı, birdən dərvişin şərti yadına düşüb dedi:

– Bilmirəm.

Dərviş dedi:

– Mən deyirəm bu qatıq qaradı. Sən necə bilirsən?

Rizvan dedi:

– Qoy bir yaxşı-yaxşı baxım.

Rizvan boylanıb kasaya baxandan sonra dedi:

– Dərviş baba, qatıq qaradı.

Rizvan belə deyəndə dərviş dedi:

– Rizvan, mən üç günün səfərinə gedirəm. Tez gələ-rəm, amma mən gedib gəlincə evdən bayıra çıxma, arva-dının yanına da girmə.

Rizvan baş üstə dedi. Dərviş Rizvanın evindən getmək bəhanəsilə çıxıb damda gizləndi.

Gecənin bir aləmində düşüb damdan endi həyəətə, gördü ki, ər-arvad yatıblar. Dərviş enib bağa, həmin mən-dəcərliyə getməkdə olsun, Rizvan bu tap-tupa ayılıb gördü ki, həmin dərvişdi. Düşüb qarabaqara dərvişin dalısınca, gəlib çıxdı həmin məndəcərliyə. Özün verib ağacların dibinə gördü ki, dərviş bu məndəcərliyə üzüquylu düşüb başladı ağlamağa. Haçandan-haçana durub, əlinə bel alıb, yeri qazmağa başladı. Böyük bir daş qaldırdı, daşın altından bir quyu çıxdı, dərviş girib quyuya, haçandan-haçana quyudan çıxdı, qucağında da bir ceyran.

Dərviş ceyranın başını kəsdi, alıb dalına, götürüb gəldi, çıxıb dama, yıxılıb yatdı.

Rizvanı fikir götürüb xof apardı ki, bu necə olan işdi. İstədi durub çıxma dama, ala dərvişin başının üstünü, bu sirdən xəbərdar ola, kəsdiyi şərt yadına düşdü, dedi:

– Eybi yoxdu, gözləyim görüm bu işin axırı necə olacaq.

Səhər tezdən dərviş durub, ceyranı alıb qucağına damdan düşdü. Rizvanın arvadı Nisəyə dedi:

– Al bu ceyranı, soymamış doğra, tök qazana bişir! Amma nəbada dadına baxasan.

Nisə dedi:

– O da mənim gözüm üstə!

Dərviş bir əfsun oxuyub qalxdı göyə. Göydən Nisəyə baxırdı ki, görək Nisə nə edir.

Nisə qollarını çırmalayıb ceyranı soymamış doğrayıb tökdü tavaya. Ocaq qalayıb başladı ceyranın ətini qovurmağa.

Dərvişin istədiyi də o idi ki, ürəkli bir arvad tapa. Odu ki, qalxıb göyə, bir əfsun oxuyub oldu laçın, göydən enib yerə, Nisəyə bərk bir çarpaz qanad vurdu. Nisə qorxmayıb əlindəki kəfkiri tolazladı laçının dalınca. Kəfkir dəymədi. Dərviş gedib bir az uzaqda cildindən çıxıb, həmənkə adam oldu, gəldi Nisənin yanına. Nisə də qayıdıb oturmuşdu ocaq başında, ceyranın ətini qovururdu, dərviş gəlib oturdu ocağın qırağında, Nisəyə dedi:

– Nisə, get bir nimçə gətir, bu ceyranın ətindən çəkək.

Nisə durub nimçə üçün getməkdə olsun, dərviş tavanı götürüb qoydu yerə. Qoltuğundan bir ağzı bağlanan şüşə qab çıxardı tavanın yağını tökdü həmənkə qaba, tavada olan əti səpələdi toz-torpağın üstünə. Bu tərəfdən də Nisə əlində nimçə gəlib çıxdı.

Dərviş dedi:

– Hayıf bu tavadakı ceyran ətindən. Ocaq uçdu, ət də

dağıldı toz-torpağın üstünə.

Nisə dedi:

– Canın sağ olsun! Dərviş babasan, indi gedib bir alayı ceyran tapıb gətirərsən.

Dərviş durub gəldi evə, başının altına xurcun qoyub yatmaqda olsun, sənə xəbər verim Rizvandan. Rizvan bağı sulayıb qurtarıb evə gəlirdi, gördü ki, ağac dibində ocaq qurulub. Amma ki, bu ocağın qırağında o qədər ət tökülüb qalıb ki, gəl görəsən. Rizvan bərk acmışdı. Bardaş qurub ocağın qırağında, başladı bu ətdən yeməyə. Bir vədə gördü ki, qarnı şişib oldu dam boyda. Yerindən tərپənə bilməyib, yıxılıb qaldı.

Sənə xəbər verim padşahdan.

Padşah bir gün durub Rizvanın bağına gəzməyə gəldi. Girib bağa, gəzib dolandı, gördü həmişə Rizvan bunun qabağına çıxardı, amma bu dəfə çıxmadı. Tez özünü yetirdi məndəcərliyə, gördü ki, həmin yerdə ki, Rum padşahının oğlu Əhmədi tilsimə salmışdı, quyu qazılıb, sandıq da yoxdu. Padşah iki əlli başına qapaz vurub oturdu ağlamağa.

Padşah burda qalsın, sənə xəbər verim vəzirdən.

Vəzir gözlədi, gördü ki, padşah gəlib çıxmadı, durub gəldi bağa. Gördü ki, padşah oturub ağacın dibində ağlayır. Vəzir xəbər aldı:

– Padşah sağ olsun, bu nə olan işdi?

Padşah bütün əhvalatı vəzirə danışdı dedi:

– Vəzir, tədbir gör!

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, heç bir tədbiri yoxdu. Çarə səninkidi. Qızını gərək verəsən.

– Heç bu olan iş deyil. Mən əhd eləmişəm ki, qızımı heç kimə verməyəm.

Vəzir dedi:

– İndi ki, belədi ixtiyar sənindi.

Durub gəldilər imarətlərinə. Padşah gecəni səhərə

kimi yatmayıb tədbir görməkdə olsun, al xəbəri Nisə xanımdan. Nisə əri Rizvanı gözlədi, gördü ki, gəlib çıxmadı, durub çıxdı bayıra. Rizvanı bir neçə ağız çağırıb gördü ki, Rizvan səs vermədi, çıxıb bağa, o yan, bu yana gəzib, gördü ki, ocaq qaladığı yerdə dağ boyda bir şey yastılanıb yatıbdı. Nisə bir qədər yeriyib irəli, gördü ki, əri Rizvandı, qarnı şişib dönüb dama.

Nisə qorxub tez durub gəldi dərvişin yanına, gördü ki, dərviş yatıb. Nisə dərvişi silkələyib durğuzdu. Dərviş ayılıb Nisəyə bir sillə vurub dedi:

– Vay evini allah yıxsın! Yuxu görürdüm, mənə yuxudan yarımçıq ayıldın, qoymadın yuxumu tamam görüm.

Nisə dedi:

– Nə görürdün?

Dərviş dedi:

– Kəs səsini, çəpəl! Yarımçıq yuxunu danışmazlar. Məni nə üçün yuxumdan elədin?

Nisə dedi:

– Dərviş, bizim kişinin qarnı şişib. Dur çıx bayıra, bəlkə bir çarə eləyəsən.

Nisə belə deyəndə dərviş barmağını dişləyib, tez durub çıxdı bayıra. Özün yetirib ocağın qırağına, gördü ki, Rizvanın qarnı şişib. Bildi ki, ceyran əti yeyibdi, dedi daha bundan adam olmaz. Dərviş çox peşiman oldu, çünki ceyran ətini Nisə üçün saxlamışdı, olmadı. Göz gəzdirib o yan, bu yana, gördü ki, yerdə iki böyük tikə ət qalıb. Tez götürüb qoydu qoltuq cibinə.

Nisə dedi:

– Mənim ərimə bir çarə!

Dərviş dedi:

– Nisə, sənənin ərin Rizvana çarə olmaz. Gəl basdıraq!

Nisənin çarəsi kəsilib, qəbir qazıb, Rizvanı əfn-dəfn elədilər. Gecə yarısı dərviş durub gəldi qəbir üstə, açıb qəb-

rin ağzını, Rizvanın qarnını yarıb, həmin ceyranın ürəyini çıxarıb Rizvanın qarnından, yenə qəbrin üstünü örtüb, çıxıb gəldi. Aradan bir müddət keçəndən sonra dərviş Nisəyə dedi:

– Nisə, allah yolu ilə, peyğəmbər şəriəti ilə gəl mənə!

Nisə razı olub kəbinin kəsdirdi. Dərviş başladı Rizvanın adından bağa qulluq eləməyə. Bir gün dərviş dedi:

– Nisə, al bu ürəknən bu əti yağda qovur!

Nisə ürəyi alıb ceyran əti ilə bərabər tökdü tavaya. Dərviş aranı xəlvət eləyib ceyranın yağından tökdü tavaya. Elə ki, xörək bişib hazır oldu, Nisə süfrəni döşəyib xörəyi çəkdi, oturub yeməyə başladılar. Nisə ac idi. Ceyranın ətini ürəknən yeyirdi. Amma dərviş tilsim oxumuşdu. Nisənin gözünə elə görsənirdi ki, guya ceyranın ətindən o da yeyir, amma dərviş yemirdi. Bir azdan sonra hər ikisi süfrədən əl çəkdi. Dərviş durub gəldi bağa işləməyə. Bunlar burda qalsınlar, sənə xəbər verim padşahdan.

Padşah öz qızının imarətini dörd tərəfdən hasara aldı ki, ins-cins qızı görməsin. Əmr verdi ki, şəhərə dərviş paltarında kim girsə, tutub damlasınlar. Qoşun əhli padşahın buyuruğunu yerinə yetirməkdə olsunlar, sənə xəbər verim Nisədən.

Nisə bir vədə gördü ki, heç doqquz ayı tamam olmamış bari-həmlin qoyub yerə, bir oğlan doğdu. Bu oğlan yarı insan, yarı ceyrandı. Amma bunda bir qaş-göz vardı ki, gəl görəsən. Baxan heyran olurdu.

Dərviş özünü yetirib Nisəyə, gördü ki, Nisə oğlan doğubdu. Amma bunun başı insan başıdı, bədəni ceyran bədəninə oxşayır. Qoltuğundan bir çubuq çıxarıb vurdu uşağa, dedi:

– Ey çəpəl, bu nə sir-sifətdi?

Çubuğu vuran kimi ceyran dönüb oldu bir gözəl oğlan. Dərviş Nisəyə dedi:

– Bu uşağın adını qoyarsan ceyran.

Nağıllarda vaxt tez başa gələr. Ceyran böyüyüb çatdı on beş yaşına. Bu elə şücaətli pəhləvan oldu ki, gəl görəsən. Dərviş başladı Ceyrana pəhləvanlıq tərbiyəsi verməyə. Ceyran olmuşdu pəhləvan, Nisə isə baxıb oğluna fərəhlənirdi.

Bir gün dərviş fikrə gəldi ki, Zərğova xanımı ələ gətirsin.

Durub manqal qoyub Ceyranın adını yazdı bir nala, bir nal da götürüb Zərğovanın adını yazıb atdı manqala. Bunları qızdırıb Ceyranın məhəbbətini saldı Zərğovanın ürəyinə.

Sənə xəbər verim kimdən, Zərğova xanımdan.

Zərğova xanım yatıb yuxuda gördü ki, on beş yaşında cavan bir oğlan gəlib oturdur dizinin üstündə, bir alma verib, çıxıb getdi. Zərğova səhərnən yuxudan ayılıb dəli-divanə oldu. Amma bir belə adam tapa bilmədi ki, açıb ürək sirtini deməyə. Qız günü-gündən saralıb solmağa başladı. Padşaha xəbər getdi ki, qızın Zərğova bərk naxoşdu. Padşah düşdü əl-ayağa. Adam göndərdi, təbib gəldi, nə qədər dava-dərman elədilər, çarə olmadı ki, olmadı.

Dərviş Nisəni çağıraraq dedi:

– Get, padşaha de ki, filan yerdə bir həkim var, o sənə qızını sağaldar. Əgər o razı oldu, gəl mənə de!

Nisə durub gəldi padşahın yanına. Padşah xəbər aldı ki:

– Nə üçün gəlmisən?

Nisə dedi:

– Filan yerdə bir həkim var, o deyir ki, mən padşahın qızının dərini taparam.

Padşah dedi:

– Get, götür gəl, yanıma.

Nisə qayıdıb gəldi dərvişin yanına, dedi:

– Padşah razıdı.

Dərviş durub gəldi bazara, Ceyran üçün bir dəst hə-

kim paltarı alıb, geyindirib Ceyranı elədi həkim, dedi:

Buradan durub gedərsən padşahın yanına. Padşah səndən xəbər alacaq: oğlan kimsən? Onda sən də deyərsən ki, mən həkiməm. Padşah deyəcək: oğlan mənim qızımı neçə günə sağaldarsan? Deyərsən üç günə. Elə ki, padşah izin verdi, şərt kəsərsən ki, "gərək otaqda bir mən olam, bir də qız". Elə ki, padşah razı oldu, gedib girərsən Zərğova xanımın yanına. Daha sənə başqa şeylə işin olmasın.

Dərviş Ceyranın dərşini verib qoşdu Nisəyə. Nisə Ceyranı götürüb getdi padşahın yanına.

Padşaha xəbər getdi ki, təzə həkim gəlib.

Padşah dedi:

– Çağırın, gəlsin.

Ceyranı götürüb gəldilər padşahın yanına. Padşah baxıb gördü ki, bu elə şücaətli oğlandı ki, gəl görəsən. Padşah öz yanında Ceyrana yer görsədib oturdu, xəbər aldı:

– Ey oğlan, həkimsən?

Ceyran dedi:

– Həkiməm.

Padşah dedi:

– Ey oğlan, mənim qızım bir aydı ki, naxoşdu. Dünyada həkim qalmayıb çağırmamış olam. Sənənlə şərt bağlayıram, əgər qızımı sağaltsan, sənə xəzinənin yarısını verərəm, sağalda bilməsən boynunu vurduraram.

Ceyran razı oldu. Padşah xəbər aldı:

– Neçə günə sağaldarsan?

Ceyran dedi:

– Üç günə. Amma ki, bir şərtim var. Gərək qızın mənzilində bir mən olam, bir də sənənin qızın.

Padşah razı oldu.

Ceyranı götürüb gəldilər Zərğovanın otağına. Açıb otağın qapısını saldılar Ceyranı Zərğovanın yanına, qapını bağlayıb getdilər.

Zərğova xanım gözlərin açıb gördü ki, yuxuda

gördüyü oğlandı. Tez durub ayağa "can" deyib sarıldı Ceyranın boynuna. "Can" deyib qucaqlaşdılar.

Bir səhər Zərğova xanım tezdən durub Ceyrana dedi:

– Ceyran, neçə gün qalacaqsan yanımda?

Ceyran dedi:

– Üç günüm sabah tamamıdır.

Zərğova dedi:

– Bəs biz necə eləyək ki, atam məni sənə versin?

Ceyran dedi:

– Səbir elə, çarə tapılar.

Üçüncü gün padşaha xəbər gəldi ki, qızın Zərğova sağalıbdı.

Padşah şad olub dedi:

– Həkimimi mənim hüzuruma gətirin!

Gəlib Ceyranı çağırtdılar. Ceyran gedən macalda Zərğova ona dedi:

– Sabah günorta nar bağında məni gözlə!

Ceyran durub gəldi padşahın yanına. Padşah əmr verdi ki, xəzinənin yarısını versinlər Ceyrana. Ceyran alıb xəzinənin yarısını gedəndə, padşaha dedi:

– Əgər sabah qızını nar bağına gəzməyə göndərməsən qızın təzədən naxoşlar, daha ayılmaz, çünki ona turş meyvənin iyi dəyməlidir.

Bunu deyib, çıxıb getdi.

Dərviş oturub bağda Ceyranı gözləyirdi. Haçandan-haçana gördü ki, Ceyran gəlib çıxdı. Ceyranı görən kimi xəbər aldı:

– Ceyran, danış gərək nə oldu?

Ceyran dedi:

– Getdim qızı sağaltdım, gəldim.

Dərviş dedi:

– Bəs qız sənə heç bir söz demədi?

Ceyran dedi:

– Yox, qız mənə heç bir söz demədi.

Dərviş işi duyub barmağını dodağının arasına alıb dinməz oturdu.

Sabahısı gün Ceyran durub, gəlib anasına dedi:

– Ana, mən gedirəm. Dəyən yerim var. Axşama gələrəm.

Ceyran çıxıb gedəndə dərviş də düşdü Ceyranın dalınca. Qarabaqara gəldi nar bağına. Ceyran bir tərəfdə gizləndi, dərviş də bir tərəfdə gizlənilib gözləməkdə olsun, sənə xəbər verim kimdən, Zərğova xanımdan. Zərğova xanım səhər tezdən atasına xəbər göndərdi ki, ata, həkim mənə demişdi ki, bu günkü gün mən nar bağına gəzməyə çıxım. Gərək mən də çıxam. Padşah razı olub əmr verdi ki, dükan, bazar bağlansın. Quş quşluğu ilə bayıra çıxmasın ki, Zərğova nar bağına gedəcək.

O gün bütün dükan, bazar bağlandı. Hərə girdi evinə, bayıra çıxmadı. Zərğova xanım durub gəldi nar bağına.

Al xəbəri Zərğova xanımdan.

Zərğova xanım girib nar bağına, dolanıb göz gəzdirdi, gördü ki, Ceyran dayanıb bağı başında. Zərğova qul-qaravaşlarına dedi:

– Mən gedirəm çaya tərəf. Hər kəs mənim dalımca gəlsə, boynunu vurdurram.

Zərğova bina qoydu yol getməyə. Gəlib çıxdı bağı başına. Səslədi Ceyranı. Ceyran özün yetirdi ona.

İndi sizə xəbər verim dərvişdən.

Dərviş ağacların arasından baxırdı. Elə ki, gördü Zərğova ilə Ceyran başladılar söhbətə, bir tilsim oxuyub Ceyranı yatırdı, Zərğovanı elədi sərçə, özü də olub tərən, alıb Zərğovanı dimdiyinə, qalxıb göyə getməkdə olsun, sənə xəbər verim Zərğovanın qaravaşlarından.

Bunlar gün batana kimi gözləyib gördülər ki, Zərğova yoxdu, kor-peşiman qayıdıb padşahın yanına, xəbər verdilər ki, Zərğova yoxdu. Padşahı od götürüb az qaldı ki, bağı çatlasın. Tez rəmmalı çağıraraq dedi:

– Rəmmal, bir rəml at görək, mənim qızım Zərğovanı kim götürüb aparıb. Haraya aparıblar?

Rəmmal bir neçə rəml atıb, sonra başını bulayıb padşaha dedi:

– Padşah sağ olsun, sənin qızını Rum padşahının oğlu cadugun dərviş Əhməd aparıb. İndi sənin qızın Rum şəhərinin günbatan elində bir şəhər var, ordadı.

Padşah iki əlli başına bir qapaz vurub, oturdu uşaq kimi ağlamağa. Haçandan-haçana ağlamağını saxlayıb, üzünü tutub rəmmala, dedi:

Rəmmal, mənim şəhərimdə elə bir oğul tapılar ki, gedib mənim qızımı Rum padşahının oğlu dərviş Əhmədin əlindən alıb, götürüb gələ?

Rəmmal kitabı açıb dedi:

– Padşah sağ olsun, sənin şəhərində Ceyran adında bir pəhləvan var. Getsə, o gedib gətirə bilər.

Padşah dedi:

– O pəhləvan harda, kimin evində olur?

Rəmmal dedi:

– Sənin Rizvan adında bir bağbanın var idi. Onun arvadı Nisənin oğludu. Çağırtdırıb göndərə bilərsən.

Padşah Ceyran üçün adam göndərməkdə olsun, al xəbəri Ceyrandan.

Ceyran bağda yatmışdı. Haçandan-haçana gördü ki, kürəklərinə bərk soyuq dəydi. Ayılıb gördü ki, Zərğova xanım yanında yoxdu.

Durub bağ-bağatı gəzib dolandı. Zərğova xanımdan heç bir soraq tapmayıb kor-peşiman qayıdıb gəldi evinə. Düşüb üzüquyulu ağlamaqda olsun, anası Nisə gəlib xəbər aldı:

– Oğul, nə üçün ağlayırsan?

Ceyran heç bir cavab vermədi.

Bu tərəfdən də padşahın adamları gəlib Nisənin evini tapdılar. Nisədən Ceyranı xəbər aldılar.

Nisə dedi:

– Neyləyirsiniz Ceyranı?

Dedilər ki:

– Padşah çağırır.

Nisə durub gəldi, Ceyrana dedi:

– Padşah səni çağırır.

Ceyran durub ayağa, aynaya baxıb gördü ki, ağlamaqdan gözləri qıpqırmızı olubdu. Su götürüb əl-üzünü yuyub düşdü gələnlərin qabağına, birbaşa gəldi padşahın yanına.

Padşah, rəmmal, vəzir oturmuşdular. Ceyranı görəndə kimi padşah Ceyrana öz yanında yer verdi, otuzdurdu ki:

– Ceyran bil və agah ol! Mənim qızım Zərğova xanımı Rum padşahının oğlu dərviş Əhməd götürüb qaçıb. Əgər qızı götürüb gəlsən, verərəm sənə. Nə deyirsən? Razısan, ya yox.

Ceyran Zərğova xanımın adını eşidəndə kimi durub ayağa dedi:

– Gedərəm.

Padşah Ceyrana bir dəst pəhləvan paltarını, bir yaxşı at verib saldı yola.

Ceyran durub gəldi anasının yanına, halallaşmış, ata minib bina qoydu yol getməyə. Dərələrdən yel kimi, təpələrdən sel kimi, badeyi-sərsər kimi, ayaq üzəngidə, diz qabırğada, piyadasın piyada, atlısın atlı, hamını qoyub yolda, quşdan yeyin, tazıdan yüyürək, neçə mənzil yol gedib, neçə mənzil eyləyib, axır gəlib çatdı Rum şəhərinə. Gecəni Rum şəhərində qalıb, səhər tezdən at minib bina qoydu Rum şəhərinin günbatan elinə tərəf yol getməyə. Gəlib günbatan macalda çatdı qaranlıq meşəyə. Yolu itirib bilmədi ki, hayana gedə.

Ceyran gördü ki, bir cığır var. Tutub cığırını bina eylədi yol getməyə. Düz bir gün, bir gecə yol gedib çatdı bir dağın döşünə. Gördü ki, bura elə bir meşədi ki, gəl görəsən. Nə

cür ağac istəyirsən burda var. Hər cür meyvə istəyirsən burda var. Xülasə, hər cür güldən, lələdən var, nərgiz, min bir cür ətirli güllər, bülbüllər adamı heyran edir. Ceyran atını saxlayıb diqqətlə bu ağacların arasından uzaqlara baxdı, gördü ki, bir xeylaq irəlidə qaraltı görünür. Ceyran sürüb atını qaraltıya tərəf gəlib çatdı. Gördü ki, burda bir koma var. Komanın qabağında yaxşı bir yarımxaşça salınıb, üstündə qoca bir pırani kişi oturubdu, saç-saqqalı düm ağ, elə bil ki, eyni qardı. Qabağında manqal, dizinin üstə batman kitab.

Qoca abid Ceyranı görəndə kimi başını qaldıraraq baxdı Ceyranın üzünə, dedi:

– Ceyran, oğul, axır ki, gəlib çıxdın!

Ceyran təəccüb elədi ki, bu mənim adımla hardan bilir?

Dedi:

– Ey dayı, mənim adımla hardan bildin?

Kişi dedi:

– Oğul neçə ildi ki, sənin yolunu gözləyirəm. Gəl otur görək.

Ceyran enib atından, gəlib oturdu abidin yanında.

Abid dedi:

– Oğul, mən bilirəm sən hara gedirsən. Daha mənə demək lazım deyil. Sən Zərğova xanımın dalınca gedirsən. Amma çox müsibət çəkib, çox padşahlar öldürüb sonra murada çatarsan.

Ceyran dedi:

– Bəs Zərğova xanım hardadı? Mən onu necə taparam?

Abid dedi:

– Oğul, tələsmə! Bil və agah ol! Həmin dərviş ki, var idi, sənə atalıq eləyirdi, o Rum padşahının oğlu Əhməddi. O sənə ananı almışdı. Zərğova xanım başa çıxan vaxtda tilsim gücü ilə götürüb qaçdı. İndi bu dağ ki, görürsən, orada bir qalaça var, dərviş Əhməd Zərğovanı salıb ora.

Burdan durub gedərsən ora. Səni görən kimi Rum padşahının oğlu dərviş Əhməd deyər: "Oğul xoş gəlmisən". Sən nəbadə yaxınına gedəsən. Çünki o səni öldürəcək. Elə ki, səni öldürə bilmədi, tez səni salar tilsimə.

Abid durub köhnə bir sandıq açıb, sandığın içindən bir qılınc çıxardıb, Ceyrana verib dedi:

– Sən bu qılıncı həm tilsimi, həm də Rum padşahının oğlu Əhmədi öldürüb sonra muradına çatma bilərsən. Bir söz də deyim. Düz get, nəbadə yollarda əylənəsən.

Abid sözün tamam əyləyib Ceyranı saldı yola.

Sənə xəbər verim kimdən, Rum padşahının oğlu Əhmədlə Zərgova xanımdan.

Rum padşahının oğlu Əhməd Zərgovanı alıb qaçıb, istədi gələ öz atasının yanına. Kitabı açıb gördü ki, bəd gəldi. Tez başa düşdü ki, Zərgova xanımı atası əlindən alacaq. Burda da başı müsibətə düşüb qalada qalacaq. Alıb Zərgovanı Rum şəhərindən qıraq bir yerdə bir qalaçaya gətirib saxladı. Amma ki, nə illah elədi, Zərgova xanım Rum padşahının oğlu dərviş Əhmədi yanına qoymadı. Dərviş Əhməd gündüzlər Zərgova xanımı zəncirdə saxlayıb öz işinə gedərdi. Axşam olan kimi şəhərə qayıdıb Zərgova xanımı zəncirdən açıb, başlayırdı onunla sorğu-suala.

Ceyran bir müddət yol gedib, axır gəlib çıxdı həmin qalaçaya. Çatan kimi gördü ki, qalaçanın qapısında bir əcdaha var, əcdaha çatan kimi, əcdaha ağzını açıb istədi Ceyranı uda. Ceyran fürsəti fota verməyib, əl atdı abid verən qılınca. Çəkib qılıncını əcdahanı cəhənnəmə vasil elədi. Girib qalaçanın qapısından içəri, gördü ki, Zərgova xanım zəncirdədi. Tez qırıb zənciri, Zərgova xanımı azad elədi. Zərgova xanım Ceyranı görən kimi xəbər aldı:

– Sən necə oldu ki, gəlib buraya çıxdın?

Ceyran başına gələn müsibəti Zərgova xanıma, o da başına gələn müsibəti Ceyrana açıb nəql elədi.

Zərgova dedi:

– Ceyran, gəl qaçaq! Yoxsa Rum padşahının oğlu Əhməd gəlib bizi bir yerdə görsə, səni də öldürər, məni də.

Ceyran dedi:

– Qorxma, Rum padşahının oğlu Əhmədin başına bir oyun açaram ki, heç qiyamətəcən yadından çıxmaz.

Ceyran belə deyəndə Zərgova xanım sevinib qolun saldı Ceyranın boynuna, sarmaşığı kimi sarılmaqda olsunlar bir-birinə, sənə xəbər verim Rum padşahının oğlu Əhməddən.

Günbatan vaxtı Əhməd həmişəki kimi dərviş paltarında gəlib öz qalaçasına çatdı. Gördü ki, əcdahanı öldürüblər. Tez girib içəri, gördü ki, Ceyran başını qoyub Zərgova xanımın dizinin üstünə yıtıb.

Dərviş Əhməd Ceyranı görən kimi dedi:

– Ey mənim oğlum Ceyran, sən xoş gəlibsən!

Ceyran açıb gözlərini baxıb gördü ki, gələn Rum padşahının oğlu Əhməddi. Tez durub ayağa, əl atdı qılınca ki, vurub onu öldürsün, Əhmədin ağzından bir qucaq alov çıxıb Ceyranı bürüdü. Ceyran od tutub yanan vaxtda səs gəldi:

– Ey Ceyran, əlindəki tilsim qılıncını qan qarışıq sürt üstünə!

Ceyran tilsim qılıncını sürtdü üstünə, alov Ceyrandan rədd oldu. Bir vədə baxıb gördü ki, nə Zərgova xanım var, nə də Rum padşahının oğlu. Ceyran tez çıxıb bayıra, minib atını, bina qoydu yol getməyə.

Ceyran yel kimi atını sürüb gedirdi. Bir vədə gördü ki, Rum padşahının oğlu Əhməd alıb Zərgova xanımı, yel kimi gedir. Ceyran əlini qoyub qulağına, bir nəərə çəkib dedi:

– Ey Əhməd, atanı dalına sarıyacağam.

Rum padşahının oğlu Əhməd səsə qayıdıb dala baxdı, gördü ki, gələn Ceyrandı. Tez bir tilsim oxuyub girdi quyuya.

Ceyran özünü yetirib quyunun ağzına, gördü ki,

quyunun ağzında səkkiz dəyirman daşı ağırlığında bir daş var. Ha güc elədi ki, dəyirman daşını quyunun ağzından kənar edə, gücü çatmadı. Bir nərə çəkib əl atdı tilsim qılıncına, zərənən endirdi dəyirman daşına. Dəyirman daşı parça-parça oldu. Gördü ki, bura bir dərin quyudu. Ceyran tez özünü atdı quyuya. Düşüb quyunun dibinə, gördü ki, burada bir qapı var. Girdi qapıdan içəri, gördü ki, anası Nisə çıxdı qabağına. Ceyran çəkib qılıncını, şığıdı onun üstünə. Arvad qaçdı, olub əcdaha gəlib durdu Ceyranın qabağında. Ceyran bildi ki, bu Rum padşahının oğlu Əhməddi. Çəkib qılıncın yenə şığıdı üstünə. Əcdaha qaçıb Ceyranın qabağından indi də oldu nəhəng div, dayanıb durdu. Ceyranın qılıncından yenə səs gəldi:

– Ey Ceyran, nəbadə qurşaq yapışasan.

Ceyran çəkib qılıncı endirdi divə, div əl atıb Ceyranın biləyindən tutub, başladı sıxmağa. Ceyran da əl atıb yapışdı divin boğazından, sıxdı hulqumunu. Div başladı çapalamağa. O qədər sıxdı ki, div cəhənnəmə vasil oldu.

Ceyran divi öldürən kimi tilsim sındı. Ceyran gördü ki, bura çöllü-bərri-biyabandı. Rum padşahının oğlu təngənəfəs gəlir. Ceyran əl atıb qılınca, hücum elədi Əhmədə. Başladılar qılinc davasına. Əl atıb yapışdı Rum padşahının oğlunun yaxasından, qoydu dizinin altına, boğazın üzüb tulladı. Ayağa durub Zərğovanı axtarmağa başladı. Gördü Zərğova daldalanıb kolun dibində. Alıb Zərğovanı, basıb atın tərkinə, bina qoydu getməyə. Gəlib çatdılar Rum vilayətinə. Düşdülər karvansaraya ki, gecəni yatıb, səhər çıxıb getsinlər. Xəbər verim sənə Rum padşahının dalandarından.

Rum padşahının dalandarı karvansarayı cövlan vurdu, gördü ki, karvansaraya bir cavan oğlanla bir gözəl qız gəlibdi. Dalandar tez durub özünü yetirdi Rum padşahına, dedi:

– Ey taxtı çevrilmiş, yəhəri qanla dolmuş, nə yatıbsan?

Karvansaraya bir nəfər qıznan bir pəhləvan gəlibdi, gəl görəsən.

Dalandar Zərğova xanımı padşaha o qədər təriflədi ki, padşahın ağzının suyu axdı. Padşahın özü gəldi karvansaraya, gördü ki, bu qız Hind padşahının qızı Zərğovadı. Rum padşahı əqil başdan verib dedi:

– Dalandar, tədbir gör!

Dalandar dedi:

– Padşah sağ olsun, iki adam ver mənə, sən qeyri işnən işin yoxdu.

Padşah razı olub dalandara iki pəhləvan verdi. Dalandar pəhləvanları götürüb gəldi. Gecədən iki pas keçəndə dalandar pəhləvanları ilə girib Ceyranın otağına, alıb Zərğovanı, götürüb gəldilər, saldılar Rum padşahının otağına.

Rum padşahı gecəyənən Zərğova xanımın yanına gəldi. Zərğova baxıb gördü ki, bunun əlindən qurtara bilməyəcək.

Dedi:

– Ey padşah, mənə üç gün möhlət ver, qoy bir dincimi alım, üç gündən sonra mən sən.

Rum padşahı razı oldu. Bunlar burada qalsınlar, eşit Ceyrandan!

Ceyran ayılıb gördü ki, Zərğova xanım bunun yanında yoxdu. Tez durub ayağa, minib atına, çıxdı şəhərə. O günü gəzib dolandı, Zərğovadan bir xəbər çıxmadı. Küçə ilə gedirdi, gördü ki, bir keçəl bir uşağa aşıqlarını uduzub, cığallıq eləyib aşıqları götürdü, uşaq keçələ dedi:

- Ver aşıqlarımı!

Keçəl dedi:

– Oho, sən elə bilirsən, mən də sən üçün karvansaraya gələn qonağam ki, aldam?

Ceyran keçəldən bu sözü eşidən kimi yapışıb keçəlin qolundan, çəkib xəlvətə, xəbər aldı:

– Ey keçəl, o nə qonaqdı, karvansaraya gəlib al-

danıbdı?

Keçəl dedi:

– Heç nə. Bir qərib oğlan bir zənən xeylağı ilə gəlib düşmüşdülər karvansaraya. Padşahın gözü düşür qıza, gecə ilə Ceyran dedi:

– Keçəl, dediyin qız hardadı?

Keçəl dedi:

– Qarğa adamın ovcuna havayı yumurta qoymur.

Keçəl belə deyəndə Ceyran əlini salıb cibinə, bir çəngə qızıl çıxardıb basdı keçəlin ovcuna. Keçəlin gözləri çıxdı kəlləsinə, Ceyrana dedi:

– O padşahın imarətində olur.

Ceyran minib atına gəldi padşahın imarətinin qabağına, bir kağız yazıb göndərdi Rum padşahına. Rum padşahı açıb kağızı oxudu, gördü ki, yazılıb:

"Ey padşah, mənim adaxlımı verirsən ver, vermirsən atanı dalına səriyib torpağını torba ilə daşıtdıraram".

Rum padşahı kağızı oxuyub, qəzəblənib əmr elədi ki, qoşun tədarükdə olsun.

Vəzir, vəkil qoşun tədarükündə olub qoşun göndərdilər Ceyranın qabağına.

Ceyran sıyıraraq qılıncını düşdü qoşunun canına. Qıraraq qoşunu tələf elədi, durub üz qoydu Rum padşahının imarətinə. Rum padşahı oturmuşdu taxtda, Ceyran əl atıb yapışdı padşahın boğazından, dedi:

– Ey zalım padşah, ver adaxlımı!

Padşah başladı ağız-burnunu oynatmağa. Ceyran Rum padşahının boğazını sərçə boğazı kimi üzdü. Otaqları gəzdi, gördü ki, yan otaqların birində Zərğova xanım büzüşüb oturub. Ceyran alıb Zərğova xanımı, yığıb camaatı başa saldı ki, padşahı nə üçün öldürüb, sonra padşahın taxtını tapşırıb camaata, dedi:

– Kimi istəyirsiniz özünüze padşah tikin! Daha mən getdim.

Ceyran alıb Zərğova xanımı götürüb gəldi, sağ-salamat yetirdi Hind padşahına.

Hind padşahına muştuluqçu getdi ki, qızın Zərğova ilə Ceyran gəlib çıxdı. Padşah çox şad olub, məclis qurub üç gün, üç gecə şadlıq elədi.

Ceyran bir gün padşaha xəbər göndərdi ki, əhdinə vəfa eləsin.

Padşah qızı Zərğova xanımı Ceyrana vermək istəməyib vəziri çağıraraq dedi:

– Mənim qızım bir padşah qızı, amma Ceyran bir gədənin biridi. Gəl razı olma ki, mən qızımı verim Ceyrana, tədbir gör!

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, qonaq çağır, tök Ceyranın xörəyinə bihuşdarı, qoy bihuş olub yıxılsın, sonra götürüb ataraq bu dərələrin birinə, qurd-quş yeyər, gedər.

Padşah vəzirin tədbirinə razı olub Ceyranı günorta yeməyinə çağırdı.

Ceyran durub gəldi. Padşah keçib mətbəxə, Ceyranın xörəyinə o ki, vardı bihuşdarı tökdü. Xörəyi gətirib qoydular Ceyranın qabağına. Ceyran xörəyi yeyən kimi getdi huşa, yıxıldı yerə. Götürüb Ceyranın qolunu bağlayıb saldılar qaranlıq otaqların birinə ki, gecə yarı götürüb atınsınlar quyuya. Gecənin bir əlində Ceyran özünə gəlib gördü ki, əl-qolu bağlanıb, özü də qaranlıq otağa salınıb. Bildi ki, ox ona hansı tərəfdən dəyib. Tez güc verib qolunun zəncirlərini qıraraq atdı, durub gəldi qapıya, gördü ki, qapı bağlıdır. Bir neçə kərə qapıya təkan vurdu, axırda bir nəərə çəkib qapıya elə çiyin vurdu ki, çərçivəsindən çıxardıb atdı. Çıxıb bayıra bir nəərə çəkdi. Padşah nərənin zərbindən bir boy özünü atdı. Çıxıb bayıra gördü ki, nəərə çəkən Ceyrandı.

Əmr verdi qoşun yığılsın. İstədilər Ceyranı tutalar. Ceyran boş əlnən gələn-gələn qoşunu boğazlayıb atırdı. Qoşun tab gətirə bilməyib üz qoydu qaçmağa. Ceyran əl

atıb möhkəm bir qılınc götürüb hücum elədi. Yapışıb padşahın biləyindən dedi:

– Ey zalım padşah, mən sənə bu qədər yaxşılıq elədim, bu yaxşılığın əvəzinə adam adamın başına bu oyunu gətirər?

Ceyran vəzirənən padşahı öldürüb, qoşunu özünə tabe eləyib, Zərğovanı tapıb, götürüb gəldi. Ceyran öz anası Nisəni götürüb yanında saxladı. Yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib Zərğova xanımla murad hasil elədi.

Ceyran böyük ədalətnən padşahlıq elədi, camaatla yaxşı yola getdi, asudə ömür sürməyə başladılar.

REYHANIN NAĞILI

Bəndər-Puşur mahalında Əhməd adlı bir kişi var idi. Onun Gülcəhan adlı arvadından başqa kimsəsi yox idi. Bunlar kasıb olsalar da, züryət arzusunda idilər.

Bunların arzuları yerdə qalmadı, yarı sinləri keçəndən sonra, günlərin bir günü arvad bəri-həmlə qaldı. Vədə tamam olanda bəri-həmlini yerə qoydu. Gülcəhanın bir qızı oldu. Bu qızın adını Reyhan qoydular. Qız o qədər gözəl idi ki, elə bilirdin bir təzə gül açıbdı. Nağıllarda vaxt tez başa gələr. Arpa, darı çörəyi yeyə-yeyə Reyhan gəlib on səkkiz yaşa doldu. Ona baxan deyirdi, bir də baxım. Aya deyirdi, sən çıxma, mən çıxacağam, günə deyirdi, sən çıxma, mən çıxacağam. Gözlər məhək daşı kimi adamı özünə tərəf çəkirdi. Bu qızın gözəlliyi hər yerə yayıldı. Bütün varlı-karlı adamların oğulları qıza müştəri çıxdılar. Naxırçı Murtuzun oğlu Bahadır da Reyhana aşiq oldu, elçi göndərdi. Qızın həm atası, həm də anası razı oldu, qızlarını Bahadıra verib nişan taxdılar.

Bəli, gün gəldi, ay keçdi, Reyhanın atası xəstələnib, canın tapşırdı qızına. Gülcəhan əri öləndən sonra tay ərə getməyib, qızı ilə kasıb daxmada yaşamağa başladı.

Günlərin bir günündə Reyhan şəhərin bir kənarına çıxıb, pencər yığırdı. Reyhan pencər yığmaqda olsun, gəlin sizə Əş-əş devdən xəbər verim.

Əş-əş dev Qülzəmi-Qaf şahının oğlu idi. Çox kəm-fürsət bir kafir idi. Qəzadan, o günü Əş-əş dev havada seyr edirdi. Gözləri Reyhan pencər yığan yerə sataşdı. Bir qədər aşağıya düşüb diqqətlə baxdıqda nə gördü... Bu qız o qədər gözəldi ki, dünyada misli-bərabəri yoxdu. Əş-əş dev bu nazəninə aşiq oldu. Dev bir qara bulut olub qızın yanına düşdü. Reyhan gördü ki, hər tərəfi qara bulut basdı. İstədi getsin, dev onun gözlərinə göründü. Reyhan onu görəndə kimisi dərhal bihuş olub, yerə yıxıldı. Əş-əş dev qızı çiyinə alıb

havaya qalxdı. Bir azdan sonra özünü Qülzəmi-Qafda olan tilsimə yetirdi. Dev Reyhanı bir zərrin taxtın üzərində qoyub, üzünə güləb suyu səpdi, burnuna müşki-ənbər iyi verdikdən sonra Reyhan huşa gəlib özünü devlərin yanında gördü. Dubarə bihuş olub yerə yıxıldı. Əş-əş dev çox çətinliklə qızı özünə gətirib dedi:

– Ey nazənin, nə üçün belə edirsən? Onu bil ki, səni mən gətirmişəm. Mən səni behişt içində saxlayacağam.

Qız dedi:

– Məni nə üçün gətirmisən ey dev, mənə niyə əziyyət verirsən?

Əş-əş dev dedi:

– Ey qız, bil və agah ol, mən Qülzəmi-Qaf şahının oğlu Əş-əş devəm. Özümdən savayı yeddi qardaşım var. Mən sənənin hüsnə-camalına aşıqəm. Səni özümə məşuq gətirmişəm.

Qız gözlərinin yaşını axıdıb dedi:

– Ey dev, mənim öz sevgilim var, məndən sənə məşuq olmaz! Allah xatirinə, burax gedim!

Dev qəzəblənib dedi:

– Ölən yerin buradı, tay onları görməzsən.

Qız öz-özünə fikir edib dedi: "Ey dili-qafil, bu nə işdi düşdüm? Əgər devin qılığına girib, onun üzünə yaxşı baxmasam, bu tilsimdən qurtara bilmərəm. Lazımdı ki, bununla xoş danışıb, bütün sirlərini öyrənib, burdan qurtaram. Əgər bunu edə bilməsəm, özümü öldürüb, canımı bu ifritənin əlindən qurtararam. Bura tamam devlərin məkanıdır".

Reyhan xoş sifətlə Əş-əş devin üzünə baxıb dedi:

– Çox yaxşı eləmişən, məni gətirmisən. Səndən yaxşı-sına getməyəcəyəm ki? Ancaq səndən bir təvəqqəm var.

Əş-əş dev dedi:

– Hər nə təvəqqən olsa, gözüm üstə, düzəldərəm.

Reyhan bir az fikirləşdikdən sonra dedi:

– Ey Əş-əş dev, bizim adətımız belədir ki, iyirmi səkkiz yaşa çatıncaya qədər, qızı ərə verməzlər, nişanlı saxlayarlar. İndi səndən xahiş edirəm, iyirmi səkkiz yaşım tamam oluncaya qədər mənə dəyməyəsən. Elə ki, iyirmi səkkiz yaşım tamam oldu, toyumu edib, qardaşımı da toya çağırarsan. Əgər bu dediklərimə əməl etməsən, onu bil ki, özümü öldürəcəyəm.

Əş-əş dev öz-özünə dedi: "Buna yaxın getsəm, yəqin ki, özünü öldürəcək. Bu bəni-adəmlərin nə axmaq adətləri var imiş? Yaxşısı budu ki, qızın dediklərinə əməl edim ki, məndən xoşu gəlsin. Bir də biz dev tayfasına doqquz il, on il çox vaxt deyil. Üç dəfə bir uzaq səfər eləsəm, gəlib keçər. Mən də qıza toy edib, muradıma çataram".

Əş-əş dev qıza dedi:

– Ey nazənin, sözlərinə əməl edərəm, dediyin vaxtı gözləyərəm.

Bu gündən Reyhan devlə çox mehriban dolanmağa başladı. Bunlar burda yaşamaqda olsunlar, al xəbəri Reyhanın anası Gülcahandan.

Gülcahan ha gözlədi, qızı Reyhan gəlib çıxmadı. Şəhərin kənarına çıxıb ha gəzdi, Reyhanı tapmadı, dağı, dərəni gəzirdi, bir dəstə naxırçıya rast gəldi. Qızı Reyhanı bunlardan soruşdu. Demə Reyhanı Əş-əş dev apardığını bu naxırçılar görmüşdülər. Başdan-ayağa Gülchana nağıl elədilər. Gülcahan nə edə bilirdi... Başına döyə-döyə, ağlaya-ağlaya evinə gəldi, əhvalatı qonum-qonşuya söylədi. Reyhanın qaynatası Murtuz, nişanlısı Bahadır hər yerə soraqçı saldılar, Reyhandan bir xəbər öyrənə bilmədilər.

Gülcahan bir müddət başına-gözünə, döyə-döyə qəm içərisində dolandı. Axırda qəmi lap cuşa gəldi. Qızından ötrü çöllü-biyabana üz qoyub Məcnun kimi sərgərdan gəzməyə başladı. Hey gecə-gündüz gəzdi, axtardı, Reyhandan bir soraq bilmədi. Gülcahan ağlaya-ağlaya bir dağın dibində uzanıb yatdı. Səhər olan kimi durub dedi:

– Əgər mənim bir oğlum olsaydı, Reyhanı axtarıb tapardı. Ax oğul, oğul!..

Gülcahan oğul arzusunu çəkə-çəkə evlərinə gəlirdi. Yolda az qaldı susuzluqdan həlak olsun. Birtəhər özünü sürüyüb, bir su gölməçəsinin üstünə saldı. Arvad çox sevindi, gölməçədə olan suyu tamam içib qurtardı. Demə, Gülcahan içdiyi su, dərya atlarının aygırının su içdiyi gölməçə imiş. Dərya aygırı biyabana çıxanda həmişə buradan su içmiş. Gülcahan bir qədər toxtayıb, yola davam etdi, axşam evinə çatdı. Bir müddət keçdi, bu gölməçə suyundan Gülcahanın boynunda uşaq qaldı. Onun bir oğlu oldu, bəeyni Rüstəm pəhlivan.

Gülcahanın ərsiz doğması böyük söz-sov oldu. Qohum-qardaş Gülcahanın üstünə gəlib onu öldürmək istədilər:

– De görək, bu uşağın atası kimdi? Düzünü deməsən, səni öldürəcəyik.

Gülcahan dedi:

– Bilin, agah olun, Reyhanı axtarmağa çıxmışdım. Az qala susuzluqdan ölmüşdüm. Bir gölməçəyə rast gəldim. Ordan doyunca su içdim. Mən bu sudan həmlə qaldım. Mən oğul arzu edirdim. Bu arzumu allah belə yerinə yetirdi. Oğlumun canında da bəzi at nişanları var.

Şəhər əhalisi səqirən-kəbirən* bu arvadın sözünə inandılar, dedilər ki, bu çox təmiz arvaddı, bunda bic iş olmaz. Bu əhvalatdan sonra hamı şad olub, oğlanın adını Aygır Həsən qoydular.

Necə deyərlər, orda aynan ilnən, burda şirin dilnən, Aygır Həsən gəlib səkkiz yaşa çatdı. Elə qüvvətli oldu ki, dağa əl atsaydı yerindən qoparırdı. Axşama kimi çöldə uşaqlarla oynayırdı. Hər kəs onunla güləşsəydi, qolpaça eləyib, qıçını bir yana, qolunu da bir yana atardı.

* "Böyükdən kiçiyə" mənasındadır.

Bir gün Aygır Həsən bir uşağı götürüb yerə vurdu. Uşaq ağlaya-ağlaya ona dedi:

– Əgər qoçaq oğlansan, get bacın Reyhanı devin əlindən al, sonra gəl burda qoçaqlıq elə.

Aygır Həsən bu sözü eşidən kimi dinməz-söyləməz evə gəldi, hirsle anası Gülcahana dedi:

– Ana, söylə görüm, mənim bacım Reyhanı hansı dev aparıb?

Anası hərçi danmaq istədi, oğlu əl çəkmədi. Axırda Aygır Həsən dedi:

– Əgər düzünü deməsən, özümü öldürəcəyəm.

Gülcahan cana gəlib, qızı Reyhanın başına gələn əhvalatı tamam oğluna nağıl elədi. Bu əhvalatı eşitcək, qan Aygır Həsənin beyninə sıçradı, qeyrəti cuşa gəlib dedi:

– Ana, bəs niyə bu əhvalatı bu vaxta kimi mənə demirdin?

Gülcahan dedi:

– Oğul, çünki sən hələ uşaqsan. O biri tərəfdən ürəyini xarab eləmək istəmirdim. Devlərin əlindən qız almaq çətin məsələdi, onlar adam əti yeyirlər. İndi bacını çoxdan yeyiblər.

Aygır Həsən dedi:

– Ana, qorxma, mən gedib onların başlarına elə oyun gətirəcəyəm ki, bütün dünyada söylənsin.

Bu söhbətdən sonra Aygır Həsən dəmirçi dükənina gəlib özünə bir gürz qayırtırdı ki, başının böyüklüyü bir dağ qədər... Gürzü götürüb evə gəldi, dedi:

– Ana, mənə yol azuqəsi hazırla, sabah gedəcəyəm. Ya görək öləm, ya da bacım Reyhan harda olsa, tapıb gətirəm.

Gülcahan yalvarıb dedi:

– Oğul, gəl getmə. Devlər səni həlak edərlər, mənim başıma daş salarlar.

Nə qədər dedisə, Aygır Həsəni yola gətirə bilmədi. Axırda tədarük görüb, çörək bağladı. Səhər olcaq Aygır

Həsən anası Gülcahanla öpüşüb xudahafizləşdi, üz biyabana qoydu. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi, gördü ki, biyabanda bir nəfər adam hər qolunda bir dəyirman daşı ceyran qovub tutur. O adam Ayğır Həsənin salamını aldı. Ayğır Həsən dedi:

– Biz yay-oxla ceyran qovub vura bilmirik, bunun qoçaqlığına baxırsanmı? Hər qolunda bir dəyirman daşı ceyran qovub tutur. Bu nə sirrdi?

O adam dedi:

– Qoçaq mən deyiləm qoçaq Ayğır Həsəndi. İnanmırsan, gəl gülüşək.

Ayğır Həsən razı oldu. Bunlar hər ikisi meydana atılıb, güləşməyə başladılar. Elə ürəklə güləşirdilər ki, bir-birini çəkəndə dizləri kotan kimi yeri qazırdı. Axırda Ayğır Həsən cana gəldi, qüvvətini qollarına yığıb, bir həmlədə onu yerdən götürüb, başı üstündə dolandırdı, arxası üstündə yerə vurdu. Öldürmək istəyəndə bu adam dedi:

– Məni öldürmə, gəl yoldaş olaq. Sənə köməyim dəyər. Adım da cahankeşdi.

Ayğır Həsən dedi:

– Yox, yoldaş olmayaq, qardaş olaq.

Hər ikisi qardaş olub, şad-xürrəm bərri-biyabana üz qoydular. Bir də gördülər ki, bir adam təzə dağı yerindən götürüb köhnə dağın üstünə qoyur. Hər iki qardaş bu adamın yanına gəldilər, salam verib, özlərini ona tanış verdilər. O şəxs salamı alıb, əsli-nəcabətini onlara nişan verdi.

Ayğır Həsən irəli gəlib dedi:

– Biz bir parça daşı yerdən götürə bilmirik. Bunun qoçaqlığına baxırsanmı, bir dağı götürüb o biri dağın üstünə qoyur.

O adamın da adı Fəzahir idi. Fəzahir dedi:

– Qoçaq mən deyiləm, qoçaq atdan olan Ayğır Həsəndi. İnanmırsan, gəl gülüşək.

Güləşməyə hər ikisi razı oldu. Bir-birinin kəmər-

lərindən tutdular, o biri gün günortaya qədər güləşdilər. Fəzahir bir acıqlı nəre çəkib Ayğır Həsənin kəmərindən tutdu, götürüb, yerə elə vurdu ki, Ayğır Həsən boğazına qədər torpağa batdı. Ayğır Həsən sıçrayıb torpaqdan çıxdı. Fəzahirə elə bir gürz vurdu ki, huşu başından getdi. Ayğır Həsən istədi onu öldürsün, Fəzahir dedi:

– Məni öldürmə, yoldaş olaq, sənə köməyim dəyər.

Ayğır Həsən dedi:

– Yoldaş yox, qardaş olaq.

Bunlar qardaş oldular. Hər üç qardaş yola düşüb bərri-biyabana üz qoydular. Bu münvalla otuz doqquz gün, otuz doqquz gecə yol getdilər. Axırda bir elə məkana çıxdılar ki, ora həm ağaclıq, həm də otluq idi. Bu üç qardaş bu məkani çox səfəli görüb burada qalmağı məsləhət bildilər. O gündən orada bir çadır qurub, ceyrandan-zaddan ov edib dolanırdılar. Hər gün bunların birisi çadırdə qalıb çörəkdən-zaddan hazır edərdi. Qalanı isə ova gedərdi, axşam da qayıdardı. Bunlar burda keflə ömür keçirsin, gəl sənə xəbər verim Bərdan şəhərində Məhəmməd xanla Qəzənfər xandan.

Qəzənfər xanın Xavər və Zivər adlı iki qızı var idi, dünyada misli-bərabərləri yox idi. Qardaşı Məhəmməd xanın da Güləndam adlı bir qızı var idi, baxan deyərdi bir də baxım. Allahın kərəmi cüşə gələndə yaratmışdı. Bu qızların hər üçü ağ gün içərisində böyüyüb, on yeddi yaşa çatmışdılar. Günlərin bir günündə Xavər, Zivər və Güləndam başında qırx incə belli qız Qəzənfər xanın nərgiz bağına səyahətə çıxmışdılar. Bağda gəzib seyr edirdilər. Birdən üç dev havadan bunların yanına düşdü. Qızlar bu devləri görəndə kimi bihuş olub yerə yıxıldılar. Devlər o saat hərəsi qızın birini çiyinə alıb havaya qalxdılar. Bir azdan zülmət quyusuna yetişib, qızların hərəsini bir zərrin taxt üstünə qoydular. Üzlərinə güləb səpib, özlərinə gətirdilər. Devlər qızların qorxudan çox kefsiz olduqlarını görəndə dedilər:

– Ey nazəninlər, qorxmayın, biz sizi öldürməyə gətirməmişik. Sizi sevib gətirmişik. Heç xofə düşməyin.

Güləndam özünə toxtaqlıq verib dedi:

– Bəs nə üçün gətirmişsiniz?

Devlər dedilər:

– Bilin və agah olun, biz zülmət dünyasının padşahının oğlanlarıyıq. Atamız bizə devlərdən qız almaq istəyirdi. Biz qəbul etməyib dedik ki, gərək bəni-adəm qızları alağ. Atamızın acığı tutub bizi sürgün elədi. Biz həmin gündən, zülmət dünyasından işıqlı dünyaya çıxıb özümüzə qız axtarırdıq ki, qəzadan siz nazəninlərə rast gəldik. İndi sizi özümüzə arvad gətirmişik. Bizdən qorxmayın.

Qızlar bildilər ki, devlərin əlindən ağlamaqla, sıtqamaqla qurtarmaq olmaz, ancaq burda hiylə lazımdı. Odu ki, hər üçü sözü bir yerə qoyub, dedilər:

– İndi ki, siz bizə aşıq olub, özünü arvad gətiribsiniz, biz də qəbul edirik. Bu şərtlə ki, gərək bizə elə toy edəsiiz ki, dünyada görünməmiş ola. Bizə zər-zibadan, xaradan paltar almalısınız, evimizdə olan dövlət, hamının evindən çox olmalıdı. Çünki biz xan qızlarıyıq, həmişə var-dövlət içəri-sində böyümüşük. Baxırıq, sizin evinizə, bu üç taxtdan başqa heç bir şey yoxdu.

Devlər qüvvətdən çox, ağıldan az olarlar. Qızların felinə uyub dedilər:

– Ey nazəninlər, şərtinizlə razıyıq. Az zaman içərisində bu quyunu dövlətlə, qızılla doldurarıq. Sizə elə bir toy edərək ki, dünyada edilməmiş olar.

Bu devlərin bəzisi böyük, bəzisi xırda idi. Ancaq yaşda bunların hansının böyük, hansının kiçik olması məlum deyildi. Qızlar onlardan xəbər aldılar:

– Siz qocalırsınızmı?

Devlər dedi:

– Biz bəni-insan kimi qocalmırıq. Bizim ölümümüz Süleyman peyğəmbərin hökmü ilədi. İndi biz böyük qarda-

şımızı sizin yanınızda qoyub, mal-dövlət gətirməyə gedirik.

Qızlar baxdılar ki, onların yanında qalan devin boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarışdı.

Dedilər:

– Çox yaxşı oldu. Bu balaca kişi nə edəcək, hər nə kefimiz istəsə, edərək.

Bu üç dev zülmət dünyasına üz qoyub, mal-dövlət hazır etməyə başladılar. Bir az sonra qızlara zər-zibadan o qədər paltar gətirdilər ki, həddi, hesabı olmadı. Bundan başqa çoxlu qızıl, gümüş də gətirdilər. Gətirdikləri şeyləri qoyub genə də mal-dövlət gətirməyə uzaq səfərə çıxdılar. Devlər mal-dövlət toplamaqda, qızlar zülmət quyusunda yaxşı paltar geyib, yaxşı yemək yeyib, ömür sürməkdə olsun, indi sizə boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarış devdən xəbər verim.

Boyu bir qarış saqqalı yeddi qarış dev qardaşları gedəndən sonra, həmişə zülmət quyusu ilə işıqlı dünyaya çıxıb əlinə düşəndən çalib-çapıb yenə qayıdardı qızların yanına. Günlərin bir günü genə işıqlı dünyaya çıxmışdı. Qəzadan güzarı Aygır Həsəngilin çadırına düşdü. Gördü ki, burda yaxşı xörək bişirirlər. Yaxına gəlib dedi:

– Ey bəni-adəm, xörəkdən bir qədər də ver mən yeyim.

Bu günkü növbət Fəzahirin idi. Gördü ki, bunun boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarışdı, dedi:

– Ey ifritə, sən hara, bura hara? Tez burdan get, yoxsa səni iki parça edərəm.

Dev bir söz demədi. Saqqalından bir tük çəkdi, Fəzahirin əl-ayağını bağlayıb, üstündə oturdu, xörəyi tamam yedikdən sonra havaya qalxdı, zülmət quyusuna gəldi. Hannan-hana Fəzahir durub, nə qədər axtardı, kimsəni tapmadı. Axırda kor-peşiman çadırda oturdu. Aygır Həsənlə Cahankeş evə gəlib gördülər ki, xörək-zad yoxdu, səbəbini soruşdular. Fəzahir danıb dedi:

–Əti ocağın üstünə asdım, qovrulana qədər su gə-

tirməyə getdim. Qayıdanda gördüm ki, qovurma aşib ocağa tökülüb, tamam yanıb.

Bəli, bu axşam qardaşlar birtəhər dolandılar. Sabah olanda Cahankeşi xörək hazırlamağa qoyub, o biriləri ova getdilər. Cahankeş xörəyi hazır etmişdi, gördü ki, boyu bir qarış, saqqalı iki qarış bir adam içəri girib dedi:

– O xörəkdən bir az mənə ver, yeyim.

Cahankeş gec tərpendi. Boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarış saqqalından bir tük çəkib Cahankeşin əl-ayağını bağladı, üstündə oturub xörəyi yedi, sonra çıxıb getdi. Cahankeş qaldı məəttəl. Axşam qardaşlar gəlib gördülər ki, xörək yoxdu. Səbəbini soruşdular. Cahankeş utanıb boynundan atmağa çalışdı. Fəzahir dedi:

– Qardaş, utanma, sənin başına gələn oyun mənim də başıma gəlib.

Cahankeş dedi:

– O nə oyundu?

Fəzahir dedi:

– Boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarış dev saqqalının tükü ilə əl-qolumu bağlayıb, xörəyi alıb yedi.

Cahankeş də boynuna aldı. Əhvalatı Ayğır Həsənə nağıl elədilər. Ayğır Həsən əhvalatdan xəbərdar olub dedi:

– Nə üçün utanırsınız? Devlərdə sehr-cadu çox olar. İndi sabah siz ova gedin, gəlib görərsiniz, mən onun başına nə oyun gətirəcəyəm.

Səhər olan kimi Cahankeşlə Fəzahir ova getdilər. Ayğır Həsən xörəyi günortaya kimi hazır edib, yoldaşlarını gözləyirdi. Bir də gördü ki, budu, boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarış gəlir. Bu Ayğır Həsəndən xörək istədi. Ayğır Həsən vermədi. Dev saqqalından bir tük çəkib, istədi Ayğır Həsənin əl-qolunu bağlasın, xörəyi yesin. Ayğır Həsən tez yerindən qalxıb boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarışın saqqalından tutub göydən asdı. Ayğır Həsən xörəyə baxmağa gedəndə, dev çapaladı, onun saqqalı dibdən qopub

dirəkdə qaldı, özü də kor-peşiman saqqalının qanı axa-axa quyusuna gəldi.

Qızlar gördülər ki, devin yeddi qarış saqqalı dibdən qopub, özü də al-qan içindədi. Ondan soruşdular:

– Bu nə işdi başına gəlib?

Boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarış əhvalatı qızlara nağıl elədi. Qızlar batində şad olub dedilər:

– Ey allah, özün rəhm et! Bəlkə bu devi qanına boyayan bizi də zülmət dünyasından xilas edib, işıqlı vətənimizə apardı.

Üzdən qəmgin olub, devin yarasını sarıyıb, yatırdılar.

Eşit Ayğır Həsəndən. Ayğır Həsən xörəyə baxmaqdan geri qayıdıb ha axtardı, devi tapmadı. Gördü ki, saqqalı qopub ağacda qalıb, amma özü qanı axa-axa gedib. Dedi:

– Eybi yoxdu, sabah yoldaşlarımla onu izləyib, harda olsa taparam.

Axşam qardaşları gəlib gördülər ki, xörək hazırı. Bunların başına oyun gətirən devin saqqalı Ayğır Həsənin yanında. Çox şad olub dedilər:

– Ey pəhlivan, o devi nə cür həlak etdin?

Ayğır Həsən əhvalatı nağıl edib dedi:

– Gərək sabah onun izi ilə gedib, harda olsa tapıb öldürək. Yoxsa onun yoldaşları bu işi bilsələr, bizi qırarlar.

Hər üçü razı oldular, çörək yeyib, yatdılar. Sabah olan kimi hər üç pəhlivan yola düşüb, qanın izi ilə düz zülmət quyusunun başına gəldilər. Gördülər ki, dev qanı axa-axa gəlib bu quyuya girib. Ayğır Həsən dedi:

– Qardaşlar, yəqin burda bir sirr var. Gərək nə olur-olsun, bu quyuya girək.

Qardaşlar razı oldular. Fəzahirlə cahankeş kəmənd hazır edib dedilər:

– Yaxşı, razıyıq. Allah bizə yar olsun.

Ayğır Həsən kəməndi Fəzahirin belinə bağlayıb quyuya salladı.

Fəzahir dedi:

– Qardaş, getmək mümkün olmasa, "yandım" deyəcəyəm, məni yuxarı çəkərsiniz.

Bunlar "yaxşı" deyib, Fəzahiri zülmət quyusuna salladılar. Bir qədərdən sonra Fəzahir qışqırdı:

– Ay aman, yandım!

Onu geri çəktilər. Ondan sonra Cahankeşi quyuya salladılar. Bu da qışqırdı:

– Ay aman, yandım!

Bunu da geri çəktilər. Ayğır Həsən dedi:

– Məni quyuya sallayın, nə qədər "yandım" desəm, geri çəkməyin.

Bəli, Ayğır Həsəni quyuya salladılar. Nə qədər "yandım" dedi, geri çəkmədilər. Özü də demişdi ki, quyunun dibinə çatanda kəməndi bir dəfə tərpedəcəyəm. O zaman kəməndi çəkərsiniz.

Ayğır Həsən quyunun dibində bir tərəfə getdi, gördü ki, bir ev var. İçəri girib baxdı ki, elə həməndə dev də burdadı. Ona bir gürz vurub, cəhənnəmə vasil elədi. Qızları gördü. Onların yanına getmək istəyəndə qapı açıldı, bir nahəmvar dev içəri girdi. Ayğır Həsən bunu görcək fürsət verməyib ona elə bir qılınc vurdu ki, dev iki parça oldu. Bunun dalınca iki dev qardaş daxil oldu. Ayğır Həsən qılıncı çəkib hər ikisini öldürdü. Bundan sonra qızların yanına gəlib bu sirri onlardan soruşdu. Qızlar allaha şükür edib, həm öz əhvalatlarını, həm də devlərin əhvalatlarını Ayğır Həsənə, mən sizə söylədiyim kimi, nağıl elədilər. Sonra Ayğır Həsən bacısı Reyhanı bunlardan soruşdu. Onlar dedilər:

– Bilmirik.

Ayğır Həsən qızları götürüb quyuya gəldi. Ayğır Həsən Xavərlə Zivəri bir kəməndə bağladı, qardaşları çəktilər. Sonra devlərin mal-dövlətini, cavahiratını çıxartdı... Axırda Güləndamı çıxartmaq istədikdə qız dedi:

– İnsan övladına etibar yoxdu. Necə ki, görürsən, mən

misilsiz gözələm. Qorxuram kənara çıxanda mənə aşıq olub, ipi kəsib səni quyuda qoyarlar. Qabaqca sən çıx, sonra məni çəkərsən.

Ayğır Həsən dedi:

– Elə şey olmaz, mən onlara inanıram.

Güləndam dedi:

– Mən bilirəm, dediyim olacaq. İndi kef sənindi, nə eləyirsən elə. Şər deməsən xeyir gəlməz, sənin kəməndini kəsib, quyunun dibinə salsalar, onda sən zülmət dünyasına düşəcəksən. Haman zülmət dünyası ilə üç gün yol gedərsən. Dördüncü gün bəni-insanların ölkəsinə çatacaqsan. Zülmət dünyasından olan bəni-insanların padşahı Mürsəl padşahdı. Bəlkə ondan sənə nicat oldu.

Qız sözünü tamam eləyəndə kimi Ayğır Həsən ipi tərpeddi. Qardaşlar qızı yuxarı çəkib gördülər ki, bu qız deyil, xalis mələkdi. Fikirləşdilər ki, Ayğır Həsən çıxsa, bu qızı özünə götürəcək. Bəli, növbə Ayğır Həsənə gələndə ipi kəsib, onun quyunun dibinə saldı. Güləndam bunu belə görüb qızlara dedi:

– İndi ki, belə oldu, hiylə ilə dolanıb bunların başına oyun gətirməliyik, hankı qız mənim sözümdən çıxsa onu öldürəcəyəm.

Bəli, qızları götürüb çadırlarına apardılar, dedilər:

– Yeriniz yaxşıdır mı? Nə vaxt toyumuzu edək?

Qızlar dedilər:

– Yaxşı yerdi. Bir neçə il dolanaq, sonra atamızın yanına gedib toyumuzu edərik.

Hamısı qəbul edib, orada qalası oldular.

O biri yandan Ayğır Həsən quyunun yarısından yerə düşüb bihuş oldu. Bir qədərdən sonra huşa gəlib, üz qoydu getməyə. Üç gün, üç gecə yol gedib qaranlıq dünyanın lap ortasına çıxdı.

Ayğır Həsən gəzə-gəzə gedib bir qarının qapısına çıxdı, dedi:

– Qarı nənə, allah qonağı saxlarsanmı?
Qarı onu qonaq saxladı. Axşam gördü ki, qarı ağlayır.
Soruşdu:
– Qarı nənə, niyə ağlayırsan?
Qarı dedi:
– Qadan alım, bir bulağımız var idi, qabağını bir əcdaha kəsib suyunu içir. Hər həftə əcdahanın ağzına bir qız atırıq, başı qızı yeməyə qarışır, bir az su götürürük. Mürsəl padşahın gözünün ağı-qarası bir qızı var, sabah onu əcdahanın ağzına atacaqlar. Onun üçün ağlayıram.
Ayğır Həsən dedi:
– Qarı nənə, mən sabah əjdahanı öldürüb, sizi bu zülmədən xilas edərəm.
Bəli, sabah açıldı. Şah qızı Dilşadın əlinə bir qab xörək verib, əcdahaya tərəf göndərdilər. Ayğır Həsən qızın əlindən xörəyi alıb, sonra əcdahaya elə bir gürz vurdu ki, əcdaha o saat öldü.
Bəli, oğlanı təntənə ilə Mürsəl şahın yanına apardılar. Mürsəl şah Ayğır Həsənə dedi:
– Oğlan, sən bizim eli susuzluqdan xilas edib, əcdahanı öldürmüşsən. İndi məndən nə xələt istəyirsən?
Ayğır Həsən dedi:
– Şah sağ olsun, səndən heç zad istəmirəm. Məni işıqlı dünyaya çıxart.
Mürsəl şah o saat barigahda olan zümrüd quşunu çağırıb dedi:
– Bu oğlanı işıqlı dünyaya çıxardarsan.
Zümrüd quşu oğlanı götürüb havaya qalxdı və mənzil kəsib onu işıqlı dünyaya çıxartdı. Zümrüd ondan ayrılmaq istəyəndə Ayğır Həsən dedi:
– Ey Zümrüd, çox yerlər görmüşsən. Mənim bacımın yerini bilirsənsə, allah xatirinə mənə söylə.
Zümrüd dedi:
– Ey pəhlivan, sənin bacın Qülzəmi-Qaf padşahının

oğlunun əlindədi. Qız on yeddi il ondan vaxt almışdı. İndi vaxtları tamamdı. Dev ona toy edəcək.

Ayğır Həsən çox şad oldu. Zümrüddən ayrılıb dedi:

– Əvvəlcə gedim, namərd yoldaşlarımı öldürüm, sonra bacımı xilas etməyə gedim.

Ayğır Həsən yola rəvan olub düz çadırlarına gəldi, gördü ki, Cahankeşlə Fəzahir kefdədilər. O saat qılıncı çəkib, onların ikisini də öldürdü. Qızları götürüb, öz şəhərlərinə getdi. Qızları orada qoyub, özü bacısını xilas etmək üçün yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi, ta gedib Qülzəmi-Qafa çıxdı. Qülzəmi-Qaf padşahının oğlu onun qabağına çıxdı. Ayğır Həsən qırx gün, qırx gecə dava edib, devi öldürdü, tilsimini dağıtdı. Gəzib bacısı Reyhanın mənzilini tapdı. Amma bacısını apara bilmədi, sirri bacısından soruşdu. Reyhan dedi:

– Qülzəmi-Qaf məni tilsimə salıb. Onu öldürməsən, məni apara bilməzsən.

Ayğır Həsən soruşdu:

– O hardadı?

Reyhan dedi:

– Qırxıncı otaqdadı.

Ayğır Həsən qırxıncı otağa gedib dev padşahını öldürdü. Sonra bacısının yanına gəlib qiymətdən ağır, vəznə yüngül şeylərdən götürüb yola düşdülər, gəlib şəhərlərinə çatdılar.

Anası ilə görüşdülər, öpüşdülər. Ayğır Həsən Güləndama qırx gün, qırx gecə toy edib, muradına yetişdi. Bir müddət sonra Bahadır öz nişanlısı Reyhana elçi göndərdi. Ayğır Həsən elçini geri qaytarıb dedi:

– Mənim yüz it küçüyüm olsa, birini sənin kimi biqeyrətə, qorxağa vermərəm. Get özünə bab tap.

Ayğır Həsən bacısını bir qeyrətli oğlana verdi.

Onlar şad-xürrəm ömür sürüb, dövrən keçirdilər.

QƏŞƏMİN NAĞILI

Belə nağıl eliyillər ki, Ərəbistan yarmadasında Misir addı bir şəhər vardı. Bu şəhərin bir şahı vardı. Bu şahın adamları, dosdarı, mütdəfiqləri çoxuydu. Həmişə toplantılar keçirirdi. Camahatın vəziyyətinin yaxşılaşması üçün məyyən işdər görürdülər. Bir günnəri də toplantı eləmişdi, bu söhpət eliyirdi. Birdən söhpət əsnasında bir dərviş gəldi. Dərviş gəldi Allahın şəninnən yüksəh oxudu. Şahın çox xoşuna gəldi. Şah çıxartdı buna ənam verdi. Bu da civinnən bir şikil çıxartdı qoydu şahın qavağına. Şah gördü bu dünya gözəli bir qızdı. Dedi:

– Dərviş baba, bu kimdi?

Dedi:

– Onun adına Gülüqak da deyəllər. O Gülüstani-Baqirəmdə olur. O güləndə ağzından gül tökülür. Şah dedi, bəh-bəh-bəh.. Belə bir oğulm ola, gedə onu gətirə, gülə ağzınnan tökülən gülnən bütün imarətimizi bəziyə. Bunun üç oğlu vardı; ikisi evliydi, biri evsiziydi. Qəşəm bu sözü eşidip çıxdı çölə. Çıxdı çölə, acıx elədi, çıxdı getdi. Bu xəbər şaha çatdı k1, Qəşəm məclisdən acıx elədi getdi. Onun yoldaşlarına dedi:

– Gedin Qəşəmi çağırın gəlsin, görüm mən ona nə demişəm?

Getdilər Qəşəmi qaytardılar gətdilər. Dedi:

– Ateyi-mehriban, sən nə deyirsən?

Dedi:

– A bala, sən nə üçün məclisdən getdin?

Dedi:

– Ata, sənin üç oğlun var. İkisi evlidi, bir dənə mən subayam. O dediyin sözdər mana ayıddı. Mən nə bilim Gü-lüstani-Baqirəm hardadı, ora necə getməy olar, necə gəlməh olar, qızı necə gətiməh olar? Bəs sən məni ölümə göndərirsən. Mən sənin məclisində necə durum?

Dedi:

– Ay oğul, mən o bir sözüyü ağzıma gəldi dedim. Mən bilməzdim sən acıx eliyəssən. Sən heş getsən də mən qoy-maram. Beləlihnən, oğlan çıxdı. Bir neçə gün yoldaşlarınyan şəhəri gəzdi. Bu şəhərin yaxınlığında dərya vardı. Həmişə ətrafında olan adamlar bura gəzməyə gəlirdilər. Orda gəzirdilər, orda balıx tuturdular. Onnarın həmişə gəzmə yeri o dərya kənarıydı. Aradan iki gün keçənnən sora bu şahın oğlu Qəşəm iki nəfərnən atasınnan icazə alıp at minip gəldilər bu dəryanın qırağına. Günorta vaxtı gələndə gördülər balıxçılar dəryaya tor atıllar. Dədilər:

– Baxax görək necə balıx tutullar. Həm də alax bişirəh yeyəh. Balıxçılar toru çəhdilər çoxlu balıx çıxdı, gördü bu balıxların içində bir cüt balıx var. Elə gözəl balıxlardı k1, iki göz istiyir tamaşa eləsin. Əmr elədi bir tabax gətdilər için suynan doldurup balığı qoydular bu tabaxın içinə. Balıxların nəfəsi qutarmışdı az qalmışdılar ölsünnər. Bir xeyli çalxalandılar, çalxalanannan sorasına başdadılar sağalamağa. Sora bunnar qoşalaşdılar başdarın çıxardıp Qəşəmin üzünə baxdılar. Qəşəm o saadı başa düşdü kü, balıxlar bunnan nicat isdiyir. Odu ku, balıxları götdü atdı dəryaya. Balıxçı buna dedi:

– Sən balığı suya atdın, biz bunu satıp min manat alaceydik. Qəşəm çıxartdı min manat verdi.

Dedi:

– Bu yerdə ki, balıxlardan beş-altısın ver bişirəh, qalanını da saa bağışdiyiram. Bu şərtən mən burdan gedirəm, həmişə sənin yanında olmuyacam havax bu bir cüt balıxlar tora düşsə gəl maa xəvər ver saa verəcəm. O da dedi:

– Mənim gözüm üsdə.

Bu da bir neçə balıx götödü, apardı, yoldaşdarı bişidi. Otudular yedilər, yatdılar. Axşam tərəfi olanda Qəşəm çölə çıxmalı oldu. Yoldaşdarına dedi:

– Bir gedip dəryanın qırağına gedip gəlirəm. Bir xeylax gedənnən sora gördü bir qayalıxdı, yeriyp dənizin içinə.

Xeylax olar bunun məsafəsi. Burdan da keçdi getdi bir kolun dibinə dəyib qayıdanda gördü kü bir təpənin üstündə bir adam durup.

Dedi:

– Hörmətdi şahzadə, xoş gəlmisən.

Dedi:

– Hardan bildin mən şahzadəyəm?

Dedi:

– Gəl, dalımca.

Qəşəm dedi:

– Neynirsən məni?

Dedi:

– Mənə lazımsan.

Bu pəhlivan kimi bir oğlanıydı heş kimnən qorxusu yoxuydu, addadı keçdi bunun yanına, düşdü qabağına. Getdilər hərrəndilər dəniz tərəfə. Dəniz tərəfə hərrənəndə gördü meydança var, bir qapı var. Qapını aşdı gördü kü, bura Zəfər cinnərin yeridi. Biri çalır, biri oxuyur, biri oynuyur. Hamısı bunu görən kimi başladılar, Qəşəm xoş gəlifsən, Qəşəm xoş gəlifsən. Bunu çəkə-çəkə apardılar başa. Dedi:

– Deməli, mən bura düşdüm. Molların rəvayətinə görə Zəfər cinnərin vətəninə düşən kutarar, ancax çörəyini yesə kutarmaz. Bunun bizim ata-babadan söhbətdər edillər. Bu da fikirəşdi, düşdüm, düşdüm ancax çöhrəhlərini yemiyim. Bir nə qədər söhbətdən sora çörəh gəldi. Çörəh gəldi, buna ayrı xüsusi yeməhlər gəldi, qoydular bunun qabağına. Gətirən adam dedi ki, şahzadə, buyur ye.

Dedi:

– Mən yemiyəcəm balıx yeyif gəlmişəm. Gətirən adam çox təkid durdu ku, yeməlisən.

Dedi:

– Qardaş, gəl açıx danışax, mən sizin yeməhdən yeməh isdəmirəm. Nə də sizin içinizdə yaşamax isdəmirəm. Çünki sizin içinizə düşən adam sizin çörəyinizi yeyərsə sizin içinizdə

qalmalıdır. Mən isə şah oğluyam, öz ölkəmdə şah olmax isdiyirəm, toy eləməh isdiyirəm. Mən sizin içinizdə qalmax isdəmirəm.

Dedi:

– Qəşəm şahzadə, mən sana dost çörəyi yedirirəm, düşməh çörəyi yedirmirəm.

Dedi:

– Sən mana necə dost çörəyi yedirirsən ki, sən mənim atama tabe döyülsən, nə də gözə görünürsən, nə də bizdən bir ehtiyacınız yoxdu? Bə sən mana necə dost çörəyi yedirdirsən?

Cin dedi:

– O düzdü. Qoy saa deyim indi gör mən saa dost çörəyi yedirirəm, yoxsa düşməh.

Dedi:

– Buyur.

Cin dedi:

– Mən Zəfərcin patşahıyam. Hər şey əlimnən gəlir. Dəryadan çıxmax, dəryaya girməh, göynən uşmax, yernən getməh, birinin gözünə görünməh, birininkinə görünməməh - hər şeyi bilirəm. Mən dəryalar patşahının dostuyam. Bu gün səhər getmişdim qardaşdıgımnan görüşməyə. Dərya patşahıyan görüşəndə onun oğlanları dedi- onnar da məni tanıyıllar əmiləriyəm, - bizi apar dərya qırağına gəzdir. Onnarı yanıma alıp dərya qırağında gəzəndə üçümüz də tora düşdüh. Sizin bir pissimillah sözünüz var, onu deyəndə mən tordan düşdüm. Uşaxlar qaldı torda. Onnar az qaldılar ölsünnər. Sən gəldin oruya, bir tabax gətiddidin, için suynan doldurtdudun uşaxları götürüp qoydun o tabaxın içinə. Onnar az qalmışdı ölsünnər. Sora onnar nəfəsdəndilər, nəfəsdəri özdərinə gəldi. Qalxıp buraxılmax üçün sənə müraciət elədilər. Sən götürüp onnarı suya atdın. Balıxçıya da min manat pul verdin tapşırtdın kı, bunnan sora da bu balıxlar tora düşsə at dəryaya gəl sana min manat pul verəcəm. Mən uşaxları apardım getdim atalarına

verdim. Ataları çox təşəkkür oxudu sizə. Dedi ki, vaxt gələr Qəşəmnən məni görüşdürərsən. O ki, mənim oğlannarımı ölümnən kutarıp onnan dost olmalıyam. Ona görə həmi o dosdu sənnən, həm də mən. İndi çörəyni ye. Arxeyin ol. Bunu deyənnən sorasına Qəşəm gördü kü, həqiqətən dost çörəyi yedirir. Bunnarın çörəyinnən yedi. Oynadılar, güldülər burda bir-iki saat. Durdu Qəşəmi götürdü gəttdi azat elədi. Dedi:

– Get.

Başının da tükünnən kəsdi verdi Qəşəmə, dedi:

– Qəşəm hansı kı, dəyqa lazım oldum onda yanındayam.

Qəşəm bu tükü də götdü civinə qoydu. Gəldi, ama yoldaşlarına bir söz demədi bu barədə. Yoldaşlarıyan da bir nə qədər hərrəndilər çıxdılar gəldilər evlərinə. Aradan bir on beş gün keçənnən sora Qəşəm yenə də yoldaşlarına təkid elədi ki, gəlin gedək, gəlin gənə gedək dərya seyrinə. Yenə yoldaşları ata mindilər gəldilər dərya kənarına. Həqiqətən də gördülər ki, balıxçı balıx tutur. Gənə aldılar bişidilər, yedilər, gəzdidilər axşam vaxdına qədər.

Axşamtərəfi gənə bu çölə çıxmalı oldu. Bunun yoldaşları burda qaldı. Bu piyada getməyə başladı. Bu səfər o dərya səmtinə tərəf yox, meşə varıydı o səmtə getməyə başladı. Getdi meşəliyə bir dalda yerə dəydi. Sora gördü kü, saz səsi gəlir. Durdu bir başa gəldi meşənin ortasına. Gördü meşənin qarannıx yerində bir şəkili asıf iki aşıx ağaca oxuyullar. Elə eşqili-eşqili oxuyullar, yanılar, tökülüllər, gedif şəkilə baş əyillər, gəlif durlar, genə sığışmıllar genə oxuyullar. Bu dözə bilmədi onnarın yanına gedəndə aşıxlar gördü adam gəlir. Dərhal aşıxlar şəkili götdülər. Şah gəldi, salamməleyki, əley-kəsalam.

Qəşəm dedi:

– Aşıxlar, nə yaxşı oxuyursunuz, nə yaxşı söhbət edirsiniz.

Aşıxlar gördülər bu əyninnən-başinnən şahzadiyə oxuyur. Dedilər:

– Şahzadə, nə bilim, vallah, elə bir az kefirmiz qaltdı, oxuyurdux.

Dedi:

– Bəs orda bir şəkil varıydı nəyidi? Bular gördülər ki, şəkili görüfdü.

Dedi:

– Şahzadə, o xatalı şəkildi. Xaiş eliyirəm onu nə xəvər alma, nə də bizdən isdəmə.

Dedi: Bu ola bilməz. Bu şəkili mana verəyeyniz, onun kim olduğun mana deyəyeyniz.

Dedi:

– Bu Hələp şəhərinin patşahının qızıdır. Özü də o qadağan eliyif onun qızının şəkilinin başqa ölküyə getməyin. Biz onu oğurruxnan almışıx. Özü də qız xatalı qızdır. Sən onun dalınca düşmə də, getmə də.

Dedi:

– Niyə xatalıdır.

Dedilər:

– Bu qız yeddi yaşındeykən Kahal dev şəhərin üsdünnən keçəndə onu görür. Yenir deyir:

– O qızı mana verin.

Deyillər:

– A dev, qızın yeddi yaşı var.

Deyir:

– Yox, ya maa verinən onu, ya şəhərinizin üsdünnən daş tökəcəm. Bullar da qorxularının deyillər ki, onda qoy qız yekəlsin on dörd yaşına qədər – on beş yaşına qədər qız sənindi.

Dev deyir: Mən onnan razıyam, amma bu şərtənən ki, pul yığın bir stadyon tikək. Qız da mənim yanımda qalsın. Həmişə bura gələk, bu stadyonda müəyyən güləşdər keçirək, fokusdar göstərək, oynuyax, gülək. Toplanan pullar da mənim bir aylıq yeməyimə və burda işdiyənnərin əməh haqqına sərf olunsun. Bunnarın əlacı kəsildi buna da razılıx verdilər. Həmin o

vaxdan indi yeddi il keçir. Dev həmişə bu stadyona gəlir. Neçə ki, igid bu qıza aşıq olup stadyona gəlip dev onların hamısını öldürüp.

Ona görə də biz məsləhət bilmirik sən o qızın şəklin alasan, onun dalıncax gedəsən.

Dedi:

– Aşıqlar, xoşnan verməsəniz sizi öldürüp şəkili tapacam. Buların əlacı kəsildi, şəkili verdilər.

Qəşəm şəkili götdü qoydu cibinə, aşıqlara da dedi:

– Hələb şəhərini tanıyırsınız?

Dedilər:

– Bəli, tanıyırx.

Qəşəm dedi:

– Sizi də özümən aparacam. Mənim yoldaşım siz olaceyniz. Buları götdü gəldi öz yoldaşlarının yanına. Bulara dedi ki, mənim səfərim var. Hələb şəhərinə gedirəm bu aşıqların. Bular da şah oğluna nə desin?

Dedilər:

– Gedirsən, get. Ama demədi ki, mən filan qızın dalıncax gedirəm.

Bu aşıqlar dedilər:

– Bizim atımız yoxdu. Dedi ki, sizə də at düzəldərəm. Bu iki dosduna dedi ki, atınızı verin bu aşıqlara. Bunnar razı qaldılar. Getməmiş Qəşəm fikirəşdi ki, gedim bir qardaş-
dığımnan görüşüm – Cin patşahıyan. Ona görə də çıxartdı tükü yandırdı. O saat cin patşahı gəldi, qardaş, xoş gəlifsən, səfa gəlipsən. Məni nə yaxşı çağırdın.

Qəşəm dedi:

– Vallah, qız dalıncax gedirəm, devnən vuruşmağa gedirəm. İsdədim ki, sən gedip dərya patşahını gətirəsən, bəlkə öldüm elədim, görüşüm. Bəlkə öldüm elədim.

Cin dedi:

– Mənim gözüm üsdə. Ancax o söhpəti burda danışmıyax. Belə deyip bunu da götdü getdi öz imarətdərinin

yanına. Hansı kə, orda şeyatın qalırdı.

Cin dedi:

– Sən burda dur, mən bu sahat gəlirəm.

Getdi dərya patşahına dedi ki, Qəşəm gəlip mənim evimin yanında səni gözdüyür. Dərya patşahı durdu gəldi Qəşəmin yanına. Bu dərya patşahı Qəşəmə öz təşəkkürünü bildirdi ki, sən mənim oğlumu ölümdən qutarmısan. Mən sənə qarşında hazırım nə isdəsən lazımı köməhlər edə bilərəm. İndi nə yaxşı gəlifsən? Hara gedirsən?

Bu danışdı dedi ki, gedirəm Hələb şəhərinə, devnən vuruşmağa, orda bir qızı var onu almağa.

Dərya patşahı dedi ki, devnən vuruşmağa sənə qılincin varmı?

Dedi:

– Var.

Dedi:

– Necə qılışdı?

Dedi:

– Misri qılışdı. Bütün məclisdə, söhpətdə hamı onu tərifliyir.

Dedi:

– Hardadı o qılış?

Dedi:

– Böyürəmdədi.

Dedi:

– Çıxart onu daşa vur görüm.

Bu qılışı çəhdi, vuran kimi qılış para-para oldu.

Dedi:

– Sən bu qılışnan devnən dava edə bilməssən.

Dedi:

– Bə mən neyniyim?

Dedi:

– Həzrət Süleymanın devrinnən məndə bir qılış var. Gedim o qılışı da, qalxanı da gətirim belaa bağla, get, inşallah,

qalip gələrsən.

Dedi:

– A bala, atın varmı?

Dedi:

– Var, bəli.

Dedi:

– Misir köhləni, Misir köhləni. Dillərdə əzbər olup.

Dedi:

– De görüm Misir köhləni suda üzə bilir?

Dedi:

– Yox.

– Havada uça bilirmi?

Dedi:

– Yox.

Dedi:

– Quruda qaça bilir.

Dedi:

– Dev sənə başaa göydən daş tökə bilər, sənə atın göynən uça bilməsə ona necə qalip gələ bilərsən?

Dedi:

– Bə neynim?

Dedi:

– Oğlan, burdan gedərsən, üş vers yol var dəryanın qırağına, orda bir kümbəz olacaq.

Kümbəzin içinə keç, Həzrəti Yaqub peyğəmbərin atı dəryadadı – Nuri Səməndər. Orda yəhər var, bir də yüyən var.

Dedi:

– Götür yüyəni at dəryaya, denən:

– Ey Nuri-Səməndər, Həzrəti Yaqub peyğəmbərin eşqinə, çıx gəl bəri. O At gələcək. Götür qandarğanı (?) başına qoy, yəhəri də belinə qoy, min get. O at göyde uşmax bilir, quruda qaşmax bilir və suda üzmək bilir. Sən onnan devnən dava edə bilərsən. Deməli, bu balığın dediyi kimi bu balıxnan xudahafizləşdi, ayrıldı. Getdi o künbəzi tapdı və balığın dediyi

kimi, götdü yüyəni atdı suya dedi:

– Ey Nuri Səməndər, Həzrəti Yaqub peyğəmbərin eşqinə. Bu vaxt at dəryadan çıxdı gəldi. Yəhəri qoydu atın belinə, qılış da gəldi qalxan da gəldi, belinə bağladı, gəldi yoldaşlarının yanına. Öz atını da verdi aşıxlara.

Aşıxlara dedi:

– Bu dev havaxt gələcəh?

Dedi:

– İrmi günə qədər gəlməlidir.

Başdadılar getməyə. Bu yoldaşdarnan sağollaşdılar, düşdülər yola. Qəşəm Nuri Səməndərin qaşmasını da bilmirdi, havada uşmasını da bilmirdi. Odu ku, Nuri Səməndərə bir qamçı vurdu. At götürüldü. Bir azdan sora qalxdı göyə. Nə qədir çəhdisə başını saxlıya bilmədi. Əlacı kəsildi.

Qabaxdan gələn daş-qum az qaldı bunun gözün çıxartsın. Bu at getdi bir şəhərin yanında durdu. At dilə gəldi dedi:

– Qəşəm, düş, bura Hələp şəhəridi. Düşəndə baxdı k1, irmi günnüh yolu iki saata gəldi. At dedi:

– Məni niyə vurdun?

Dedi:

– Bağışda, Nuri-Səməndər mən bilmirdim sənə danışdığımı. Aman gününü bu dəfə məni bağışda. Bunnan sorasına saa özüm xidmət edəcəyəm. Dedi:

– De görüm, sən nə yeyirsən?

Dedi:

– Ancax mən kişmiş yeyirəm. Kişmişdən başqa xörək yemirəm.

Qəşəm getdi bir qarı tafdı. Sora getdi bazardan kişmiş aldı gətdi. Qarıya da tapşırıdı k1, bunu atın qabağına töh. Sora gəldi oturdu qarının yanında xəvər aldı k1, buranın şahının qızı Güləndamın evin tanıyırsınızmı?

Qarı dedi:

– Oğlan, sənə ağzın od iysi gəlir. Güləndam xanımın adını çəkənin boynun vurullar. Mən oruyu tanıyıram. Amma

oruya getmək-gəlmək çətindi.

Dedi:

– Qarı nənə, mən o qızdan ötrü gəlmişəm. Ala bu bir kisə qızılı saa verirəm.

– Sən birtəhər elə də, get ona çatdır kı, Misir patşahının oğlu Qəşəm səni görməh isdiyir. Arvat çox fikirəşənnən sorasına dedi:

– Yaxşı, gedərəm.

Onnan sorasına getdi bazara iynə aldı, sancax aldı, düymə aldı, xırda-xuruş darağ aldı- qız şeyləri aldı. Getdi Güləndam xanımın bağına. Bağın qapısını döydü gəldi bir qız dedi:

– Nə isdiyirsən? Qarı nənə qadanı alsın çarşı xırdaş satıram camahata, görün alan varsa gəlsin onu satım. Getdi bunu Güləndam xanıma dedi. Güləndam xanımın da bütün qarabaşdarı, kənzidəri burdaydı. Güləndam xanım dedi:

– Buraxın gəlsin. Buraxdılar gətdilər qarı birinə düymə satdı, birinə sədəf satdı. Axırı qızı təhlədi. Dedi:

– Güləndam xanım, Misir patşahının oğlu Qəşəm sənnən öteri gəlip. Qız ağladı. Dedi:

– Ay nənə, mənim nə gündə olduğumu sən bilirsənmi? Yazıxdı. O nə üçün mana aşiq olup? Mənə aşiq olannarın neçəsini görmürsən dev öldürüp? Yazıxdı, mana aşiq olmasın. Çıxsın getsin. Mən ona qismət dəyiləm. Mən devə qismətəm. Dev də aparıp məni öldürəcəh, neyliyəcəh bilmirəm. Dedi:

– Yox. O deyir ki, mənnən görüşsün, heç olmasa söhbət eliyək onnan. Dedi:

– Yaxşı. Gətirinən sabahnan. Qızdardan çəkinməyinən. Qızdar mənim kənzimdi.

Mana heşzad deməzdər. Gətir oğlanı buruya.

Səhər muşdulux gəldi oğlana kı, bəs qıznan razlaşdıx. Bu gün get görüş. Qəşəm onsuz da pəhlivan paltarını geymişdi. Yavaş-yavaş qarının qabağına düşdü, getdilər Güləndam xanımın bağının qavağına. Darvaza açıldı, Qəşəmi buraxdılar.

Qız bir könlüdən min könlə Qəşəmə aşiq oldu. Xoş gəldin elədi, əlinnən tutdu, apardı yanında oturtdu.

Dedi:

– Oğlan, kimsən?

Dedi:

– Mən Misir patşahının oğluyam. Sənin şəkilini görüp də sənin dalıncax gəlmişəm.

Dedi:

– Mən yanığam. Məni yeddi ildi dev yanında saxlıyır. İndi böyünmü, sabahmı məni toy eliyif devə verəcəhlər. Mənim eşqimə neçə oğlan gəlif devnən vuruşuplar. Dev oları öldürüf. Hayıfım gəlir sana. Çıx get.

Qəşəm dedi:

– Xeyir, mən getmiyəcəm. De görüm Devin gəlməyinə neçə gün var?

Dedi:

– İrmi gün var.

– O burda nə qədir qalır?

Dedi:

– Bir ay qalır.

Dedi:

– Sən icazə ver bu irmi günü gəlim sənnən günümü keçirim. Sora gedim devin məclisinə. Allah ya maa, verə, ya ona. Mənim gözüm üsdə. Amma mən deyirəm sən hayıfsan, ölmüyəsən.

Qəşəm dedi:

– Yox, burda ayrı məsələ yoxdu. Ya mən səni kutarmalıyam, ya mən də ölməliyəm. Odu ku, razılaşdılar, qayıtdılar gəldilər qarının evinə. Onnan da irmi gün Qəşəm gedip qıznan gününü keçirtti.

İrimbirinci gün dev gəldi, stadyonu hazıradılar. Qızı apardılar qoydular onun mənzilinə. Camahat yığılıp gəldi. Dalbadal rəfləridi, qabaxda da meydan yerrəşirdi. Bu rəflərdə oturdular.

Qəşəm də atı mindi binanın arxasında bir dərə vardı orda qalxanı, qılınıcı çıxartdı. Bu heyində aşıxlar gəldilər. Dedilər:

– A kişi, ancaq irmi gün at çapıp gəlip çıxa bilmişik.

Qəşəm dedi:

– Mən iki saata gəlmişəm.

Qəşəm atı, qılınıcı, qalxanı verdi aşıxlar saxladı. Özü gəldi yapıncıya büründü, birinci sırada oturdu.

Dev çıxdı küləfirəngiyə göz gəzdirdi.

Dedi:

– Ey çovan!

Gördülər heş səs gəlmir.

Bir də dedi:

– Ey çovan.

Hamı bir-birinə baxır.

Bir də Qəşəm dedi:

– Ey çovan, sana deyirəm ora bahadı. Orda niyə oturmusan get o dalda otur. Ora sən pulun çatmaz.

Dedi:

– Elə mən bircə gün gələcəm buruya. Bunnan sora day gəlməyəcəm burda oturruram ona görə.

Bunnan sorasına başqa bir pəhlivan Güləndam xanımın eşqinə gəldi girdi devin meydanına. Nolacax, dev dərmandaşdı gürüzünü bu oğlanın başına saldı da əzdi. Meyidini götürdülər. Camahat ağlaşdı, çığırışdı. Bu səfər Qəşəm oturduğu yerdən qalxdı. Dedi:

– Ə, mənim atımı gətirin. Atı minip meydana girəndə dev dedi:

– Pahoo, pahoo, sən də Güləndam xanımın eşqinə gəlifsən?

Dedi:

– Bəli. Mən də gəlmişəm.

Dev dedi:

– Birinci növbə mənimdi, yoxsa sənindi?

Qəşəm dedi:

– Sənin.

Dev dedi:

– A yazıq, gürüzü birinci mən qaldırannan sora saa növbə çatmıyacaq. Elə qabaxca gəl sən vur.

Qəşəm dedi:

– Yox, sana verirəm.

Qəşəm atın üstündə durdu, qalxanı başına çəvirirdi.

Dev bunun duruşuna şücaətinə baxdı kı, bu çox qəribə oğlandı, pəhlivandı. Öz gücü ilə yox, bir az yüngül onun başına dəyirman daşı yendirdi. Yendirdi, ancaq bu atın dörd əyağı yerə işdədi. Qəşəmə bir şey olmadı.

Dedi:

– Dev, indi sıra mənimdi.

Dedi:

– Buyur.

Atın mindi, qılıcı hərrədi. Dev qalxanı yoxuydu. Dərman daşın başına tuturdu. Bu dərman daşının üstünən vurmadı da sağ tərəfdən onun qollarını vurdu. Dev qırx qolu vardı. Sağ tərəfdən irmisin saldı yerə. İrmisin salan kimi dev əlini atdı Güləndamı küləfirəngidən götdü başdadı uşmağa. Baxdılar, baxdılar, baxdılar gördülər ki, dev uşdu getdi. Hara getdi, niyə getdi, nə təhər getdi bunu bilən olmadı. Şah da burdeydi, Güləndamın atası da burdeydi, qardaşı da, anası da yığıldılar gəldilər. Dedilər:

– Oğul, sən kimsən?

Dedi:

– Misir patşahının oğluyam.

Şah dedi:

– Mənim qızımın biri onun böyük oğlundadı. Nə təhər olub mənim qızımın şəkili gedip oruya çıxıp.

Qəşəm dedi:

– Belə, belə. Bəs meşədən almışam.

Şah dedi:

– Oğul, ona qızı yeddi yaşınnan vermişik. Tay o qızın

dalına düşmə, o qızı ala bilməssən. Onsuz da verdik ona çıxdı getdi. Mən də sənın atanın yanında xəcalətəm, gedərsən başına bir iş gəlip eliyər. Gəl gedək qonağımız ol sora çıx get evinə.

Bu dedi:

– Mən sənın qonağın olaram, qalaram. Ancax mən onun dalıncax gedəcəm. Şah bunu evinə gətirdi. Çox buna hörmət elədi. Yedilər, işdilər, nə qədər xayış elədilərsə Qəşəm qalsın. O bunu qəbul eləmədi. Qəşəm atın mindi başdadı devin dalıncax getməyə. Bircə onu dedilər ki, dev qıvla səmtinə gediv. Bu da atın minip devin dalına düşməyə başdadı. Bunnar gedip elə yerə çatdılar kı, baxdılar kı, hər yer qardı. Onda Nuri-Səməndər dedi:

– Mən day getmiyəcəm. Bilmirəm hara gedirəm. Qəşəm bunun əyağına düşüp yalvarmağa başdadı. Mən Güləndam xanımın arxasınca getməliyəm, neyliyim, nağayırım?

At deyir:

– Neyliyim, başarmıram. Hara getdiyimi bilmirəm. Qəşəm ata yalvaran vaxt bir də gördü bir ağsakqal kişi gəlir. Sakqalı düm qırmızıdı. Dedi:

– Oğlum, sən haralısan? Sən nə isdiyirsən? Niyə gəlif buruya çıxmısan?

Qəşəm dedi:

– Baba, nişannımı dev aparır. Onun arxasınca gedirəm.

Dedi:

– Hansı dev aparır?

Dedi:

– Bilmirəm.

Kişi dedi:

– Qız hansı qızdı?

Qəşəm dedi:

– Hələp patşahının qızıdı – Güləndam xanım.

Kişi dedi:

– Ay bala, o onun öz nişannısıdı, saa nə? Sən nahax onun dalıncax gedirsən.

Qəşəm dedi:

– Baba, mən o qızın dalıncax getməliyəm.

Kişi dedi:

– Bala, getmə. Çox çətin işdi, çox adam bu yolda məhf olup.

Qəşəm dedi:

– Bava, nə qədər çətin olsa da, dözəcəm.

Kişi dedi:

– Bala, onda saa deyirəm. Bu at yalnız göyə qalxmalıdı. Bunu elə. Burdan gedəndə bir yəhər kimi yer görəssən. Orda iki ağaş var. Biri bir tərəfdə yarpaxlı, biri o biri tərəfdə yarpaxsızdı. Bunnar yüz metir, yüz əlli metir bir-birərinnən aralıdı. Sən atı yarpaxsızla bağla, özün də çıx yarpaxlı ağaca. Sən atı bağliyan kimi əjdaha gələcəh. Əjdahadan qorxmaq lazım deyil. Sən qorxsan o səni yeyəcəh. O saa iki-üş metir qalmış sən özü at onun ağzına. Sənın əlin onun ağzına dəyən kimi bütün tilsimlər açılacaq. Bu ətrafda gördüyün ağ şeylər qara oxşuyur. Amma tilsimdi, hamsı sınacaq. Oralar Güllüstani-Baqirəmə dönəcəh. Girərsən Güllüstani-Baqirəmə. Bu səfər otuz bir qız ras gələcəh. Ortalarında ən uzun bir qız var. On beş qız sağ tərəfində, on beş qız sol tərəfindədi. Sən qızdara yaxınlaşanda salam ver. Ortada duran qız sənın salamu almiyacaq. Deyəcəh:

– Sən kimsən, nəçisən, nə karəsən ki, mənım kənizdərimə salam verirsen? Kənizdəri öpürsən. Əyər öpbək lazımıydısa onda mənı də öpəydin. Sən denən ki, səni öpbək olmaz, sən zəhərsən, sən ifritəsən, sən bu qızdarı gətirip onnara əzap verirsen. Hələ bir az da artıx sözdər de. Bu sözdəri deyən kimi o əriyip qızıla dönəcəh. Orda olan o qızdar otuz patşahın qızdarıdı, olları əsir alıp əziyət verir onnara. Qoca dedi:

– Qızdardan ayrılannan sora sən ancax yalvarmalısən.

Güləndam xanımı Kahal dev aparır Kahzalburuza. Orda bir mağarada saxlıyır. Bunnan sora sən yalvarmaxnan öz məqsədaa çata bilərsən. Odu ku, bu sözdəri deyip qeyb oldu.

Qəşəm qocanın dediyi kimi Nuri-Səməndəri mindi qalxdı göyə. Hərrənə-hərrənə bir neçə gün gedip dağın başına da bir yəhər kimi yer gördülər. Gördü qoca deyən kimi bir yarpaxlı ağaş var, bir də bir çılpaq ağaş. Atı bağladı çılpaq ağaca, özü qalxdı yaşıl ağaca. Bu vaxt gördü əjdaha gəlir. Dedi:

– Onsuz da məni bu əjdaha yeəcəh. Ancax mən bu əjdahanın sözünə rayət eləməliyəm. Elə ki, üş metir qaldı dedi nolacax-olacax deyip əjdahanın ağzına tullandı. Qəşəmin əyağı əjdahının ağzına dəyən kimi böyük bir gurultu, bir şarıltı əmələ gəldi. Özü huşdan gedip yıxıldı. Birdə ayılında gördü kü, nə qar var, nə boran var. Gözəl bir çəmənzarıxdı, atı da oruya bağlıdı. Qəşəm çox yorulmuşdu. Durdu atı mindi yavaş-yavaş sürdü getdi gördü gözəl bir şəhər var. Bir yaxşı evlər qırxıdan da bəllidir. Küçeynən gedirdi gördü bir yaxşı bağlı-bağatdı ev var. Bunun qabağına sürdü. Ev sahivi bir qadın çıxdı.

– Salamməleykim.

– Əleykəssalam.

Qonax xoş gəlifsən.

Qəşəm bir az kiryənnən sora dedi:

– Baci, çox sağ ol, xoş vaxdın olsun.

Dedi:

– Nə isdiyirsən?

Qəşəm dedi:

– Qonağ olmax isdiyirəm.

Dedi:

– Düş atdan.

Qəşəm atdan düşdü.

Dedi:

– Mənim atım yalnız kişmiş yeyir.

Dedi:

– Otur burda. Atı bu saat rahlıyif gələcəm.

Apardı getdi atı tövlüyə bağladı. Qabağına kişmiş qoydu, su qoydu qayıtdı gəldi.

Dedi:

– Oğlan, xoş gəlifsən, səfa gəlifsən. Dur gedəh evə. Yorulupsan bir az çör ye, çörəh ye, su iç. Sorasına söhbətimizin dalını edərik. Oğlanı gətirdi içəri çay verdi, çörəh verdi. Otdular yedilər, işdilər. Sora dedi:

– Dincəl.

Oğlan yeyip-içənnən sorasına getdi yatdı dincəldi. Gəldilər oturdular söhbətə.

Dedi:

– Oğlan, indi de görüm hardan gəlip hayana gedirsən, kimsən nə karəsən? Oğlan dedi:

– Mən Misir patşahının oğluyam. Mənim nişannımı Kahal dev aparır. Gedirəm Kahalburuza Kahal Devlin əlinnən o qızı alıp gətirəm.

Dedi:

– Oğlan, oruya getmək, devlin əlinnən qız almaq çox çətindi. Ancax sən başarmassan fikrini dəyiş.

Bu dedi:

– Mən fikrimi dəyişmiyəcəm. Mən getməliyəm qızı gətirməyə.

Dedi:

– Oğlan, yaxşı, de görüm sizin yer necə yerdidi?

Dedi:

– Yaxşı yerdidi, yaz olur, payız olur, qış olur.

Dedi:

– De görüm payız nədi, yaz nədi, qış nədi?

Dedi:

– Necə yanı siz bilmirsiniz?

Dedi:

– Yox, bilmirik.

Dedi:

– Yazda güllər açılır, çiçəklər açılır, taxıl səpilir, ağaşdar əkilir, yayda becərilir, payızda biçilir, qışda da qar yağır-beləcə günümüzü keçiririk.

Dedi:

– Allah, Allah, sən elə yerrəri bizə qismət eləmə. Nə çətin yerərdi?

Dedi:

– Yaxşı, o çətin yerrərdə taxılı əkirsiniz neçə aydan sora biçirsiniz?

Dedi:

– Heş-zad, üç aya əkirik, üç aya da biçirik. Ağaşdarı əkirik üç ildən sora meyvə verir.

– Allah, Allah, sən özün elə yerrəri bizə göstərmə.

Qəşəm dedi:

– A bacı, bəs sizdə necədi?

Dedi:

– Bizdə bu ayın başında əkirik, o ayın başında yığırix. Bizdə ağaşdar bar gətirər. Biz qar görmərik, boran görmərik. İlin on iki ayı bura Gülüstani-Baqirəmdi, həmişə güldü, çiçəkdi.

Dedi:

– Yaxşı, oğlan, de görüm, siz bir heylə çətinlihdə nə qədir yaş yaşırırsınız.

Qəşəm dedi:

– Yaxşı yaşdar yaşırırix.

Dedi:

– Nə qədir yaşırırsınız?

Dedi:

– Yetmiş, səhsən, doxsan, yüz irmi yaşa qədər yaşıya bilirik.

Dedi:

– Allah, Allah, sən bizə oraları göstərmə.

Dedi:

– Ay bacı, bəs sizin yaş neçədi?

Dedi:

– Bizim də yaş azdı, ama sizinkinnən çoxdu.

Dedi:

– Nə qədirdi?

Dedi:

– Səkgiz yüz il, dokquz yüz il, min il, min beş yüz il yaşırırix.

Qəşəm dedi:

– Çox yaxşı.

Oğlan gözünü otağa gəzdirəndə gördü kü, otax cürbəcür güllərnən, çiçəhlərnən bəzənif. Qırmızı, ağ, yaşıl, göy bütün güllərnən bəzənif.

Dedi:

– Bacı, de görüm, bu güllər sizin bağda bitir?

Arvat gülsayağı başın aşağı salıp dedi:

– Bizim bir qız var. O güləndə ağzınnan gül tökülür.

Dedi:

– Adı nədi?

Dedi:

– Gülüqakpax.

O saat atasının dediyi sözdər yadıma düşdü.

Dedi:

– Həə, bu Gülüqakqaxdı.

Qəşəm dedi:

– İndi o haradadı?

Dedi:

– Uşaxdı, məhtəbə gedip.

Dedi:

– Neçə yaşı var?

Arvat dedi:

– İki yüz var. Uşaxdı, məhtəbə gedip.

Bunnan söz kutardı.

Arvat dedi:

– Qəşəm, sən çox yorulmusan, gəl sən dur dincəl. Mən

də ata-zada xidmət eliyim. Arvat durdu getdi ata kişimiş-zad verənnən sorasına düz birbaşa qızının yanına getdi. Qızın yolda gördü dedi:

– Qızım, belə bir gözəl oğlan gəlif. Kahal Devın əlinnən qız alıp gətirməyə. Onu başa qoyma. Onu özünə çək. Onu sev. Özünü ona sevdin. Qoy səni alsın getməsin oruya. O yazıxdı gedən kimi onu devlər öldürəcəkdir.

Gülüqakqak dedi:

– Ana, o mənim işimdi. Qız gəldi içəri. Ədəp-ərkannan oğlana xoş gəldin elədi, səfa gəldin elədi. Oturdu bir az söhpətdən sora dedi:

– Oğlan, gedək bizim bağı-baxçanı gəzək. Durdular bərabər baxçanı gəzməyə getdilər. Bunnan, hal öyrəndi, əhval öyrəndi. Sən bura, niyə gəlifsən. Bu başına gələn əhvalatların hamısını Gülüqakqaxa söylədi:

Gülüqakqax dedi:

– Qəşəm, ora çətindi, yazıxsan, getmə. Məni al, burdan da qayıdax çıxax gedəh.

Dedi:

– Yox, mən gedip o qızı gətirməliyəm. Bu dedi, o dedi, bu dedi, o dedi. Qız nə qədər təbliğət elədisə də gördü Qəşəm razı deyil.

Dedi:

– Yaxşı, bir şey xayış eliyim.

Dedi:

– Buyur.

Dedi:

– Mənim gözüm səndədi. Gəl mana toy elə, al. Yarım ay da yanımda qal, onnan sora gedərsən. Qəşəm razılaşdı. Bunnanın qanun-qaydasıynan arvat toy elədi. Gülüqakqaxı Qəşəmə verdi. Yarım ay da yanında qaldı başdadı yol getməyə.

Qəşəm qoca deyən kimi otuz bir qıza ras gəldi. Otuz bir qıza salam verdi. Bu otuz bir qızın ortasında olan qız dedi ki, sənin nə ixdiyarın var mənim kənizdərimə salam verirən. Sən

kimsən, nəçisən, nə karəsən?

Qəşəm:

– Mən qonağam. Gəldim sənin kənizdəri gördüm xoşuma gəldi salam verdim. Dedi də başdadı qızların üzünən öpbəyə. On beş qız bu tərəfdə, on beş qız o tərəfdə hamısının üzünən öpdü. Həmin o ifritənin üzünən öpbədi. İfritənin acığı tutdu da dedi:

– Mən olardan gözələm, olardan böyüyəm, nə üçün oları öpdün, məni öpbədin?

Qəşəm dedi:

– Sən ifritəsən. Sən bu otuz patışahın qızın gətirip burda zindana salıpsan. Sən pis adamsan, sən pis gəlinən, sən pis qızsan. Bunu heç öpbəh lazım olmadı. Elə acığınnan döndü oldu qızıl. Qızılları götdü qızlara payladı dedi:

– Ay qızdar, siz də çıxın gedin öz eviza.

Qızdar öz vətəninə getdi bu da yola başdadı. Bir xeylax getmişdi şir qoşunlarına ras gəldi. Gördü şir qoşunları bunu dağıtmır. Ancax buna yol verillər. Şir qoşunlarınan keşdi pələng qoşunlarına ras gəldi. Gördü, pələng qoşunları da buna him eliyir ki, gəl adda. Burdan da addadı. Onnan sorasına ayı qoşunları da gəldi. Ordan da kişdi. Onnan sorasına Kahalburuzun öz bəni-adəm qoşunları gəldi. Dedilər:

– Sən kimsən, nə karəsən, nəçisən, gəlip buruya çıxmısan?

Dedi:

– Belə, belə, Kahalburuza gedirəm, nişannımı Kahal dev aparır, gedirəm onu alam.

Dedi ki, biz səni buraxmarıx. Ancax şahın yanına apararıx.

Apardılar öz patşahlarının yanına. Patışahları bir qızıydı. Patışah buna xoş gəldin elədi. Dedi:

– Oğlan, otur görüm kimsən, hardan gəlif hara gedirsən? Qəşəm başına gələn əhvalatların hamısını söylədi.

Dedi:

– Mən, Güləndam xanımın dalıncax gedirəm. Onu Kahal dev aparır. Onu onun əlinnən alıf gətirəcəm.

Şah dedi:

– Kahal devin əlinnən qız almaq olmaz. Özü də mən səni buraxmıyacam. Sən məni alıb burda da qalmalısan.

Qəşəm dedi:

– A bacı, mən səni almaqdan ötrü gəlmişəm. Mən gəlmişəm sevgilimi devin əlinnən alam.

Dedi:

– Ola bilməz mən səni sevirəm. Məni də almalısan. Nə qədər oğlana dedisə oğlan az eşitdi. Qız əmr elədi salın münü zindana gündə bir istikan su, iki yüz qıram çörəh versinnər. Oğlanı bu qaydeynən saldılar zindana. On beş gün keşdi. Şah dedi:

– Qəşəmi çıxarın gətirin.

Qəşəmi çıxardılar gətirdilər.

Dedi:

– Ağlın başaa gəldimi?

Dedi:

– Xanım, gəldi ağlım başıma. Mən nə deyirəm, icazə ver gedim Güləndam xanıma gətirim, yenə burda toy eliyək, səni də alım.

Dedi:

– Ola bilməz, ola bilməz sən məni almalısan. Özü də burda qalmalısan.

Onnan sorasına qapı döyüldü.

Şah dedi:

– Görün kimdi?

Gördülər bir qırmızısakqal kişidi.

– Salammələyküm.

– Əleykəssalam.

Qırmızısakqal kişi dedi:

– Qızım, olar sənnən bir kəlmə söhpət eləmək?

Dedi:

– Baba, Qəşəmin xayısinə gəlmisənsə gəlmə, demə. Ayrı bir sözün varsa da onu deyə bilərsən.

Dedi:

– Xeyir, mən Qəşəmə görə gəlməmişəm. Bir olmuş əhvalatı deməh isdiyirəm.

Dedi:

– Buyur.

Dedi:

– Biz üç qardaşx. Birimizin adı Qədir. Qədir yazıları yazandı. Birimizin adı Qüdrət. Qüdrət bütün gözəllikləri verəndi. Mənim də adım Cəzadı. Oların yazdıqlarını mən yerinə yetirirəm.

Bir günnəri dördüncü göydə yaqutdan, almazdan, birliyatdan hazırlanmış Gülşən bağının qabağında oturub kef eliyirdik. Birdən Gülistani-Baqirəmdə bir qız oldu. Kefimizin kök vaxdı soruşdum qardaşımmın, qardaş, buna neçə gözəllik verirənsən?

Dedi:

– On üç gözəllik.

Dedim:

– Azdı.

Dedi:

– Yaxşı, danışanda qoy ağzınnan güllər tökülsün.

Dedim:

– Çox gözəl.

Böyüh qardaşıma dedim:

– Bu qızı kimə yazırsan?

Dedi:

– Hələ heylə bir oğlan yoxdu, gözdüyəh görək nolur.

Aradan yüz irmi beş il keşdi. Genə həmin yerdə oturururdux. Sən anadan oldun. Ay doğmuşdu, on dörd günnüh ay. Ay gözəl işix verirdi.

Dedim:

– Qardaş, bunun adını nə qoyursan?

Dedi:
– Bə görmürsənmi, ayın nurunda əmələ gəlir? Onun adını Aynur qoydum.
Dedim:
– Qardaş, buna neçə gözəllik verirsən?
Dedi:
– On iki gözəllik.
Dedim:
– Azdı.
Dedi:
– Ölkəsinin şahın verirəm.
– Dedim azdı.
Dedi:
– Ölkəsində olan bütün quşların dilini bilməh, onlara rəhbərlik etməyi verirəm.
Dedim:
– Azdı.
Dedi:
– Ölkəsindəki yelin, buludun ixdiyarını da buna verirəm.
Dedim:
– Çox sağ ol.
Dedim:
– İndi deyin görüm bunu kimə yazdız?
Böyüh qardaşım dedi:
– Hələ buna layiq oğlan yoxdu. Dayanax görəh n olur.
Aynurdan sora əlli il keçdi. Qəşəm anadan oldu. Yenə biz həmin güllü bağda söhpət eliyirdik. Çox kefli günümü-züydü.
Dedim:
– Qardaş, bu oğlana neçə gözəllik verirsən. Dedi:
– Misli görünməmiş gözəllik verirəm. Bir də pəhlivannıx verirəm.
Dedim:
– Qardaş, bəs buna hansı qızı yazırsan?

Dedi:
– Bizim iki qızımız qalıp. Bir qızımız Güllüqakqaxdı, biri də Aynurdu bunnarın da ikisin ona yazıram.
Aradan on bir il keçdi. Bir qız anadan oldu, əndamı gül kimiydi. Ona görə də qardaşım bunun adını Güləndam qoydu.
Dedim:
– Qardaş, bə bunu kimə yazırsan?
Dedi:
– Bunu da Qəşəmə yazıram.
Dedim:
– A qardaş, bu nə olan işdi? Qəşəm Misirdədi, Güləndam Hələpdədi, Güllüqakqax. Güllüstani-Baqirəmdədi, Aynur da Kahalburuzdadı. Mən bunu necə yetirəcəm? Qədir qardaş fikirəşənnən sora dedi:
– Kahaldevin eşqini yazdım Güləndam xanıma, yeddi yaşınnan gəlir aşıq olsun ona, aparsın saxlasın. On dörd yaşında Qəşəm gəlir devnən vuruşsun. Devi yaralasin qızı götürüp qaşsın. Qəşəm onun dalıncax getsin Kahalburuza onu öldürsün. Güləndam da alsın gətisin və o iki qızı da yolda tapsın. Dedi:
– Qızım, sən də Qəşəmin nişannısısan, ollar da Qəşəmin nişannısdı. İnanmırsan bu qardaşımnan soruş. Belə qayıtdı gördü kü qoca qeyb olup. Qız dedi:
– Qəşəm, qoca qanını satın aldı. İndi sənnən şərt kəsi-rəm. Səni buraxacam gedəcəm. Ancax mən də sənnən gedə-cəm. Sən Güləndam xanıma devin əlinnən al. Əgər həqiqətən onda on dörd gözəllik, mən də on iki gözəllik olsa tabeyəm sana. Əgər elə deyilsə sənın boynuu vuracam.
Dedi:
– Baş üsdə, qoy olsun.
Qız dedi:
– Bağızda saa əzyət vermişəm, bir on beş gün qal burda, çörəh ye, su iç sana yaxşı baxsınnar. Mən də hazırrix görüm şahlığı bir tərəfə tapşırax. Gedəh o əməliyyatı aparıp qızı

devdən alax. Sora çıxax gedəh. Onnar belə razılaşdılar.

Oğlan burda on beş gün dincəldi. Onnan sora qız öz gəmisini mindi, oğlan atını mindi getdilər Kahalburuza. Kahal dev də devin mağarasının qabağında böyüh bir düzəngahlıx vardı. Düşdülər düzəngahlığa. Mağaranın qabağında iki uşax oynuyurdu yeddi yaşında. Kahal devin oğlannarıydı. Biri bəni-adəm qızınnan olmuşdu, biri də dev qızınnan. Dev qızınnan olan oğlan getdi dedi ki, ata düşmənin gəlip dur öldür.

Bəni-adəm övladınnan olan oğlansa dedi:

– Ata, qızın nişannısı gəlip, ver getsin. Dava eləmə.

Dev dedi:

– Südüne çəhmisen. Haram olsun sana. Durdu oğlana bir sillə vurdu. Tez qalxdı eşiyə çıxdı. Eşiyə çıxıp bulara tərəf gələndə at dedi ki, Qəşəm o göyə qalxıp bizim başımıza daş tökəcəh. Ancax o yaralıdı. Mən də qalxacam göyə, o da qalxacax. Sora sənün sağ əlin onun boynuna düşsün. Sən onun boynunnən elə vur ku, baş bir tərəfə getsin bədən bir tərəfə.

Belə də elədilər. Dev yuxarı qalxa bilmədi. At onnan yuxarı qaltdı.

Dedi:

– Qəşəm, hazır ol, mən onun sol tərəfinnən yenirəm aşığı. Bu vaxt Qəşəmin sağ əli onun boynuna düşdü. Devün boynunu elə vurdu ku, baş bir tərəfə düşdü, leş də bir tərəfə. Yerə düşüp cəhənnəmə vasil oldu. At da yerə düşdü. Aynur xanım özü gedip Güləndam xanımın əlinnən tutdu eşiyə çıxardı. Həqiqətən də gördü onun on dörd gözəlliyi var. Dedi:

– Qəşəm, sən burdan da qutardın. İndi bu qızı da al yanaa gedəh mənüm şəhərimə.

Bular ata minip gəldilər. Aynur xanımın şəhərinə. Aynur xanım orda özünə yeddi gün toy elədi, özünü verdi Qəşəməyə. Patşahlığı verdi yaxın adamına. Üçü də gəldi Gülüqak-qaxın evinə. Bir neçə gündə Gülüqakqaxın evində qonax qaldılar. Gülüqakqaxın anası dedi:

– Qəşəm, anan-atan o qədir ağılıpları kə, gözdəri tutulup.

Gəl sənə dirilik suyu verim. Apar atanın, ananın gözüne çəh. O satı olların gözdəri açılacax. Onnan sorasına olların gözdəri açılacax. Bəsre gözdəriynən gəlinnəri görəcəh.

Odu ku, buna dirilik suyu verdi. Qızdarın üçü də mindi gəmiyə, Qəşəm də atnan gəldilər Hələp şəhərinə. Gəldilər devnən vuruşdukları meydana çatdılar.

Şaha xəbər getdi ki, Qəşəm qızını da iki nəfər ayrı gözəli də gətirip gəlip. Patşah, oğlu, qızı, bütün şəhər Qəşəmin pişvazına gəldi. Güləndam xanımın atası gəldi. Qəşəmin üzünnən öpdü, əlinnən öpdü. Dedi:

– Oğul, çox sağ ol. De görüm sən kimsən, nəçisən?

Dedi:

– Mən Misir patşahının oğluyam.

Dedi:

– Hə yadıma düşdü. Sənün böyük qardaşuu arvadı mənüm qızımdı. Qohumumun yanında xəcalət olmadım. İndi mənüm qızıma da toy eliyəh götür get. Eləcə də burda da yeddi gün, yeddi gecə toy elədilər Güləndam xanımı verdilər Qəşəmə. Təzədənən qoşunnən ləşkənnən yola saldılar. Qızdar gəmiynən, Qəşəm öz atıynən gəldi Misirə çıxdılar şaha xəbər verdilər ki, oğlun üç gözəl də yanında gəlip. Ancax heyif ki, şahın gözdəri tutulmuşdu. Gəlip oğlunu görə bilmədi. Xəvər göndərdi ki, oğluma deyin gəlsin onun üçün o qədir ağlamışam day gözüm heş yeri seşmir. Qəşəm gəldi atasının üzünnən öpdü. Dedi:

– Ata, sən dediyuu yerinə yetidim. Gözdəri də aşmağa su gətirmişəm – dirilik suyu. Al gözdəruu yu bəsre gözdərinnən gəlinnəru gör. Atası da, anası da gözdərini yudu. İksinin də gözdəri açıldı. Öz bəsre gözdəriynən oğlunu gördü, gəlinnərini gördü. Allaha şükür elədi. Yenidən yeddi gün, yeddi gecə toy eliyif üç gözəli Qəşəmə tapşırıldı. Başınnan tacı götürüp Qəşəmin başına qoydu. Ona uğurrar arzu elədi. Bunnan sora olar yedilər işdilər uzun müddət ömür sürdülər. Ağ günə çatdılar.

Siz də öz arzunuzə çatasınız. Övladnarızı belə gözəl qızdarnən evləndirip şənnih edəsiniz. Sağ olun, çox sağ olun.

SİT-ƏL-HÜSN VƏ HƏSƏNİN NAĞILI

Biri varıdı, biri yoxudu, bir patşah varıdı. Bir gün patşahın vəziri ölür. Vəzirin iki oğlu varıdı. Birinin adı Nurəddinəli, birinin adı Şərikanıydı. Şah bınarı çağırır, Şərikanı birinci vəzir qoyur. Nurəddinəlini ikinci vəzir qoyur. Şah bir gün deyir:

– Şərikan vəzir, gəl çıxax dünyanı gəzəh. Nurəddinəlini də qoyax öz yerimizə. Getməmişdən bir-iki gün əvvəl iki qardaş məclis düzəldillər. Yeyip içəndə Şərikan vəzir deyir:

– Allahdan arzum budu ku, Allah saa da, maa da elə gözəl qız yetirsin, ikimizi də bir gündə evlənəh. Doquz gün, doquz ay, doqquz dəyqadan sora mənəm bir qızım, sənəm bir oğlun olsun. Mən qızımı sənəm oğlaa versəm nə verərsən?

Deyir:

– Üş kənd.

Şərikan deyir:

– Əşi yox, mənəm gözəl qızıma elə üş kənd?

O da deyir:

– Onsuz da hər şey oğulun adıynan ölçülür. O üş kənd bəsdır. Bunnar belə dalaşılalar. İki də gəlir şah divanına. Bınnar aralarında olan davadan şaha bir söz demillər.

Səhərişi şahnan Şərikan səfərə çıxıllar. Bu vaxt Nurəddinəli tax-tacı tapşırır üçüncü vəzirə. Çıxır səyahətə. Gəlir çatır Dəməşq şəhərinə. Bırda bir vəzir bınm yüksəh adam olduğunu hiss eliyir. Gətirir evlərinə. Vəzir deyir arvadına:

– Mənəm gözüm bi oğlanı yaman tutup, gəl qızımızı verəh bına.

Vəzirin arvadı deyir:

– Ay kişi, sən vəzir adamsan, gərəh qızı vəzir oğluna verəsen. Tanımaza-bilinməzə qızımızı versək camahat bizi qınıyar.

Vəzir deyir:

– Bu da böyük adamdı. Bunun hərəkətdərinnən görürəm.

Gəl camahata deyəh bu oğlan mənəm qardaşım oğludu. Qızıma göbəhkəsdi eləmişih. İndiyə qədər başqa ölkədə oxuyurdu. İndi gəlir evləndiririk.

Belə də eliyillər. Bunnar evlənir. Qızı verillər Nurəddinəliyə. Bunnar yaxşı şad-xürrəm yaşamağa başdıyıllar. Günnərini şad keçirməyə başlıyıllar. Bir günnəri bir neçə ildən sora vəzir öldü. Vəzir ölənnən sorasına Nurəddinəliyi qoydular yerinə. Bulların bir il keçənnən sorasına bir uşaxları olmuşdu. Adını qoydular Həsən. Həsən gəldi on altı yaşına çatdı. Bu vaxt qəflətən atası rəhmətə getdi. Birincisi bunun elə bir valideyni yoxudu getsin şaha desin, şahdan atasının vəzifəsini alsın. Eyni zamanda atasının da əağını çəkən varıydı şahlıxda. Heş bunu çağırmadılar vəzirriyi vermədilər. Sora bir müddət keçənnən sora şah o biri vəziri çağırıp dedi:

– Necə yəni Nurəddinəlinin oğlu yoxdu ku, bu gəlir atasının şahlığın isdəmir. Vəzir deyir:

– Var, niyə yoxdu. O deyir ki, mənəm atamı patşah öldürüp. Vərəmlətdirdi öldürdü mənəm atamı. Gələrmə sənən işdəməyə?

Şah dedi:

– Beləmi?

Dedi:

– Bəli.

Şah dedi:

– Cəllatları çağır, onun boynun vurduracam.

Deməh, bunnar cəllatları çağırmaxda olsun. Sizə deyim vəzirin dosdunnan. Vəzirin burda bir dosdu varıdı. Bu qaça-qaça getdi Həsəni şəhərin ortasında tutdu. Dedi:

– Həsən, vəziyyət belədi. Səni şah öldürtdürəcək, qaç.

Həsən evə gəlmədi. Ordan getdi atasının qəbrinin üstünə. Axşam tərəfiydi. Başdadı atasının qəbrinin üstündə ağlamağa. Bir xeyləx ağlayannan sora gördü bir yəhudu gəlir. Gəldi:

– Salammələyküm, Həsən.

– Əleykəssalam.
– Oğlum, Həsən, sənin bir gəmin çıxıp, onu on min dinara sat maa. Həsən dedi:

– Baş üsdə.

Deməh, bu pulu verdi. Gəmini aldı. Bir kağız verdi ki, mənim filan gəmimi satdım bu yahuduya. Yahudu götdü çıxdı getdi. Bu da pulu götürüp papağının tərkinə qoydu. Ağladı-ağladı da burda yatdı. Bu burda yatmaxda olsun saa söylüyüm Şərikan vəzirdən. Şərikan vəzir də şahnan karvannan qayıtdı gördü Nurəddinəli yoxdu. At mindi, dəvə mindi, hər yeri axtardılar Nurəddinəliyi tapmadılar. Bunu nə bilən oldu, nə xəbər verən oldu. Təzədənən qayıtdı evə. Bu da bir qıznan rastdaşdı, evləndi.

Aradan dokquz ay, dokquz gün, dokquz sahat keçənnən sora arvat həmlini yerə qoydu. Bir qız doğdu, adın qoydu Sit-Əl-Hüsn. Başdadı Sit-Əl-Hüsn böyüməyə, yekəlməyə. Böyüdü yekəldi, on altı yaşına çatdı. On altı yaşına çatanda patşah bunu gördü dedi:

– Vəzir, o qızı ver maa.

Şərikan vəzir dedi:

– Ey şahım, xətrini isdiyirəm, atam da vəzirin olup, gördün kü, bizim bu söhbətimizə görə qardaşımız da didərgin düşdü. Biz əhd eləmişik oğlumuznan qızımızı evləndirək. Sən axsaqkqal adamsan, niyə mənim qızıma müşdəri çıxırsan. Şah ədalətsiz bir adamıydı. Əmr elədi Şərikanı saldılar zindana.

Bunun bir qulu vardı- qozbel, əmr elədi toyunu elədilər buna. Başdadılar yeddi gün, yeddi gecə toy elədilər qızı verdilər qozbelə, qızın bacılığı qızı qonax aparmışdı. Qonaxlıx-deydi. Bu zaman Həsən qəbirin üstündə yatırdı.

Cinnən Cinniyə ər-arvadıdılar. Onnar göynən uçurdular. Qəbirisdannıxdə qəbirin üsdündə yatmış bir oğlanı gördülər. Gördülər elə gözəl oğlandı, elə gözəl oğlandı. Cinniyə dedi:

– Görəsən, bunnan gözəl adam varmı?

Cin dedi ki, yox Sit-Əl-Hüsn bunnan gözəldi. Cinniyə

dedi:

O gözəldi.

Cin dedi:

– Bu gözəldi. Dedilər:

– Gəl götürək Həsəni.

Götürüp Dəməşq şəhərinən də keçirdilər o biri şəhərə. O vaxdı getdilər ki, dəfçilər darvazadan addıyıflar gedillər qızı bacılıx evinnən gətirməyə. Özdəri bunu qoyannan sorasına düşdülər adam sifətinə. Bunun hər iki civini qızılınan doldurdular.

Dedilər:

– Sən bu dəfçilərnən gedərsən orda bir qız var onu götürüp gələrsən onu saa alacıyız. Özü də dəfçilərə, çalğıçılara da çoxlu qızıl pul verərsən, yannarında yengə filan getdilər qızı gətirməyə. Bu oynuyannara qozbel bir qızıl verirdi, Həsən iki qızıl verirdi. Getdilər bacılığının yanınnan qızı göturdülər qayıtmağa başdadılar. Yolda oynuyannara qozbel bir qızıl verirdi, Həsən iki qızıl verirdi. Gətdilər darvazanın ağzına qədər. Darvazanın qapısına gələnnən sora bu toyun başçısı- bizim indiki, dilnən desək masabəyi dedi ki, hamı dağılışsın getsin evinə. İçəri gedəcəh bir çalğıçılar, bir yengə, bir xanım, bir də bəy. Bunnardan başqa darvazadan içəri heş kim buraxılmayacax. Çalğıçılar dedi:

– Xeyir, bu oğlan biznən getməsə biz getmiyəcih.

Dedilər:

– Əşi, bu yad adamdı, bunnan nə işin var sənin?

Dedilər:

– Yox, biz getmirih. Xoşunuz gəlir, aparın gəlininizi. Məcbur qalır oğlanı da buraxdılar. Deməh, oğlan oldu, Həsən oldu, gəlin oldu, yengə oldu, çalğıçılar oldu. Cinnən ciniyə də gözə görünməz özdəri addadılar içəri. Getdilər çıxdılar qızın öz otağına (oğlan deyəndə infarmator, qozbeli nəzərdə tutur). Qabaxlar belə qanun-qayda vardı, qapıda çalğıçılar çalırdı. Yengə getdi Sit-Əl Hüsnü bir dəs təzə paltarnan gətirip

qozbelə peşkaş çəkdi. Qozbel çıxartdı bir qızıl verdi. Həsən çıxartdı iki qızıl verdi. Deməh, bu qaydaynan yengə yeddi dəş ayrı-ayrı rəngdə, ayrı-ayrı görkəmdə geyindirip gətirip qozbelə peşkaş çəkdi. Qozbel həmişə bir qızıl verirdi, Həsən iki qızıl verirdi.

Beləlihlə, yeddi görüşdən sora Sit-Əl-Hüsnü apardılar içəri. Dəfçilərə də dedilər gedin xoş Həsən isdədi ki, getsin Cinnən Cinniyə dedi:

– Sən getmə, sən burda durunan. Həriya gedirsən? Bu durdu.

Cinnən Cinniyəni bular görmürdülər. Ama Həsən görürdü. Həsən dayandı.

Bacılıx evinnən gələnnən qızın gözü düşmüşdü Həsənə. Deyirdi, görəsən, Allah məni bu oğlana yazdı mı? Məni buna yazmadı qozbelə yazdı. Deməh, belə-belə ürəyində xəyallar eliyirdi. Bu çıxdı qarıya gördü hamı gedip, əmə Həsən ordadı. Dedi:

– Oğlan, ayıpdı, indicə qozbel gələcəh, qozbel bura çölə çıxmağa gedip. Get, səni gəlip görər. Dedi:

– A qız, qozbel nədi, filan nədi, sən mənim nişanlımsan.

Dedi:

– Bəs qozbel nə işin sahibidi?

Dedi:

– Biz gözə gəlməyəh deyin biz işi belə quraşdırdıx.

Qız dedi:

– Allaha şükür kü, mən ona qismət olmadım. Di buyur içəri. Həsən içəri getdi. Əmə Qozbel su başına getmişdi. Birdən Cin getdi çıxdı su başına. Birdən siçan oldu girdi tualetin altına. Burda civ-civ, civ-civ elədi. Qozbel əlini uzatdı: siçan! A siçan!

Siçan qalxdı oldu bir pişih. Elə miyoldadı ki, az qaldı qozbelin qulağı bata.

– A kopolunun pişiyi! A filan! Belə deyəndə qalxdı oldu eşşək. Başdadı ağzını dirədi bunun qulağına diriyip elə anqırdı

ki, qozbelin beyni çatdasın.

– A kopolunun eşşəyi. Sən hardan gəlip bura çıxdın, bu kimdi? Onnan sorasına eşşəh döndü oldu gamış. Gamış götdü bını təpəsini qoydu tualetin o çökək yerinə. Dedi:

– Kopoyoğlu, qal burda!

Qozbel qaldı burda. Həsənnən qız girdilər otağa. Yengə yer qayırp. Onnan sorasına gözəl mədəni işdəri düzəlidiplər. Bu Həsən paltarını soyundu qoydu o tərəfə. Onnan sorasına bunnar necə bir isdəhli, necə bir dos kimi başdadılar yatmağa. O başa qədər yatdılar. O başa qədər yatandan Cinnən Cinniyə qapıda gözdüyürdü.

Dedilər:

– Tay vaxdı. Getdilər kirimişcə oğlanı tuman köynəhdə götüdülər. Qaltdılar göyə. Götürdülər Dəməşqə qədər gəldilər. Dəməşqiyə çatanda göydə ulduzun çarpışması Cini vurdu. Cin öldü. Təzədənnən Cinniyə bunu apara bilmədi. Yavaşca yendirdi yolnan gedilən çığırın qırağına qoydu. Qoydu yolun qırağını çıxdı getdi. Birdən bir oğlan tuman-köynək uzanıp yolun qırağına.

Dedilər:

– Ayə, adın nədi, kimsən, nəçisən, nə karəsən.?

Dedi:

– Elə toydan gəlirəm.

Dedilər:

– Ə, necə toydan ?

Dedi:

– Filan şəhərdən gəlirəm, toyum olmuşdu. Yatmışdım. İndi bilmirəm məni buruya kim göndərip.

– Ə, sən dəlisən, nəsən, filan şəhər hara, bura hara?

Bu oğlan əslində düz danışırdı. Əmə bilmirdi ki, bura nə tərəf gəlip.

Camahat yığıldı bunun başına bunu lağa qoymağa başdadılar. Burda da bir halvaçı Musa varıdı. O gəldi çıxdı buruya. Gördü kü, çılpaq oğlandı bunu lağa qoyup danışlar. Bir az

baxdı-baxdı dedi:

– A bala, gedəh maa qonax ol.

Bunu apardı getdi dükana. Bu halva bişirip satırdı. Apardı bunun qabağına çörəh qoydu, su qoydu, əyninə gətirdi paltar verdi. Bu başına gələn əhvalatı danışdı. Ama qorxusunnan demədi mən filan şəhərdənəm, filan şəhərin oğluyam, nəyəm. Dedi:

Elə atam-anam yoxdu, yetim bir adamam. Bu dedi:

– A bala, indi ki, sən yetimsən mənim də oğlum, uşağım yoxdu gəl maa köməy elə.

Bu başdadı burda bına qullux eləməyə. Elə ki, dövr gəldi də halvaçı Musa öldü. Bu da başdadı burda halva bişirip satmağa. İndi halva bişirip satmaxda olsun saa söylüyüm vəzirin qızınan.

Vəzirin qızı Sit-Əl-Hüsn səər tezdən durdu gördü sevgilisi yerində yoxdu. Elə bildi həyəətə gedip.

Şah da vəziri zindandan buraxdırdı. Dedi:

– Day iş-işdən keçif. Şərikanı buraxdılar. Şərikan fikirrəşdi gedim görüm qızımın günü necə keşdi. Deməh, yavaş-yavaş gəldi qızının mənzilinə. Salammələyk eliyənnən sora gördü qız çox şaddı.

Dedi:

– Qızım, necə keşdi sənin günün bu ecə qozbelnən?

Dedi:

– Ata, qozbel nədi, mənim gözəl nişannım var. Qəşəh oğlandı.

Atası dedi:

– Bə qozbel hanı?

Dedi:

– Bilmirəm.

Dedi:

– Qızım, bə sənin o nişannın hanı?

Dedi:

– Həlbət, həyəətə çıxıp.

Vəzir çıxıp taletə gedəndə görür qozbelin başı aşağı, ayağı yuxarı durur. Dedi:

– Ə qozbel, burda nağayırısan?

Dedi:

– Vəzir, gün çıxıpmı?

Dedi:

– Ə sarsax oğlu sarsax, neyliyorsən günü?

Qozbel dedi:

– A kişi, mən nə bilim sənin qızının yoldaşı camışmış. Camış məni götdü buruya qoydu. Dedi ki, gün çıxana qədər burda dur. İndi gün çıxıp? Çıxıpsa mən gedirəm.

Dedi:

– Ə köpöyoğlu, dur burdan itil, çıx get.

Gün də çıxıp hələ günçəhdəyə də qalxıp.

Durdu Qozbel əkildi çıxdı getdi.

Vəzir qayıtdı gəldi qızının yanına, dedi:

– Yoxdu.

Deməh, bu qaydaynan Həsəni tapdadılar. Nə qədər elə-dilər hara getdiyini, hardan gəldiyini, kim olduğunu bilmədilər.

Vəzir dedi:

– Qızım, onun nişannınan-zadınan?

Qız dedi:

– Ay ata, o de paltarı orda. Paltarını da çıxartdı, papağını da çıxartdı. Özü də mənnən yatdı, durdu. İndi bilmirəm başına nə gəldi, kim apardı, noldu?

Tezdənnən yoxladılar kı, bu bunun paltarıdı. Əma adres zad yoxdu, papağın içində min dinar pul var. Şərikan çox fikirrəşdi. Bir az fikirrəşənnən sora bir nəqqaş gətirdi. Bu evin nə qaydada şəkilin çəhdidi. Üş dörd dəfə çəhdirənnən sora yığışdıdılar evi. Həsən tapılmadı qız başdadı yaşamağa. Günnər keşdi, aylar keşdi, dokquz gün, dokquz saat, dokkuz dəyqa keçənnən sora oldu bunun oğlu. Adını qoydular Əcip. Başdadı Sit-Əl-Hüsn Əcipi saxlamağa. Əcip yekəldi, yeddi

yaşına çatdı, yeddi yaşına çatannan sorasına onu məhtəbə qoydular. Alim çağırıldı, molla çağırıldı. Bunu tərbiyə etmiyə qoydular. Oğlan böyüdü, yekəldi, on dörd yaşına çatdı. Bu çox qoçax oğlanıydı. Həm də bir az da gücdü uşağıdı, dilavər uşağıdı. Bir dəfə məhtəfdən gələndə uşaxların aşığın götdü qaşdı. Uşaxların aşığın götürüp qaçanda burda bir keçəl varıydı. Dedi:

– Ə, a cinnən qalma, a kopoğlu, bizim aşığı hara aparırsan?

Əcip elə bil yuxudan ayıldı.

Dedi:

– Ə, mənim babama nə əlip ki, mən cinnən qalmışam?

Ə - dedi, biqiryət oğlu, biqiryət, niyə yalan danışırısan? Şərikan sənin atandı, yoxsa ananın atasıdı? Sən cinnən əmələ gəlipsən.

Bu çox peşman oldu, durdu ağlıya-ağlıya gəldi anasının yanına. Ay ana, mənim atam kimdi?

Dedi:

– Şərikan.

Dedi:

– Ana, məni indiyə qədər allatmışan, de görüm Şərikan sənin atandı, yoxsa mənim?

Dedi:

– Mənim atamdı.

– Bə mənim atam kimdi?

Dedi:

– Sənin atanın adı da yadımnan çıxıp. Məni aldı bir az da burda qaldı. Getdi. Hayana getdisə gəlip çıxmadı.

Əcip dedi:

– Ana, ya özümü öldürəcəm, ya da burax gedim atamı axtarım. Bu zamannarı ana, oğul qucaxlaşıp ağlaşdı. Şərikan vəzir içəri girdi gördü kü, qızı oğlun bağına basıp hər ikisi ağlıyır.

Dedi:

– A qızım, niyə ağlıyırınsınız?

Dedi:

– Ay ata, Əcip deyir kin mənim atamı verin, ya mən burda durmuram çıxıp gedirəm. Şərikan çox fikirrəşdi, çox fikirrəşdi, dedi:

– Gedim şahdan icazə alım, bəlkə də tapdıx. Getdi patşahın yanına, buna bütün məlumatları verdi. Dedi:

– Sən özün gördün kü, qardaşımnan mən nəyin üstündə aralı düşdüh. İndi də qızımın da başına bu iş gəldi. Qızımın da uşağı deyir kin mənim atamı tapın. İndi sən icazə ver, qoy gedim qəflə-qatır yühlüyüm gəzim bəlkə bir məlumat əldə eliyəm.

Bu da buna bir ay vaxt verdi dedi:

Allah eləsin tapa biləsən.

Deməh, bu gəldi qızına muşdulux xəvəri verdi, hazırladılar qəflə-qatır yühlədilər. Bir böyüh karvan. Vəzir-çörəh bişirənnəri, qoşunu, at saxlıyannarı, çalğıçıları - nə ki lazımdı şənnənməyə, filan götüdülər. Başdadılar yol getməyə. Gəldilər çıxdılar Dəməşqiyə. Dəməşq şəhərinə gələndə düşdülər şəhərin qırağına. Əcip dayəsinə dedi ki, dayə onu saxlıyan bir qadınıydı - məni apar şəhəri gəzdi. Dedi:

– Nolar, gedək.

Getdilər bu dayeynən baravar bu şəhəri gəzdlər, gəzdlər bütün görməli yerrərini gördülər. Gəldilər təsadüfən Musanın tükanınan çıxdılar. Burda da Həsən işdiyirdi. Gəldilər gördülər ki, bu nar qovurması bişirip. Dedi:

– Ana, mən bu nar qovurmasının yeəcəm. Buna dayə süd verdiyinə görə ona ana deyirdi.

Dayə dedi:

– Bala, elə bir icazə yoxdu. Vəzir övladı başqa yerdə çörəh yeməməli. Atan mənim boynumu vurdurur.

Şərikan dedi:

– İsdiyirsən boynumu vur, isdiyirsən öldür, mən bu nar qavırmasının yeyəcəm. Bu Həsənin könlü bu uşağa elə

yapışdı, elə yapışdı, gətirdi bunun qavağına bir dolu qab nar qavırması qoydu, bir qav da dayənin qavağına qoydu. Yedilər. Yeyənnən sorasına bular nə qədər elədi pul götürmədi. Durdular çıxdılar. Bu Həsənin ürəyi dözmədi bular gedənnən sora çıxdı bunların dalınca. Əcip gördü kü, çörəh yedihləri kişi bunnarı təqib eliyir. Dedi:

– Kişi, mənim dalımca nə əzirsən? Dedi:

– Ay bala, sənin dalıncax gəzmirəm, o tərəfdə mənim işim var. Mən o tərəfə gedirəm, siz çıxın gedin. Bu oğlan genə yol getdi. Gəlip şəhərin qırağına çatanda gördü kişi daldan yenə gəlir. Əcip dedi:

– Kişi, saa demədimmi gəlmə? Əcip də qorxdı ku, babası bilər, anası bilər acıqları tutar. Yerdən bir daş götürüp bu kişinin dalıncax tulladı. Daş getdi bunun hər iki qaşının arasına dəydi yaralıdı. Yaraladı qan töküldü. Bu vaxt Əcip cibinnən dəsmalı çıxardıp dayəyə verip dedi:

– Apar, get onun başın sarı. Dənən ayıpdı məni niyə izdiyir, qayıtsın çıxsın getsin. Dayə gətirip Həsənin başın sarıyannan sorasına dedi:

– Kişi, qayıt çıx get.

Bullar da gedip karvana çatdılar. Yenə başladılar sorax eliyə-eliyə qıvlə səmtinə getməyə. Nəhayət gəlip çıxdılar Nurəddinəlinin vəzir olduğu yerə. Burda məlumat aldılar ki, Nurəddinəli filan vəzirin, qızın aldı vəzir öldü. Nurəddinəli də ölüp, evləri də burdadı. Gəlin Nurəddinəlinin evin tapdı, qardaşının arvadıyanan görüşdü. Qardaşının arvadı başladı ağlamağa.

Şərikan dedi:

– Ay arvat, niyə ağlıyırısan?

Bu başına gələn əhvalatı danışdı. Dedi:

– Belə bir oğlum varıdı, adı Həsən idi. Kişi ölənnən sorasına bu vəzirriyi isdəmədi. Sora bir gün şəhərə çıxdı qayıdıp gəlmədi. Odu-budu on altı ildi göz yaş tökürəm oğlumnan nə ətər var, nə bir şey var. Bu da yandı töküldü

ağlaşdılar elədilər. Sora dedi ki, qaynım, icazə ver, mən də sizinən gedim, yerinizi, yurdunuzu gəzim. Bir az dərdim-qəmim azalsın. Dedi:

– Ay yengə, mənim gözüm üsdə, gedəh, gəzəh. Bunu da götdülər karvana qayıtdılar gəldilər. Gəldilər genə Dəməşqidə həmin yerdə düşdülər. Hansı ki, qavaxdan burda düşərgə eləmişdilər. Sorasına bu arvat bir nar qovurması bişirdi. Nar qovurmasının bir qav da Əcirin qavağına qoydular. Bir tikə yeyip götündü qavı tulladı. Nar qovurması tamam töküldü. Dedi:

– Bu nəə lazımdı? Bunu bekara bişirsiniz, səhər də bir nar qovurması yemişdim. O hamısıyanan yaxşıydı. Bu vaxt Şərikan vəzir dedi:

– Dayə, necə yanı bu nar qovurması yedi?

Bu qorxa-qorxa danışdı ki, bəs biz keçən səfər gedəndə filan yerdə nar qovurması yemişdih.

Bu belə deyəndə Şərikanın qardaşı arvadı dedi:

– Mən oğluma nar qovurması bişirməyi öyrətmişdim. Bəlkə elə o mənim oğlumdu. Belə deyəndə, dedilər:

– Yaxşı gedəh yoxluyax. Oğlu Əcip də getdi, dayə də getdi. Həsənin anası da getdi fərraşdardan da getdi, ağsakkallar da hamısı yığışdılar getdilər Həsənin yanına. Həsənin yanına gedəndə qıraxdakılar baxdı ki, bu Həsən arvada oxşuyur (qeyd – Şərikan vəzirin qardaşı arvadına). Uşax noolur olsun anasına oxşamaladı – burnunnamı, qaşınnamı, baxışınnamı, nəynən olur olsun. Hamısı bir-biriynən danışdı ki, bu arvadın oğludu. Ama arvat tanımadı. Çünkən arada on altı il keşmişdi. Həsən də evlənip eləməmişdi, bir əz da qocalmışdı. Arvat tanımasa da başqa adamlar təsdik elədi ki, bu onun oğludu. Bunu burdan götürmək üçün Şərikan getdi şahın yanına. Dəməşqin şahına dedi ki, mən filan yerin patşahının vəziriyəm. Burda bir halvaçı Həsən mənim oğluma nar qovurması yedirdip. İcazə ver onun tənbehini verim. Bu da istəmədi o şahlıxnan düşmənlər olsun. Dedi:

– Get, neyliyırısan elə.

Gəldi əmr elədi bu tükəni tamam darbadağıl elədilər. Oğlanın da qollarını bağlıyıp saldılar qavaxlarına. Gətirdilər həmin o düşərgə yerinə. Düşərgə yerində bunnan soruşdular, ay bala, adın nədi. Dedi:

– Həsəndi.

Vəzir çox fikirşənnən sora Həsənin boyuna bir sandıx düzəltdi. Orda buna behişdəri verip yatırdılar. Götürüp onu bir dəviyə yühlüyüp gəldilər öz şəhərrərinə. Yolda bunu qaldırdılar yedirip, içirdip, gəzdirənnən sora yenə behişdəri verip yola düşürdülər. Deməli, gəldilər çıxdılar qızın mənzilinə. Bunnar bilirdi behişi verənnən sora hansı dəyqa qalxacaq.

Deməli, gələnnən sorasına nəkqaşın çəhdidi şəkildəki kimi bu otağı bəzədilər. Oğlanın paltarını, papağını gətirip qoydular soyunduğu yerə, sora bunu soyundurup toy gecəsində olduğu kimi yerin içinə uzatdılar - bir tuman köynəyinən. Sorasına üç nəfər də gözətçi qoydular ki, görsünnər ki, bu duranda nə danışacaq. Qız da öz örtüsündə bunu gözdüyür. Elə ki behişdərin vaxdı getdi Həsən ayıldı gördü sevgilisi yanındadı. Dedi:

– Ey Sit-Əl-Hüsn, mən yaman yuxu görmüşəm.

Dedi:

– Nə yuxu görmüsən?

Bir yuxu görmüşəm ki, Dəməşq şəhərinə gedip çıxıram, orda halvaçı Musuya oğul oluram, orda xeylax işdiyirəm, bir oğlan gəlir ora ona qanım elə qaynıyır, elə qaynıyır ki, heç ayrılmaz istəmirəm, oğlana nar qovurması yedirirəm, sora düşürəm bunun dalına filan, o da götürür daşı vurur mənim başıma - alnın göstərir - sora indi ayıldım gördüm burdayam.

Qız dedi:

– Adın nədi. Dedi:

– Həsən.

Dedi:

– Bəs mənim yanıma gəlməyin, mənənnən yatmağın yadımdadı? Dedi:

– Yadımdadı, niyə yadıma gəlmir. Dəfçilər getdi səni qız öyünnən gətirdilər, burda yeddi dəfə peşkaş çəhdilər, beləlih-nən olannarın hamısını danışdı. Sora otağa girəndə paltarımı soyundum qoydum bura.

Dedi:

– Paltarında bir nişana varmı?

Dedi:

– Ayrı şey yoxdu, ama 1000 dinar pul var. Papağımın tərkinə qoymuşam.

Belə danışanda qız bildi öz əridi. Qırxda güdənnər də sevindilər.

Çıxdılar vəzirə xəbər verdilər ki, bəli öz yoldaşdı. Odu ku, hər həsrətdən görüşdü. Yenidən Həsənnən Sit-Əl-Hüsnü evləndidilər. Onnan sorasına oğul atasına çatdı, qız yoldaşına çatdı. Yedilər, işdilər, kef elədilər. Allah sizi də öz arzuza çatdırsın, bullar kimi sevinəsiniz. Sağ olun. Bu nağıl da belə kutardı.

Söyləyən: Sultan Məmmədəli oğlu Mustafayev. Qədim türklərin məskəni, sonradan ermənilər tərəfindən qəsb olunmuş Basarkeçər rayonunun Sarıyaqub kənd sakini. 1913-cü il təvəllüdü.

TƏRƏQQİ VƏ TƏNƏZZÜL HAQQINDA

Belə rəvayət edirlər ki, köhnə əyyamlarda bir patşah varıydı. Bu patşah ədalətli, camahat qədri bilən, xoş danışıklı bir adamıydı. Həmişə də xəlqin qeydinə qalırdı. Günnərin bir günü bir dələduz gəldi dedi:

– Şahım, sən çox səflik eliyirsən. Filan şeyi belə elədin, filan şeyi elə elədin.

Dedi:

– Sən olsan neyliyərsən?

Dedi:

– Üçcə günüh şahı maa ver, gör mən neyliyəcəm.

Dedi:

– Baş üsdə.

Axd yazdılar üç günnüyünə bu taxdı verdilər bu adama. Şah qayğıkeş adamıdı. Hər gün sahat ombirdə gələrdi evə. Bu səfər tez gəldi evə.

Arvat dedi:

– Kişi, həmişə gec gələrdin. Bu gün nə təsadüf oldu tez gəldiz. Şah əhvalatı olduğu kimi arvada danışdı. Arvat dedi:

– Ay kişi, sən nə qayırımsan, adam da şahlığı verərmisən? Pul isdiyirdi verərdin, torpağ isdiyirdi verərdin, el isdiyirdi verərdin, qızıl isdiyirdi verərdin, vəzifə isdiyirdi verərdin. Adam da şahlığı verərmisən? O şahlıx daha sana qayıtmayacaq.

Dedi:

– Ay arvat, nə danışırısan akt yazılıp, möhür basılıp, camahat qol çəkib.

Arvat dedi, kutardı. Rəhbərrih ona keşdi. Qılış bu saadı onun əlindədi. Əmr onundu, hələ sən öz canınan qorx. Bunu arvat deyəndə kişi fikirreşip dedi:

– Doğurdan da, səhf eləmişəm. Ama dörd gün dözdü. Dörd günnən sora kağızı da götdü getdi. Salamələyküm.

– Ələks salam.

Hökmət üzvləri yığıldı dedi ki, qaytarım mənə şahlı-

ğımı. Şah dedi:

– Bu günə kimi sən olupsan. Böyünnən sora mən olacam. Sana bir sutka vaxt verirəm. Şəhərdən çıxmasan səni dağdan asdıracam. Dur çıx dərədən. Bu durdu, kir-kirimiş gəldi evlərinə. Arvat dedi:

– Nooldu?

Dedi:

– Sən deyən kimi oldu. Arvat dedi:

– Mən dedim axı. Sən səf eliyifəsən. Kişi ma dedi şəhərdən çıx, yoxsa səni asdıracam. Dedi:

– Eliyəcəh. Çıxah şəhərdən.

Bunun bir oğlu varıydı beş yaşında, bir oğlu yeddi yaşında. Bir dəvənin üstündə kacava hazıradılar. İki dəş yorğan-döşəh qoydular. Bir nə qədir qızıl qoydular. Mindilər kacaviya başdadılar qıvla səmtinə getməyə. Şah adamıdı. O zaman telefon yoxudu, maşın yoxudu, boşd yoxudu. Yolnan gedirdilər. Gedirdi bir bulağın başında, meşə kənarında düşdülər, dincəldilər. Yatırdılar. Dəvələri də yanında saxlıyırdılar. Otarırdılar. Orda bir gün, iki gün dincəldilər yenə gedirdilər. Bir günnəri getdilər meşənin bəri qulağında düşdülər. Bunnardan sora bir karvan gəldi keçə axşam tərəfiydi. Bir kavran gəldi keçə, meşənin o tərəfinə düşə. Elə ki, axşam düşdü, bu daldan gələn karvannan iki nəfər gəldi. Dedilər:

– Tacir qardaş, sizə bir işimiz düşüp.

Dedi:

– Nədi, noluf? Dedi ki, bizim karvanda bir gəlin var. O hamilədi uşağa yatır. Xayış eliyirik bu arvadı ver getsin onu yatırınsın. Kişi dedi:

– Arvat, dur, dur get.

Arvat dedi:

– A kişi, mən bu qarannıx vaxdı hara gedim?

Bu gələn adamlar dedi:

– Ay bacı, insafın olsun. Bu gəlini kişimi yatırmalıdı?

Bizim əlacımız kəsilib gəlmişih. Bayaxları gedəndə səni burda gördüh. İndi ona görə gəldih sənün üsdaa, aman günüdü, gəlin ölür gəl gedəh.

Demək arvat getməh isdəmədi. Dedi:

– Ay kişi dur sən də mənə gedəh.

Dedi:

– Arvat, uşaxlar yatıp, mən burdayam, dur get, arvat, dur get. Gəlini kişimi yatırmalıdı? Gəlini qadın yatırmalıdı dur get.

Dedi:

– Ay kişi, gedəcəyəm, mənüm üzümü day görmüyəcəm.

Dedi:

– Bekar-bekar danışma, dur get. Gələn adamlar da and-aman elədilər ki, bacı, səni aparırıx, qaytarıf da gətirəcəh. Kişi məcbur elədi, arvat getdi. Arvat karvana çatan kimi arvat gördü gəlin zat söhbəti yalandı. Bunu da götdülər qoydular bir karvanın üsdünə düşdülər yola.

Demək, şah gözdədi, səhərə qədər arvat gəlmədi. Səhər işıqlaşanda durdu getdi gördü karvan gedip axşamnan. Nə izi var, nə tozu. Çıxıf-çıxıf gediplər. Bu çox ağladı, özü-özünü dannadı. Dedi:

– Arvadın sözünə baxmadım, arvadı əlimnən buraxdım, şahlığı buraxdım. Niyə belə adam oldum mən? İndi fikirre-şirəm inanmaq lazım döyül. Gərəh hər şeyi dəqiqləşdirəsən. Hər şeyi yerinə yetirip onnan sora əmr verəsən. İndi başa düşmüşəm onu.

Şah öz-özünü dannadı. İş işdən keşmişdi. Bu dövəni yühlədi. Bu səhər yenə yola düşdü. Day iki dəs yorğan-döşəh çıxarmırdı. Bircəciyin çıxarırdı. Uşağın birin o qoluna alırdı, birin də bu qoluna alırdı. Gənə günə bir mənzil gedirdilər. Ama bilmirdi hara gedir. Onu bilirdi ki, gəlip bir yaxşı bulax başına çatıplar, biri yaxşı meşə qırağına çatırdılar. Bir yaxşı havalı yerə çatıp dincəlirdilər. Bir gün gəlip meşə qırağına çatdılar. Düşdülər burda çörəh, xörəh yedilər, yatdılar. Bir

oğru gəldi gördü burda bir tacir dayanıp, yatıp. Kirimişcə getdi dövəni aşdı. Elə palaz da, qızıl da üstündə götdü çıxdı getdi. Şah səər tezdən durdu gördü dövə yoxdu. Ora dövə, bura dövə dövəni tapbadi. Qaldı mətəl. Qaldı ağıly-ağıly civində beş-üş qəpih varıydısa varıydı, yoxudusa yoxudu. Deməh, dövə də getdi, qızıl da getdi, arvat da getdi. Nə qədər fikirreşdi, fikirreşdi. Dedi:

– Ağlamaxdan nə çıxar. Gəl başda yeriməyə. Əslində insana iradə lazımdı. İşin sonunu gözdəməyi bacarmax lazımdır. Allahtala demişdi "tərəqqinin tənəzzülü də olar". Bu yenə döşəyi dalına alıb yeriməyə başdadı. O beş yaşında uşax yeriye bilmirdi. Ama yeddi yaşında uşax yeriyardı. Bu səfər gündə bir-iki kilometr yeriyardılar. Bu uşax yorulanda düşürdülər. Belə-belə, belə-belə günnərin keçirillər. Bu zaman getdilər iki çayın arasına çıxdılar. Gördülər çay çox bərk gəlir. Çayın o tərəfi də meşədi, bu tərəfi də meşədi. Hər iki çayın arasındadılar. Bular balaca çayı keşdilər. Gördülər o böyüh çay çox bərk gəlir.

– Mən əvvəl yorğanı aparıp o toya qoyun, sora sizi aparım.

Belə də elədilər. Apardı qavaxcan yorğan-döşəyi qoydu. Sora gəldi kiçiy oğlunu qucağına aldı. Getdi suyun ortasına qədər. Bu suyun ortasında olanda bu ayı suyun ortasında durup bulara baxırdı. Bu suya girəndə gəldi uşağı dalna alıp aparır. Bu tətidi qucağındakı uşax yerə düşdü. Yerə düşən kimi uşax itdi. Uşağı da sel apardı. Bu kişi çayı keşdi düşdü ayının dalına. Ayı özünü meşiyə verdi. Nə qədər axdardı tapa bilmədi. Oğlannar da əlinnən çıxdı. Kor-peşman, ağıly-ağıly gəldi çayın qırağına, ay Allah, mənə niyə bu günə saldın? Mən saa neyləmişdim? Mən həmişə ədalətnən işləmişdim. Həməşə yaxşı işləmişdim. Ama iradəsini pozmadı. Dedi:

– Allaha pənah.

Addadı çayı, yorğan-döşəyi çiyinə alıb başdadı getməyə. Civində də az miqdarda pul varıydı. Getdi çıxdı bir

şəhərə. Bir uçux karvansara varıdı. Qiyməti ucuzuydu. Burda bir otağ aldı. Kişi gedirdi çöldə bayırda çörəh zad yeyip. Burda ağsakkalların yığıldığı yer varıdı. Gəlirdi boynu büküh kırımışcə dururdu. Bir gün, üç gün, beş gün, belə oldu. Bir gün dedilər:

– Şəhərin patşahı ölüp. Quş uçururrar. Quş kimin başına düşsə onu şah qoacaxlar. Vəzirin oğlu paltar geyip bir damın üstünə çıxmışdı kı, quş gəlsin bizim başımıza düşsün. Əmə quş hərrəndi, hərrəndi gəldi bu şahın başına düşdü. Dedilər:

– Kişi, kimsən, nəçisən. Xəvər aldılar aylən, uşağın varmı?

Dedi:

– Ayləm, uşağım, heş bir şeyim yoxdu. Apardılar buna yaxşı bir paltar geyindirdilər, arvadı olmadığına görə bir arvadı bına qullux üçün qoydular. Bu arvada tapşırtdılar kı, bunun çörəyini, suyunu düzəltsin. Arvat başdadı buna xidmət eləməyə. Bu on bir ay xidmət elədi. Buna on bir aydan sora bir günnəri bir qadın gəldi dedi:

– Olarmı, ey şah, sana bir söz deyim?

Dedi:

– Ay bacı, on bir aydı ma xidmət eliyirsən.

Dedi:

– Bu şahlığa elə adamlar toplaşırlar kı, xəlqin qanını sorullar. Olar hər il təzə bir şah gətirip qoyullar. O şah ta kı olların iç üzünü tanıyana qədər bir il keçir. Bir il də sora başa düşüllər ki, bulların nöksannarın bu şah öyrənip. Demək, gələcəkdə bunnarın hakkında lazım olan tədbir görəcəh. Ona görə ona zəhər verip onu öldürüllər. Deməh, yerinə başqasını qoyullar. İndi sənin vaxdına bircə ay qalıp. Bir aydan sora zəhər verip öldürəcəhlər. Gəl xəzinə də əlindədi nə qədər götürürsən, götү çıx get. Kişi fikirrəşdi, öz arvadımın sözünə baxmadım, pis günə qaldım.

– Bəs, ay arvad, mən hayana qaçım? Yol tanımıram, iriz tanımıram. Hariya gedim, necə gedim, nə təhər gedim?

Dedi:

– Burda çay var. Çaydan o tərəfə başqa hökümətindi. Mən o yolu tanıyıram, hazırtaş, səni aparım qoyum ora. Bu arvadın sözünə baxdı nə qədər şey götүrdü. Hazır olup arvada dedi ki, hazırım. Arvat onu saat on ikidə dəryanın o tayına keçirdi. Deyir day get onnar səni tapbazdar. Bu da öz götүdüyü puldan bir nə qədir bu qadına hörmət elədi. Onu geri qaytardı. Arvat qayıtdı gəldi yerində uzandı. Şəhər gördülər qız yoxdu. Nə qədir axdardılar şahı tapbadılar. Bu culihlər yenə də bir adam gətirip qoydular şahın yerinə.

İndi deyəh bu şahdan. Bu səfər day yorğan-döşəyi yoxudu. Pul civiynən doluydu. Keçən səfərki kimi nələş döyüldü. Başdadı yol getməyə. Geta-get bir müddət sora başqa şahlığa çatdı. Burda otax tutdu. Gedirdi yeyirdi, içirdi gəlip ağsakkallarınnan burda söhbət eliyirdi. Bir ay burda qaldı. Bir aydan sora təsadüfən bu şəhərin də hökmdarı öldü. Yenidən quş uçurdular. Quş yenə hərrənə-hərrənə gəldi bunun başına düşdü. Əmə bu səfər bunu qoymadılar. Dedilər:

– Ə, sən, haranın gəlməsisən, kimsən, nəçisən, buruya şah olursan.

Dedi:

– A kişilər, mən qəriv adamam, şahlığı zadı istəmirəm. Kimi qoyursunuz qoyun.

Dedilər:

– Quş yanılıf. Bu kişini bir uçux dama saldılar. Quşu yenə buraxdılar. Yenə də dediyim kimi vəzirin oğlu, vəkilin oğlu alimin oğlu hərəsi bir yaxşı paltar geyinif bir görkəmli yerə çıxıf kı, quş bizim başımıza düşəcəh.

Quş yenə bulların başına düşmədi. Gəldi hərrənə-hərrənə uçux damnan keşdi uşağın başına düşdü. Yığıldılar gəldilər gördülər quşu qucağına alıf kişi. Deyir ki, ay quş, məni niyə döyüdürsən? Mana şahlıx qismət olsa öz yerimdə olardı. Gүdүrdülər. Gördülər bu şah olup qabaxcadan. Tutdular bunu qoydular şah. Genə bunun arvadı uşağı olmadığına görə

bir dul arvat təyin elədilər ki, bunun çörəyin qayırsın. On beş il burda şahlıx elədilər. Çox ədalətnən, çox insafnan şahlığı elədi. Bu şah on beş ildən sora vəzirni çağırıp dedi:

– Ürəyim darıxır, gəl gedəh siyahata. Bu çölləri, biyabanı, dağları, bulaxları gəzəh sərini sulardan içəh. Vəzir dedi: Noolar.

Bir on nəfər də fərraş götüdülər. Yeməh bişirənnəri də götdülər getdilər. Gəldilər bir dağın yanında bir çovana ras gəldilər. Çovan gördü gələn şahzadədi. Çovan gətirdi bulara bir heyvan kəsdi. Oğluna tapşdı kı, oğlu kabaf bişi ver. Onun bir qoşa oğlu varıdı çörəh bişidi gətirdi. Qoydular yedilər, işdilər. Şahın gözü düşdü bu oğlana. Gördü həm qoçaxdı, həm işgüzardı. Həm də boylu-buxunnudu.

Dedi:

– Çovan, bu kimdi?

Dedi:

– Mənim oğlumdu.

– Gəlsəna onu mana verəsən.

Dedi:

– Şahım, neynirsən onu?

Dedi:

– Aparıp onu qapıçı qoyacam.

Dedi:

– Şahım, mənim bu sürümü saxlıyan odu. Onsuz mən bu sürünü saxlıya bilmərəm.

Şah dedi:

– A kişi, qoyun nədi zad nədi. Aparax, gedək bunun özü ağırı saa qızıl verəcəm. Yeddi arxa dönənin yesin, kutarmasın. Sürünü də apar sat.

Axırı razılaşdı çovan. Çovan adam göndərdi, bunun ağırığında qızıl aldı. Oğlanı verdi buna.

Şah çox sevindi. Bunu aparıp qoydu qapıçı. Beş-on günə sora şah dedi:

– Vəzir, keçən səfərki səfərimiz uğurlu oldu. Gəl indi də

şimal tərəfə gedək. Bu səbəbə fərraşları, filanı götüdülər şimal tərəfə yollandılar. Getdilər yolda çörəhləri kutardılar, bir dəyirmanı çatdılar. Dedi şah:

– Vəzir, get gör orda çörəhdən-zaddan var? Keşmiş zamannarda çörəh ancax dərmanlarda olurdu. Dərmançı dedi:

– Oturun, bu saat kömbə salacam. Tezcə kömbə bişirdi gətirdi bulların qabağına qoydu. Bunnar yedilər, işdilər gördülər burda bir yaxşı oğlan var. Şahın gözü bu oğlana da düşdü.

Dedi:

– Gəlsəna, bu oğlanı maa verəsən.

Dedi:

– Şahım, qoca kişiyəm, tayları götürə bilmirəm. Bu çualları götürür, tökür, üyüdür.

Deyir:

– Bu qoca yaşında, dərmançı, saa bu ağırırıda qızıl verəcəm, bunu ver maa.

Dərmançı təmahlandı. Qızıl verip onu alıp gətirdi. Bunu da ikinci simen qarolçu qoydu. Aradan bir il keçdi. O vaxt belə adət-ənənnə varıydı kı, tacirər təzə şəhərə gələndə bir xonça bəziyip gətirirdilər. Şahın qabağına qoyurdular. Şah onnara icazə verirdi. Onun bazarında alver eliyirdilər. Bir dilavər tacir gəldi. Basdı-bağladı şirin dilnən. Tacir dedi:

– İcazə ver, sənini sarayında alver eliyim.

Şah deyir:

– Qızıl da götü get. Həsətsiz gəlip alver eliyərsən. Ama qəlbim tutqundu. Axşam gəl sənən söhbət eliyək.

Tacir deyir:

– Mənim arvadım təhdi. Onu heş kimə ümüd ola bilmərəm. O çadırda qəflə qatırın yanında.

Şah dedi: – Mən öz sarayımın gözətçilərini göndərim, gedip sənini arvadını qorusun. Belə olsa sən qalıp söhbət eliyə bilərsənmi?

Dedi:

– Bəli, eliyərəm.

Şah əmir elədi, o, iki oğlan çağırırdı.

Dedi:

– Qılınıcı götürün, gedip bu arvadın çadırın qoruyun. O bu kişinin arvadıdır. Oranı səhərə qədər qoruyarsınız. Bax yatıb eləmiyin ha! Əməlli başdı gözdüyün. Bu tacir də maa söhbət eləsin. Bunnar əllərini gözdəri üstünə qoyub dedi:

– Yaxşı, şahım, gedərik.

Bu oğlanları şah tacirə qoşdu. Bunnar getdilər. Karvannan da on beş metr kənar da tacir çadır qurmuşdu. Apardı çadırı bunnara göstərdi. Bunnarın ikisi də burda qaldılar gözdəməyə.

Tacir də qayıtdı gəldi şahın yanına. Bunnar söhbət elədi saat ikiyə qədər. Yuxuları gəldi. Şah əmr elədi onu aparın bir yerdə yatırdılar. Səhər açılanda tacir niyəniydi, getdi ki, malın aç, satışa çıxara. Getdi gördü çadırın yanında heç kim yoxdu. Dedi, ə, bə bu gözətçilər necə oldu. Əyilip çadıra baxanda gördü kü, arvat uzanıb bu gözətçilərdə onun yanında. Arvadın sol əli birinin, sağ əli o birinin boynundadır. Kirimişcə dillənmədi tez qaça-qaça gəldi patşahın yanına.

Dedi:

– Ay Allah sənə evini yıxsın bəs sən dedin gözətçini göndərəcəm getsin sənə arvadını qorusun. Onnar gedip mənim arvadımı ələ gətirirlər. Ode orda arvadımın qolları üstündə yatırlar. Bəs sən necə ədalətdisən, necə şahsan? Şahlığı beləmi idarə eliyirsən?

Şah dedi:

– Elə şey ola bilməz.

Dedi:

– Gedək öz gözünə bax.

Dərhal şah əmr elədi, üç-dört nəfər əli qılışdı getdi bulardan baravar. Gördülər həqiqətən də yatışıllar.

İndi bu necə olmuşdu? Demək, bu oğlanlar gəldilər saat ikiyə qədər gözdənilər. Sahat ikidən sora yuxuları gəldi. Onda bulardan biri dedi:

– Gəl a qardaş, gəl bir əz söhbət eliyək yuxumuz gəlməsin. Bu oğlan başdadı qabaxcan söhbət elədi. Mənim atam şah olup, adı budu, filankəs də şah olup. Onu bir dələduz aldadıp şahlığı əlinnən alıb. Sora anamı bir tacir oğurruyup. Sora məni də bir ayı apardı getdi. Ayının əlinnən çovanın itdəri saldırdı. Çovana oğul oldum. Sora gəldi bu şah məni aldı. İndi də şaha qulux eliyirəm.

Bu birsi dedi:

– Ə, aman günüdü, mən də sənə qardaşınam. Bular mənim də yadıma gəlir. Anamı apardıxları da, səni ayının aparmasını da hamısını bilirəm. Bullar başdadılar qucaqlaşır ağlaşmağa.

Bu məsələni, bulların söhbətdərini çadırdakı arvad eşidirmiş. Arvat bildi ki, bu oğlanlar bunun oğlanlarıdır. Dedi:

– Ay bala, mən on beş ildi bu əclafın əlinə gəlip düşmüşəm. Məni qoymur bir yerə çıxam. Aman günüdü, siz mənim oğlumsuz gəlin yanıma. Görüşdülər, ağlaşdılar, söhbətləşdilər. Sora arvat bunnarı qolunun üsdünə alıb yatırdı.

Şahnan k1, vəzir gəldilər olları bu vəziyyətdə görənən sora qalxızdılar, qollarını bağladılar. Dedilər arvada:

– Çəpəl, düş qabağıma. Hamınızın boynunu vuracam. Apardı getdi düz şahlığa çıxardı. Ama şahlıxdə bir idarə müdürü varıdı bunnarı çox isdiyirdi. Bilirdi ki, bullar belə iş görməzdər. Şah qırmızı geyinip taxta çıxdı k1, bəs bunnarı öldürəcəm. Elə boynun vurdurmax isdiyirdi ki, arvat başınan yaylığın açıp atdı dedi:

– Ədalət şahım, əl saxla. Bullar mənim oğlumdu. Arvat başına gələnnəri danışır kutaran kimi şah özünən getdi. Bu vaxt tacir qaşmax isdiyirdi. Bu idarə müdürü qılınıcı çıxarıp dedi:

– Hara gedirsən, başı kəsərəm. Dur burda.

Şah özünə gəldi. Öpüşdülər görüşdülər. On beş ilin həsrəti qovuşdu.

Sora məhkəmə elədilər. Şah bu tacirin də, bunun

sözünən arvadın apararı o iki adamın da boynun özü vurdu. Bir müddətdən sora şahın böyüh oğlu dedi:

– Ata, maa qoşun ver, gedim o firıldaxçıdan taxtımızı alax. Atası qoşun verdi. Bular yola düşdülər. Kimin qoşunu dura bilərdi buların qarşısında. Getdilər oranı aldılar. Məhkəmə düzəldib bu firıldaxçının da boynunun vurulmasına əmir verdilər. Şah bunun boynun özü vurdu. Beləcə böyük oğlu burda şah oldu. Şah bir gün kiçik oğluna dedi:

– Ay bala, day mən qocalmışam. Beləcə bu şahlığı verdi kiçik oğluna. Özü də arvadıynan çəkilib bir qırağa sakit-sakit yaşamağa başladılar.

Bu nağıl da belə kutardı.

SOLTAN İBRAHİM*

Biri varıdı, biri yoxudu, Ənuşiravan adında bir padşah varıdı. Günlərin bir günündə padşah öz taxtı-səltənətində oturmuşdu. Birdən gözü aynaya sataşdı. Gördü ki, saqqalına dən düşüb. Ənuşiravanı fikir götürdü, öz-özünə dedi:

– Dövlət var, mal var, can gedir. Sabah ölsəm, yerimdə kim şahlıq eləyib dövlətimə sahib olacaq?

Ənuşiravanı fikir götürdü, çünki onun heç evladı olmurdu. Gecə-gündüz peşəsi ağlayıb, sıtqayıb, allaha yalvarmaqda ki, bəlkə allah buna bir evlad verə. Bu dəmdə qapı döyüldü. Fərraşlardan birisi gəlib, baş əyib dedi:

– Qibleyi-aləm, abid yanına gəlmək istəyir.

Padşah dedi:

– Buraxın gəlsin.

Abid gəldi, baş əydi, ədəb-salamını yerinə yetirdi. Padşah onu yanında oturtdu. Abid gördü ki, padşah özündə sözündə deyil. Abid dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, nə olub ki, belə pərişansan?

Ənuşiravan dedi:

– Mən onun üçün pərişanam ki, saqqalıma dən** düşüb, oğul-uşaqdan da heç bir şeyim yoxdu.

Abid dedi:

– Qibleyi-aləm, sənə bir alma verim, elə ki, axşam oldu, hərəmxanaya get. Almanı iki bölüb yarısını baş hərəminə ver, yarısını da özün ye. Amma sənənən bir şərt bağlayıram, elə ki, oğlun və ya qızın oldu, ad qoyan günü mənə çağır, gərək ona adı mən qoyam.

Abid sözün tamam eləyib, durub baş əyib getdi. Ənuşiravan durub gəldi hərəmxanaya. Baş hərəmiynən almanı bölüb yedi.

*Bu nağıla "Xan-Xani-Çin oğlu Soltan İbrahimin nağılı" da deyilir.

**Ağarmaq mənasındadır.

Nağıllarda vaxt tez başa gələr. Doqquz ay tamam oldu. Bunun bir qızı oldu ki, dünya gözəli. Padşaha xəbər getdi ki, bəs sənin qızın olub. Padşah bir şadlıq elədi ki, gəl görəsən. Məclis çağırıb dedi:

– Qızıma ad qoyacağam.

Amma bir neçə kəlmə abiddən eşit. Ənuşiravanın başı o qədər qızmışdı ki, abid yaddan çıxmışdı. Axşam oldu məclis düzəldi. Bu dəmdə qapı döyüldü, fərraşlardan biri baş əyib dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, abid gəlir.

Ənuşiravan şah barmağını dişləyib dedi:

– Ay dad, kişi yaddan çıxıb!

Əmr elədi ki, tez abidi içəri buraxsınlar. Abid gəlib gördü ki, məclis cəmdi. Üzün Ənuşiravana tutub dedi:

– Mən demədimmi, oğlun oldu, qızın oldu, məni çağır ad qoyum?

Ənuşiravan başını aşağı saldı, dedi:

– Bu dəfə gərək bağışlayasan.

Abid qıza ad qoyub, dedi:

– Qibleyi-aləm, sənin qızının adını Nuşapəri xanım qoydum. Qibleyi-aləm sağ olsun, eşit, agah ol, sənin bu qızının üç qıranı* var. Biri on iki yaşında, biri on dörd yaşında. Lap axırıncısı da, padşah sağ olsun, on altı yaşındadı. Əgər bu qıranlardan sağ-salamat qurtardı, Nuşapəri oldu sənin qızın. Vay onda ki, çıxıb bilməyə, dadın heç yerə çatmaz.

Sözünü deyib, abid Ənuşiravannan xudahafizləşdi. Bəli, abid getməkdə olsun, xəbəri sənə kimdən verim, Nuşapəri xanımdan.

Qız böyüyüb doldu yaşa. Elçi elçi dalınca gəlirdi. Atası qızını heç kimə vermirdi, deyirdi.

* İki bəxt ulduzunun bir bürcdə birləşməsi. Qədim etiqada görə, bəxtin inkişafı prosesində bu an, ən qorxulu andır.

– Vay o adama ki, mənim qızım üçün elçi göndərə. Elçisinin də, özünün də boynunu vurduracağam. Qızım kimi istəsə, ona gedəcək. Ərə getmək ixtiyarı Nuşapəriyə verilmişdir. Belə ki, qız hər gün pəncərədən çıxıb baxırdı, görürdü ki, arzuman pəhləvanlar boynunu burub onun intizarındadılar. Uzaq-yaxın şəhərlərdən bu qızın gözəlliyini eşidən pəhləvanlar toplanıb, Nuşapəri xanımın qapısında boynunu burub dayanırdılar ki, bəlkə qız bunların birinə gedə. Bunlar burda qalmaqda olsunlar, sənə xəbər verim Xan-Xani-Çinin sövdəgərindən*.

Xan-Xani-Çinin sövdəgərinin güzəri düşdü bu şəhərə. Gəlib alverin elədi, getmək istəyirdi ki, yolu Nuşapəri xanımın evinin qabağından düşdü. Gördü ki, bura o qədər adam yığılıb ki, o qədər adam yığılıb ki, iynə atsan, yerə düşməz. Tacir birinə yan alıb soruşdu ki, nə var, nə olub, bu qarıya niyə yığılmısınız?

Adam cavab verdi:

– Məgər bilmirsən ki, Ənuşiravanın qızı Nuşapəri xanım bu saat pəncərəyə çıxıb kimi bəyənsə, ona gedəcək.

Tacir dedi:

– İndi ki, belə oldu, qoy mən də dayanım, görüm bu necə əhvalatdı.

Vaxt gəldi başa, Nuşapəri xanım pəncərəni açıb çıxdı adamlara baxmağa. Heç biri ürəyinə yatmadı. Xəbəri kimdən verim, tacirdən. Tacir tez bir nəfər nəqqaş tapıb dedi:

– Bu qızın şəklini çək, sənə iki yüz tümən verim, amma necə ki, var, elə çək, nə artıq, nə əskik olsun.

Nəqqaş qızın əksini** alıb, tacirə verdi. Tacir əksi qoltuq cibinə qoyub, birbaşa üz qoydu Xan-Xani-Çinin şəhərinə.

Xəbəri sənə kimdən, Xan-Xani-Çindən verim. Xan-

* Alış-veriş deməkdir.

** Şəklini.

Xani-Çinin gözünün ağrı-qarası bir oğlu varıdı, adı da Soltan İbrahim idi.

Soltan İbrahimin Xanməmməd adlı bir dostu varıdı, hə-mişə bunlar cüt gəzərdilər. Eşit tacirdən. Tacir gəlib çatdı Xan-Xani-Çinin şəhərinə. Atdan düşüb malın xırtd elədi. Xan-Xani-Çini üçün də bir xonça tutub, xonçanın bir tərəfinə bir qiymətli daş qoydu, o biri tərəfinə Nuşapərinin əksini qoyub Xan-Xani-Çinə apardı.

Xan-Xani-Çinə xəbər getdi ki, bəs filan tacir xonça tutub yanına gəlmək istəyir. Xan-Xani-Çin dedi:

– Buraxın gəlsin, görək nə gətirib.

Tacir girdi içəri, gördü ki, Soltan İbrahim oturub padşahın sağ tərəfində, Xanməmməd oturub sol tərəfində. Tacir xonçanı Xan-Xani-Çinin qabağına qoyanda Nuşapəri xanımın əksi düşdü Soltan İbrahimə tərəf, daş düşdü Xanməmmədə tərəf.

Xan-Xani-Çin dedi:

– Açın görək xonçanı tacir nə gətirib?

Soltan İbrahim xonçanın örtüyünü götürdü, gördü ki, burda bir qız şəkli var ki, allah-tala xoş gündə, xoş saatda, xoş dəqiqədə xəlv eləyib. Soltan İbrahim bu şəkli götürüb bayıra çıxdı, gəldi öz otağına, qapını açıb yıxıldı taxtının üstünə, başladı ağlamağa. Soltan İbrahimin otağına kimin həddi varıdı ki, gəlsin quş qanad sala bilməzdi, qatır da dırnaq.

Xan-Xani-Çin gördü ki, Soltan İbrahim gəlmədi. Xan-məmmədə dedi:

– Get, gör nə olubdu, İbrahim neçə gündü gəlmir?

Xanməmməd durub gəldi, gördü ki, Soltan İbrahim üzü üstə yıxılıb ağlayır. Xanməmməd dedi:

– Soltan İbrahim, niyə ağlayırsan?

Soltan İbrahim dedi:

– Gəl soruşma.

Xanməmməd dedi:

– Görək deyəsən, deməsən, mən səni dindirmərəm.

Əli hər tərəfdən üzülən Soltan İbrahim dedi:

– Xanməmməd, bu əksə bir bax, mən bunun üçün ağlayıram.

Xanməmməd dedi:

– Hay-hay, adam da bundan ötrü ağlayarmı? Mən də dedim, görəsən, niyə ağlayır? Qardaş, heç ağlama, inşallah, bu qızı sən alacaqsan. Gəl şikar adıynan gedib qızı tapaq.

Xanməmməd Soltan İbrahimin yanından çıxdı, birbaşa Xan-Xani-Çinin yanına gəlib dedi:

– Soltan İbrahim şikara getmək istəyir.

Xan-Xani-Çin razılıq verib dedi:

– Qoy getsin.

Xanməmməd Soltan İbrahimin yanına gəlib, atasından razılıq aldığına ona söylədi. Soltan İbrahimmən Xanməmməd at minib yola düşdülər. Az getdilər, çox getdilər, mənzil keçib yol getdilər. Yolda bunlar bir nəfər səyyaha rast gəldilər. Soltan İbrahim atını saxladı, dedi:

– Kimsən?

Səyyah dedi:

– Əmirəliyəm, Soltan İbrahimin yolunu gözləyirəm.

Soltan İbrahim dedi:

– Soltan İbrahimi neyləyirsən?

Əmirəli dedi:

– Mənim bir əmim qızı var, neçə vaxtdı ki, mənə nişanlıdı, indi aparmaq istəyirəm, amma nişanlımı vermirlər ki, aparam. Bir abid deyib ki, Soltan İbrahim adlı bir nəfər bu işdə mənə kömək eləyəcək, mənim nişanlımı alıb özümə verəcək.

Soltan İbrahim dedi:

– Soltan İbrahim, Xan-Xani-Çinin oğlu mənəm. Mən də bir qız əksi görmüşəm, onun dalınca gedirəm. Görək o qızı qolumun gücünən alam. İndi ki, belə oldu, eybi yoxdu, gəl gedək əvvəlcə sənəni nişanlımı alım sənə verim, sonra da

öz sevgilimin dalınca gedim.

Əmirəli dedi:

– Ey Soltan İbrahim, gəl məni özünən apar, əvvəl sənin sevgilini alağ, sonra mənim işimi düzəldərsən.

Soltan İbrahim razı oldu. Əmirəli bunlara qoşulub getməkdə olsunlar. Nağıllarda mənzil tez başa gələr. Hər üçü əl-ələ verib, gedib çatdılar Ənuşiravan padşahın şəhərinə. Burda bir çayçı dükənina getdilər. Çayçı dükanı Nuşapəri xanım olan evnən üzbəüz idi. Xəbəri verim sizə kimdən, Nuşapəri xanımdan. Bunun ki, mənzili bu çayçı dükanıyan üzbəüzdü, bir gün baxıb gördü ki, bu dükana elə adamlar gəlib ki, qabaqkılar bunların əlinə su tökməyə də yaramaz. Nuşapəri xanım lələsinə dedi:

– Lələ, məcməyini götür, get o dükana, gör gələnlərin fikri nədi?

Lələ məcməyini götürdü endi aşağı. Özünü yetirdi çayçı dükənina, məcməyini tutdu oturan adamların qabağına, Soltan İbrahim dedi:

– Lələ, bu nədi?

Lələ dedi:

– Nuşapəri üçün təsəddüq yığiram.

Soltan İbrahimin barmağında bir üzük varıdı ki, yeddi ilin baci-xaracıyan başa gəlmişdi. Üzüyü barmağından çıxarıb qoydu məcməyiyə. Qız baxırdı, gördü ki, məcməyiyə üzük qoydular. Nuşapəri tez özün yetirdi lələsinin barabarına, dedi:

– Ey filan-filan şüdə, mən o oğlana göz elədimmi, qaş elədimmi, o üzük yolladı? Apar üzüyü ver özünə.

Lələ qorxudan bilmədi özün çayçı dükənina necə saldı. Üzün Soltan İbrahimə tutub dedi:

– Ey Soltan İbrahim, al üzüyünü. Nuşapəri xanım üzüyünü qəbul eləmədi.

Soltan İbrahim dedi:

– Get xanımına de ki, mən ondan ötrü gəlmişəm, onu

çox sevirəm. Mümkün olsa, mənən görüşsün. Öz dərdimi ona deyim, atası verməsə, dava eləməyə gücüm var. Mən, Xan-Xani-Çinin oğlu Soltan İbrahiməm, sən üzüyü qaytar ver Nuşapəriyə.

Lələ üzüyü aparıb verdi Nuşapəriyə. Bütün əhvalatı Nuşapəri xanıma nağıl elədi. Nuşapəri xanım danışmadı, üzüyü alıb atdı bir tərəfə.

Eşit bir neçə kəlmə Soltan İbrahimdən. Gecədən bir pas keçmişdi. Soltan İbrahim yerindən durub, bir yazı yazıb Nuşapəri xanım olan imarətin qabağına yetirdi. Kəmənd atıb hasardan həyəətə tullandı. Pilləkandan yuxarı çıxıb qapını açdı, gördü ki, Nuşapəri xanım rəftixabında* yatıbdı. Qızın üzündən bir busə aldı, kağızı qoydu qızın ovcunun içinə. Səhər qız ayılıb gördü ki, əlinə bir kağız qoyublar. Qız kağızı oxumağa başladı. Kağızda belə yazılmışdı: "Mən gəlmişəm səndən ötrü, səni sevirəm, mənə cavab ver".

Qız, Soltan İbrahimi görmək istədi. Axşam oldu, qız qaravaşları yıxdı başına, burda bir məclis qurdu ki, heç padşah evlərində belə məclis qurulmamışdı.

Soltan İbrahim özün yenə yetirdi bura, kəmənd atıb ha-sardan endi. Gördü burda bir çalhaçaldı, gəl görəsən. Soltan İbrahim qapıdan içəri girdi, gördü çalan çalır, oynayan oynayır, oxuyan oxuyur. Elə ki, Nuşapəri xanım Soltan İbrahimi gördü, bir könüldən min könülə ona aşıq oldu. O saat durdu ayağa, dedi:

– Xoş gəlmisən, Soltan İbrahim.

Əlindən tutub yanında oturtdu, bunlar burda keyf çəksinlər. Xəbəri sənə kimdən verim, Məlik Cümşüddən. Məlik Cümşüd öz vəziriyənə neçə vaxt idi ki, bu qızın evinin qabağında oturmuşdu. Məlik Cümşüd gördü ki, Soltan İbrahim dünən gəlib, bu gün qıznan başlayıb danışmağa.

Məlik Cümşüd vəziri çağırıb dedi:

* Yorğan-döşəkdə.

– Vəzir, buna bir tədbir gör. Soltan İbrahim qızı əlimdən alacaq.

Vəzir dedi:

– Məlik Cümşüd, oxşayır ki, xəbərdən xəbərini yoxdu, get kəməndi at, düş Nuşapəri xanımın həyatına, gör nə görərsən.

Məlik Cümşüd dedi:

– Yəqin?

Dedi:

– Bəli, yəqin.

Məlik Cümşüd kəmənd atıb düşdü hasardan o üzə, gördü ki, Soltan İbrahim oturub, qılıncı qoyub dizi üstə, Nuşapəri xanım da əlində badə Soltan İbrahimin qabağında durub ona yalvarır ki, al bu badəni iç, amma Soltan İbrahim içmir. Qız dedi:

– Ey Soltan İbrahim, sən elə bilməginən ki, mən günümü belə keçirirəm. Bunlar sənün üçündü, sən də mənə kəsən.

Soltan İbrahim dedi:

– Mən də bunu istəyirdim.

Soltan İbrahim qızın əlindən badəni alıb içdi. Qız səhər tezdən Soltan İbrahimi buraxdı, dedi:

– Axşamüstü gəl bizə.

Soltan İbrahim, Xanməmməd, bir də Əmirəli öz otaqlarında oturmuşdular. Soltan İbrahim Əmirəliyə dedi:

– Get aşpaza deginən ki, aşı bir az tez bişirsin, gedəsi yerim var.

Əmirəli aşpazın yanına getdi, onu xəbərdar eləyib gəldi öz yerində oturdu.

Xəbəri sizə kimdən verim, Məlik Cümşüddən. Məlik Cümşüd vəzirə yanına çağırtdırıb dedi:

– Vəzir, Soltan İbrahimi gərək əli-qolu bağlı götürüb gələsən bura. Əgər gətirməsən, sənün boynunu vuracağam.

Vəzir başı alovlu gəldi Soltan İbrahim olan imarətə.

Gördü ki, aşpaz Soltan İbrahim üçün aş çəkir. Tez vəzir bütün xörəyə bihuşdarı tökdü. Bunlar hamısı xörəyi yeyib yerə yıxıldılar. Vəzir özün Soltan İbrahime yetirdi. Soltan İbrahimi tez sarıdı bir kilimə, götürüb gəlməkdə olsun, xəbəri sənə Nuşapəri xanımdan verim. Nuşapəri xanım ki, demişdi axşamüstü gələrsən, gözlədi, gördü ki, Soltan İbrahim gəlmədi.

Nuşapəri xanım durdu ayağa, bir dəst kişi paltarı geyib qaravaşlara dedi:

– Siz çıxın dama, işdi azıb eləsəm, mənə səs verin.

Nuşapəri xanım gedirdi, gördü ki, bir adam hıqqana-hıqqana gəlir, dedi:

– Kimsən?

Vəzir gedəndə tində adam qoymuşdu, elə bildi ki, öz adamlarındandı. Səsə səs verib dedi:

– Adə, mənəm, Soltan İbrahimi əli-qolu bağlı gətirirəm.

Nuşapəri xanım Soltan İbrahimin adını eşidən kimi, özünü verdi irəli. Soltan İbrahimi vəzirin əlindən alıb, vəzirə cəhənnəmə vasil elədi. Həmin saat Soltan İbrahimi dalına alıb evinə apardı. Dərman verib ayıldı. Soltan İbrahim dedi:

– Mən hara, bura hara?

Qız dedi:

– Səni ölümdən qurtarmışam. Qız əhvalatı ona nağil elədi.

Soltan İbrahim bir az burda qalıb, əhvalatdan xəbərdar olandan sonra bir qədər dərman alıb, tez qayıtdı yoldaşlarının yanına, onları da ayıldı.

Xəbəri sənə kimdən verim, yenə Nuşapəridən. Nuşapəri xəbər yolladı atasına ki, mən bağa gedirəm, ürəyim bərk sıxılır. Atası dedi ki, qızıma deyin ki, bu gün xoş gün deyil, bağa gəzməyə getməsin.

Nuşapəri xanım qulaq asmayıb, qızlarınan bağa gəz-

məyə getdi. Bağda qızlarnan çalib oynamağa başladı. Bu dəmdə yeddibaşlı dev göynən gedirdi, gördü ki, həsrətin çəkdiyi Nuşapəri xanım burdadı. Göydən endi yerə, Nuşapəri xanımı tənura çəkib, götürüb apardı. Tez padşaha xəbər getdi ki, qızını dev apardı. Ənuşiravan əmr elədi ki, abid çağırılsın. Adam gedib abidi çağırırdı. Abid gəlib çıxdı, gördü ki, padşah ağlayır. Abid dedi:

– Nə var, niyə ağlayırsan?

Ənuşiravan dedi:

– Qızımı yeddibaşlı dev aparıb.

Abid dedi:

– Sənin qızın tilsimdədi, onu ordan çıxartmaq çox çətindi. Amma lohda yazılıb ki, Xan-Xani-Çinin oğlu Soltan İbrahim bu tilsimi sındıracaq, sənin qızını qurtaracaq. O, indi burada, sənin şəhərindədir. Sən get onu tap.

Şəhərə car çəkdi ki, Soltan İbrahim kimdi, padşah onu çağırır. Məlik Cümşüd elə bildi ki, padşah onu çağırtdırır ki, öldürsün, qisas almaq üçün Soltan İbrahimin yerini padşah adamlarına dedi.

Bir adam getdi Soltan İbrahimi çağırırdı. Soltan İbrahim dedi ki, get gəlirəm. Hər üç yoldaş başdan geyinib, ayaqdan qıfillandı, ayaqdan geyinib başdan qıfillandı, birbaşa gəldilər Ənuşiravanın yanına. Ənuşiravana xəbər getdi ki, Soltan İbrahim gəlib. Ənuşiravan əmr elədi ki, Soltan İbrahime deyin gəlsin. Soltan İbrahim içəri girib, ədəb salamını yerinə yetirdi. Padşah buna yer göstərdi. Abid üzünü Soltan İbrahime tutub, nə ki, lohda yazılmışdı, hamısını ona oxuyub başa saldı. Sonra abid bir tutuquşu buraxdı, tutuquşu gəlib Soltan İbrahimin dizinin üstünə qondu.

Abid dedi:

– Soltan İbrahim, tutuquşunun sözünə qulaq ver.

Soltan İbrahim tutuquşunun telinə əlini çəkdi. Quş dedi:

– Soltan İbrahim, siz üç nəfərsiniz, indi burdan çıxanda olacaqsınız dörd nəfər. Özünü bir nəfərdən gözlə.

Quş sözün tamam elədi, gəlib oturdu abidin dizinin üstə.

Abid dedi:

– Soltan İbrahim, sən gərək bu səfərə gedəsən. Bütün bu tilsimləri, olsa-olsa, sən qıracaqsan, allah yaxşı yol versin.

Soltan İbrahim ayağa durdu, öz yoldaşlarıynan birlikdə gəldilər mənzillərinə.

Xəbəri sənə kimdən verim, Siyavuşdan. Siyavuş vəzirin oğlu idi. O, öz-özünə dedi:

– Soltan İbrahimi gərək mən öldürəm, atamın qanını alam.

Birbaşa durub gəldi Soltan İbrahimin yanına, dedi:

– Soltan İbrahim, gərək məni də aparasan.

Soltan İbrahim dedi:

– İxtiyar özündədi. Gedirsən gedək.

Siyavuş da bunlara qoşuldu, oldular dörd nəfər. Dördü də başdan geyinib, ayaqdan qıfillandı, ayaqdan geyinib, başdan qıfillandı. Yola düşdülər. Bunlar o qədər yol getdilər ki, ta gəlib bir meşəyə çatdılar. Çox yorulmuşdular. Atlarını yancidar eləyib, bir çəməndə uzandılar. Hamısı yatmışdı. Amma Soltan İbrahim oyağıdı. Soltan İbrahim gördü ki, üç göyərçin gəlib oturdu ağacda, biri dedi:

– Bu oğlanı tanıyırsan?

O biri dedi:

– Yox.

Böyük göyərçin dedi:

– Bu Soltan İbrahim Xan-Xani-Çinin oğludur. Bunun adaxlısını yeddibaşlı dev aparıb. Qız bu saat devin tilsimindədi. Nə ki tilsimat var, o devin əlindədi. Amma o tilsimləri bu oğlan sındıracaq. Biz uçub gedəndə, ayağımızın altından üç yarpaq düşəcək. Soltan İbrahim, eşit, yarpağı götürüb

saxla, yolda sənə gərək olar.

Göyərçinlər bunu deyib, qanad-qanada verib getdilər. Soltan İbrahim yarpağı götürdü. Yoldaşlarını durğuzub, at minib getməkdə olsunlar.

Xəbəri sizə kimdən verim, devlərdən. Devlər bəni-insan şikarına çıxmışdılar. Gördülər ki, dörd nəfər bəni-insan gəlir. Tez bunları tutub, dev padşahının yanına apardılar. Dev padşahı Soltan İbrahimgili görən kimi dedi:

– Pəh-pəh-pəh, nə şikar vurubsunuz? Ey bəni-insan, nə sənət bacarırsınız?

Xanməmməd dedi:

– Bənnalıq.

Dev padşahı dedi:

– Aparın bunları meşəyə, qoyun orda bir imarət tiksin-lər, həm də bir az kökəlsinlər. Sonra kəsib yeyərəm.

Bunları aparıb bir meşəyə buraxdılar. Binanın binövrəsini bunlara göstərdilər. Soltan İbrahim Xanməmmədə dedi:

– Ey Xanməmməd, mən hara, bənnalıq hara?

Xanməmməd dedi:

– Soltan İbrahim, işin olmasın, biz işləyərək, sən meşəni gəzib dolanarsan.

Durdular binanın binövrəsini qoymağa. Soltan İbrahim meşənin o tərəf, bu tərəfini gəzirdi, bir də gördü ki, yan tərəfdən zarılı gəlir. Soltan İbrahim zarılıya tərəf getdi, gördü ki, Simurq quşu düşüb nərildəyir. Simurq Soltan İbrahimi görən kimi dedi:

– Ey Soltan İbrahim, sən hara, bura hara?

Soltan İbrahim başına gələni Simurqa nağil elədi.

Simurq dedi:

– Mən də göynən gəlirdim, gördüm ki, yeddibaşlı dev bir qız aparır. Mən düşdüm devin dalınca. Bu dəmdə yeddibaşlı dev məni vurub yerə saldı. İndi qanadım sınıb qalmışam burda.

Soltan İbrahim bir az fikirləşdi. Birdən göyərçinlər saldığı yarpaq yadına düşdü, əlini cibinə saldı, yarpağı əzib suyunu çıxartdı, çəkdi Simurqun qanadına. Simurq gördü ki, qanadı oldu anadangəlmə, dedi:

– Get, yoldaşlarını çağır gedək.

Soltan İbrahim dedi:

– Mən sevgilimin dalınca gedirəm, gərək Nuşapərini tapam.

Simurq dedi:

– Soltan İbrahim, Nuşapərini yeddibaşlı dev aparıb salıb tilsimə. Siz mənim dalıma minin, mən sizi burdan xilas eləyim. Sonra işin gerisini sizə deyərəm.

Soltan İbrahim, Xanməmməd, Əmirəli, bir də Siyavuş mindilər Simurqun dalına. Simurq qalxdı havaya, göynən gedirdi, birdən dedi:

– Gözünüzü yumun!

Bunlar gözlərini yumdular. Simurq aşağı enib dedi:

– Açın gözlərinizi!

Bunlar gözlərini açdılar, gördülər ki, bərri-biyabandadılar.

Simurq dedi:

– Soltan İbrahim, mən sənə gedə bilmərəm. Al bu tükü, o imarəti görürsən, Nuşapəri ordadı. Bu tükü də verirəm sənə, işdi, nə çətilyə düşsən, oda tutarsan mən gələrəm.

Soltan İbrahim öz yoldaşlarını burda qoyub, gedib çatdı həmin qapıya. Qapını açıb içəri girdi.

İçəri girən kimi, gördü Nuşapəri burdadı. Hər ikisi görüşdülər. Soltan İbrahim dedi:

– Hazırlaş gedək.

Bu dəmdə göy guruldadı, ildırım çaxdı. Nuşapəri xanım dedi:

– Amanın günüdü, Soltan İbrahim, gizlən ki, yeddi başlı dev gəlib səni öldürər.

Soltan İbrahim dedi:

– Qorxma, mən elə allahdan istəyirəm ki, gəlib mənə burda görsün.

Bu dəmdə yeddibaşlı dev gəlib dedi:

– Soltan İbrahim, gərək səni yeyəm.

Soltan İbrahim dedi:

– Nə danışırsan?

Devnən Soltan İbrahim başladılar vuruşmağa. Devi Soltan İbrahim basıb altına öldürdü. Amma çıxıb getmədi, çünki o yaman yorulmuşdu. Nuşapəri xanıma dedi:

– Mən yaman yorulmuşam, qoy bir az yatım, birisi gün səni burdan götürüb apararam.

Soltan İbrahim yatmaqda olsun. Xəbəri sənə kimdən verim, yeddibaşlı devin qardaşlarından. Yeddibaşlı devin qardaşları göynən gedirdilər, gördülər ki, Nuşapəri həyətdə təkdə. Göydən enib, Nuşapərini çəkdilər tənura, aparıb qoydular bir təpənin dibində. Soltan İbrahim yuxudan ayılıb gördü ki, Nuşapəri yoxdu. Tez Simurqun tükünü oda tutdu. Simurq dedi:

– Bilirəm, mənə niyə çağırıbsan. Soltan İbrahim, ölüm ayağıdır. Nuşapərini salıblar bir quyuya. Sən get yeddi başlı devin qardaşlarını öldür, sonra gəl mənə yanına, mən çarə-sini deyərəm sənə.

Soltan İbrahim Xanməmmədi özünən götürüb, birbaş gəldi devlərin yanına. Devlər gördülər ki, bəni-adəm gəlir. Hay-hay deyib, bunları üzük qaşı kimi araya aldılar. Soltan İbrahim gördü ki, dayanmaqdan bir şey çıxmaz, əl atıb qılınca başladı devlərnən vuruşmağa. Neçə gün, neçə gecə vuruşub, bunları da cəhənnəmə vasil elədi, qayıdıb gəldi Simurqun yanına. Simurq dedi:

– Gedərsən burdan o təpənin dibinə. Dünyada nə ki heyvanat var, görəcəksən ki, hamısı burdadı, amma bunların ortlığında bir yel dəyirmanı var. Yel dəydikcə fırlanır. Əvvəlcə bu heyvanları qırmağa başlarsan. O qədər qıracaqsan ki, qan çıxacaq barabarına. Onda həmin dəyirmanı

oxnan vurarsan, dəyirmanı vuran kimi, tilsim sınaacaq. Vay onda ki, bir az gec tərpendin, onda həlak olacaqsan. Nuşapəri xanıma da, o dəyirmanın daşının altından bir quyu var, ordadı, götürüb gələrsən. Soltan İbrahim gəlib çatdı həmin təpənin yanına, əl atdı zülmət qılafına, heyvanları qırmağa başladı. O qədər qırdı ki, qan çıxdı döşünün bərabərinə, əl atdı oxa, yel dəyirmanını elə vurdu ki, çərxi oxundan sıçradı. Soltan İbrahim əl atıb dəyirman daşını götürdü tulladı kənara. Bu vaxt quyudan bir qız çıxıb quş kimi uçdu. Tez bir kəmənd atıb, Nuşapərini quyudan çıxartdı. Quyudan uçan qız üzünü Soltan İbrahime tutub dedi:

– Ey Soltan İbrahim, hara getsən, mənə də apar.

Soltan İbrahim razı olmadı, öz sevgilisini də götürüb gəldi Xanməmmədgilə çatdı. Eşit quyudan çıxan qızdan. Bu, pərilər padşahının qızı idi. Gördü Soltan İbrahimi gedir, dedi:

– İbrahim, hara getsən, mən də gedəcəyəm.

Soltan İbrahim öz yoldaşlarınyan bahəm öz sevgilisini götürüb, üz qoydu Ənuşiravan padşahın torpağına. Şəhərin bir neçə ağaclığında bir meşə varıdı. Siyavuş gördü ki, bunlar az qalıblar şəhərə çatsınlar, Soltan İbrahimi öldürə bilməyəcək, ona görə dedi:

– Mən yorulmuşam, gəlin bu meşənin sərinliyində bir az uzanaq. Hamı razı oldu. Soltan İbrahim bir az yoldaşlarından uzaq düşdü. Elə ki, getdi yuxuya, Siyavuş gördü ki, Soltan İbrahim yatıb, tez yerindən durub Soltan İbrahimi zəhərlədi, bir dərəyə atdı. Pəri qızı Siyavuşun dalına düşüb pusurdu, gördü Siyavuş Soltan İbrahimi zəhərlədi, tez endi aşağı. Soltan İbrahimin başını dizi üstə alıb müalicə eləməyə başladı. Soltan İbrahim gördü ki, Pəri xanımdı, dedi:

– Pəri qızı, nə olub?

Pəri qızı dedi:

– Siyavuş səni zəhərlədi, mən səni sağaltdım.

Soltan İbrahim Pəri xanımı götürüb, özünü yetirdi Xanməmmədgilə. Siyavuş gördü ki, Soltan İbrahim gəlir, yanında da bir qız var. Əhvalı dəyişdi. Başladılar yol getməyə.

Soltan İbrahim özün yetirdi Ənuşiravan padşahının şəhərinə. Padşaha xəbər getdi ki, bəs Soltan İbrahim gəlir. Padşah qoşun çıxardı, Soltan İbrahimi gətirdi yanına. O günü böyük bir məclis çağırıldı, amma məclisə Siyavuş gəlməmişdi. Soltan İbrahim dedi:

– Gərək Siyavuş gəlsin.

Gedib onu çağırıldı.

Siyavuş gəlib oturdu. Soltan İbrahim dedi:

– Ey Ənuşiravan, izin ver mənə Siyavuşun qurşaq yapışaq.

Padşah izin verdi, bunlar şərt bağladılar ki, hər kim hər kimi basdı, o, onu öldürsün. Soltan İbrahim Siyavuşu tutub elə çaldı yerə ki, Siyavuşun tikəsi ələ də gəlmədi. Üzün padşaha tutub dedi:

– Padşah sağ olun, Nuşapərinə ver aparım atamın vilayətinə.

Padşah, dan vaxtı neçə qatır qızıl yüklədi, başladı bunları yola salmağa. Soltan İbrahim Xanməmmədə dedi:

– Qardaş, bu Pəri xanım sənə olsun. Sən birbaş get atamın torpağına. Mən də gərək gedib Əmirəlinin əmisi qızını alım verim ona.

Xanməmməd Nuşapəri xanımla pəri qızını götürüb gəlməkdə olsun. Soltan İbrahim at minib, Əmirəliyə başladı yol getməyə. özün yetirdi Əmirəlinin əmisi torpağına. Soltan İbrahim Əmirəliyə dedi:

– Bir nəfər qara adam tap.

Əmirəli gedib qara camaatdan bir nəfər adam tapdı, götürüb gəldi Soltan İbrahimin yanına.

Soltan İbrahim Əmirəlinin əmisi belə bir kağız yazdı

ki, iki saatın ərzində Əmirəlinin nişanlısını özünə yetirəsən. Əgər yetirməsən, şəhərinin torpağını at torbasıyan daşıdırıb, xətdini tarmar edəcəyəm. Soltan İbrahim kağızı bu adama verib dedi:

– Aparıb verərsən padşaha.

Kağız gedib padşaha çatdı. Padşah kağızı oxuyub, əhvalatdan xəbərdar oldu. Vəziri çağırıb dedi:

– Vəzir, buna tədbir tök.

Vəzir dedi:

– Tədbir odu ki, gərək vuruşasan.

Padşah əmr elədi qoşun hazır olsun. Qoşun hazır olub üz qoydu Soltan İbrahim tərəfə. Soltan İbrahim gördü ki, qoşun gəlir, cəng libasını geyib, özünü ləşkərə vurdu. Sağdan girib soldan çıxdı, soldan girib sağdan çıxdı. Qoşunu qırıb, özün yetirdi şəhərə, padşahı da cəhənnəmə vasil elədi. Əmirəlinin nişanlısı üçün yeddi gün, yeddi gecə toy elədi. Sonra bunları burda qoyub, özü atını mindi, gəlib çatdı atasının torpağına. Xan-Xani-Çinə xəbər getdi ki, oğlun gəlir. Xan-Xani-Çin oğlunun pişvazına çıxıb evə gətirdi. Yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib, Nuşapəri xanımı Soltan İbrahimə, pəri qızını da Xanməmmədə verdi.

Onlar yeyib, içib, keyf çəkildilər, siz də yeyin, için muradınıza çatın.

ƏMİR İLƏ ŞAH QIZI

Biri var idi, biri yox idi, bir qoca kişi var idi. Qocanın Əmir adlı bir oğlu var idi. Əmir on beş yaşında idi. Günlərin bir günü qoca evdə arvadı ilə oturmuşdu, dedi:

– Arvad, mənim yaşım keçib, bir gün olar, ölüb dünyadan gedərəm. Oğlum uşaqdır, dolanacağınız pis keçər. Mən evin orta divarında bir sandıq basdırmışam. Sandığın içində bir papaq, bir torba və bir zurna var. Mən öləndən sonra oğlumun əli kasıblığa düşəndə o şeyləri çıxarıb hərdən birini ona verərsən. Fərasəti olsa, o şeylərlə dolana bilərsiniz.

Günlər keçdi qoca naxoşlayıb öldü. Əmir onu el adəti ilə aparıb basdırdı. Aradan bir qədər keçmişdi. Bir gün Əmir şəhərdə bir daş üstə oturmuşdu. O tərəfdən şahın qızı qırx incəbelli xanımla gəlib ordan keçirdi. Əmir qızlara tamaşa eləməyə başladı. Şah qızı bundan acıqlandı. Qarabaşlara Əmirin əl-qolunu bağlayıb gətirmələrini hökm elədi. Kənzilər oğlanın əlini, qolunu bağlayıb gətirdilər. Şah qızı hökm elədi, qarabaşlar Əmiri özündən gedənə qədər döydülər. Ölümçül halda götürüb bağa atdılar.

Əmir səhərə kimi bağda qaldı. Səhər bağban gəlib onu ayıltı. Əmir bədəni əzilmiş halda cırıq-cındır paltarda bağbanın köməyi ilə evlərinə qayıtdı.

Anası dedi:

– Oğul, indiyə kimi harda idin? Niyə bu haldasan, sənə nə olub?

Əmir başına gələnə anasına söylədi.

Bundan bir neçə gün keçdi. Əmirin güzəranı pis keçirdi. Anasının yadına qocanın vəsiyyəti düşdü, dedi:

– Oğul, dur orta divarı sök, orda atanın saxladığı bir sandıq var, onu çıxart.

Əmir qalxıb orta divarı sökdü, sandığı çıxarıb anasına verdi. Anası sandığı açdı, içindən torbanı çıxarıb

Əmirə verdi, dedi:

– Oğul, bu kisə çox bərəkətli kisədi, götür, get şəhərdə hamballıq elə. Onunla dolanarıq.

Əmir torbanı götürüb şəhərə çıxdı. Birinin xurcunun götürdü. Yiyəsi qabaqca, Əmir dalca gedirdi. Birdən xurcun çiyindən yerə düşdü, içindəki şeylər əzildi. Xurcun yiyəsi Əmiri çoxlu döydü. Əmir ağladı. Sonra yerə tökülmüş şeyləri xurcuna doldurub yola düşdü. Apardı şey yiyəsinin evinə qoydu. Xurcun yiyəsi Əmirə bir abbası verməli idi. Bir abba-sı yerinə bir şahı verdi. Əmir bu şahını götürüb torbaya saldı, ordan çörəkçi dükanına gəldi, kisənin ağzını açıb, pulu çörəkçiyə verdi, dedi:

– Çörək ver.

Çörəkçi Əmirə çörək verdi, dedi:

– Pulun xırdasının yarısını verə billəm. Yarısı sonraya qalar.

Əmir məttəl qaldı. Elə bildi çörəkçi onu ələ salır. Dillənmədi, çörəkçi daxıldakı pulu Əmirin ələyinə töküb, dedi:

– Qalanını da sabah verərəm apararsan.

Əmir sevindi, anasının yanına qayıtdı, əhvalatı ona söylədi. Anası da bundan sevindi. Sabah yenə Əmir şəhərə çıxdı. Bir neçə adamın şeylərini götürüb evlərinə apardı, qazandığı pulları kisəyə atdı. Sonra gətirib dükanlarda xırdaladı. Çoxlu pul qazandı. Əmir beş-on günün içərisində özünə gözəl ev-eşik düzəltdi.

Günlərin bir günü Əmir şah qızının onu döydüyünü yadına saldı. Ürəyində dedi ki, bu hayıfı onda qoymaram, gərək şah qızını alam. Əmir şah qızına elçi göndərdi. Şah Əmirin onun qızına elçi göndərdiyinə mat qaldı, vəzirini çağırıb dedi:

– Vəzir, bu Əmir hardan belə dövlətlənib ki, qudurub mənim qızıma elçi göndərib?

Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun, bilmirəm bu pulları hardan qazanıb.

Ancaq mənim tədbirim budu ki, qızını ona verəsən. Qızın bu var-dövləti hardan qazandığını bilib, gələr sirri sənə açar.

Padşah vəzirin tədbirinə razı oldu. Əmirin elçisinə dedi:

– Get, Əmirə söylə ki, padşah deyir bir imarət tikdirsin. O imarət üç mərtəbə olsun. İmarətin bir kərpici qızıl, bir kərpici gümüş, eyvanı da on altı sütunlu olsun. Onda qızımı ona verərəm.

Elçi şahın söylədiklərini gəlib Əmirə dedi.

Əmir qazandığı qızıldan, gümüşdən tökdü, az vaxtda şahın dediyi imarəti başa gətirdi. Qırx gün, qırx gecə toy elədi, şah qızını aldı.

Şah qızı Əmirə köçəndə özü ilə qarabaş paltarında cəllad aparmışdı. Axşam oldu. Əmir şah qızının yanına gəldi. Şah qızı dedi:

– Oğlan, bizim yerdə adətdir ki, qıza üz görmək üçün qiymətli hədiyyə bağışlayarlar.

Əmir dedi:

– Şah qızı, nə istəyirsən, istə verim.

Şah qızı dedi:

– Mən bu varı, dövləti hardan qazandığını bilmək istəyirəm.

Əmir dedi:

– Şah qızı, gümüş, qızıl, ləl-cavahirat nə istəyirsən istə, verim, ancaq bunu soruşma.

Şah qızı dedi:

– Heç nə istəmirəm. Gərək bu sirri mənə açasan. Əgər sirri açmasan, çıxıb atamın evinə gedəcəyəm.

Əmir şah qızının çıxıb getməsindən qorxub ələcsiz qaldı, sirri ona açdı. Bu zaman şah qızı yanınca gətirmiş olduğu cəlladlara hökm elədi, Əmirin qollarını bağlatdı, padşahın yanına apardı. Şah qızı özü atasının yanına gəldi. Kisəni atasına verdi. Əhvalatı ona nağıl elədi.

Şah əmr elədi, Əmirin imarətini, varını-dövlətini əlindən aldılar.

Şah kisəni xəzinəyə qoydurdu. Əmiri isə zindana saldırdı. Əmir qırx gün zindanda qaldı.

Əmir zindanda qalmaqda olsun, sənə zindanbandan danışım. Zindanbanın yazığı gəldi, şahdan xəlvət onu açıb buraxdı və şaha onun zindandan qaçdığıın söylədi.

Əmir zindandan çıxıb, anasının yanına gəldi. Bir müddət keçdi. Anası gördü ki, genə günləri pis keçir, bu dəfə sandığı açıb papağı çıxartdı. Əmirə verdi, dedi:

– Oğul, get qazanc qazan, gətir dolanaq.

Əmir papağı başına qoyub, şəhərə çıxdı, bir çörəkçi dükənina gəldi, çox acmışdı. cibində pulu yox idi. Əlini atdı çörəkçinin qabağından bir çörək götürdü. Baxdı ki, çörəkçi heç bir söz demədi. Birini də götürdü. Beləliklə, Əmir çörəkçinin bütün çörəklərini götürdü. Bu vaxt çörəkçi ətrafına baxıb gördü çörəkləri yoxdu. Çörəkçi haray salmağa başladı. Əmir ordan götürüldü. Gəldi bir çəkməçi dükənina girdi. Çəkməçi dükənindən bir biz götürdü, gördü o da görmədi. Beləliklə, o yəqin elədi ki, hər nə var, papaqda var. Əmir ordan çıxıb şahın yanına gəldi. Gördü şah vəzirlə söhbət eləyir, əmir şaha yanaşıb boynunun dalından bir biz sancdı. Şah "of" deyib, boynunu tutdu, dedi:

– Vəzir, boynuma biz batırdılar.

Bu zaman Əmir vəzirə yanaşıb bir biz də onun boynuna batırdı. Vəzir də boynunu tutub elə çığırdı ki, az qaldı padşahın qulağı partlasın, dedi:

– Şah sağ olsun, mənim də boynuma biz batırdılar.

Şahla vəzir hər tərəfə baxdılar, heç kimi görmədilər.

Əmir qapıdan çıxıb şah qızının yanına gəldi. Gördü şah qızı vəzir qızı ilə oturub şirin söhbət eləyir. Əmir əvvəl vəzirin qızına yanaşıb onun boynuna bir biz sancdı. Vəzir qızı boynunu tutub dedi:

– Ay aman, boynuma biz sancdılar.

Əmir bu dəfə şah qızına yanaşdı, bir biz də onun boynuna sancdı. Şah qızı da boynunu tutub qışqırdı:

– Aman, mənim də boynuma biz sancdılar.

Əmir şah qızının yanında idi. Şah qızı Əmirin kölgəsindən diksindi. Əlini yuxarı atdı. Şah qızının əli Əmirin papağına toxundu. Əmirin papağı başından düşdü. Şah qızı o saat Əmiri tanıdı. Çığırıp dedi:

– Ay aman, bu Əmirdi.

Şah qızının səsinə cəlladlar tökülüb gəldilər. Əmir gördü cəlladlar onu tutacaqlar. Qorxub papağını da orda qoyub qaçdı. cəlladlar getdilər şah xəbər apardılar. Şah, vəzir, adamları ilə ora gəldilər. Hər yanı axtardılar bir şey tapa bilmədilər. Şah papağı götürüb dedi:

– Yəqin hər nə var, bu papaqda var. Bizim boynumuza da biz sancan bu papağın yiyəsidir. Axtarın, papağın yiyəsini tapın.

Şah papağı xəzinəyə qoydurdu. Əmiri axtarmağa başladılar.

Əmir çıxıb evlərinə gəldi. Əhvalatı anasına söylədi.

Anası dedi:

– Oğul, atandan axırıncı bir yadigar qalıb ki, o da zurnadı. Verim götür, get qazan, dolanaq.

Əmir zurnanı götürüb çölə tərəf üz qoydu. Getdi bir dərəyə yetişdi. Gördü bir çoban sürüsünü dərəyə yayıb otarır. Özü də bir daş üstündə oturub tütək çalır. Əmir bunu görüb, zurnanı çalmağa başladı. Bir ağız çalmışdı ki, birdən yüz min atlı hazır oldu. Atlılar dedilər:

– Ağa, nə buyurursan, buyur, yerinə yetirək. Əmir bundan çox sevindi. Bildi ki, hər nə var, zurnada var. Üzünü atlılara tutub dedi:

– Gedək, şahın qızını mənə alağ.

Əmir də at mindi. Atlıların qabağına düşdü. Atlılarla şahın sarayına hücum elədi. O tərəfdən şah xəbər verdilər ki, Əmir yüz min atlı ilə üstünə gəlir. Şah bir neçə adamları

vəziri qabağa göndərdi.

Vəzir Əmirin yanına gəldi. Baş əyib dedi:

– Nə istəyirsən, buyur, yerinə yetirək.

Əmir dedi:

– Get şahla söylə ki, qızı da mənim imarətimi də özümə qaytarsın. Yoxsa qoşunu çəkib, onu taxtından salacağam.

Vəzir şahın yanına qayıtdı. Əhvalatı ona nağıl elədi. Şah vəzirdən məsləhət istədi. Vəzir dedi:

– Məsləhət belədi ki, qızını Əmirə ver. Qoy getsin, bu sirri öyrənsin. Sonra çarə eləyək.

Şah vəzirin tədbirinə razı oldu. Vəzir Əmirin yanına qayıtdı, dedi:

– Get, şah qızı da içində, imarətin hazırda.

Vəzir geri qayıtdı. Əmir zurnanı çaldı qoşun yox oldu.

Əmir imarətə gəldi. Anasını da ora gətirdi. Şah qızı da imarətdə idi. Şah qızı bu dəfə də özü ilə on cəllad gətirmişdi. Axşam oldu. Əmir şah qızı ilə oturub söhbət eləyirdi.

Şah qızı dedi:

– Bizlərdə adətdir ki, oğlan üz görmək üçün qıza qiymətli hədiyyə verir.

Əmir dedi:

– Nə istəyirsən, istə, verim.

Şah qızı dedi:

– Söylə görüm, o qədər qoşunu hardan tapıb atamın üstünə çəkmişdin?

Əmir dedi:

– Şah qızı, məndən qızıl istə, gümüş istə, verim. O sirri açma bilmərəm.

Şah qızı dedi:

– Sirri mənə açmasan, atamın evinə gedəcəyəm.

Əmir şah qızının çıxıb getməsindən qorxub, dedi:

– Şah qızı, qoşunu bu zurna ilə çəkmişdim.

Şah qızı Əmirdən bu sözü eşidib hökm elədi, cəlladlar töküldülər, Əmiri tutdular, qollarını bağladılar. Şah qızı

zurnanı Əmirin əlindən aldı, onun özünü də götürüb cəlladlarla atasının yanına gəldi. Əhvalatı ona söylədi. Şah zurnanı aldı, xəzinəyə qoydurdu, yenə Əmirin var-dövlətini, imarətini əlindən aldı, özünü də cəlladların qabağına qatıb, bir uzaq cəzirəyə sürgün elədi.

Cəlladlar Əmiri aparıb cəzirəyə qoydular, geri qayıtdılar. Əmir cəzirədə gəzirdi. Çox acmışdı. Bir alma ağacına rast gəldi. Gördü ağacın başında qırmızı almalar var. Əmir əlini uzadıb almaların birini üzüb yedi. Əmirin ayaqları göyə qalxdı, başı yerə sancıldı. Əmir bir müddət belə qaldı. Axırda əlləri ilə dirənə-dirənə alma ağacının dibindən bir az o yana getdi. Bir armud ağacı gördü. Yerdən bir armud götürüb yedi. Ayaq üstə durdu.

Əmir bundan çox şad oldu. Bildi ki, hər nə var, almalarda var. Dedi ki, bu almalarla padşahdan hayfımı çıxaram.

Əmir alma ağacından qırx alma dərdi. Armud ağacından da bir armud dərdi, götürüb yola düşdü. Gəldi şəhərə çatdı, paltarını dəyişdirdi. Bir alma satan paltarı ge-yindi, şah qızının imarətinin qabağına gəldi:

– Ay alma alan, ay alma alan! - deyib qışqırdı. Şah qızı qapıya çıxıb dedi:

– Ay oğlan, satdığın necə almadı?

Əmir dedi:

– Bu elə alamdı ki, hər kim yesə on beş yaşında olar.

Şah qızı dedi:

– Burda dur, gedim atama deyim, gəlsin almalarından alsın.

Əmir orda durdu, şah qızı getdi, əhvalatı atasına nağıl elədi. Şah Əmiri yanına çağırırdı, dedi:

– Ay alma satan, almalarından birini mənə sat.

Əmir dedi:

– Almalar bir-bir satılmaz, gərək qırxı da birdən satıla, birdən yeyilə.

Şah vəzir-vəkili, qızını, arvadını, hamısını yanına çağırırdı. Şahın başında özü ilə qırx adam da oldu. Hamısı əyləş-di. Əmir almaları payladı. Özü də bir yanda durdu, dedi:

– Hamınız birdən yeyin.

Almaları hamı birdən yedi. Onların qırxının da ayaqları göyə qalxdı, başları yerə sancıldı. Əmir alma satan paltarını çıxarıb bir yana atdı, öz əvvəlki paltarında oldu. Üzünü şaha tutub dedi:

– İndi necəsən?

Şah özü, qızı, hamı Əmiri tanıdılar.

Ona yalvarmağa başladılar, dedilər:

– Amandı, bizi öldürmə, azad elə.

Əmir dedi:

– Ay şah, zurnanı gətir çalım, siz azad olun.

Şah əmr elədi, xəzinədar xəzinədən zurnanı gətirdi, Əmirə verdi. Əmir zurnanı çaldı, yüz min atlı hazır oldu. Əmir atlılara hökm elədi. Şahı, qızını, vəziri, vəkili, onları istəyənləri qılıncdan keçirdilər. Camaat onların zülmündən qurtardı.

Göydən üç alma düşdü. Biri söyləyənin, biri nağıla qulaq asanın, biri də qapıdan boylananın.

TAXTA QILINC

Biri var idi, biri yox idi, bir padşahın bir oğlu var idi. Bir gün bu padşah oğlunu, vəzirini, vəkili götürüb qoşun ilə şikara çıxır. Xeyli ov elədikdən sonra, bir gözəl çəməndə çadır qurub, oturaq edirlər.

Padşahın oğlu həya etdiyindən, öz çadırını bir kənarında qurur.

Padşah oğlunu çox istədiyindən, tez-tez onu yoxlayırdı. Yenə də qalxıb oğlunu yoxlamağa gedir. Gəlib çadıra girdikdə, baxıb görür ki, çadırın dalından bir qızıl ilan daxil olub oğlunu çalmaq üzrədi. Tez padşah başmağının bir tayını su ilə doldurub, ilanın qabağına qoyur. İlan su içir, qayıdır. Padşah oğlunu oyadıb deyir:

– İstəkli oğlum! Bir parça çörəyim ovsanata keçdi*, qalx, burada yatmaq məsləhət deyil.

Padşah əhvalatı ona söyləyərək, oğlu ilə bərabər öz çadırına qayıdır. Bir az sonra köçüb şəhərə gedirlər. Bu əhvalatdan bir neçə gün sonra, padşahın arvadı bərk naxoşluyur. Oğlunu yanına çağırır, ona belə bir vəsiyyət edir.

– İstəkli oğlum, bu xəstəlikdən mən qalxmayacağam, öləcəyəm. Mən öləndən sonra atan gedib başqa arvad alacaq. Təzə aldığı arvad səni yola aparmayacaq. Atan ilə sən aranda zidlik düşəcək, get-gedə zidlik artacaq. Atan qeyzə gəlib səni öldürmək istəyəcək. Atanı o məqama qoyma! Baş götür bir müddət bu vilayətdən çıx, get! Yolda hər kəs ki, sənə yoldaş oldu, çörəyi yeyəndə, sən öz çörəyini ortaya qoy! Hərgah yoldaşın çörəyin çox hissəsini sən qabağına qoysa, onunla yoldaş ol, yox, qabağına qoymasa, onda ondan ayrıl! Bir də yoldaşınla bir çayın kənarına yetişsən, sən ona təklif elə ki, gəl dalıma min, səni sudan keçirdim. Əgər o səni dalına alıb, sudan keçirtmə, onda

* Nəzirim qəbul olundu, xatadan qurtardım.

onunla yoldaş ol, yox, sən dalına minsən, onunla yoldaş olma, tez ondan ayrıl!

Bu sözləri söyləyib ana vəsiyyətlərinin tamam eləyir. Oğlan ağlayıb ayağa qalxır, anasının əlindən öpüb otaqdan çıxır.

Bir neçə gündən sonra, padşahın arvadı ölür və bir müddət sonra, padşah gedib bir arvad alır. Bu təzə arvad nanəcib olduğundan, oğlanı yola verməyib hər nə ilə mümkündürsə, atası ilə onun arasında zidlik salmağa çalışır. Odur ki, şahzadə anasının vəsiyyətinə əməl edib, baş götürür atasının vilayətindən çıxıb gedir.

Eşit, sənə deyim şahzadədən.

Şahzadə yolda həmin çadır qurduqları yerdə bir cavan oğlana rast gəlir. Oğlan ondan haraya getdiyini soruşur.

Şahzadə:

– Başqa bir vilayətə - deyib cavab verir.

– Mənim adım Taxta Qılıncdı. Məni özünlə bərabər götür - deyib cavan oğlan şahzadədən rica eləyir. Bir qədər yol getdikdən sonra, bir yerdə oturub çörək yemək istəyirlər. Şahzadə bir çörək çıxardıb ortaya qoyur. Oğlan çörəyi kəsib çox hissəsini şahzadənin, az hissəsini öz qabağına qoyur. Oğlan görür ki, anasının vəsiyyət elədiyi kimi yoldaşlığa layiq bir oğlandı. Çörək yeyib yola düşürlər. Yolda bir çaya yetişirlər. Şahzadə ona təklif eləyir ki, gəl dalıma min, səni sudan keçirdim. Oğlan razı olmayıb, şahzadəni dalına alıb sudan keçirir. Bir müddət keçəndən sonra bir şəhərə yetişirlər, burda ev tutub mənzil eləyirlər. Ertəsi gün oğlan padşahın oğluna deyir ki:

– Qardaş, sən evdə otur, mən gedim qazanım, gətirim. Bərabər yeyək!

Oğlan, gündə gedib qazanıb gətirirdi, bahəm yeyirdilər.

Bir gün belə, beş gün belə, axırda padşahın oğlu fikir eləyir ki, nə vaxta kimi bu oğlan qazanıb gətirəcək, mən də

yeyib bekar evdə oturacağam. Mənim də iş görməyim lazımdı. Bu fikir ilə başmağın geyib, evdən kənara çıxır, küçələri dolanır, bir vaxt görür ki, hündür bir imarətin pəncərəsindən gözəl bir qız baxır. Qızı görüb ona aşıq olur. Demə, bu imarət padşahınkı, qız da padşahın qızı imiş. Padşahın oğlu fikirlə mənzilə qayıdır. Bir az keçir, yoldaşı gəlir. Oğlan baxıb görür ki, şahzadə çox bikeyfdi. Bundan səbəbini xəbər alır. Şahzadə əhvalatı ona danışır. Oğlan gülüb deyir:

– Elə bundan ötəri bikeyf olmusan? Bu ki, asan işdi. Yaxın bir vaxtda sənə o qızı alaram.

Sabahısı gün oğlan gedib elçi daşının üstündə oturur. Padşaha xəbər gedir ki, elçi gəlib. Həmin saat adam göndərilər ki, gedin görün, sözü nədi. Oğlan cavab verir ki:

– Padşah qızımı qardaşım üçün istəyirəm.

Padşah xəbər göndərir ki, mənim imarətim kimi bir imarət tikdirsə, qızımı verərəm. Oğlan şərti qəbul eləyir. Ertəsi gün xalq yuxudan oyananda baxıb görürlər ki, padşahın evinin qabağında bir ev tikilib ki, padşahın evindən min dəfə artıq. Oğlan padşaha xəbər göndərir ki, ev hazırdı. Padşahın deyəcək sözü olmayıb, qızı verir. Toy olur, şahzadə qızın yanına getmək istəyəndə oğlan deyir:

– Qardaş, hələ dayan, qoy qabaqca mən gedim gəlim, sonra sən get!

Şahzadə razı olur. Oğlan qızın yanına gəlib onun ağzından üfürür. Həmin saat qızın ağzından birinin ardınca on bir ilan çıxır. Hər birisi çıxdıqca istəyir ki, oğlanı vursun. Amma oğlan zirəklik edib, bir-bir, on birini də öldürür. Sonra qulağını qızın ağzına qoyub, görür ki, bir ilan da qalıb. Xülasə, qayıdıb oğlanı qızın yanına göndərir.

Demə ki, bundan qabaq qızı kimə verirlərmiş, əvvəlinci gecədə ilanın biri çıxıb oğlanı vurub öldürürmüş. Bununla qızı bir neçə ərə veriblər, ilanlar öldürüb. Odu ki, padşah yəqin edib ki, bu oğlan da sabaha salamat çıx-

mayacaq.

Ertəsi gün səhər tezdən padşah bir adam göndərir ki, oğlandan bir xəbər gətirsin. Gəlib görürlər ki, oğlan sağlam oturmaq qız ilə söhbət edir. Bu xəbəri padşaha aparanda padşah əmr eləyir ki, camaat üç gün şadlıq eləsin.

Xülasə, bir müddət burada qaldıqdan sonra, şahzadə öz vilayətinə qayıtmaq fikrinə düşür. Padşahdan rüsxət istəyib, çox təkiddən sonra padşahdan izn alır. Padşah bunlara çoxlu mal, qızıl-gümüş, dövlət verib yola salır, əmr eləyir ki, üç mənzil bunları ötürsünlər.

Müxtəsər, şahzadə oğlanla əvvəl görüşdükləri yerə gəlirlər. Burada oğlan şahzadəyə deyir:

– Qardaş, tay ayrılmalıyıq. Bu malı, dövləti, qızı da bahəm qardaşlıqda gərək yarı bölək!

Şahzadə razı olur. Hər şeyi yarı bölürlər. Ancaq bölünməmiş bir dəvə, bir qatır, bir də padşahın qızı qalır.

Oğlan deyir:

– Bunları da yarı bölməliyik.

Qılıncın çəkib əvvəl dəvəni, sonra qatırı ortadan yarı bölür. Növbə qıza gəldikdə, şahzadə nə qədər yalvarırsa qızı bölməsin, oğlan razı olmur. Axırda şahzadə təklif eləyir ki, cəmi dövlət onun olsun, ancaq qız bunun olsun. Oğlan yenə razı olmur. Sonra şahzadə təklif eləyir ki, qızı bütöv götürsün. Yenə də oğlan razı olmur, götürüb bir ağaca sariyib, qılıncı çəkib qaldırır, istəyir ki, qızın başın üzsün. Qız qorxusundan qusur, ağzından axırını ilan düşür. Bundan sonra oğlan qılıncı yerə qoyub şahzadəyə deyir:

– Mənə mal, dövlət, qız lazım deyil. Məqsədim həmin ilanı qızın ağzından çıxartmaq idi. Bu çıxmasaydı, bir gün çıxıb səni həlak edəcəkdi. İndi bu malı, dövləti, qızı götürüb atanın yanına get! Bir də məlumun olsun ki, mən insan deyiləm. Mən həmin ilanam ki, atan yaxşılıq edib başmaq tayında mənə su vermişdi. İndi mən yaxşılığın bərcundan çıxdım. Xudahafiz!

Bunu deyib oğlan bir ilan olub, bir deşiyə girib, gözdən itir. Bundan sonra şahzadə atasının vilayətinə gəlir. Atasını oğlunun gəlmək xəbərini eşidib pişvaza çıxır, onları cəlalla şəhərə gətirir. Təzədən toy başlanır. Onlar yeyib, içib yerə keçir, biz də yeyib, içək dövrə keçək! Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri nağıl deyənin, biri də qulaq asanın.

AX-VAX

Biri var idi, biri yox idi, bir tacir var idi. Bu tacirin varı, dövləti, necə deyərlər, yer batırırdı. Tacirin aman-zaman bircə əziz-xələf bir oğlu var idi, adı Səlim idi. Deyərlər ki, ananın əziz oğlu hambal olar. Bu da eləcə, nə oxumaq kimi oxumuşdu, nə də ki, ticarətdən başı çıxırdı.

Bir gün gəldi ki, bu tacir öldü. Bəli yudular, basdırdılar, yeddisini elədilər, qırxını elədilər, elə ki, bir az keçdi, hamısının yadından çıxdı. Bütün dövlət qaldı Səlimə.

Atalar deyiblər ki: "Ağıllı oğul neylər ata malını, sərək oğul neylər ata malını"*. Lotular başladılar Səlimlə dostluq eləməyə. Az bir vaxtdan sonra atdılar, tutdular, gədəni müflis elədilər. Qızıl, pul hamısı qurtardı.

Səlim düşdü evlənmək eşqinə. Böyük bir tacir var idi, onun yaxşı bir qızı var idi, Səlim ona elçi göndərdi. Tacir bilirdi ki, Səlim necə sərəyin biridi, qızı ona vermək istəmədi, dedi ki:

– Gərək mənim qızımın ağırlığı qədər qızıl gələ, sonra verəm.

Gedənlər gəlib əhvalatı Səlimə dedilər. Səlim o saat əmr elədi ki, hər nə var satsınlar. Nə qədər buna nəsihət elədilər, Səlim heç kəsə qulaq asmadı. Nəyi var idi hamısını satdırıb qızı aldı. Aldı, amma ki, necə aldı... Elə bir günə düşdü ki, gəlin gələnin günün sabahsı bir köpüyü qalmadı.

Bir gün belə, iki gün belə, bir ay belə, iki ay belə, axırda arvad da, ana da durdular üzünə. Səlim baxdı ki, bu şəhərdə arıdan heç bir işə gedə bilməyəcək. Axırda baş götürüb çıxıb getdi. Bir neçə vaxt gəzəndən sonra gəlib çıxdı bir şəhərə. Bir qəhvəçinin qabağında dayanmışdı, qərib-qərib ora-bura baxırdı, bir də gördü ki, bir hambal gəldi, elə

* Qədim atalar sözlərimizdəndir. "Sərək" - "seyrək" sözü ağılsız, yelbeyin mənasındadır.

qəhvəçinin qabağında palanı altına qoyub əyləşdi, sonra çağırırdı ki:

– Adə, bir çay ver!

Səlim də durmuşdu, baxırdı. Hambalın gözü sataşdı buna. Baxdı ki, deyəsən qəribdi, onu çağırırdı ki:

– Bacı oğlu, deyəsən bu vilayət əhlinə oxşamırsan?

– Xeyir buralı deyiləm.

– Yaxın gəl, görüm!

Hambal ona da bir çay gətirdi. Bir az əhvalpürsənliqdan sonra hambal bildi ki, Səlim özünə iş axtarır. Amma Səlim ona tacir oğlu olduğunu deməmişdi. Hambal ona dedi:

- Bacı oğlu, elə mən sənin kimi bir adam axtarırdım. Mən bu şəhərdə, bax o körpünün hambalbaşısıyam. Yaxşıca pul qazanıram. Bu şəhərdə bir adam mənim kimi taya girəmməz. Amma allahın məsləhətinə çox şükür, övladım yoxdu. Bir ərik, bir arvad. Gündüz işləyirik, gecə dişləyirik, dolanırıq. Gəl mən səni götürüm özümə oğulluğa. Görürəm maşallah, namxuda özün də elə yaxşısan, yaxşı taya girə bilərsən. Hamballıq ki, var qalmaqsız, cəncəlsiz bir sənətdir. İşlə, ye! Bax yeməyin, içməyin, geyməyin hamısı məndən. Hər nə də qazansan, deyirsən ki, öz vilayətimdə arvad-uşağın var, göndər onlara.

Səlim baxdı ki, heç pis iş deyil, oldu razı, getdilər hambalgilə.

Hambalın arvadı Səlimə tez sigəzidən bir dəst yaxşı paltar tikdi. Səhər tezdən Səlim bu təzə paltarı geydi, təzə atasının bir köhnə palanın da aldı çiyinə, düşdülər yola. Gəlib çıxdılar körpüyə. Səlim baxdı ki, ədə bura doludu hambalnan. Bəli, zəng çalındı, camaat başladı işləməyə. Gəmidə nə qədər ki, tay var idi, başladılar anbara daşımağa, Səlim də başladı işləməyə. İki-üç tay aparmamış qıçları başladı əsməyə. Gördü ki, yox aşna, bu, bunun işi deyil. Ancaq dədəsin duyuq salmasın deyə işləyirdi. Günorta

zəngi çalındı. Səlim elə zəngin səsinə eşitcək yolun ortasında tayı dalından salıb, birbaşa yüyürdü evə. Sigəzi paltarını çıxartdı, öz paltarını geydi, o biri tərəfdən əkildi bazara. Gəzə-gəzə gəlib çıxdı meydana. O gün də bazar günü idi. Elə idi, elə idi ki, iynə salmağa yer yox idi. Bazarı gəzirdi, bir də gördü ki, bir qoca ağsaqqal kişi bir uca daşın üstündə dayanıb deyir:

– Ay mənə nöker olan!..

Səlim yavaşca özün verdi qocanın yanına.

– Əmi, mənə nöker götürərsən?

Qoca diqqətnən ona baxıb dedi:

– Götürərəm. Gəl gedək!

Qoca ilə Səlim düşdülər yola. Yolda qoca Səlimdən soruşdu ki, aşpazlıq bilir, ya yox. Səlim də xörək-zad bişirməyi bir az bilirdi. Getdilər, getdilər, çıxdılar lap şəhərin qırağına. Qoca bir böyük qapının yanında durdu, yerdən bir daş götürüb qapını üç dəfə çaldı. Ondan da qoca bir kişi gəlib qapını açdı. Amma bunlar heç danışmadılar. Birinci qoca Səlimi gətirdi içəri. Səlim baxdı ki, vallah bura bir bağcadı, bir bağcadı ki, daha nə deyim... Gül gülü çağırır, bülbül bülbülü. Bir az da yeridilər, Səlim gördü bir yaxşı mülkdü. Elə şüşəbənd otaqlar var ki, lap elə bil qəsrdi. Qoca Səlimə bir dəstə açar verib dedi:

– Bala, bu altdakı otaqlar sənə ixtiyarında olacaq. Hər nə istəsən var. Daha məndən heç nə soruşma. Hər nə ki, istəyirsən gündə bişir, özün də ye, bizə də ver! Özü də həmişə xörəyi dörd adamlıq bişirərsən

Səlim açarları alıb girdi, otaqları bir-bir gəzdirdi, gördü vallah burada yağ, bal, düyü, yumurta, nə bilim daha can dərmanı desən, o da var. Bağça da dolu çolpa, ördək, qaz...

Səlim tez bir az düyü götürdü, tələsik bir-iki çolpa tutdu, bir yaxşı çığırtmalı aş hazırladı. Elə ki, gün gəldi günorta yerinə, qoca gəldi Səlimin yanına, yoxlayıb gördü xörək hazırı.

Dedi:

– Çək bala! Üç adamlıq da bizə ver!

Səlim xörəyi hazırladı, gətirib qoydu bağçada bir gülün dibinə, o yerə ki, qoca ona demişdi. Baxdı gördü ki, burada bir onu nökrə tutan qocadı, bir qapını açandı, bir də bir ayrı qocadı. Amma hamısından cavanı onu nökrə tutandı... o birilər ondan da qocadılar. Xörəyi qoyub özü də bir tərəfdə durdu.

Bəli, qocalar bismillah deyəndə, o lap qocası ki, var idi, dedi:

– Əl saxlayın! Mən iki yaşımnda olanda dədəm də, anam da öldü! Mən qaldım qoca bir bibim var idi, onun yanında. Elə ki, dədəmdən qalan pul qurtardı, bibim məni evdən qovdu, qaldım küçələrdə. Allahın əmriylə mənə heç bir şey olmadı. Mən yekəlib on-on beş yaşlarına çatdım. Şəhərimizdə olan bir balıqçı məni şeyird götürdü. Mən onunla bir az qalandan sonra, gördüm ki, bu mənə qarın dolusu çörək də vermir, axırda bundan ayrılıb bir biz, bir tənəbə tapıb, bir-iki yumaq sap, bir-iki köhnə başmaq yığıb başladım pinəçiliyə. Çox işlədim, az işlədim, bundan da çörək pulu çıxarda bilmədim. Bir gün gedib bir tor tapıb yaddarlığana xəşəm tutmağa başladım. Bəli, birinci toru atdım heç bir şey çıxmadı, ikinci toru atdım, çəkəndə baxdım deyəsən çox ağırdı, gözlərimin çayırı açıldı. Dedim mənimki də buracanmış. Tora bir sandıq düşmüşdü. Dedim yəqin ki, bu qızıldı. Sandığı qucaqladım, nə qədər əlləşdim, götürə bilmədim ki, bilmədim. Bir tərəfdən sevinirəm, bir tərəfdən də qorxuram ki, indi padşah adamları görsə, gəlib əlimdən alacaqlar. Sandığın qıfılını sındırdım ki, içində-kilərdən bir az apararam. Qapağı qaldırdım, bir də baxdım nə?.. Sandıqda bir qız. Qapağı açmaq qız durdu ki:

– Mən səninem, sən də mənim.

Dedim:

– Ay qız, mənim özümün yeməyə çörəyim yoxdu, səni

neynirəm?

Qız dedi:

– Sən məni apar zərər görməzsən.

Qərək, çar-naçar qızı götürüb getdim evə. Qız evə gələcək məndən soruşdu.

– Nə iş görmək istəyirsən?

Mən dedim:

– Ticarət.

Qız dedi:

– Get, hansı tacirin ki, istəyirsən dükənini al!..

Mən dedim:

– Dəli zad deyilsən ki? Nəynən alım? Mənim nəyim var ki, dükən alım?

Qız mənə dedi:

– Sənin işin yoxdu. Sən get, qiymətin danış!

Qərək, şəhərdə bir Əhməd tacir var idi. Onun bir cavahirat dükənini var idi. Düz dedim gedəcəyəm ora. Elə qapıdan çıxmaq istəyirdim, birdən yanımda iki qara qul hazır oldu. Başladılar məni soymalamağa. Bir göz açıb yumunca mənə qiymətli bir tacir libası geydirdilər. Dönüb gördüm qız gülür, dedi:

– İndi inandın? Di get!

Mən düzəldim düz Əhməd tacirin dükənina. Salam verdim, salam aldım, məni keçirdilər yuxarı başa. Məni əvvəlki paltarda görsəydilər, heç oraları süpürməyə də qoymazdılar. Qərək, dükəninin qiymətini danışdı aldım. Qara qullar çıxıb Əhmədin dükəninin pulunu sayıb verdilər. Oradan dükənini bağlayıb gəldim evə. Gördüm qız məni gözləyir. Elə ki, öyrəndi mən dükənini almışam, dedi:

– Bu şəhərdə hansı evdə yaşamaq istəyirsən?

Mən darğanın evini dedim.

Dedi:

– Get, al!

Daha öyrənmişdim, düz getdim, evi danışdım, aldım.

Qullar yenə pulu verdilər. Girdim evə, gördüm qız orada oturub məni gözləyir.

Bəli, mən başladım, gündə gedib ticarət eləyərdim, axşama az qalmış gələrdim evə, görərdim qız məni gözləyir. Qol-boyun gedərdik otağa... İkimiz də bir-birimizi yaman istərdik, elə ki, getmə gözümdən gedərəm özümdən. Beləliklə, bir neçə il dolandıq. Daha bu şəhərdə məndən hörmətli, dövlətli adam yox idi.

Bir gün yenə oturmuşdum öz dükanımda, qabağımda qəlyan, bir də dükana bir zənən girdi. Bir az o şeyə baxdı, bu şeyə baxdı, üzünü birdən açıb mənə göstərüb, çıxıb getdi. Zənən bir şey almadı. Amma mənim aqlımı əlimdən aldı. Bir ürəkdən min ürəyə vuruldum bu zənənə. Axşam gəldim evə, amma bir az fikirli idim. Gördüm yenə qız məni gözləyir. Girdim içəri. Yenə də məni qucaqladı. Amma mənim fikrim elə o zənənin yanında idi. Qız məndən şübhələndi, tutdu yaxamdan ki:

– De görüm, sənə nə olub?

Mən heç bir şey demədim, uzanıb yatdım. Səhər yenə əyləşmişdim dükanda, həmin zənən gəldi. Yenə ona baxdı, buna baxdı, birdən çarşabın qaldırıb bədənin mənə göstərdi. Zalımın qızı tamam çılpaqdı. Mənim aqlım başımdan uçdu. Qız yenə heç bir şey almayıb, çıxıb getdi.

Axşam yenə gəldim evə. Qız tutdu yaxamdan ki:

– De görüm, sənə nə olub?

Daha məni lap boğaza yığdı ki:

– De görüm, bəlkə ayrı zənənə bənd olubsan?

Mən hirslənib dedim:

– Hə olmuşam.

Qız dedi:

– Onda məni yenə apar at dəryaya, get, onu al!

Mən dedim:

– Gedib alaram da.

Durdum ayağa, bunu götürüb apardım dəryanın

qırağına. Zənənə elə bənd olmuşdum ki, qızı atdım dəryaya. Ancaq atanda qız dedi ki:

– Sənin nə aqlın varmış, nə də vəfan.

Mən ayağımla da onu itələyib saldım dəryaya. Elə qız dəryaya düşcək bir də gördüm, mənə bir şapalaq dəydi. Qara qullar məni lüt soyundurdular. Qaldım bir alt tuman-köynəkdə. Tez qaçdım evə ki, paltar geyinəm, gördüm darğa durub evin qapısında. İstədim girəm, qoymadı, mənə bir kağız göstərdi. Gördüm ki, qullar evi təzədən satıblar ona, pulun da alıblar. Qaçdım dükana, gördüm o da elə.

Sən demə dükanda mənə özün görsədən zənən elə qızın özü imiş, məni imtahana çəkirmiş.

Baxdım ki, daha mən bu şəhərdə qala bilməyəcəyəm. Çıxıb başladım şəhərləri gəzməyə. Gəzə-gəzə gəlib çıxdım bura. Amma burada... amma burada. Ax mənim gördük-lərim... Vax mənim gördük-lərim...

Qoca bu sözləri deyib yığıldı, öldü.

Xörək, zad qaldı eləcə ortalıqda. Heç kəs əlini də vurmadı. Səlimi nökrə tutan qoca işarə elədi ki:

– Gəl yığışdır.

Səlim gəlib yığışdırdı. Su qoydular, qocanı yudular, namaz zad qılıb basdırdılar.

Sabahısı Səlim yenə xörək hazırladı. Elə ki, vaxt oldu, gətirdi, qoydu ortalığa. Dünənki qocanın yeri boş idi. Qocalar baxdılar bir-birinin üzünə bir ah çəkдилər. Səlimin qocası bismillah dedi, istədi ki, əlini uzada xörəyə, o biri qoca səsləndi:

– Əl saxla!

Mən məşhur bir tacirin oğluyam. Atam öləndən sonra mənə çoxlu mal-dövlət qalmışdı. Özüm lap sinqrolu cavan idim. Evlənmək xəyalına düşdüm. Bir adlı-sanlı tacirin qızını aldım. Bir il keçmədi ki, arvad mənə xəyanət elədi. Mən çox ürəyi yumşaq adam idim, öldürmədim, apardım, boşadım. Bir ayrısını aldım, o da vəfasız çıxdı. Onu da

boşadım. Mən həmişə eşitmişdim ki, bəla üç olar. Onun qorxusundan daha evlənmədim. Qonşumuzda bir namaz qılan, oruc tutan adam var idi. Onun altı-yeddi yaşında bir gözəl qızı var idi. Kişini çağırıb dedim ki:

– İldə sənə bu qədər pul verərəm, bu qızı gərək elə saxlayasan ki, nə bir kişi görməyə, nə də bir kişi sözü eşitməyə.

Qərək, baş ağrısı olmasın, bu qızı belə böyütdürdüm. On-on bir yaşa çatanda aldım. Böyük bir qalaça tikdirib bunu qoydum ora. Gündə səhər qapını bağlayıb gedərdim bazara, axşam gəlib açardım. Bir gün qız mənə dedi ki:

– Sən gedəndən sonra mənim lap bağrım çatlayır. Heç olmasa bir az yun al, bir cəhrə, mən sən gedəndən sonra məşgüliyyət eləyim.

Sabahısı mən də bunun istədiklərini hazır elədim. Bu işin üstündən bir neçə vaxt keçdi. Bir gün gəlib evdə uzanmışdım, birdən gözüm sataşdı divara. Baxdım ki, divarın lap uca yerində tüpürcək var. Tez durub diqqət elədim, gördüm bəli, elə tüpürcəkdi ki, tüpürcək. Şübhələndim, yəqin elədim ki, bu evə kişi gəlib, çünki zənən xeylağının hulqumu yoxdu deyən elə uca tüpürməz... Başladım qızı pusmağa. Yavaş-yavaş, yavaş-yavaş axırda tapdım. Deməginən qız damdan bir oğlanla sevişir, ona görə ip toxuyur, onu çəkir evə. Özünü də sandıqda gizlətməmişdi. Mən qıza heç bir söz demədim. Bir-baş evdən baş alıb çıxıb getdim. Gecə yolum bir qəbristanlıqdan düşdü. Fikirləşdim ki, gecəni burada yatıb səhər tezdən gedərəm. Bir uçuq qəbrə girib uzandım. Gecənin bir vaxtı idi, bir də gördüm bura bir dərviş gəldi. Əyləşəndən sonra əlini uzatdı cibindən bir alma çıxartdı. Bir əfsun oxudu, pələdi almaya, alma oldu bir nazənin qız. Dərviş qıznan bir az danışdı, bir az oynadı, sonra başını onun dizinin üstə qoyub yuxuladı. Mən də baxırdım. Dərviş yuxulayandan sonra qız onu bir silkələdi. Arxayın oldu ki, yatıb, cibindən bir alma çıxartdı, bir əfsun

oxuyub elədi oğlan, başladı onunla mazaqlaşmağa. Bir az keçdi dərviş tərpendi. Qız tez oğlanı alma elədi, qoydu cibinə, dərviş də qızı alma elədi, qoydu öz cibinə, durdu yola düzələndə, tutdum dərvişin ətəyindən dedim:

– Ağa dərviş, bu gecə mənə qonaqsan.

Düz onu gətirdim evə. Qıza əmr verdim ki, üç dövrə aş hazırlasın. Qız məəttəl qalıb dedi:

– Sənin ki, bir qonağın var, üç dövrəni neynirsən?

Dedim:

– Sən hazırla, işin yoxdu.

Xörək hazır oldu, gəldi ortaya. Üzümü dərvişə tutub dedim:

– Ağa dərviş, çıxart cibindəki almanı!

Dərviş istədi bir az nəmnüm eləsin, gördü yox, işi bilirəm, ələcsiz qalıb çıxartdı, əfsun oxuyub pələdi, elədi qız. Mən qıza dedim:

– Qız, çıxart almanı!

Qız atılıbdüşdü, dedim:

– Sənə deyirəm çıxart, hamısın görmüşəm.

Qız da naçar qalıb cibindən almanı çıxarıb elədi oğlan. Üzümü tutdum öz arvadıma, dedim:

– Ağız, dur sən də aşnanı gətir!

Gördüm arvad durmayacaq, özüm durdum ayağa, gedib sandığı açıb, gədənin qulağından yapışıb gətirdim bu evə. Öz zənənimi haman öz aşnası ilə oturdum, dərvişin qızını öz aşnası ilə, mən də dərvişnən əyləşdim bir dövrənin başında, yedik, qurtarandan sonra dərvişə dedim:

– Dur, ağa dərviş, dur gedək! Bu arvad tayfasında vəfa yoxdu.

O vaxtdan düşdüm şəhərbəşəhər gəzməyə. Gəlib axırda çıxdım bura. Amma... burada... amma burada... Ax mənim gördüklərim... Vax mənim gördüklərim.

Bu sözləri deyib bu qoca da yıxılıb öldü.

Bəli bunu da yudular, kəfənlədilər, basdırdılar. Qoca

Səlimə dedi:

– Sabah da mənim vaxtımdı... Mən öləndə məni bax bu gül ağacının altında basdırarsan.

Sonra Səlimə qırx açar verib dedi:

– Burada hər nə istəsən var, qalarsan burada, kef edərsən. Bu otaqlar da hamısı sənin. Ancaq qırxıncı otağa girmə. Bizim hamımızın ölməyinə səbəb, bax, həmin otaqdır. Mən qəsdən onun qapısını hörmüşəm ki, başqaları da bizim kimi bədbəxt olmasınlar.

Bu sözləri deyəndən sonra qoca getdi, girdi otaqların birinə, daha çölə çıxmadı. Səlim səhər tezdən durub xörək hazırladı. Günorta vaxtı xörəyi gətirdi, qocanı da çağırırdı. Qoca gəlib əyləşdi, ona da işarə elədi ki, əyləşsin. Qoca başladı.

– Mən yoxsul bir arvadın oğluyam. Atam hələ mən qucaqda ikən ölmüşdü. Anam dilənib-dolanmaqla bizi saxlayırdı. Mən elə ki, bir az böyüdüm, meydanda su satmağa başladım. Bura lap böyük meydan idi. Ayrı yerlərdən çoxlu tüccar gəlirdi. Mən də onlara su satardım. Bir gün bir tacir məndən su istədi. Mən suyu tökdüm, o əl-üzünü yudu, sonra dedi ki:

– Gəlsənə, mən səni götürərəm, mənə qulluq eyləyəsən.

Mən dedim ki:

– Yox, mənim anam var, qoymaz.

Tacir mənimlə bərabər getdi bizə. Anam ilə danışdı. Ona yüz tümən pul verdi, məni götürdü ki, gələn il də anama yüz tümən versin. Tacir bir-iki gün burada qalıb mətahın satdı. Sonra məni də götürdü, düzəldik yola.

Gəmimiz gəldi bir meşənin yanında dayandı. Tacir məni göndərdi meşəyə ki, bir az odun yığım gətirim. Özümə də tapşırırdı ki, uzağa getməyim. Mən getdim meşəyə, başladım quruyub tökülən odunlardan yığmağa. Bir də gözüm sataşdı, gördüm burada yaxşı yeməli armudlar var. Bir ikisini dərdim, gördüm o biri ağacda bundan da yaxşılıarı

var, belə-belə bir vaxt gördüm ki, qaranlıq düşür. Qayıtdım dala, ha axtardım yolu tapmadım ki, tapmadım. Qorxu düşdü mənim canıma, axırda bir ağacda oturdum. Gördüm ki, canavar ulayır, tülkülər qışqırır, ayılar anqırır, bir qiyamətədi gəl görəsən. Tüklərim başımda biz-biz durdu.

Ay elə təzəcə çıxmışdı, bir də gördüm bir şey elə anqırdı ki, bütün ağaclar titrədi. O saat bütün səslər yatdı. Gördüm dərya tərəfdən bir yekə şey gəlir. Amma bu işıq verir. Gəldi lap çatdı mənim ağacımın dibinə. Ələndə bir yumru şey var idi, qoydu bir ağacın koğuşuna. Gördüm ki, o işıq verən şey bu imiş. Özü də başladı oynamağa. Vallah anqıra-anqıra elə o yan, bu yana qaçırdı ki, adamı lap vahimə basırdı. Yaxşıdı ki, məni görmürdü. Yoxsa elə hop deyib, ağacnan bərabər udardı. Ta sübhə kimi oynadı. Sonra həmin o işıq verəni də götürüb getdi. Mənim gözüm düşdü bu işıq verən şeyə.

Sabahısı bir lomba batdağ alıb əlimə dırmaşdım həmin ağacın o koğuşunda gizləndim. Gözlədim. Elə ki, o gəldi, yenə çıxardı o şeyi qoydu ağacın koğuşuna, oynaya-oynaya o tərəfə gedəndə batdağı basdım onun üstünə. Hər tərəf oldu qaranlıq. Heyvan bir nəərə vurdu ki, meşə titrədi, guppultu ilə dəydi yerə, o saat canı çıxdı. Mən işıq verən şeyi tez götürüb elə batdaxlı-batdaxlı qoydum cibimə.

Səhər bütün heyvanlar yığıldılar bura. Bir dəsgah qopdu ta necə. Əvvəl-əvvəl heç biri onun yanına getməyə cəsarət eləmirdi. Sonra elə ki, başa düşdülər ki, ölüb, başladılar çeşnə. Bir vur-çatlasın qopdu ki, daha nə cür. Birdən heyvanlar hamısı qaçdılar. Qulaq verib gördüm, yaman şaqqa-şaq gəlir. Bir az keçdi, gördüm bəli, bir sürü fil gəlir. Fillər dövrə vurub dayandılar bu heyvanın yanında. Sonra o yan, bu yana baxmağa başladılar. Birdən birinin gözü sataşdı məni gördü. Anqırır məni yoldaşlarına göstərdi. Fillər onu buraxıb gəldilər həmin ağacın dibinə ki, mən üstündəydim. Başladılar mənə işarə eləməyə ki, "düş yerə".

Mən başladım qorxmağa. Ədə, necə yəni düş yerə? Gördüm

Mən çox ürəyi yumşaq adam idim, öldürmədim, apardım, boşadım. Bir ayrısını aldım, o da vəfasız çıxdı. Onu da boşadım. Mən həmişə eşitmişdim ki, bəla üç olar. Onun qorxusundan daha evlənmədim. Qonşumuzda bir namaz qılan, oruc tutan adam var idi. Onun altı-yeddi yaşında bir gözəl qızı var idi. Kişini çağıraraq dedim ki:

– İldə sənə bu qədər pul verərəm, bu qızı gərək elə saxlayasan ki, nə bir kişi görməyə, nə də bir kişi sözü eşitməyə.

Qərək, baş ağrısı olmasın, bu qızı belə böyütdürdüm. On-on bir yaşa çatanda aldım. Böyük bir qalaça tikdirib bunu qoydum ora. Gündə səhər qapını bağlayıb gedərdim bazara, axşam gəlib açardım. Bir gün qız mənə dedi ki:

– Sən gedəndən sonra mənim lap bağrım çatlayır. Heç olmasa bir az yun al, bir cəhrə, mən sən gedəndən sonra məşğuliyyət eləyim.

Sabahısı mən də bunun istədiklərini hazır elədim. Bu işin üstündən bir neçə vaxt keçdi. Bir gün gəlib evdə uzanmışdım, birdən gözüm sataşdı divara. Baxdım ki, divarın lap uca yerində tüpürcək var. Tez durub diqqət elədim, gördüm bəli, elə tüpürcəkdi ki, tüpürcək. Şübhələndim, yə'qin elədim ki, bu evə kişi gəlib, çünki zənən xeyləğinin hulqumu yoxdu deyən elə uca tüpürməz... Başladım qızı pusmağa. Yavaş-yavaş, yavaş-yavaş axırda tapdım. Deməginən qız damdan bir oğlanla sevişir, ona görə ip toxuyur, onu çəkir evə. Özünü də sandıqda gizlətməmişdi. Mən qıza heç bir söz demədim. Bir-baş evdən baş alıb çıxıb getdim. Gecə yolum bir qəbristanlıqdan düşdü. Fikirleşdim ki, gecəni burada yatıb səhər tezdən gedərəm. Bir uçuq qəbrə girib uzandım. Gecənin bir vaxtı idi, bir də gördüm bura bir dərviş gəldi. Əyləşəndən sonra əlini uzatdı cibindən bir alma çıxartdı. Bir əfsun oxudu, pilədi almaya, alma oldu bir nazənin qız. Dərviş qıznan bir

yox, elə adam kimi ədəb-ərkanla deyirlər düş yerə ki, düş yerə. Mən bir az da dırmaşdım yuxarı. Bunlar gördülər ki, yox mən düşməyəcəyəm. Onda lap ləhenduz bir fil var idi, o yavaşca xortumunu doladı ağaca. Bir o yana elədi, bir bu yana elədi, ağacı qopartdı. Ağac yerə, mən də kəllə-məyallaq yerə. Fillərin biri məni xortumu ilə göydə tutdu. Bütün fillər mənim ətrafıma yığışdılar, dedim: "bəli, elə mənimki də buracan imiş". Amma mənə heç bir şey eləmə-dilər. O böyük fil məni götürdü boynuna, anqırdı, hamı düzəldi yola.

Axşama az qalmışdı, gəlib meşəni qurtardıq. Düşdük bir çəmənliyə. Burada bunlar məni qoydular yerə, başladılar bu otlardan yolmağa. Bir xeyli yoldular, gətirib verdilər mənə. Yenə düşdük yola. Az getdik, çox getdik sübhə az qalmışdı, əvvəlinci xoruz banı idi, məni düşürtdülər yerə, özləri çıxıb getdilər. Səhər açıldıqdan sonra mən baxdım ki, uzaqdan bir şəhər görünür. Durub bu otları da götürdüm düzəldim yola. Gethaget, axır-axır ki, bir gücü pisdiknən çatdım həmin şəhərə. Gəlib karvansaraya düşdüm. Sabahısı bu otdan bir az aldım əlimə, getdim bazara. Gəzə-gəzə axtarıb sərraf bazarı tapdım. Başladım dükənlərin qabağı ilə gəzməyə. Bir də bir sərraf məni çağırırdı. Girdim bu sərrafın dükənina. Bu aldı otu, baxdı, sonra məndən soruşdu ki, otdan yenə məndə var, ya yox. Mən dedim:

– Yox, yoxdu.

Sərraf dedi:

– Bu otu neçəyə deyirsən?

Elə birdən ağzıma gəldi, dedim:

– Yüz tümən.

Sərraf tez yüz tümən çıxarıb verdi. Mən gördüm, deyəsən otda bir illət var. Daha o sərrafın yanından ələ çəkmədim. Axır sərraf mənə dedi ki:

– Ay axmaq adam, sən o otu mənə ucuz satdın. O ot elə bir otdur ki, ondan misə vursan qızıl olar.

Bunu öyrənib gəldim haman heyvandan mənə qalan ləli gətirib bazarda satdım, yekə bir dükan açdım. Yavaş-yavaş başladım mis alıb yığmağa. Gecələri otdan misə vurub qızıl eləyirdim. Elə oldu ki, daha bu şəhərdə məndən dövlətli adam olmadı. Bir gün fikirləşdim ki, anamı da gətirim yanıma. Pul çox, nə keyfimədi. Adam göndərüb anamı gətirtirdim bura. Bu minvalnan bir il burada qaldıq.

Bir gecə yatmışdım, bir də gördüm xapaxap bir adam yorğanı atdı mənim başıma, yığıldı üstümə, süpürtləməyə başladıq. Gördüm yox, bu kimsə məni boğmaq istəyir. Bir az keçdi adam iki oldu. O yana süpürtləşdik, bu yana süpürtləşdik, əlləşdim-əlləşdim axırda ki, yorğanın altından çıxdım, baxdım ki, məni boğan anamla həmin o sərrafdı. Bunlar gördülər ki, mən çıxdım, onda anam sərrafa qıy vurdu ki:

– Öldür köpək oğlunu!

Sərraf mənə bir xəncər vurdu. Daha heç zad yadıma gəlmir. Bir də gözümü açanda gördüm mən bir kasıb evdəyəm. Bir hambal da oturub mənim yanımda. Sən demə bunlar məni öldü bilib, aparıb atıblar. Sonra hambal məni orada tapıb, görüb hələ nəfəsim var, məni gətirib evə. Davadərmanla mən yaxşı oldum. Amma hambal mənə çox tanış gəlirdi, bir gün tutdum bunun yaxasından ki:

– Sən kimsən? Mən səni harada görmüşəm?

Baxdım ki, bu, o əvvəlinci dəfə məni anamdan alan tacirdi. Elə mən gedib meşədə itəndən sonra, bunun da gəmişi batır. Bütün mal-dövləti gedir, özü birtəhər qurtarır. Daha öz şəhərlərində qalmayıb, gəlib burada hamballıq eləyir.

Bir-birimizi tanıdıq. Mən elə ki, lap yaxşı oldum, pal-tarımı dəyişib çıxdım şəhərə. Bir tərəfdən mən, bir tərəfdən də tacir öyrənib gördük ki, anam gedib haman sərrafa. Özü də mənim malıma yiyələniblər.

Bir gecə gizlicə girdim evə, qabaqca yatdığı yerdə

sərrafı öldürdüm. Sonra anamı oyatdım. Oyanıb məni görə-cək başladı tövbə oxumağa ki, qələt eləmişəm. Baxmadım sözüne. Onu da öldürdüm. Bütün varımı-yoxumu hamısını verdim haman tacirə, özüm çıxdım, getdim. Şəhərləri gəzə-gəzə gəlib çıxdım bura. Amma bura... amma bura... Ax mənim gördüklərim... Vax mənim gördüklərim...

Bu sözləri deyib bu qoca da öldü.

Səlim onu mafiyəyə qoydu, yudu, kəfənlədi, həmin dediyi gül ağacının dibində basdırdı. Qaldı tək.

Bəli, bir neçə gün Səlim qaldı burada. Bir neçə gündən sonra başladı otaqları gəzməyə. Otaqlar nə otaqlar. Daha burada nə yoxdu... Gəzə-gəzə gəlib çıxdı qırxıncı otağın qapısına. Baxdı ki, necə ki, qoca demişdi, doğrudan da bu otağın qapısı hörülüb. Bir iki-üç gün özünü saxladı, qapını açmadı. Amma başa gətirə bilmədi. Ha özünü zorladı, olmadı ki, olmadı. Axırda fikirləşdi ki, hələ bir balaca deşik açım, görüm orada nə var.

Bəli, gəldi, bir gün bir balaca deşik açdı. Deşikdən baxıb gördü ki, balaca bir otaqdı, ortasında bir çarhovuz var, bir də bir çarpayı, çarhovuzun da üstündə bir baca. Səlim qorxa-qorxa girdi içəri. Bir az ətrafı dolandı, gördu başqa bir şey yoxdu. Uzandı çarpayının üstündə. Bunu burada yuxu tutdu. Elə təzəcə yatmışdı, bir də bacadan bir quş düşüb, çökdü onun üstünə. Səlim hə, hu eləyib qalxınca, quş onu götürdü, qalxdı birbaş göyə. Səlim özündən əlini üzdü. Quş onu apardı, apardı caynağından buraxdı. Səlim bayaq ha özündən getdi. Elə onu gördü ki, guppultu ilə düşdü suya, düşən kimi də batdı suyun dibinə. Sudan çıxacaq bir də baxdı ki, onu qarmaladılar, qoymadılar ki, yazıq gözünü də açsın, birbaş çəkдилər qırağa. Səlim baxdı, bura qiyamətdi. O qədər adam var daha nə qədər. Bunu düz birbaş gətirdilər padşahın qabağına. Səlim bir də gördü padşah öz tacını çıxartdı, bunun başına qoydu, özü də başlayıb buna baş əyir. Padşah baş əycək hamı yığıldı

torpağa, başladılar təzim eləməyə. Səlim lap özünü itirdi. Təzim eləyəndən sonra onu götürdülər, birbaşa gətirdilər qoydular taxtın üstünə. Yedilər, içdilər, çaldılar, oynadılar, başladılar yavaş-yavaş dağılışmağa. Elə ki, hamı getdi qaldı bir o, bir də əvvəl öz tacın Səlimin başına qoyan. Səlim onu çağırırdı ki:

– Qardaş, başına dönüm, de görüm, bu nə bənbəlim oyunudu mənim başıma gətirirsiniz?

Həmin adam başladı:

– Bura xatınlar vilayəti. Beş il bundan qabaq bizdə nə qədər kişi var idi, bir naxoşluq düşdü, hamısı qırıldı. Hamı qaldı zənən. İndi bizdə bir dənə də kişi tapmazsan. Hamımız arvadıq. Üç, dörd gün bundan qabaq mollalar kitaba baxdılar, kitab göstərdi ki, allah bizə bir kişi padşah göndərəcək. Odu ki, biz də hər yerə qarovul qoyduq ki, allah padşahı göndərəndə gəlib xəbər versinlər. Bir az bundan qabaq qarovullar gəlib xəbər verdilər ki, allah bizə padşah göndərir. Gəlib səni tutduq.

Səlim baxdı ki, elə bunun özü də arvadı. Öz-özünə fikirləşdi ki, sən öləsən, yaxşıca yerə düşdüm.

Bəli, Səlim başladı padşahlığa. Həmin o arvad ki, tacı çıxarıb bunun başına qoymuşdu, onu elədi vəzir. Az keçdi, çox keçdi, Səlim bu vəziri aldı. Bəli, başladılar yaşamağa.

Gün keçdi, ay dolandı, bir gün vəzir ona dedi ki:

– Bizdə bir adət var. İldə bir ay biz gərək müsəllaya çıxaq. Özü də orada hamımız gərək çılpacaq olaq. Sən bizimlə ora gedə bilməzsən. Odu ki, bir ay gərək sən burada qalasan.

Bəli, sabahısı bunlar hamısı getdilər. Şəhər boşaldı, şah qaldı tək. Səlim fikirləşdi ki, bundan yaxşı fürsət olmaz. Yavaşca altdan geyindi, üstədən qıfıllandı, üstədən geyinib altdan qıfıllandı, bir az puldan, maldan götürüb, asta qaçan namərddi, tüpürdü dabanına, birbaşa düzəldi yola. Gethaget, günə bir mənzil, təyyi-mənazil, gəlib çıxdı bir şəhərə.

Dolana-dolana gəlib çıxdı bir qəssab dükəninin qabağına. Elə belə durmuşdu, baxırdı, bir də qəssab onu çağırırdı yanına. Elə ki, qəssab bildi ki, bu qəribdi, dedi:

– Elə mənim də oğlum yoxdu, gəl mənə oğul ol!

Səlim razı oldu, qaldı qəssabın yanında. Səlim bir gün, iki gün, baxdı ki, qəribə şeydi, burada hamı nə qədər ki kişi var, başdan-ayağa qaraya boyanıb. Qaldı məəttəl ki, görəsən bu necə olan şeydi.

Bir gün təzə atasından soruşdu:

– Ata, burada niyə hamı qaraya batıb? Məni bu sirdən agah elə!

Elə söz ağzından qurtarmamışdı, qəssab yekə ət bıçağını götürüb cumdu onun üstünə. Sonra bir "lailahəillallah" deyib qayıtdı dala ki:

– Bir də bu sözü məndən soruşsan, səni al qanıma çəltan edərəm.

Səlim qorxudan daha səsini çıxarmadı. Amma ki, hara baxır qara, kimi görür qara, daha lap heyrət onu götürdü. Dedi: sən öləsən bu sirri bilməsəm, mən lap çatlaram. Gəldi sabahısı dükana, üzün dədəsinə çevirib dedi:

– Dədə, bax bu bıçaq, bu da mənim başım. Nə istəyirsən elə, ancaq gərək mənə deyəsən görüm bu camaat niyə matəmə boyanıb?

Qəssab hərçi elədi ki:

– Sən gəl soruşma, cavansan, yazıqsan.

Dedi:

– Olmaz ki, olmaz

Qəssab bir ah çəkib dedi:

– Yaxşı, indi ki, belə oldu, sənin qımırın tutub, əl çəkmirsən, onda cümə günü sənə deyərəm.

Bəli, cümə günü oldu. Qəssab Səlimə dedi:

– Oğul, sən gəl bu sözü soruşma!

Səlim dedi:

– Olmaz.

Onda qəssab dedi:

– Di gəl, dalımcən!

Bunlar getdilər məscidin həyətinə. Səlim gördü bütün camaat yığılıb bura. Adamları o yan, bu yana eləyib keçdilər ortaya. Səlim baxdı ki, burada bir çərxi-fələk var. Qəssab ona dedi:

– Səlim, gəl əl çək!

Dedi:

– Yox, əl çəkmərəm.

Onda qəssab dedi:

– Di min çərxi-fələyə, onda bilərsən niyə hamı qara geyinib.

Səlim mindi çərxi-fələyə. Çərxi-fələk onu qaldırıb qoydu uca bir minarə var idi onun başına. Bir az keçdi, Səlim bir də gördü ki, yekə bir quş göydən şığıdı düz bunun üstünə. Aldı bunu caynağına, qaldırdı havaya. Quş qalxdı, bu qalxdı, quş qalxdı, bu qalxdı, bir vaxt gördü ki, daha yer görsənmir. Bir xeyli belə gedəndən sonra quş başladı yavaş-yavaş enməyə. Endi, endi, gətirib bunu yavaşca qoydu yerə, özü qalxdı.

Səlim quş gedəndən sonra ətrafına baxıb gördü bura bir meşədi. Axşam da düşmüşdü... Hava qaranlıqlaşdı. Yavaşca durub dırmaşdı bir çinar ağacına ki, görüm başıma nə gəlir. Aradan bir az keçmişdi, bir də gördü ki, həmin ağacın dibinə bir dəstə qız gəldi. Səf vurub dövrə qurdular bu ağacın dibində. Lap başda bir qız oturmuşdu ki, yemə, içmə, xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Qız üzün tutub yoldaşlarına dedi:

– Çıxardın, başlayaq...

Bəli, qızların kimi dəf, kimi kaman, kimi saz, kimi santur çıxardıb çalmağa başladılar. Yerdə qalan qızlar da bircə-bircə oynayırdılar. Elə ki, hamı oynadı, qurtardı, həmin başda oturan qız birdən qayıtdı ki:

– Səlim, indi də nobat sənindi, gəl oyna!

Səlim elə diksindi ki, tükləri biz-biz durdu. Dedi ki, yəqin məni gördülər. Özün soxdu yarpaqların arasına. Nəfəsin də lap çəkdi içəri. Bir az keçdi, qız başını qaldırdı yuxarı:

– Səlim gizlənmə, gəl!

Səlim lap özünü itirdi. Onda qız yoldaşlarına dedi:

– Onda durun, çıxın ağaca, oradan Səlimi düşürdün yerə, düşməsə yüz taziyanə vurun!

Səlim gördü ki, yox aşna, iş açılıb, taziyanənin qorxusundan düşdü aşağı. Qızlar bunu aldılar ortalığa, oynadılar, dedilər, güldülər, sonra onu da götürüb gəldilər evə. Səlim gördü burada qiyamət var imiş. Gecə lap keçəndən sonra qız Səlimə dedi:

– Burada mənim qırx qızım var. Hansını istəyirsən götür!

Səlim baxdı ki, hansını seçsin. Hamısı biri-birindən yaxşıdı. Axırda birini seçib götürdü.

Sabahısı yenə məclis quruldu. Bu minvalnan düz otuz doqquz gecə qurtardı. Qırxıncı gecə qız Səlimə qız verəndə Səlim birdən əlini atıb tutdu onun əlindən ki:

– Mən sənə özünü istəyirəm.

Qız bir gülüb dedi:

– Ay səbirsiz insan... Bura nə qədər adam gəlibsə beş-altı gündən sonra məni istəyib, öz cəzasına çatıb, bircə sən səbir eləyirdin ki, axır-axırda sən də işi korladın. Bircə gün də dayansaydın mənə də çatardın, deyib ona şax bir sille vurdu. Səlim bayaq ha düşdü yerə. Bir vaxt özünə gələndə gördü haman çərxi-fələyin üstündədi. Oradan düşüb, korpeşiman gəldi qəssabın dükanına. Qəssab dedi:

– İndi gördün bala!? Di get, sən də bir dəst qara paltar al gey ki, niyə səbir eləyə bilmədin.

Səlim kişidən ayrılıb düzəldi yola. Gəlhagəl, gəlhagəl gəlib çıxdı bir şəhərə. Girdi, bir az veyilləndi, o yana baxdı, bu yana baxdı, gəlib bir məscidin qapısında başının altına

bir daş qoyub yatdı. Bir də ayıldı ki, səs-küydü. Baxdı ki, bunun başına bir quş qonub, onu tuturlar. Camaat quşu apardı. Demə bu şəhərin padşahı ölüb, indi dövlət quşu uçurdular. Quşu ikinci dəfə uçurtdular, yenə də gəlib qondu bunun başına. Yenə quşu apardılar. Səlimi də şəhərdən çıxarıb qovdular ki, çıxsın getsin. Quşu yenə uçurtdular. Yenə quş gəlib yolda qondu bunun başına. Daha gördülər ayrı adamın başına qonmur, götürüb bunu padşah elədilər. Səlim oldu padşah.

Ölən padşahın bir qızı var idi, Səlim bu qızı da aldı, oturdu taxta. Bir neçə vaxt keçdi. Qızın barmağında bir üzük var idi. Bir gün Səlim qızdan o üzüyü istədi.

Qız dedi ki:

– Yox, bu Həzrət Süleymanın üzüyüdü. Bunu mən heç kəsə vermərəm.

Bu söz Səlimə çox ağır gəldi, gözlədi, qız yatandan sonra üzüyü qızın barmağından çıxarıb taxdı öz barmağına, sildi. Silcək iki qara qul hazır oldu ki:

– Əmrin nədi?

Səlim qullara dedi:

– Bütün bu vilayətdə nə qədər adam var, hamısını atın qülleyi-Qafə!

Qullar səhərəcən bütün əhalini atdılar qülleyi-Qafə. Qaldı şəhərdə bircə Səlim tək. Elə ki, arxayınlaşdı, öz-özünə dedi.

– İndi mənim sözümdən çıxmağın dadını gör!

Başladı tək burada yaşamağa.

Bu şəhərin köhnə padşahının bir vəziri var idi, padşah ölməmişdən qabaq o, səyahətə getmişdi. Öz qızı ilə səyahətdən qayıdanda, gördü şəhərdə heç kəs yoxdur. O saat barmağın dişlədi ki, yəqin padşahın qızı ərə gedib, əri də üzüyü ondan oğurlayıb, çünki o padşahın qızında elə bir üzük olduğunu bilirdi. Gəlib qızı ilə düşdü evə. Bir neçə günə kimi öyrəndi ki, padşahın sarayında adam var. Bildi

ki, yəqin üzük də ondadı. Qız vəzirə dedi ki:

– Ata, mən üzüyü onun barmağından çıxardaram. Sən gəl məni apar, ötür ora.

Vəzir qızı aparıb ötürdü saraya. Özü də damların birində gizləndi.

Səlim yatmışdı. Qız gördü ki, o yatıb, gəldi əyləşdi onun başının üstündə, başladı onun telini tumarlamaya. Səlim gözünü açıb gördü burada bir nazənin sənəm var. Tez qalxıb çığırdı:

– Sən kimsən?

Qız təzim eləyib dedi:

– Mən bu şəhərin adamlarındanam.

– Mən hamını qülleyi-Qafə atdırmışam, bəs sən necə qalmısan.

Qız məsələni başa düşüb dedi:

– Şah sağ olsun, o adamlar ki, hamını atdılar qülleyi-Qafə, elə onlar məni saxladılar. Dedilər sonra şahın ürəyi darıxanda sən gedərsən yanına.

Səlim inanıb dedi:

– Ay nə yaxşı iş görüblər.

Əmr elədi ki, xörək hazırlasın. Qız tez qaçıb əhvalatı atasına danışdı. Atası ona bir az bihuşdarı verdi. Qız xörəyi hazırlayıb bihuşdarını da daxil elədi içinə, gətirdi ortalığa. Səlim bir az yeyəndən sonra xurd düşdü. Elə yatdı ki, elə bil qulağının dibindən bir daşnan vurdular. Qız o saat vəziri çağırdı. Vəzir gəldi, onun barmağından üzüyü çıxartdı, saldı öz barmağına. Sildi, o saat qullar hazır oldu. Vəzir əmr elədi ki:

– Bu saat gərək qülleyi-Qafda olanların hamısını gətirəsiniz bura.

Özü də Səlimin əllərin bağlayıb atdı zindana.

Bəli, qullar camaatın hamısını gətirdilər, padşahın qızı üzüyü aldı, sildi, qullar hazır oldu, əmr elədi ki, oğlanı at-sınlar qülleyi-Qafə.

Səlimi atdılar qülleyi-Qafə. Nə qədər orada qaldı bil-mirəm, bir də gözün açdı, gördü o qırxıncı otaqdakı çarpayının üstündə yatıb. Durdu ayağa, bu biri otağa keçəndə gözü sataşdı güzgüyə. Özü-özündən qorxdı. Baxdı ki, baş, qaş, saqqal hamısı elə ağarıb ki, o buradakı qocalardan qocadı. İndi bildi ki, onun da axırı gəlib çatıb. Sabahısı gedib bazardan bir nökr tutdu gətirdi, öz əhvalatını ona deyəndən sonra öldü.

BACI VƏ QARDAŞ

Xasay adlı bir kasıb kişi varıdı. Xasayın Ballı adlı bir arvadı, Fatma adlı bir qızı, Kavi adlı bir oğlu vardı. Xasay kişi kasıbkarlığın külfətini dolandırdığı yerdə, birdən Ballı arvad vəfat elədi. Xasayın evi, uşağı dolanmadığından gedib bir arvad aldı. Ay keçdi, il keçdi, bu arvadın keçəl bir qızı oldu.

Arvad ögey uşaqlarına çox əzab verirdi. Onların gününü göy əskiyə düymüşdü. Xasay çox çətinliklə uşaqlarını böyütdü. Qızın ərə gedəsi, oğlanın arvad alması vaxtı idi. Bir gün arvad dedi:

– Ay kişi, indi Fatmaynan Kavi böyüyüb, özlərini dolandıra bilərlər. Onları apar azdır, bəlkə mənim gözüm onları görməyə.

Xasay dedi:

– Arvad, camaat bizi qınıyar, övladı azdırmaq olmaz.

Arvad dedi:

– Gərək azdırasan, yoxsa səndə oturmaram.

Xasay əlacsız qaldı, uşaqlarını yanına salıb odun gətirmək məhnəsinə meşəyə apardı. Dedi:

– Siz burda odun yığın, mən də o biri tərəfdə şələmi bağlayım, qurtaran kimi gəlib sizi də götürüb gedərəm.

Xasay uşaqları qalın meşədə qoyub yola düzəldi. Qaçıb evinə gəldi.

Bəli, bacı-qardaş başladılar odun yığmağa. Bir də başlarını qaldırıb gördülər lap axşamdı. Əl-ayağa düşdülər. Çox axtardılar, atalarını tapa bilmədilər. Bildilər ki, bu iş analıqlarının işidi.

Meşədə baş alıb getməyə başladılar. Amma bilmirdilər ki, haraya gedirlər. Üç gün, üç gecə yol getdilər.

Axırda bir bulaq başına çatdılar. Kavi bulaqdan su içdi, oldu öküz. Fatma çox ağladı, başına döydü, bir yana çıxmadı. Qardaşı dedi:

– Bacı, ağlama, genə qardaşınam. Bir buynuzum baldı, bir buynuzum yağ. Dalıma min, acdıqca yeyərsən. Gedib evimizi taparıq.

Fatma qardaşının belinə minib, yağ-bal yeyə-yeyə gəlib evlərinə çıxdı. Daz qız onu görüb anasına dedi:

– Budu, Fatma qardaşını bir öküzə verib, minib gəlir.

Anası dedi:

– Ziyanı yoxdu, iki olanda neylədilər ki, bir olanda neyləyələr. Qoy gəlsin, tez başın batıraram gedər.

Fatma qapıda öküzdən düşüb evə gəldi. Hamıyan görüdü. Qardaşının necə olduğunu xəbər aldılar. Fatma dedi:

– Qardaşımı meşədə ayı yedi. Bu öküzü də meşədən tapdım.

Ögey ana o gündən Fatmaya bir küllü kömbə verib, daraqnan yun daramağı ona iş-peşə elədi.

Fatma küllü kömbəni, yunu, darağı götürüb axşamca çöldə öküzü otarırdı, yunu darayırdı. Acdıqca öküzün bir buynuzundan bal, bir buynuzundan yağ əmirdi. Axşam yunu, kömbəni gətirib analığına verərdi. Bir gün belə, beş gün belə, axırda analığı bildi ki, bu iş öküzün işidi. Özünü yalandan xəstəliyə vurdu. Xasay kişi yanına gəldi, dedi:

– Ay arvad, sənə nə olub?

Arvad dedi:

– Ölürəm. Öküzü kəsib ətindən mənə kabab versən, sağalaram.

Xasay öküzü kəsib ətindən arvada kabab verdi. Arvad sevinib yorğan-döşəkdən qalxdı. Fatma qardaşından ötrü başını yoldu, ağladı. Öküzün bir damcı qanı dilə gəlib dedi:

– Ay bacı, qorxma mənə öküz eləyən ayrı şey də eləyə bilər. Mən bir xoruz olacağam, hər nə dərdin olanda dərmanı mənə əlimdə olacaq. Mənim sür-sümüyümü bir quyuya tök; sənə paltar lazım olanda gəl quyunun ağzını aç

apar.

Fatma qardaşı deyən kimi elədi. Qardaşı bu dəfə oldu bir xoruz. Analığı bacısının dalınca hər nə etsəydi xoruz ona xəbər verərdi.

Bir gün şah Məhəmmədin şadlıq məclisi idi. Arvad, uşaq axışib oraya gedirdi. Analığı Fatmanı çağırıb bir çanaq darını külə qatıb ona verdi, dedi:

– Mən gələne kimi bu darını küldən seç, bir qab da göz yaşı hazırla.

Bunu deyib öz qızıyan bərabər şah Məhəmmədin şadlıq məclisinə getdi. Qonaqlar çörəkdən, xörəkdən yedilər. Şah Məhəmmədin şadlığında kimi xuşgəbər, kimi yemiş, kimi alma paylayırdı. Fatma gözü yaşlı qardaşının yanına gəlib əhvalatı nağıl əylədi. Xoruz toyuqları başına toplayıb darını küldən seçdi. Bacısına bir qab duzlu su hazırladı dedi:

– Bu sənin işlərin. İndi get şah Məhəmmədin şadlıq məclisinə.

Fatma sevinmiş gedib quyunu açdı. Gördü quyuda bir dəst elə paltar var ki, heç padşahın da evində ola bilməz. Fatma geyinib şah Məhəmmədin məclisinə getdi. Məclisdə analığı tərəfə kül, qonaqlara tərəf gül səpib oynadı. Məclis qurtaranda qaça-qaça evlərinə gəlirdi ki, birdən başmağının tayı sıçrayıb hovuzda düşdü. Hovuzda girə bilməyib, tələsik evə gəldi. Təzə paltarını çıxarıb genə quyuya qoydu, köhnə paltarını geydi. Məclisdən camaat dağıldı. Daz qızın anası gözlərinin külünü ovxalaya-ovxalaya evlərinə gəldilər. Fatma darını, duzlu suyu gətirib analığına verdi, dedi:

– Niyə bikefsən, şah Məhəmmədin məclisində nə gördün, nə eşitdin?

Analıq donquldadan donquldana dedi:

– Nə görüb, nə eşidəcəydik? Bir tanrı bəxtəvəri gəlib xalqın üstünə gül səpdi, bizim üstümüzdə də kül. İndi də gözlərimizi təmizləyə bilməmişik.

Fatma ürəyində "Hay elədi" deyib qardaşının yanına getdi.

Axşamüstüydü, şah Məhəmməd atını hovuzda sulamağa getdi. Ha elədi, at suya yaxın getmədi ki, getmədi. Düşdü atdan, hovuzda əyildi, gördü hovuzda bir başmaq tayı düşüb. Hovuzda girdi, başmağı çıxartdı. Baxdı heç kəsin evində belə başmaq yoxdu. Dedi ki, bu başmaq hər kimin ayağına olsa, onu alacağam.

Şah Məhəmməd başmağı götürüb evlərinə gəldi. Sabah vəzir, vəkilən bərabər düşdü qapı-qapı gəzməyə, başmaq tayını ayaqlara geydirib qızı axtarmağa. Bu xəbər hər yana yayılmışdı. Şaha ərə getmək üçün illərnən su görməyən ayaqlar islağa qoyulmuşdu.

Analıq Fatmanın əl-ayağını kömürləyib, öz qızının ayağını axşamdan islanmağa qoymuşdu. Şah başmaq tayını hansı qızın ayağına geydirirdisə, olmurdu. Dolana-dolana gəlib Xasaygilə çıxdı. Analıq daz qızı irəli itələdi. Başmaq onun vəl ayağının ucunda qaldı. Fatma gəldi, başmağı geydi. Başmaq lap ayağının qəlibi oldu. Şah Məhəmməd baxdı Fatmaya, gördü bu doğrudan da bir ayıbsız gözəldi. Bir könlüdən min könlə ona aşiq oldu. Kora, keçələ rast gəlmədiyinə sevindi. Qızı aparası oldu. Qız gedib quyudakı paltarlarını geyindi, xoruz qardaşını da götürüb getdi. Məhəmməd yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib, Fatmanı aldı.

Tağda üç yemiş yetişdi. Biri sizin, biri bizim, biri onların. Onlar yedilər, o yana getdilər, biz yedik, bu yana gəldik.

QURU KƏLLƏ

Belə rəvayət edirlər ki, əyyami-qədimdə bir padşah var idi. Bir gün bu padşah öz vəzirlərilə atlanıb ova gedirdi. Şəhərdən kənarında bir xərabə qəbiristanlıqdan keçəndə vəzir gördü ki, bir quru kəllə o tərəfə-bu tərəfə hərlənə-hərlənə deyir: "Qırx qan aylamışəm, qırx birini də aylayəcəyəm". Kəllə qəbrə girmək istəyir, qəbir qoymur. Yazıq düzdə qalıb. Bunu gören vəzir tez atdan düşüb, kəlləni götürüb baxdı ki, bir dənə quru insan kəlləsidir. Vəzir bir az baxdıqdan sonra kəlləni xurcuna qoydu, atın tərkinə bağlayıb yoluna düzəldi. Axşama qədər padşahla gəzdikdən sonra evə gəldilər. Vəzir evə gələn kimi kəlləni xurcundan çıxartdı, həvəngdəstəyə salıb un kimi döydükdən sonra bir şüşəyə doldurub öz otağında taxçanın bir tərəfinə qoydu.

Eşit vəzirin qızından. Vəzirin on səkkiz yaşında bir qızı var idi. Bir gün bu qız bərk sancılındı. Nə qədər həkimə, dərmana əl atdırsa sancısı yaxşı olmadı ki, olmadı. Qız başı kəsilmiş toyuq kimi partlayırdı. Anası nə qədər əlləşdi, bir dərman eləyə bilmədi. Axırda qız öz-özünə dedi: "bir az zəhər olsa içərəm, bu bələdan qurtararam". Durub cəld atasının otağına getdi. Taxçaya baxanda gördü ki, bir şüşənin içində ağ toz kimi bir şey var, dedi:

– Yəqin bu zəhərdir.

Qız şüşənin ağzını açdı, tozdan ovucuna bir qədər töküüb, dililə yaladı. O saat sancısı kəsdi.

Bunun üstündən bir neçə ay keçəndən sonra qız hamilə oldu. Nə qədər çalışdı, uşağı gizləyə bilmədi. Gördü ki, qarnı yekəlik, hamı biləcək, el içində biabır olacaq. Axırda çar-naçar bu əhvalatı anasına xəbər verdi. Anası da o saat vəzirə xəbər verdi ki, qızın hamilədir. Vəzir qızını çağıraraq əhvalatı soruşdu, dedi:

– Çəpəl, bu uşağı kimdən tutmusan, düzünü de!

Qız dedi:

– Ata, mən sancıdan ölürdüm. Özümə zəhər axtarırdım ki, yeyim bir yolluq əzabdan qurtarım. Dedim ki, atamın otağında zəhər olmamış olmaz. Gedib sənin şkafindakı ağ tozdan bir az yaladım, gördüm ki, hamiləyəm. Mənim bundan artıq heç bir günahım yoxdu.

Qız bunu deyən kimi vəzir barmağını dişləyib öz-özünə dedi ki, burda bir hikmət var. Görək bunun axırı nə cür olacaq. Qızına dedi:

– Qızım, sən heç fikir eləmə, görək axırı nə olacaq.

Beləliklə, ruzigar dolanmağa başladı. Bəli, doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqədən sonra vəzirin qızı bir oğlan doğdu. O saat uşağı dayələrə tapşırtdılar. Uşaq gündən-günə böyüyürdü. Uşaq üç yaşına girəndə vəzir ona dərs verməyə şeyxlər təyin elədi. Bu minvalla uşaq dərs oxumağa başladı.

Belə rəvayət edirlər ki, həmin şəhərin padşahının bir gözəl bağı var idi. Bağın ortasından bir böyük çay axırdı. Bir gün padşahın bağbanı çayda balıq tuturdu, toruna üç dənə rəngbərəng balıq düşdü. Balıqçı mat qaldı ki, bu balıqlar bizim çayda olan deyil, görəsən hardan gəlib çıxıbdı. Qoy mən bunları diri-diri padaşaha aparım. cəld tavanın içinə bir az su töküb balıqları da içinə qoyub, düz padaşaha apardı. Padşah bu balıqları görüb çox şad oldu, o saat bir qızıl bağışladı bağbana. Padşah və bütün divan əhli balıqlara baxdıqdan sonra, padşah dedi ki, qoy bunları hərəmxanaya aparaq, arvadım da görsün.

Padşah balıqları götürüb hərəmxanaya getdi, tavanı yerə qoyub dedi:

– Arvad, gör bu gün bağban nə gözəl balıq tutub.

Arvad yaxın gəlib balıqlara baxdıqda, cəld üzünü şal ilə örtüdü. Padşah dedi:

– Arvad, burda kim var ki, üzünü gizləyirsən?

Arvad dedi:

– Ola bilsin ki, bu balıqların biri erkəkdi. Mən

istəmirəm ki, mənim üzümü səndən savayı ayrı bir erkək nəsil görsün.

Bu cavabı deyib üzünü bərk-bərk örtüdü. Bu sözləri eşidən kimi, balıqlar tavadan başlarını qalxızıb üçü də şaqqıldayıb güldülər. Padşahla arvadı bu işə mat qaldılar.

Padşahın arvadı dedi:

– Bu balıqlar nəyə güldülər?

Padşah dedi:

– Mən nə bilim.

Arvad dedi:

– Bu saat tapdır, görüm bu balıqlar nəyə güldülər?

O saat padşah cəmi vəzirlərini, alimləri, bütün rəml atanları yığıb, onlardan balıqların gülməyinin səbəbini soruşdu. Genə heç kəs cavab verə bilmədi. Arvad da iki ayağını bir başmağa dirəmişdi ki, bu saat gərək tapasınız, görüm balıqlar nəyə güldülər?

Padşah arvadının xatirini çox istədiyi üçün böyük vəzirini çağırıb dedi:

– Sənə üç gün möhlət verirəm. Üç günə kimi balıqların gülməyinin səbəbini tapmasan, boynunu vurduracağam.

Vəzir əlini döşünə qoyub dedi:

– Şah, ədalətinə güc eləmə! Mən balıqların gülməyinin səbəbini hardan tapım?

Padşah qəzəblənib dedi:

– Uzun danışma, get, sənə üç gün möhlətdi.

Vəzir qalxıb məclisdən evlərinə getdi. Öz otağına girib kor-peşiman fikrə getmişdi, birdən balaca nəvəsi içəri girdi, babasını bikef görüb, soruşdu:

– Baba, sənə nə olub ki, belə kefsizsən?

Babası dedi:

– Heç nə, oğlum.

Oğlan dedi:

– Yox, baba, yəqin padşahın sənə qəzəbi tutub. Yoxsa sən belə bikef olmazsan.

Uşaq çox yalvardıqdan sonra babası əhvalatı ona söyləyib dedi:

– İndi padşah mənə üç gün möhlət verib. Üç günə kimi tapmasam, boynum vurulacaq.

Uşaq gülüb dedi:

– Baba, mən elə bilirdim ki, sən vəzirsən, dünyada hər şeyi bilirən. Ancaq indi görürəm ki, sən heç nə bilmirsən. Vəzirlər həmişə gərək tükü-tükdən, sözü-sözdən seçsinlər. Baba, çox qəm yemə, məni apar, balıqların nədən ötrü güldüklərini deyim.

Babası dedi:

– Oğlum, bütün şəhərin alimləri, münəccimləri yığılıb heç biri cavab verə bilməyiblər, sən nə cür cavab verə bilərsən?

Uşaq dedi:

– Yox baba, sən məni apar. Cavab verməsəm, qoy padşah mənim boynumu vursun.

Vəzir nə qədər uşağı aldadıb başdan elədisə, uşaq əl çəkmədi. Axırda vəzir dedi:

– Yaxşı, oğlum, sabah apararam.

Sabah açıldı, tezdən oğlan babasının yanına gəlib dedi:

– Babacan, dur gedək!

Vəzir uşağın əlindən tutdu, padşahın barigahına getdilər. Vəzir iki qat olandan sonra dedi:

– Padşah sağ olsun, mənim bu balaca nəvəm deyir ki, balıqların gülməyinin səbəbini mən deyərəm.

Padşah o saat keçib taxtda oturdu. Ətrafında əyanlar, vəzirlər oturdular. Uşaq dedi:

– Padşah sağ olsun, əmr elə arvadın öz qul-qarabaş-larilə gəlsin.

Cəld padşah hərəmxanaya adam göndərdi. Arvad da öz adamlarilə gəlib məclisdə pərdə dalında oturdu. Uşaq dedi:

– Xanım, balıqların gülməyinin səbəbini bilmək istəyirsən?

Xanım dedi:

– Mən ərz eləmişəm, gərək yerinə yetirilsin. Əgər bilirsənsə, düzgün cavab ver! Əgər bilməsən, boynun vurulacaq.

Uşaq dedi:

– Əgər mümkündürsə, siz bu balıqların gülməyinin səbəbini soruşmayın, peşiman olarsınız.

Arvad dedi:

– Heç peşimançılığı yoxdu. Tez söylə görüm, balıqlar nəyə güldülər?

Uşaq genə dedi:

– Xanım, peşiman olarsınız, soruşmayın!

Xanım dedi:

– Mümkün deyil, tez de!

Oğlan dedi:

– Xanım, Məlik şah öz tutuquşunu boğub öldürdükdən sonra peşiman olduğu kimi, sən də peşiman olarsan. Gəl, sən soruşma!

Xanım dedi:

– Söylə görüm, Məlik şah öz tutuquşunu niyə öldürüb, niyə peşiman oldu?

Uşaq məclisdə diz üstündə çöküb dedi:

– Bütün əhli-məclis, siz də qulaq asın! Qədim zamanda bir padşah var idi. Bunun adına Məlik padşah deyirdilər. Bu padşahın bir tutuquşusu vardı. Padşah quşu o qədər istəyirdi ki, bütün dövlət işlərini buraxıb, gecə-gündüz bu quşla əylənirdi. Padşahın bundan savayı ayrı bir işi-gücü yoxdu. Bütün vəzir-vüzəra padşahın bu hərəkətindən zara gəlmişdilər, istəyirdilər bir növ ilə tutuquşunu yox eləsinlər. Amma nə qədər çalışdırlarsa, bir yol tapa bilmirdilər. Günlərin birində genə padşah öz bağında taxt üstündə oturmuşdu, tutuquşu da qabağındakı bir alma ağacında

qızıl qəfəsin içində asılmışdı. Bu halda kənardan bir başqa tutuquşu gəlib ağaca qondu və başladı qəfəsdə olan tutuquşuyla danışmağa. Bir az danışib, çıxıb getdi. Padşah öz tutuquşundan soruşdu:

– O gələn tutuquşu nə deyirdi?

Padşahın tutuquşusu cavab verdi:

– O gələn tutuquşu mənim qardaşımdı. Bacımızın toyudu, məni də toya çağırır. Əgər möhlət versən, gedərəm.

O saat padşah durub qəfəsin qapısını açıb tutuquşunu buraxdı. Bundan sonra padşah dövlət işlərilə məşğul olmağa başladı.

Beləliklə, günlər keçdi, qırx gündən sonra tutuquşu gəlib öz qəfəsinə girdi. Bunu görən vəzirlər dedilər ki, yenə günümüz qara olmağa başladı. Tutuquşu gəldi, daha padşah bizləri unuttu.

Bir hiylə düşünməyə başladılar.

Bir gün böyük vəzir padşahın yanına gəlmişdi. Gördü ki, padşah tutuquşuyla oynayır. Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, sən ki, bu quşu bu qədər sevib, bizim hamımızdan bunun xatirini çox istəyirsən, amma bu, sənin xatirini o qədər istəmir. Sən bunu qırx gün buraxdın getdi, toylarını elədi, heç sənə pay gətirmədi.

Padşah tutuquşuya dedi:

– Ey quş, mən bütün dövlətimdən, malımdan, oğlumdan, qızımdan çox səni istəyirəm. Gör səni nə qədər istəyirəm ki, bir kəlmə sözünü rədd eləmədim. Səni qırx gün azad elədim. Sən də getdin, toyunuzu elədin, genə gəldin. İndi söylə görüm, mənə toy payı nə gətirmisən?

Bunu eşidən quş dilinin altından bir alma dənəsi çıxarıb padşaha verdi, dedi:

– Padşah sağ olsun, bunu ver bağbana, əksin. Mənim bundan artıq sovqatım yoxdu.

Padşah dənəni alıb, bağbanı çağırtdırıb verdi ki, bunu bir yaxşı yerdə əksin.

Bağban alma dənəsini alıb, aparıb bağın bir yaxşı yerində əkdə. Vəzir gördü ki, bundan bir şey çıxmadı, başqa hiylələr düşünməyə başladı.

Bunun üstündən bir neçə zaman keçdi, tutuquşu gətirən toxumun ağacı böyüyüb, dördüncü ili iki dənə gözəl alma gətirdi. Payızın orta ayı idi. Bir gün bağban səhər tezdən bağı suluyurdu, gördü ki, almanın biri ağacın dibinə düşüb. Bağban cəld almanı yerdən alıb gördü ki, elə gözəl almadı, insan əlinə almağa qıymır. Bağban dedi:

– Yəqin bu alma yetişib, o biri yox. Qoy bunu padşaha aparım.

Bunu deyib, almanı götürüb bağdan çıxdı. Yolda vəzir bağbanın qabağına çıxdı, gördü ki, bağbanın əlində bir gözəl alma var. Cəld bağbanı saxlayıb soruşdu:

– Bu alma nədi? Bunu hara aparırsan?

Bağban dedi:

– Tutuquşu gətirən alma dənəsindən əmələ gələn ağacın almasıdır ki, bu il alma gətirib. İndi bunun birin padşaha aparıram.

Vəzir dedi:

– Almanı ver mənə saxlayım, sən get bizim evdən qələm-davatımı gətir. Mən səni burda gözləyirəm.

Heç bir şeydən xəbəri olmayan bağban, almanı vəzirə verib getdi. Bağban gedən kimi vəzir almanı zəhərlədi. Bir azdan bağban qələm-davatı gətirib vəzirə verdi, almanı alıb getdi.

Vəzir bağbandan qabaq başqa yolla padşahın barigahına gəldi. Bir azdan sonra bağban barigaha daxil olub, almanı padşahın qabağına qoydu. Padşah dedi:

– Ey mənim sədaqətli qoca bağbanım, səhər-səhər bu nə almadı sən gətirmisən?

Bağban dedi:

– Bu haman tutuquşu gətirən dənənin almasıdır.

Padşah almanı alıb gördü ki, bir tərəfi qırmızı, bir

tərəfi sarı bir almadı ki, əlinə alan yerə qoymaq istəmir. cəld bıçağı alıb almanı soymağa başladı. Soyduqdan sonra bir dilim kəsdi ki, yesin, vəzir qoymayıb dedi:

– Padşah sağ olsun, bu alma bizim yerin alması deyil. Bunun dadı-tamı bizə məlum olmadığı üçün, bunu birdən-birə yemək yaxşı olmaz. Sən bundan bir dilim ver zindandakı öləsi dustaqların birinə, o yesin. Əgər ona bir şey olmasa, sən də yeyə bilərsən.

Padşah dedi:

– Yaxşı fikirdi.

Padşah cəld əmr elədi zindandan bir dənə dustaq gətirdilər. Padşah almadan bir dilim kəsib bu dustağa verdi. Dustaq almanı yeyən kimi yıxılıb canı çıxdı. Padşah və bütün əhli-divan məəttəl qaldılar. Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, görünür, tutuquşu sənin ölümünü istəyir ki, özü azad olsun. Yoxsa zəhərli yerin almasını sənə gətirməzdi. Görünür, sənin bu qədər nazi-nemətindən narazıdır.

Bunu eşidən padşah hirsindən ağız-burnunu çeynəyə-çeynəyə durub gedib qəfəsin ağızını açdı, tutuquşunun boğazından tutub, boğub öldürdü.

Bundan sonra padşah lap dəli kimi oldu. Çünki o, quşu olduqca sevirdi. Bir tərəfdən quşdan ayrılmaq, bir tərəfdən quşun gördüyü belə hərəkət padşahı qəmgin eləmişdi.

Bir gün səhər tezdən Məlik padşah durub bağa gəzməyə getmişdi. Bağa girdikdə gördü ki, on dörd gecəlik ay kimi gözəl bir oğlan bağda işləməyə məşğuldu. Padşah oğlanın yanına gedib soruşdu:

– Sən kimsən?

Oğlan cavab verdi:

– Mən sənin bağbanınam.

Padşah dedi:

– Mənim bağbanım altmış yaşında bir kişi idi. Sən nə

danışırısan, mənim aldadırsan?

Oğlan dedi:

– Bəli, şahım, mən həmin qoca kişiyəm...

Padşah soruşdu:

– Sənə nə oldu ki, belə cavanlaşdın?

Bağban dedi:

– Padşah sağ olsun, tutuquşu gətirən alma dənəsinin ağacı bu il iki dənə alma gətirmişdi. Mən birini sizə gətirdim, birini də özüm yedim. Yeyən kimi gördüyün hala düşdüm.

Padşah soruşdu:

– Sən almanı mənə gətirəndən qabaq bir yerə-zada qoydunmu, ya bir adamın əlinə verdinmi?

Bağban dedi:

– Şahım, mən almanı sənə gətirəndə yolda qabağıma vəzir çıxdı. Məndən soruşdu ki: "Əlindəki nədi? Hara aparırısan?" - mən də dedim ki, tutuquşu gətirən dənənin almasıdır ki, bu il bar gətirib, onu şaha aparıram. Vəzir mənə dedi:

– Ver mənə almanı saxlayım, sən get bizim evdən mənim qələm-davatımı gətir.

Mən də almanı vəzirə verdim, gedib onun qələm-davatını gətirəndən sonra almanı alıb sənə gətirdim.

Padşah dərin fikirdən sonra bildi ki, vəzir almanı zəhərləyibmiş. Padşah bağdan tez qayıdıb, vəzirin boynunu vurdurdu. Ondan sonra gecə-gündüz tutuquşudan ötrü ağlamağa başladı.

İndi xanım, siz də balıqların gülməyini soruşmayın. Məlik padşah kimi sonradan-sonraya peşiman olarsınız.

Arvad dedi:

– Olmaz, bu saat de! Yoxsa əmr edəcəyəm cəlladlar boynunu vursunlar.

Bütün əhli-divan heyrətdə qalmışdılar.

Uşaq dedi:

– İndi ki, arzu edirsən, bu saat.
Uşaq üzünü padşaha döndərüb dedi:
– Padşah sağ olsun, sizdən üç şey xahiş edəcəyəm.
Əgər razı olub versəniz, mən də baliqların gülməyinin səbəbini deyərəm.

Padşah dedi:

– İzin verirəm.

Uşaq dedi:

– Birinci, xahiş edirəm mənə iyirmi nəfər öz fərraşlarından verəsən. İkinci, hələlik mən nə desəm ona baxasan, axıra qədər qəzəbini sakit saxlayasan. Üçüncü də bu gün arvadından ayrı dolanasan.

Oğlan fərraşları götürüb bağa gəldi. Bağda bir hovuz var idi. Əmr elədi hovuzun suyunu boşaltdılar. Hovuzun bir yerini sökdürdü, bir qapı çıxdı. Uşaq həmin qapını açdırdı, padşah, vəzir, vəkil yeddi qat aşağı enib gördülər nə? Burda qiyamət var. Padşahın qara qulu, başında otuz doqquz nəfər hərəmi ilə burda kef-damaqdadırlar.

Padşah soruşdu:

– Bu nədi? Bu sirrdən məni agah elə!

Uşaq dedi:

– Hələ darıxma!

Bəli, məsələ belə qaldı, bunlar qara qulun gözüne görünmədilər.

Gecə uşaq padşaha dedi:

– Şah sağ olsun, mən də sizdə yatacağam.

Padşah razı oldu. Oğlan şərt kəsdi ki, padşah gərək barmağını yarıb, içinə duz dodursun, gecə yatmasın və onun burada qaldığını arvadına bildirməsin.

Gecə oldu, padşahla arvadı rəxt-xaba girdilər. Oğlan da bir yerdə gizləndi. Padşah özünü yuxuluğa vurub yatmadı. Gecədən bir pas keçdi. Padşah bir də gördü arvad yerindən qalxıb, qılıncı aldı, üç dəfə onun üstünə hücum etdi. Elə bildi ki, yatıb, tez qapıdan çıxdı. Oğlan gizləndən

çıxıb dedi:

– Padşah, dayanma!

Bunlar da bayıra çıxdılar, qarabaqara, arvadın dalına düşdülər. Arvad düz gəlib hovuzda çıxdı, hovuzun suyunu sovdurdu, qapını açıb içəri girdi. Padşahla oğlan da onun dalınca girib, bir tərəfdə gizləndilər.

Bəli, arvad çatan kimi qara qul yerindən qalxıb arvadın ağzına bir şillə vurub dedi:

– Çəpəl, niyə gec gəldin?

Arvad dedi:

– Beyman kişi yatmırdı.

Padşah baxıb gördü nə, vəzir, vəkilin arvadı da burdadı. Qara qul padşahın arvadının boynuna sarıldı. Onlar kef-damağa məşğul olanda padşah fərraşları ilə gizləndən çıxıb hamısını qırdılar. Şahın arvadı sağ qalmışdı, hələ ölməmişdi.

Bir qılınc götürüb ərinin qarnına soxdu öldürdü, sonra özü də öldü. Bu zaman oğlan bir quru kəllə olub hərlənə-hərlənə dedi:

– Qırx qan eləmişdim, qırx birini də elədim.

Quru kəllə yenə gedib əvvəlki yerində durdu. camaat yığılıb onu bir qəbirdə basdırdılar. Torpaq onu kənara tulladı. Nə qədər əlləşdilər, qəbir qışqırıb dedi:

– Ay aman, məndən uzaq eləyin!

Torpaq qışqırıb dedi:

– Ay aman, onu məndən uzaq eləyin!

Kəllə də elə bunu sevirdi.

Bir təpənin başında tullanıb-düşür, həmişə deyirdi:

– Qırx qan eləmişdim, qırx birini də elədim.

XACƏ FƏTTAH*

İsfahan şəhərində bir Xacə Fəttah varıdı. Bunun bir oğlu varıdı ki, adına Xacə İbrahim deyərdilər. Xacə Fəttah qırx sövdəğərin böyüyüdü. Bir gün sövdəğərlər yığışib dedilər.

– Nə vaxta kimi evdə oturaq. Gəlin gedək Yəmən vilayətinə alverə.

Yəmən vilayətində Xacə Fəttahın bir bacısı varıdı. Xacə Fəttah onlara dedi:

– Mən daha qocalmışam, gedə bilmərəm.

Sövdəğərlər dedilər:

– Neynək, indi ki, sən gedə bilmirsən, gətir oğlunu bizə qoş. Eybi yoxdu, indiyətən bizim böyüyümüz sən olmusan, indi də oğlun olsun.

Xacə Fəttah oğluna dedi:

– Sən sövdəğərlərnən gedərsən, özü də mənim dövəmi minəcəksən, şəhərə çatanda onun afsarını at üstünə, o özü gedib düz bacımın qapısında yatacaq. Sonra əhvalatı bacıma söylərsən, sizə nə lazım olsa, bacım düzəldər.

Sövdəğərlər yola düşüb, bir neçə mənzil gedib çatdılar Yəmən vilayətinə. Necə ki, atası demişdi, oğlu da elə elədi. Şəhərə girəndə dövənin afsarını atdı üstünə, dövə gedib mamasının** qapısında yatdı. Maması qardaşı oğlunu görəndə qucaqlayıb o üzündən, bu üzündən öpdü. Xacə İbrahim bu şəhərdə dörd-beş gün dolandı.

Bir gün Xacə İbrahim gördü ki, car çəkirlər ki, bir kişi qismi gərək çölə çıxmasın. İbrahim mamasından soruşdu:

– Mama, bu nə əhvalatdı, niyə kişiləri çölə çıxmağa qoymurlar?

Maması dedi:

* Bu nağıla İbrahimin nağılı da deyilir.

** Bibisinin.

– Bizim padşahın bir qızı var, o həmişə hamama gedəndə car çəkirlər ki, bir kişi çölə çıxmasın, çünki onun kişi qismindən zəhləsi gedir.

İbrahim girib evə, pəncərədən baxdı gördü bir neçə süpürgəçi bu qızın yolunu süpürür, biri də qızın saçını arxasınca qızıl məcməiyə qoyub hamama gedirlər.

İbrahim dedi:

– Mama, soruş gərək, niyə onun kişi tayfasından zəhləsi gedir.

Maması dedi:

– Mən onun dayəsiyəm, gedib soruşaram sənə deyərəm.

Maması yavaş-yavaş getdi qızın yanına. Qızdan soruşdu:

– Bala, mənə de görüm, niyə kişi qismindən zəhlən gedir.

Qız dedi:

– Dayə, məni böyüdüb boya-başa çatdırmaqda zəhmət çəkmisən, yoxsa sənə cəza verdirərdim. O sözü məndən soruşma. Kişi qismindən heç bir etibar görməmişəm.

Dayənin bu sözdən acığı tutub, qızın yanından durub gəldi evə.

Dayə gündə iki-üç dəfə gedib qıza dəyərdi. Acıq eləyəndən sonra bir həftə getmədi.

Bir gün dayə evdə oturmuşdu, bir də gördü qız qaravaşı göndərib ki, get gör neçə gündür dayəm niyə bizə gəlmir, nə olub. Dayə gördü qaravaş gəlir, tez bir yer salıb girdi içinə, üzünü də zəfəranlayıb saraltdı. Qaravaş gəlib içəri girəndə dayə hıqqıldayıb ufuldamağa başladı. Qaravaş gördü dayə lap ölür. Tez gedib qıza dedi:

– Xanım, dayə ölür.

Qız tez ayağa qalxıb dedi:

– Qızlar, başmağımı verin geyim, gedim görüm dayə

necədi.

Qız bir neçə qaravaşnan dayəsinin yanına gəldi. Dayə gördü qız gəlir, yenə üzünü zəfəranlayıb, yerini salıb girdi içinə, başladı hıqqıldamağa. Qız içəri girib gördü dayə doğrudan da ölür. Qız dedi:

– Ay dayə, sənə gələn mənə gəlsin, niyə naxoşlamısan?

Dayə nəfəsini yavaş alıb dedi:

– Tay ölürəm, sən gəl bu ah-zardan məni qurtar. Bala, de görüm niyə sənin kişi qismindən zəhlən gedir?

Qız o saat ayağa durub dedi:

– Mən də deyirəm bəs nə üçün naxoşlamısan.

Qız yenə qaş-qabağını töküüb çıxıb getdi. Bir neçə gün evdə qaldı, yenə dayəsi yadına düşdü, bir neçə qaravaşnan dayənin yanına gəldi.

Dayə gördü qız yenə gəlir, tez üzünü zəfəranlayıb girdi yorğan-döşəyə, başladı hıqqıldamağa. Qız evə girib bir neçə dəfə "dayə-dayə" deyər çağırırdı. Dayə cavab vermədi. Qız bir də çağırırdı. Dayə yavaşdan hey dedi:

Qız soruşdu:

– Niyə belə eləyirsən?

Dayə dedi:

– Bala, tay mən ölürəm, sən gəl bu sirdən məni agah elə. Qız əyilib dayənin qulağına dedi:

– Bilirsən niyə kişi qismindən zəhləm gedir? Bir gün yatmışdım, aləmi-vaqyada gördüm ki, bir dişi ahuynan bir erkək ahu otlayır. Bunlar otladığı yerdə erkək ahunun ayağı quru yer çatlağına düşdü. Dişi ahu ağzında su daşayıb tökdü oraya, çatlaq yumşaldı, ondan sonra erkək ahunun ayağı çatlağından çıxdı. Bunlar yenə otlamağa başladılar. Üç dəfə belə oldu, dişi ahu onun ayağını oyuqdan qurtardı. Bir gün bunlar yenə otlayırdılar, birdən dişi ahunun ayağı yer oyuğuna düşdü. Erkək ahu oyuğa su tökmək üçün getdi su gətirsin ki, bunun ayağı çıxsın. Getdi tay gəlmədi. İndi odu ki, mənim də erkək qismindən zəhləm gedir.

Dayə dedi:

– Tay dincəldim, ölsəm də dərdim yoxdu.

Qız bir az oturdu, sonra durub getdi. Dayə durub yerini yığdı, üzünü yuyub oturdu İbrahimi gözləməyə. Xacə İbrahim gəlib dedi:

– Mama, nə oldu?

Dayə qızın dediklərinin hamısını İbrahimə nağıl elədi.

– İbrahim dedi:

– Mama, indi durub gedərsən padşahın yanına, təvəqqə eləyib bir hamam yeri alarsan.

Maması dedi:

– Baş üstə.

Sabah tezdən dayə durub getdi padşahın yanına, dedi:

– Padşah sağ olsun, mənim bir qardaşım oğlu var, o xahiş eləyir ki, bir hamam yeri verəsən, hamam tikdirsin.

Padşah Xacə İbrahimə icazə verdi ki, hamam tikdirsin.

Qarı evlərinə gəlib dedi:

– Bala, padşah hamam tikdirməyə icazə verdi.

Xacə İbrahim o saat incinar tapıb, padşahın hüzuruna gətirdi. İncinar yeri planladı. Plan bazar darğasının evinə düşdü. Padşah əmr elədi ev sökülsün. Evi söküb İbrahimə hamam tikdilər.

İbrahim burda bir hamam tikdirdi ki, heç olmayan kimi. Usta hamamın bir görünən yerindən Fərhadnan Şirinin şəklini, ortadan qarının şəklini, onun üstündən də Leyliynən Məcnunun şəklini çəkdi. Yuxarısında da bir dişi ahuynan bir erkək ahu çəkdi... Bunlar otladıqları yerdə erkək ahunun ayağı yer oyuğuna düşdü. Dişi ahu gedib, su gətirib ayağını sudan çıxardı, başladılar otlamağa. Dişi ahunun ayağı da yer oyuğuna düşdü, bu dəfə də erkək ahu getdi ki, su gətirib dişi ahunun ayağını oyuqdan çıxartsın. Bir ovçu əlində ox-yay çıxıb erkək ahunu oxnan vurdu. İbrahim bu şəkilləri çox gözəl çəkirdi.

Küy düşdü şəhərə, dedilər:

– İbrahim bir yaxşı hamam tikdirib ki, əvəzi yoxdu.

Adamlar başladılar bu hamama gəlməyə. Padşahın qızı eşitdi ki, bəli, bir belə hamam tikilib, yiyəsi də çimənlərdən pul almır. Durub qaravaşlarını, dayəni götürüb hamama gəldi. Qızın gözü divardakı şəkillərə sataşdı dedi:

– Dayə, bunlar nədi belə?

Dayə dedi:

– Sahibkardan soruş.

İbrahim də pərdənin dalında durmuşdu. Qız İbrahimdən soruşdu.

İbrahim dedi:

– O aşağıdakı Fərhadnan Şirinin şəkli ki, o qarı gəlib yalandan xəbər verib ki, Şirin öldü. Fərhad o saat külüngünü göyə tullayıb başını tutdu, külüng başına düşüb onu öldürdü. O üstdəki də Leyliyə Məcnundu. Bax, görürsən, Leyli gedib yaylaqda keyf edir, Məcnun da oturub Leylini gözləyir, başında da quşlar yuva tikib. Başdakı da dişi ahuyun erkək ahudu ki, otladıqları yerdə erkək ahunun ayağı yer oyuğuna düşüb. Dişi ahu su gətirib onu qurtardı. Sonra dişinin ayağı düşdü yer oyuğuna. Erkək ahu getdi su gətirsən, onu ovçu vurub öldürdüyündən gələ bilmədi.

Qız o saat dedi:

– Dayə, kişi qismində də belə etibar var?

Dayə dedi:

– Bala, elə etibarın çoxu kişi qismindədi.

O saat qız soruşdu:

– Çimməyin pulu neçədi?

İbrahim pərdənin dalından cavab verdi:

– Hər kəs çimmək istəyirsə, çimib gedəndə bir dəfə əlini əlimə vurur. Hamamın haqqı elə budur.

Qız gedəndə əlini İbrahimin əlinə vurub getdi. İbrahim gördü ki, qız əlinə bir badam, bir də bir kömür qoyub. Tez

evə yüyürüb mamasından soruşdu:

– Mama, bu qara kömürün badam nə deməkdi? Bunları padşahın qızı ovcuma qoymuşdu.

Qarı dedi:

– Deyir, ayın qaranlığında badam bağına gəl.

Gecə İbrahim padşah qızının badam bağına getdi. Gördü çarhovuzun qırağında bir taxt qoyulub, oturdu taxtın üstündə. Bir azdan sonra yuxuya gedib yatdı. Qız qaravaşlara dedi:

– Siz gedin oynayın, mən də bu saat gəlirəm.

Durub gəldi bağa. Gördü İbrahim yatıb. cibinə bir moza* qoyub yatdı.

İbrahim bir vədə ayıldı gördü heç kəs yoxdu. Əlini cibinə salıb gördü cibində bir moza var. Mozanı aparıb mamasına görkəzdi. Maması dedi:

– Bala, onu qoyub deyir ki, hələ uşaqsan, get moza oynatmağa.

Səhər yenə qız geyinib qırx incə qıznan gəldi hamama, suya girdi, çıxanda İbrahimin əlinə bir kömürün bir gül qoydu. Oğlan yenə gəlib mamasından soruşdu.

Maması ona dedi:

– Bala, bu o deməkdir ki, ayın qaranlığında gül bağına gəl.

Gecə İbrahim gül bağına gəldi, bir azdan sonra yuxu tutub yatdı. Qız gəlib gördü İbrahim yenə yatıb. Bu səfər də bir ox-yay İbrahimin boynuna taxıb getdi.

İbrahim yuxudan ayılıb gördü ki, boynuna bir ox-yay taxılıb. Durub yavaş-yavaş gəldi evə, mamasından soruşdu:

– Mama, bu ox-yay nədi ki, qız boynumdan asmışdır?

Maması dedi:

– Bala, deyir uşaqsan, get ox-yay oynatmağa.

* Aşıq.

Qız səhər yenə hamama gəlib çimib çıxdı. Bu səfər də İbrahimin əlinə bir kömürnən bir fındıq qoydu. İbrahim tez evə gəlib dedi:

– Mama, bəs bu nədi?

Maması dedi:

– Deyir, ayın qaranlığında gəl fındıq bağına.

İbrahim getmək istəyəndə maması dedi:

– Bala, gətir bir barmağına baxım.

İbrahim barmağını görkəzən kimi, maması onun barmağını kəsib, duz doldurub dedi:

– Yatsan öldürərəm səni.

İbrahim durub yavaş-yavaş fındıq bağına getdi. Barmağının ağrısından o gecə yata bilmədi. Qız gəlib çıxdı, başladılar söhbətə.

Demə bazar darğası da İbrahimin bağa gəlməsindən şəklənib bunları pusurmuş. Bunlar o qədər söhbət elədilər ki, yuxu tutdu, ikisi də yatdılar.

Bazar darğası bunları yatmış görüb, bir kilim gətirdi, hər ikisini kilimə sarıyıb meydana gətirdi. Səhər padşaha xəbər elədi ki, sənin kişi qismindən zəhləsi gedən qızın mənim evimi sökdürüb hamam tikdirən oğlannan bir yerdə yatıb, gətirmişəm meydana.

İbrahim kilimin arasından qulluqçunun birini çağırıb çox pul verdi, dedi:

– Üç daş götürüb, bir-bir vurarsan mamamın evinə.

Qulluqçu tez üç daş götürüb getdi, birincisini vuranda maması dedi:

– Tutdular.

İkimcisini vuranda dedi:

– Sarıdılar.

Üçümcüsünü vuranda dedi:

– Gətirdilər meydana.

Tez arvad durub bir az halva bişirdi, içinə bihuşdarı daxil elədi, gətirdi meydanda qulluqçulara verdi. Hamı

qulluqçular yeyib bihuş oldular. Sonra arvad gəlib kilimi açdı, özü kilimdə yatıb, qıza dedi:

– Sən bizi sarı.

Qız bunları sarıyıb getdi.

Padşah darğaynan meydana gəlib kilimi açdı, baxıb gördülər əyə, dayəynən öz qardaşı oğludu. Qarı dedi:

– Qibleyi-aləm, gör bunun dediyi nədi. Niyə bizi sarıyıb bura gətirib?

Padşah mamasıynan İbrahimi açıb buraxdı. Bazar darğasının da boynunu vurdurdu.

Sabah açılan kimi İbrahimin maması durub gəldi padşahın hüzuruna, dedi:

– Padşah sağ olsun, indi ki, sənin qızının mənim qardaşım oğluynan adı çəkilib, gəl allahın əmriynən onu ver İbrahimə.

Padşah razı oldu, qızı verdi İbrahimə. Bəli, səhər gəcavələri bəzəyib hər ehtiyatı hazırladılar. Qırx gün, qırx gecə toy eləyib qızı köçürdülər İbrahimə. İbrahim bir neçə gün mamasıgildə qalıb, sonra qızı da götürüb getdi atasının vilayətinə. Təzədən atası da qırx gün, qırx gecə toy elədi, mətləbi-muradlarına çatdılar. O yedi yerə keçdi, siz də yeyin dövrə keçin.

ALTI YOLDAŞ

Badi-badi giriftar, hamam-hamam içində, xəlbir saman içində, dəvə dəlləklik elər, köhnə hamam içində. Qarışqa şillaq atdı, dəvənin qıçı batdı. Hamamçının tası yox, baltaçının baltası. Orda bir tazı gördüm, onun da xaltası yox.

Günlərin bir günündə, Məmmədnəsir tinində, imansızın belində, biri vardı, biri yoxdu, bir padşah vardı. Bu padşahın on iki yaşında bir oğlu vardı. Bu padşah başqa bir padşahın qızını almaq istəyirdi, nə qədər eləyirdi, qızı buna vermirdilər. Axırda qoşun götürüb dava elədi. Çox qoşun qırdırdı, qızı yenə ala bilmədi, kor-peşiman gəlib, öz yerində oturdu.

Aradan bir beş-altı il keçəndən sonra padşahın oğlu yekəldi. Bir gün hardansa beyninə düşüb dedi:

– Mən gedəcəyəm qızı gətirəm.

Atası dedi:

– Ay oğlu, mən nə qədər yalvardım, pul tökdüm, dava elədim, qızı gətirə bilmədim, sən onu necə gətirərsən?

Oğlan dedi:

– Nə olur olsun, gedib gətirəcəyəm.

Padşah gördü ki, başa gəlməyəcək, razı oldu, oğluna bir az da qoşun qoşdu. Qoşunları öyrətdi ki, hərəniz yolun yarısından qayıdın gəlin, bəlkə axırda oğlum tək qala, o da qayıda. Bəli, oğlan bir dəstə qoşunla yola düşdü, bir az gedəndən sonra qoşunlar yavaş-yavaş dala qayıtdılar. Nə başını ağrıdım, belə-belə qoşunların hamısı qayıtdı, oğlan tək yola düşdü, qızın dalınca getməyə başladı. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə düz getdi, iynə yarım yol getdi, bir düzə çıxdı. Gördü ki, burda bir heybətli adam var. Onun elə yekə qulaqları var ki, olmayan kimi. Bir qulağını altına salıb, bir qulağını da üstünə çəkib yatıbdı. Elə ki, oğlan bunu gördü, qorxudan tükləri biz-biz oldu. Palazqulaq adam oğlana

dedi:

– Hara gedirsən?

Oğlan bu səsi eşidəndə qorxudan əsməyə başladı, qorxa-qorxa dedi:

– Gedirəm filan padşahın qızını alam.

Palazqulaq dedi:

– Mən də gedirəm.

Oğlan dedi:

– Gəl gedək.

Bəli, palazqulaqla oğlan yola düşüb, qızın dalınca getməyə başladılar. Demə bu palazqulağın bir xasiyyəti varmış ki, dünyanın hansı başında nə danışılsa, qulağını yerə verib eşidəmiş. Bunlar bir az getdilər. Gördülər ki, bir adam bir dağı qaldırıb o biri dağın üstünə qoyur. Sonra dağı sapanı qoyub atır.

Dağı dağ üstə qoyan dedi:

– Hara gedirsiniz?

Dedilər:

– Gedirik filan padşahın qızını ala.

Bu da bunlara qoşuldu. Üç nəfər yola düşüb getdilər. Az getdilər, üz getdilər, gedib gördülər ki, bir adam oturub, burnu ilə buz atır. Buzatan bunlardan soruşdu:

– Hara gedirsiniz?

Bunlar hara getdiklərini dedilər.

O da bunlara qoşuldu, dörd nəfər yola düşdülər. Gəlib gördülər ki, bir naxırçı tütək çalır, inəklər, danalar oynayır. Bu da onlara qoşuldu. Beş nəfər yola düşdülər, gəldilər gördülər ki, bir lüt adam dəyirmanın unluğuna ağzını dayayıb, çıxan unu yeyir, deyir ki, acından öldüm. Sonra ağzını dəyirman novunun qabağına dayayıb, suyun qabağını kəsib içir, deyir susuzluqdan yandım. Bəli, baş ağrısı olmasın, bu da onlara qoşulub, altı adam yola düşdülər, günə bir mənzil, teyyi-mənzil, dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi sərsər kimi, az getdilər, üz getdilər, gedib

padşahın şəhərinə çatdılar. Şəhərin qırağında bir çadır qurdular. Padşaha xəbər getdi ki, gəliblər qızı aparsınlar. Palazqulaq qulağını yerə vermişdi ki, görək nə danışacaqlar.

Padşah dedi:

– Vəzir, tədbir, yoxsa qız əldən gedəcək.

Vəzir dedi:

– Tədbiri budu, otuz pud düyünün plovunu bişir, qabaqlarına qoy. De yeyin, sonra qızı aparın. Onlar da bunu yeyə bilməyəcəklər.

Elə ki, bu sözü palazqulaq eşitdi, yoldaşlarına dedi ki, padşah belə iş eləyəcək.

Lüt sevinib dedi:

– Aha, allahım verib, plov yeyəcəyəm.

Bəli, plov bişdi, bunlar gəldilər. Padşah dedi:

– Bu plovu yeyin, sonra qızı verim.

Palazqulaq dedi:

– Ta biz əlimizi niyə batıraq, elə bir nəfər yesə bəsd.

Gözünə döndüyüm lüt bir-bir qazanları yeməyə başladı. Padşah bunu gördü qupquru qurudu. Bunlar geri qayıtdılar. Palazqulaq yenə qulağını yerə verdi. Gördü ki, padşah deyir:

– Vəzir, tədbir, qız əldən gedir...

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, tədbiri-mədbiri yoxdu, indi də, altmış put düyünün plovunu bişirtdir, qoy yesinlər.

Əlqərəz, lüt bu altmış putu da yedi. Padşah, vəzir, vəkil tədbir tökməyə başladılar. Vəzir dedi:

– Padşah, de ki, evin qabağında olan bu böyük dağ burdan aparın, ev işıqlansın, qızı verim.

Gecə dağ dağ üstə qoyan dağ iki yerə bölüb, sapanı qoydu, elə atdı ki, hər biri dünyanın o başına getdi. Padşah səhər durdu gördü nə dağ var, nə zad var, dedi:

– Xeyir a, qız əldən getdi. Vəzir tədbir!..

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, ta nə tədbir olacaq? Hamamı üç gün isit, qoy bərk qızsın. De, gedin çimin, gəlin qızı aparın. Bunlar gedib çiməndə istidən bişsinlər, qalsınlar orda.

Palazqulaq bunları eşidib yoldaşlarına xəbər verdi.

Burnundan buz atan dedi:

– Kefimdi buz atacağam.

Bəli, bunlar hamama getdilər, gördülər hamam elə qızıb nəfəs çəkmək mümkün deyil. Burnundan buz atan qabaqda buz ata-ata, yoldaşları da onun dalınca hamama girdilər. Burnundan buz atan o qədər buz atdı ki, hamam soyuyub buxanaya döndü.

Padşah adamlarına dedi:

– Yəqin indi onlar istidən bişdi. Gedin meyitlərini çıxardın.

Onlar hamama gəldilər. Hamamdakilər başladılar şikayət eləməyə ki, heç ayıb deyil, bizi belə soyuq hamama salmışınız...

Əhvalatı padşaha xəbər verdilər.

Padşah dedi:

– Xeyir a, bunlarla mən bacara bilməyəcəyəm. Vəzir tədbir, qız əldən getdi...

Vəzir dedi:

– Ta başqa çarəsi yoxdu, altı onlardı, altı biz, qonaq çağıraq, onlar bir tərəfdə otursun, biz bir tərəfdə. Onların qablarına zəhər tökək, yesinlər, ölsünlər.

Elə ki, palazqulaq bunu eşitdi, yoldaşlarına dedi, hamısı sevindi. Naxırçı dedi:

– Allahım verib, tütək çalacağam.

Elə ki, bunları qonaq apardılar, nimçələri gətirib qabaqlarına düzəndə, bildilər ki, zəhərli idi.

Palazqulaq dedi:

– Padşah sağ olsun, bizdə bir adət var, həmişə yeməkdən qabaq bir tütək çalarlıq. Odu ki, gərək bu tütəyi çalaq.

Padşah dedi:

– Nə zərəri var, çalın.

Elə ki, naxırçı tütəyi çaldı, bunların nimçəsi onların qabağına, onların nimçəsi bunların qabağına gəldi. Bunlar tez plovu yedilər. Padşah gördü ki, zəhərli aş öz qabağına gəlib, dedi:

– Elə məzə üçün biz öz qabağımıza qoymuşuq, indicə yemişik.

Onlar xörək yemədilər, qonaqlar gedəndən sonra padşah dedi:

– Vəzir, vəkil, qız getdi, tədbir...

Vəzir dedi:

– Dağ yekəliyində poladdan bir ev tikdir, qızı da at içinə, de, gəlin aparın.

Padşah poladdan ağzı yox bir ev tikdirib, qızı da içinə qoydu, dedi:

– Qız polad evdədi, gedin bacarsanız aparın.

Dağı dağ üstə qoyan yoldaşlarını da evə qoydu, polad evi qoltuğuna vurdu, xudahafiz deyib, yola düşdü. Az gəldilər, üz gəldilər, gəlib bir dəyirmanın yanına çıxdılar. Lüt gördü ki, un yığılıb dedi:

– Saxla, mən düşüm.

Lüt düşdü. Bunlar getdilər. Bir az gedəndən sonra naxırçı gördü ki, danaları otlayır, o da düşdü. Bir az gəldilər, buz atan gördü ki, budu öz yerinə çatır, o da düşdü. Gəldilər, dağı dağ üstə qoyan öz dağlarını gördü, evi yerə qoydu, dedi:

– Ta mən getmirəm.

Buna yalvar-yapış eləyib dedilər:

– A kişi, belə iş olmaz.

Bir təhər, iki təhər, atan yaxşı, anan yaxşı, bu təzədən evi qoltuğuna vurdu. Bir az gələndən sonra palazqulaq gördü ki, öz yerinə çatır, dedi:

– Saxla, mən də düşüm.

Əlqərəz, bu da düşdü. Dağı dağ üstə qoyan polad evi gətirib, oğlanın atasının qəsrinin yanına qoydu. Hamı bu evin tamaşasına gəldi. Evi söküb, qızı çıxartdılar.

Beləliklə oğlan öz mətləbinə çatdı.

Göydən üç alma düşdü: biri mənim, biri nağıl deyənin, biri də özümün. Sən sağ, mən salamat. Sən yüz yaşa, mən iki əlli, hansı çoxdu, onu sən götür.

YETİM İBRAHİM VƏ SÖVDƏGƏR

Biri vardı, biri yoxdu, bir padşahın ölkəsində bir ovçu, onun da bir arvadı vardı. Ovçu çox kasıb güzəran keçirirdi. Bütün dağları, meşələri, çölləri gəzirdi, dolanırdı, ancaq ki, gündə bir quş vururdu. Bu quşu bazarda qəpik-quruşa verirdi, çörək alırdı, arvadıynan yarı qarnı ac, yarı qarnı tox dolanırdılar. Ovçunun arvadı bir qarın fətirə varlıların qapısını süpürərdi, zibilini atardı.

Bəli, bir gün ovçu çox gəzdi, dolandı, ov tapmadı, axırda bir böyük dağın başına çıxdı. Ov axtarırdı ki, birdən böyükdən bir pələng çıxdı. Kişi qorxusundan onu vura bilmədi. Pələng kişini parçalayıb yedi. Arvad ha gözlədi, kişi gəlmədi. Onun dağda öldü sorasını aldı, başına döydü, ağladı, ərinə yas saxladı.

Arvad hamilə idi. Kişi öləndən bir neçə ay sonra, bari-həmlini yerə qoydu, bir gözəl oğlan doğdu. Qohum-qonşu yığılıb oğlanın adını İbrahim qoydular. Nağılda vaxt tez başa gələr, ay dolandı, il keçdi, İbrahim gəlib on beş yaşa doldu. Bir gün İbrahim anasından soruşdu:

– Ana, mənim atam varmı? Varsa hardadı, nə iş görür? Mənə söylə!

Anası oğluna cavab verdi:

– Oğul, sənin atan var idi, özü də ovçu idi. Dağda öldü.

İbrahim dedi:

– Ana, atamdan nə nişanə qalıb?

Anası dedi:

– Bala, o çox kasıb idi, ondan heç bir nişanə qalmayıb.

Ancaq ondan bir cələ*, bir də bir tütək qalıb.

İbrahim dedi:

* Bəzi rayonlarda buna tələ, tor da deyirlər. cələ ancaq quş tutmaq üçündür.

– Onlar hardadı?

Anası cavab verdi:

– Bala, sandıqdadı.

İbrahim dedi:

– Ana, onları çıxart görüm.

Anası sandığın ağzını açıb, cələ ilə tütəyi çıxartdı, İbrahimə verdi. İbrahim cələynən tütəyi alıb öpüb gözünün üstünə qoydu dedi:

– Ana, mən də atamın sənətini işlədəcəyəm, ovçu olacağam. Əslini itirən haramzadadı.

Anası dedi:

– Oğul, bu ovçuluq bir sənət deyil, atan ax-ufnan ömrünü başa verdi. Bundan əl çək, ayrı sənət dalınca get.

İbrahim razı olmadı, sözünün üstündə dayandı. İbrahim ovçuluqnan məşğul oldu. Üç öynə yeməyi bir eləyirdilər. Bəzən də günlərlə ac qalırdılar. Bu münvalnan bir neçə il gəldi keçdi. Bir gün İbrahim nə qədər ov axtardı tapa bilmədi. O, bu meşəni birinci dəfə idi ki, görürdü. İbrahim baxıb gördü nə, bu meşə quşnan doludu. Tez cələni qurub tütəyi çaldı. Onun cələsinə bir gözəl quş düşdü. Bu quşun hər tükü bir rəng çalır, minbir havaynan oxuyurdu. İbrahim bu quşu götürüb, sevinə-sevinə evlərinə gətirdi. Anası quşa baxıb dedi:

– Bala, bu gözəl quşu hələ satmayaq. Bir az saxlayaq sonra satarıq.

İbrahim bu sözü allahdan istəyirdi. Ana-bala bir qəfəs qayırib quşu içərisinə saldılar. Bir neçə gün gəlib keçdi. Quş bir yumurta yumurtladı. Baxdılar ki, bu yumurta o qədər gözəldi ki, hər rəng çalır. İbrahimin anası dedi:

– Bu yaxşı oldu, yumurtanı aparıb sataram.

Arvad yumurtanı aparıb, qonşuluqlarında olan sövdəgərə satdı. Sövdəgər baxdı ki, gözəl yumurtadı, dedi:

– Arvad, bu yumurtadan genə də gətir, sənə çox pul verim, kefnən dolanın.

Arvad sövdəgərə dua-sana eləyib sevinə-sevinə evlərinə gəldi. Eşit sövdəgərdən.

Sövdəgər yumurtanı götürüb padşaha ənam apardı.

Padşah ömründə belə gözəl yumurta görməmişdi.

Sövdəgərdən çox razı qalıb, ona ənam verdi. Sövdəgər ənamı götürüb sevinə-sevinə evinə gəldi. Bir neçə gün keçdi, İbrahimin anası genə iki yumurta gətirdi, sövdəgər bu yumurtaları alıb, arvada bir az pul verdi. Genə götürüb padşaha apardı. Padşah əmr elədi ki, bunu aparın xəzinəyə salın, nə qədər kefi istəyir ləl-cavahirat götürsün. Sövdəgəri aparıb xəzinəyə saldılar, bacardıqca qızıl götürüb, xəzinədən çıxdı. Belə-belə bu kasıb sövdəgər varlanıb sövdəgərbaşı oldu. Bir sövdəgər onun qabağına keçə bilmədi. Yer qulaqlı olar, bu əhvalatı İbrahiminən anası eşitdilər.

İbrahim dedi:

– Ana, yumurtaları özüm padşaha aparacağam. Bu zalım oğlu bizi aldadırmış.

Anası razı oldu. İbrahim bir neçə yumurta götürüb düz apardı padşaha verdi. Padşah ona çoxlu qızıl verdi. Bunu sövdəgər eşitdi, gəlib İbrahimin qabağını tutub dedi:

– Gərək padşahdan aldığın pulun yarısını mənə verəsən.

İbrahim dedi:

– Tay məni aldatdığın bəsdə. Bir quruş da vermərəm.

Sövdəgər ona həsəd bağladı, ürəyində kin saxladı. İbrahim evə gəlib, keflə dolanmaq binasını qoydu. Hər iki gündən bir padşaha yumurta aparıb çoxlu qızıl aldı, az zaman içində varlandı.

Sövdəgərin ürəyindən kin çıxmırdı, az qalırdı ki, bağı çatlasın. O, İbrahimin başını batırmaq fikrinə düşdü. Düz padşahın yanına gəlib dedi:

– Şah sağ olsun, İbrahim yumurta gətirəndə alma, əmr elə ki, bunu yumurtlayan quşu gərək mənə verəsən. Quşu al, qoy öz evində yumurtlasın.

Bu söz padşahın ağına batdı, sövdəgərə afərin söylədi. Bəli, sabah İbrahim genə bir neçə yumurta götürüb, gətirdi verdi padşaha. Padşah yumurtaları almayıb dedi:

– Gərək bu yumurtaları yumurtlayan quşu mənə gətirəsən.

İbrahim dedi:

– Şah sağ olsun, yumurtaları mən meşədən tapıram. Quşu hardan tapıb sənə gətirim?

Şah qəzəblənib dedi:

– Bilmirəm, sənə üç gün möhlətdi, quşu gətirməsən, boynunu vurduracağam.

İbrahim əli qoynunda anasının yanına gəlib, əhvalatı ona nağıl elədi. Anası ona təskinlik verib dedi:

– Oğul, padşahnan padşahlıq eləmək olmaz, istəyir ver getsin.

Üç gün tamam oldu. İbrahim könüllü-könülsüz quşu götürüb, apardı padşaha verdi. Padşah əmr elədi, İbrahimi xəzinəyə saldılar. Çoxlu qızıl götürüb evinə gəldi. İbrahim çox varlandı. Sövdəgər gördü ki, xeyir a, İbrahim varda onu keçib. Fikirləşdi ki, bunun başını batırmaq lazımdı. Sövdəgər padşahın yanına gedib dedi:

– Bu quş həftədə üç dəfə yumurtlayır. Bir azdan sonra yumurtadan kəsiləcək, çünki xoruzu yoxdu.

Padşah dedi:

– Mən nə eləyim, xoruzu hardan alım?

Sövdəgər dedi:

– Nə eləyəcəksən, İbrahimi göndər, gedib quşun xoruzunu da gətirsin. O, yerini bilir.

Padşah sövdəgərin fikrinə bərəkallah deyib, İbrahimi barığaha çağırırdı, dedi:

– Gərək bu quşun xoruzunu da gətirəsən.

İbrahim dedi:

– Şah, ədalətinə güc eləmə, mən bu quşun xoruzunu hardan tapım?

Padşah acıqlanıb dedi:

– Uzun danışma, sənə üç gün möhlətdi, gətirməsən, başını bədənindən qoparacağam.

İbrahim kor-peşiman anasının yanına gəlib əhvalatı ona söylədi. Anası onu sakit eləyib dedi:

– Oğul, qəm yemə, mıxı mismar eləyən Tanrı, bizə də kömək durar. Sən həmin quşu tutduğun yerə get, cələni qur, tütəyi çal, inşallah, o quş da cələyə düşər.

İbrahim çar-naçar quşu tutduğu meşəyə gəldi. cələni qurub, tütəyi çaldı, ya baxt, səndən mədəd, o quşun xoruzu gəlib cələyə düşdü. İbrahim quşu gətirib padşaha verdi. Padşah ona çoxlu qızıl verdi. İbrahim qızilları yığıdırıb evinə gəldi. Ana-bala kefnən gün keçirməkdə oldular.

Bunu sövdəgər eşitdi, az qaldı bağı çatlasın. Öz-özünə dedi: "yaxşı, səni elə yerə göndərtirim ki, heç meyitindən də xəbər verən olmasın". Fikirləşdi ki, filan devin məkanında bir bağ var, bu bağda bir gül var ki, dünyada ondan gözəl gül yoxdu. Həmişə gün çıxanda açır, min rəng verir, min bir ətir səpir. Amma çifayda, o bağın yolu yoxdu, bəri içindədi, hər kim ayaq qoyursa, dev onu öldürür. İbrahimi o gül üçün göndərtirim, gedib orda devin əlində ölsün. Sövdəgər bu fikrənən düz padşahın yanına gəlib, ədəbnən görünüş eləyib dedi:

– Şah sağ olsun, çox yaxşı oldu ki, quşun xoruzu gəldi. Ancaq dünyada bir solmayan gül var ki, bu quşlar onun altında yaşayırlar. O gül gətirilsə, lap yaxşı olar.

Padşah dedi:

– Sövdəgər, bəs mən o gülü hardan tapım?

Sövdəgər dedi:

– İbrahimi göndər, gedib gətirsin, o, yerini bilir.

Şah əmr elədi, İbrahimi gətirdilər. Şah üzünü ona tutub dedi:

– Dünyada bir solmayan gül var ki, bu gətirdiyin quşlar onun altında yaşayır. Gərək o gülü gətirəsən.

İbrahim dedi:

– Şah, mən o gülün adını da eşitməmişəm, harda olduğunu da bilmirəm. İnsaf elə, bu qədər zülm olmaz.

Şah dedi:

– Bilmirəm, gülü səndən istəyirəm. Sənə qırx gün möhlətdi. Tez get, dayanma.

İbrahim əli qoynunda kefsiz, anasının yanına gəlib əhvalatı ona nağıl elədi, başladı ağlamağa. Anası onu sakit eləyib dedi:

– Oğul, o gül qara devin məkanında, bağdadı. Özü də gedər-gəlməz yoldadı. Ora gedən adamların heç biri geri qayıtmayıb. Allaha təvəkkül, düş yola, gün çıxan tərəfə get, bəlkə tapa bildin.

Anası yol tədarükü gördü. Ana-bala ağlaşıb, öpüşüb bir-birindən ayrıldılar. Nağıl dili yüyürək olar, amma iş yüyürək olmaz. İbrahim üç il yol getdi, mənzil keçdi, axırda gəlib gül olan bağın yanına çıxdı. Bu bağın yanında yeddi gün, yeddi gecə dolandı, içəri girməyə yol tapmadı. İbrahim bir gün bağın yanında oturub qəm dəryasına batmışdı, bir də gördü budu dev gəlir, elə bil bir dağ yerindən qopub. İbrahim tez gizləyib gözləməyə başladı. Dev hasarın yanına gəldi, iki barmağıynan işarə elədi, o saat hasar yarıldı, yol açıldı. Dev içəri girəndə İbrahim də xəlvətcə içəri girdi, dev onu görmədi. Hasar yenə qovuşdu. İbrahim devi güddü, gördü dev gedib bir binaya girdi. İbrahim də onun dalınca getdi. Dev gedib bir otağa çıxdı, burda bir gözəl qız vardı ki, gün kimi işıq verirdi. Dev başını qızın dizinin üstünə qoyub yatdı. İbrahim gizləndən çıxdı, qız onu görən kimi dedi:

– Ay aman, tez çıx get, dev durub səni parça-parça edəcək.

İbrahim dedi:

– Heç hara getməyəcəyəm. Niyə gəlmişəm ki, niyə də gedəm.

Qızın adı Xurşid xanım idi.

Xurşid xanım ondan soruşdu:

– Buraya nə üçün gəlmisən?

İbrahim dedi:

– Gəlmişəm səni aparam. Neçə ildi ki, səndən ötrü gəzirəm.

Qız bu sözü eşidəndə çox şad oldu. İbrahimə bir otaq göstərib dedi:

– Get o otaqda gizlən, sabah dev çıxıb gedəcək, onda danışıq.

İbrahim gedib qız göstərdiyi otaqda gizləndi. Sabahı gün dev yuxudan ayılıb dedi:

– Adam-badam iysi gəlir, çaqqala-badam iysi gəlir. Buralara adam gəlmişdi, yerini de.

Xurşid xanım gülə-gülə dedi:

– Yəqin gəzdiyin yerlərdə adam yemisən, iyi hələ də burnunda qalıb. Burda adam nə gəzir?

Dev onun sözünə inandı, tez çıxıb getdi. Xurşid o saat oğlanı çağırdı, dedi:

– Dev axşam qayıdacaq, gəl biz tez qaçaq. Devın bir bərk yüyürən atı var, onu minərik, bəlkə allah yar oldu, dev bizi tuta bilmədi.

Onlar devin bərk çapan atını minib, yel kimi yola düşüb qaçmaqda olsunlar, eşit devdən.

Dev qayıdıb gördü Xurşid yoxdu, tövləyə gedib gördü, at da yoxdu. Bildi ki, bəni-adəm gəlib onu aparıb. Tez bir ayrı at minib onların dalınca getməyə başladı. Al xəbəri Xurşidlə İbrahimdən.

Bir qədər gedəndən sonra Xurşid İbrahimə dedi:

– Geri bax, gör nə görürsən?

İbrahim geri baxıb dedi:

– Uzaqda qara duman görünür.

Xurşid dedi:

– Ay aman, atı qamçıla, o qara duman devdi, gəlir.

İbrahim atı qamçıladi, bir neçə gün də at sürdülər.

Xurşid genə dedi:

– İbrahim, geri bax, gör indi nə görürsən?

İbrahim geri baxıb dedi:

– Çox qaranlıq, çovğun, çiskin görünür, külək əsir, qarma-qarışıq səslər gəlir.

Xurşid dedi:

– Ay aman, dev lap yaxınlaşıb, qorxu var, atı bərk sür.

İbrahim atı qamçıladi. Bir neçə gün də yol getdilər.

Sonra Xurşid dedi:

– İbrahim, geri bax, gör indi nə görürsən?

İbrahim geri baxıb dedi:

– Qara duman lap yaxına gəlib, bizi bürümək istəyir, qara yağış yağır, külək əsir.

Xurşid dedi:

– İbrahim, qara duman devdi, yağışnan külək də onun şallağından qalxan tozdu. Ölüm vaxtıdı, bərk sür!

İbrahim atı daha da qamçılایıb bərk sürdü. Bir müddət yol getdilər.

Xurşid dedi:

– İbrahim, bax, gör indi nə görürsən?

İbrahim geri baxıb dedi:

– Qara duman çəkilib, gözəl gün doğub.

Xurşid dedi:

– İbrahim, tay devin sərhəddindən çıxmışdı. O daha bizə çata bilməz, atı yavaş sür.

Bəli, onlar gecəni gündüzə qatıb, gedib İbrahimin evinə çıxdılar. Anası oğlunun salamat gəlməsinə çox sevindi, onların üzündən-gözündən öpdü, şadyanalıq etdi, ac qarınları doyurdu, yalavac əyinləri geyindirdi. İbrahimin başı kefə qarışdı, padşah-zad hamısı yadından çıxdı.

Xurşid İbrahimə dedi:

– Burada elə bir ev tikdirərsən ki, heç padşahda olmasın.

İbrahim ustaları, bənnaları çağırdı. Ev tikdirməyə

başlayanda, birdən yadına düşdü ki, ey dili-qafil, bəs mən padşah üçün gül gətirməyə getmişdim? Başım qarışıb gətirməmişəm, padşah boynumu vurduracaq. İbrahim ustaları ev tikdirməyə göndərdi. Özü evə gəlib qəmgin aylaşdı. Xurşid onu qəmli görüb dedi:

– Ey mənim sevgilim, qəmə batmağının səbəbi nədi?

İbrahim əhvalatı qıza nağıl eləyib dedi:

– Mən padşaha solmayan gül gətirməyə getmişdim, yadımdan çıxıb gətirməmişəm.

Xurşid gülüb dedi:

– Elə bunun dərđini eləyirsən?

İbrahim dedi:

– Bu az dərddirmi? Padşah yəqin mənə öldürəcək, əlim səndən, anamdan üzüləcək.

Xurşid dedi:

– Bura bir məcməyi gətirin.

Bir məcməyi gətirdilər. Xurşid əlini burnuna vurdu, hər burnunun deşiyindən məcməyiə bir damcı qan düşdü. Bu qan o saat dönüb oldu solmayan gül. İbrahim onları götürüb sevinə-sevinə apardı padşaha verdi. Padşah ona bu dəfə də çoxlu ənam verdi. Sövdəgər bu xəbəri eşitdi, kefi qarışdı. Fikirləşdi ki, İbrahimi elə yerə göndərmək lazımdı ki, ölüb oralarda qalsın, ya da padşah deyəni bacarmasın, padşah öldürsün.

Padşahın yanına gəlib dedi:

– Şah, İbrahim hər yerə gedə bilir, hər şeyi bacarır.

Onu göndər o dünyaya, getsin atandan-anandan xəbər gətirsin. Gör nə təhər dolanırlar.

Bu söz padşahın ağına batdı. İbrahimi yanına çağırıb dedi:

– Gərək o dünyaya gedib, mənə atamdan-anamdan xəbər gətirəsən.

İbrahim dedi:

– Ey şah, o dünyaya da getmək olarmı? Ürəyində

rəhm olsun.

Padşah çıxır dedi:

– Bilmirəm, gərək gedib gətirəsən.

İbrahim kefsiz evə gəldi, əhvalatı Xurşidə danışdı.

Xurşid dedi:

– İbrahim, o padşah çox ağılsızdı. Heç qorxma, get bir il bir başqa ölkədə dolan, sonra gəl de ki, salamatdılar, özləri də cənnətdədilər. Sənə də çox duaları var. Qorxma, inanacaq.

Bəli, İbrahim anasıyan, Xurşidnən öpüşüb, görüşüb ayrı bir padşahın ölkəsinə getdi, məktəbə girib oxudu, dünyada olan yetmiş iki dili öyrəndi. Sonra qayıdıb, padşahın yanına gəldi dedi:

– Bəs atan-anan salamatdılar, özləri də cənnətdədirlər. Sizə çox-çox salamları var. Özləri də dedilər ki, bir gizlin sözüümüz var, vəkilnən sövdəgəri göndərsin, onlara deyək. Onlar yaxın adamlarımızdı.

Padşah ata-anası üçün çox ağladı, sonra vəkilnən sövdəgəri yanına çağırıb dedi:

– Gərək gedib görəsiniz atamla anamın gizlin sözləri nədi. Mənə xəbər gətirəsiniz.

Sövdəgər bildi ki, başqasına qurduğu iş, öz başına gəlir. Nə qədər yalvar-yapış elədi, padşah onlardan əl çəkmədi. Axırda sövdəgər bütün var-yoxunu yığıb İbrahimi evinə gətirdi, ona etdiyi xəyanətlərdən əl çəkdiyini söyləyib dedi:

– Bizə o dünyanın yolunu göstər, gedək gərək, padşahın ata-anası nə deyir. Qayıdandan sonra sənə bir də işim olmaz.

İbrahim dedi:

– Yeddi ağaclıqda bir quyu var, özünüzü onun içinə atarsınız. Sonra quyunun içi ilə gün batan tərəfə bir il yol gedib ora çıxarsınız. Padşahın atasıyan anası cənnətin lap orta göbəyindədilər.

Sövdəgər dedi:

– O quyunu bizə göstər.

İbrahim onları bir dərindən quyunun başına apardı. Onlar gözlərini yumdular, özlərini quyuya atıb öldülər. Padşah bir müddət gözlədi, vəkilnən sövdəgər gəlmədi. Onun səbir kasası doldu, dözə bilməyib quyunun başına gəldi, özünü quyuya atıb öldü.

İbrahim çox şad oldu, qırx gün, qırx gecə toy eləyib, Xurşid xanımla dövrən sürdü.

ALTIN TOP

Biri var idi, biri yox idi. Qədim zamanlarda bir padşah var idi. Bu padşah çox əzəzil idi. Padşahın iki arvadı var idi, biri çox çirkin idi, odur ki, padşah bu arvadına gün vermirdi. Həmin arvadın da çox gözəl və ağıllı oğlu var idi. Onun adı Əhməd idi. Əhməd anasının bu gününə dözə bilmirdi. Gecə və gündüz yol axtarırdı ki, anasını bu əzəbdən necə xilas etsin. Bir gün Əhməd anasına dedi:

– Gəl buradan qaçaq. Anası Əhmədin sözünə razı oldu. Onlar yol azuqəsindən-zaddan götürüb evdən çıxdılar.

Az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, gəlib çöllü-biyabanda bir qalaçaya rast gəldilər. Ana-bala burada qalmaq fikrinə düşdülər, odur ki, qalanın dörd bir tərəfini fırladılar. Qalaçaya girmək üçün bir darvaza tapa bilmədilər. Əhməd naəlac qalıb qalaçanın bir tərəfini sökdü. Anası ilə birlikdə içəri girdilər. Əhməd dərindən nəfəs aldı və dedi:

– Bundan sonra rahat yaşaya bilərik. Beləliklə, Əhməd və anası burada yaşamağa başladılar. Əhməd hər gün gedir, quşdan-zaddan ovlayıb gətirir, ana-bala yeyib-içir, yavaş-yavaş dolanırlar. Bir gün Əhməd yenə ova getmişdi. Anası çox darıxırdı, odur ki, durub qalaçanın qıraq-bucağını gəzməyə başladı. Birdən qulağına bir zarıltı gəldi, başladı səs gələn yeri axtarmağa.

Axtardı, axtardı, günortaya yaxın göy çəmənliyin içində bir quyuyu tapdı, əyilib quyunun içinə baxdı. Gördü zarıltı bu quyudan gəlir. Dedi:

– Ey, kimsən? Bu quyuya nə üçün giribsən?

Quyudan səs gəldi ki, bəs sən kimsən? Mən bu quyuya Əhməd adlı bir pəhlivan oğlanın əlindən girmişəm.

Arvad dedi:

– Mən Əhmədin anasıyam.

Sən demə, bu quyudakı ağ div imiş. Arvad dedi:
 – Mən sənə kömək edərəm.
 Div dedi:
 – And iç, Əhməd mənə toxunmayacaq.
 Arvad dedi:
 – Sən qorxma, mən sənə kömək edəcəyəm.
 Div dedi:
 – Onda bura bir balaca daş at, mən çıxım.
 Arvad götürüb daş atdı, div sıçrayıb quyudan çıxdı.
 Arvad dedi:
 – Elə mən də təkəm, oğlum gedib ova. Otur, söhbət edək, oğlum gələndə yenə gedib quyuya girərsən.
 Belə-belə hər gün Əhməd ova gedəndən sonra div quyudan çıxır, arvadla söhbət edirlər. Onlar yavaş-yavaş sevimliyə başladılar. Artıq onlar aşiq-məşuq olmuşdular. Bir-birlərini görməyəndə darıxırdılar. Bir gün div dedi:
 – Gəlsənə Əhmədi uzaq bir səfərə göndərək. Oğlun səni çox istəyir, özünü vur naxoşluğa. Ondan sonra sən nə desən ona baxacaq.
 Arvad elə də etdi. Əhməd ovdan gələndə anasını narahat gördü və dedi:
 – Ana, dərdin mənə gəlsin, sənə nə olub?
 Arvad dedi:
 – Oğlum, yaman naxoşlamışam.
 Əhməd dedi:
 – Ana, bəs dərdinin əlacı nədir?
 Arvad tez hiylə niqabını üzünə çəkib dedi:
 – Mən həmişə naxoşlayanda atan mənə Firəngistanda bir bağ var, o bağdakı almalarından gətirərdi, mən də yeyib yaxşı olardım. Əhməd dedi:
 – Ana, təki sən yaxşı ol, gedib həmin almalarından gətirərəm.
 Arvad yalandan dedi:
 – Oğul, ora çox uzaqdır, mən razı olmaram sən ora

gedəsən.
 Əhməd dedi:
 – Mən razı olmaram mənim anam yorğan-döşəkdə yatsın.
 Gecə yatdılar, Səhər tezdən durub xurcununa çörəkdən-yavanlıqdan qoyub yola düzəldi. Az getdi, üz getdi, dəre-təpə düz getdi, gəlib Firəngistana çatdı. Bir neçə gün orada dincəldi. Dünya görmüş qocalardan bağa getməyin yolunu öyrəndi, qocalar dedilər:
 – Ora getmək üçün iki yol var. Yolların biri aylıq, biri isə həftəlikdi. Bir aylıq yol xətasız yoldur, bir həftəlik yol isə xətalı yoldur. Əhməd tez çatmaq üçün bir həftəlik yolla getməyə başladı. Yolda çox böyük maneələrə rast gəldi. Hamısını vurub keçdi. Axırda gəlib bir mağaraya çatdı. İçəri girdi, gördü ki, burada bir taxt var, taxtın üstündə bir div yatıb. Başladı divin ayağının altını xəncərlə oymağa. Div oyanıb o tərəf bu tərəfə baxdı. Əhmədi gördü və dedi:
 – Ey bəni-adəm, sən nə cürətlə bura girmisən? Yaxın gəl, sənin bu qorxmazlığın xoşuma gəldi. Məndən nə kömək diləyirsən dilə.
 Əhməd divin bu sözlərindən ürəkləndi və dedi:
 – İndi ki, mənə kömək edirsən, anam naxoşdur. Deyir, burada bir bağ var, bağda yaxşı almalar var, ondan yesəm, yaxşı olaram. Odur ki, mən də gəlmişəm o almadan aparam.
 Div dedi:
 – Ey Əhməd, anan səni gedər-gəlməz yola göndərüb ki, sən yollarda tələf olasan. Gəl sən geri qayıt.
 Əhməd dediyindən dönmədi və dedi:
 – Mən almaları aparmalıyam. Yaxşısı budur ki, sən almaların yerini deyəsən. Div çox dedi, Əhməd az eşitdi. Əhmədi yola gətirə bilməyən div ona dedi:
 – Dediyin o bağ mənimdir. Ancaq sözümə qulaq as. Sənin anan özü üçün məşuq tapıb, odur ki, səni bura göndərüb.

Əhməd bu sözdən hirsləndi. Div dedi:

– Almaları aparacaqsan, ancaq peşman olacaqsan. Div Əhmədə bir kağız verdi və dedi:

– Bu kağızı apararsan, qabağına nə çıxsa sənə hücum edəcək, qorxmazsan, kağızı göstərərsən, sənə toxunmayacaqlar. Bağa çatanda bir qara daş var, onu qaldırarsan, bağın qapısı o daşın altındadır. Əhməd kağızı divdən alıb yola düzəldi. Div dediyi kimi qabağına nə çıxdısa kağızı göstərdi. Gəlib həmin qara daşa çatdı. Daşı qaldırdı. Bağa girdi. Bağı gəzib həmin almanı tapdı. Bir xurcun yığıb yoluna düzəldi. Bunu burada qoyaq, görək arvadla div nə etdilər. Əhməd gedəndən sonra arvadla div hər gün eyş-işrətlə məşğul olmağa başladılar. Bu minvalla arvadla divin bir uşağı oldu. Arvad uşağı bələyə qoyanda uşaq bələkdən durub qaçdı və mayallaq vurdu. Arvad dedi:

– Ay bala, hara gedirsən, sənə biz heç ad qoymamışıq. Uşaq dedi:

– Mən özüm özümə ad qoydum. Mənim adım Altıntopdur. Qardaşım gəlir, mən qabağına onun gedirəm. Divlə arvad bunu eşidib əl-ayağa düşdülər, dedilər biz nə edək. Əhməd gəlsə bizi öldürəcək, odur ki, gətirib qapının başına bir əjdaha qoyurlar ki, Əhməd gəlib qapıdan keçəndə əjdaha vurub öldürsün, sonra başmağının içərisinə əqrəb qoydular ki, işdir əjdaha vurub öldürə bilməsə başmaqları geyəndə əqrəb vursun, bunlar burada işlərində olsun, görək Altıntop nə etdi.

Altıntop mayallaq vura-vura Əhmədin qabağına getdi. Əhməd dərələr, təpələr aşa-aşa gəlib yeddi ağaclığa çatdı. Gördü ki, budur qabaqdan toz gəlir. Belə baxanda gördü ki, bir qırmızı şeydir, buna tərəf gəlir. Altıntop bir mayallaqla düz Əhmədin qabağına düşdü. Əhməd onu görcək əti ürpəndi.

Altıntop dedi:

– Ey oğlan, sən məndən qorxma, mən sənin

qardaşınam.

Əhməd bunun sözünə inanmadı.

Altıntop dedi:

– Adım Altıntopdur. Ey oğlan, sənə bir əhvalat danışacağam.

Əhməd dedi:

– Danış.

Altıntop dedi:

– Sən get, mən də gəlirəm.

Əhməd gəlib qalaçanın yanına çatdı. Altıntop da bir mayallaq vurub Əhmədin yanına düşdü. Əhməd qalaçaya girmək istədi, di gəl Altıntop qoymadı. Əhməd nə qədər elədi, Altıntop yenə qoymadı. Altıntop vurub qalaçanın bir tərəfini uçurdu və Əhmədə dedi:

– Gəl buradan keç.

Əhmədin anası eşitmişdi ki, Əhməd gəlir, odur ki, özünü naxoşluğa vurub girmişdi yorğan-döşəyə. Div də ki, qaçıb girmişdi quyuya. Əhməd qalaçadan içəri girdi ki, bəs anası yorğan-döşəkdədir. Əhməd anasına tərəf gedəndə Altıntop qoymadı və dedi:

– Qoy, mən əhvalatı danışım, sən də qulaq as. Altıntop başladı söhbət eləməyə ki, qardaşım Əhməd, sən ananı çox istəyirdin, onu əzabdan qurtarıb bura gətirdin ki, xoş gün görsün, anan isə burada divə – mənim atama aşiq olub, səni hiylə ilə ölümə göndərdi. Sən gedəndən sonra bunlar burada asudə yaşayıblar. Bu aşiq-məşuqdan da mən törəmişəm. Onlar eşidiblər ki, sən sağ-salamat qayıdıb gəlirsən, indi də başqa tor qurublar. Sonra da Altıntop qapının başından əjdahanı, başmaqların içindəki əqrəbləri göstərdi və dedi:

– Ona görə mən səni qoymadım qapıdan keçəsən. Budur anamızın və mənim atamın sənə qarşı hiylələri. İndi, qardaş, anamıza qarşı cəzanı sən özün verməlisən, ona görə ki, sən məndən böyüksən. Atama isə cəzanı mən özüm verəcəyəm, – deyərək gedib quyudan atasını çıxardı, gətirdi

və başını kəsdi.

Əhməd də anasının başını kəsdi. Əhməd Altıntopa dedi:

– Qardaş, gəl birlikdə yaşayaq.

Altıntop buna razı olmadı və dedi:

– Yox, qardaş, mən div oğluyam, sən isə bəni-adəm, ikimiz bir yerdə yaşaya bilmərik. Sən get öz atanın yanında yaşa, mən də bu qalaçada yaşayacağam. Neçə ki, mən varam, sənə heç kəs toxuna bilməz.

Yaxşını-pisi haxladım, nağılı burda saxladım. Qalaçanın açarını itirdim. Kim tapsa nağılın dalını ona danı-şacağam.

ŞAH İSMAYIL VƏ QIZIL BALIQ

Biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. Bir gün bu padşahın gözləri tutulur. Dünyanın dörd bir yerindən say-seçmə loğmanlar gətirirlər və onların hamısı deyir ki, onun dərmanı balıqlar padşahı qızıl balığın yağıdır. Balıqçılar derya demir, dəniz demir, çay demir, tor atırlar ki, qızıl balığı tutsunlar, amma qızıl balığı tuta bilmirlər. Padşahın oğlu İsmayıl da atın belində bu balıqçıların yanınca dolanırdı ki, atasının dərminin dərmanı tez tapılsın. Qoca balıqçı gölə tor atıb gözləyirdi. Bu vaxt İsmayılı görüb ayağa qalxdı:

– Şah oğlu, toru sənin bəxtinə atmışam, allahını çağır. Sənin atanın dərmi hamımızın dərmidir.

İsmayılın atın belindən enməyi ilə qızıl balığın tora düşməyi bir oldu. Balıqçı sevincindən ağlamağa başladı. Şah oğlu İsmayıl qızıl balığı əlinə alıb diqqətlə onun gözlərinə baxdı. Sanki o gözlər deyirdi:

– Ay şah oğlu, onsuz da atan qocalıb, o öləndən sonra sən onun yerinə şah olacaqsan. Mən isə bütün balıqların şahıyam və mən öləndən sonra balıqlar şahsız qalacaq, çünki ikinci bir qızıl balıq yoxdur və bundan sonra da olmayacaq. İsmayıl qızıl balığı suya atdı. Balıqçı haray-həşir qopardı ki, bu saat gedirəm şahın hüzuruna. Ona deyəcəyəm ki, oğlun İsmayıl sənə xəyanət etdi. İsmayıl artıq onun bu ölkədə yaşamağının mümkün olmadığını görüb baş alıb ayrı bir diyara getdi. Yolun qırağında bir ağac var idi. İsmayıl atdan düşüb onun kölgəsində dincini alan vaxt oraya bir yolçu da gəldi. Adı Mahmud olan bu yolçu ilə İsmayıl xeyli dərldəşdi. Mahmud dedi:

– Qardaş, ikimiz də dər əhliyik. burda oturmaqdan bir şey çıxmaz, dur düşək yola, şəhərə də lap az qalıb. Orda mənim bir xalam var idi. Öləndən sonra ev-əşiyini, var-dövlətini mənə vəsiyyət edib. Sən də mənimlə birlikdə o

evdə qalarsan, görək başımıza nə gəlir.

İsmayıl Mahmudla birlikdə həmin şəhərə gəldilər. Mahmudun xalasının vəsiyyəti elədiyi evi tapıb orda qalmağa başladılar. Bir gün şəhərə xəbər yayıldı ki, padşahın qızının dili tutulub, kim onu sağaltsa padşah qızını ona verəcək. Sağalda bilməyənin isə boynu vurulacaq. Mahmud İsmayıl dedi:

– İsmayıl, qardaş, o qızı sağaltsan, sən sağalda bilərəsən. Bu fürsəti əldən vermək olmaz. İsmayıl nə qədər etiraz eləsə də Mahmud dediyindən dönmədi.

– İsmayıl, qızın dilini sənün gözəlliyin açacaq. Sən mənə inan. Bir də inan ki, dost daşı baş yarmaz.

İsmayıl çarəsiz qalıb padşahın hüzuruna gəldi. Onun qızını sağaldacağını bildirdi. Şah onunla da şərtini kəsdi ki, bax, qızımı sağalda bilməsən boynun fərmandı. İsmayıl razılaşdı.

İsmayılı qızın yanına gətirdilər. O, qıza salam verən kimi qız salamı aldı. Padşah və vəziri heyrət бүрүdü ki, bir salamlarla da dil açılmış. İsmayıl evə bir az göz gəzdirib divardakı xəncəri gördü. Üzünü xəncərə tutub dedi:

– Ay xəncər, bir söhbət elə, qulaq asaq.

Xəncər divardan o yana bu yana tərpaşib söhbətə başladı:

– Dörd qardaş var imiş. Onlardan birinin bir qız əyalı, o biri qardaşlarının isə hərəsinin bir oğlan əyalı var imiş. Bu üç əmioğlunun üçü də əmiqızıya vurulurlar. Qız onların qarşısında belə bir şərt kəsir ki, üç illiyə səfərə çıxın. Hərəniniz bir peşə öyrənib qayıdın. Hansınızın sənəti xoşuma gəlsə, ona ərə gedəcəm. Əmioğlanları şərti qəbul eləyib səfərə çıxırlar. Biri ürəyində fikirləşir ki, yaxşı rəmmal olub qayıdaram, birini fikir alır ki, məndən heç nə olmayacaq, bu səfəri havayı edirəm. Bu minval ilə onlar uzaq bir ölkəyə gəlib çatırlar. Ürəyində həkimlik sənətini tutan əmioğlu kamil bir loğmandan dərslər alır. Axırda loğman ona bir alma

da bağışlayır və deyir ki, bu almanı ən ağır xəstəyə yedirtsən şəfa tapacaq. Rəmmal olmaq istəyən əmioğlu ən məşhur rəmmaldan bu sənətin sirlərinə yiyələnir. Axırda ustadı ona bir ayna da bağışlayır və deyir ki, ürəyində kimi fikirləşsən onun əksini bu aynada görəcəksən. Ürəyində heç bir arzusu olmayan tənbel əmioğlu isə ona-buna nökrəçilik eləyib boğazını ancaq dolandırır. Bir gün yadına düşür ki, vətənə qayıtmaq vaxtı çatıb. O, tələsik yola düzəlir və ha daban basır, görür ki, yolu heç yarı da eləməyib. Onu dar ayaqda görən qırğı ağzındakı sehrli xalçanı onun qabağına atır. Tənbel əmioğlunun xalçaya minib "Süleyman peyğəmbər eşqinə əmioğlanları ilə razılaşdığım dağın yanında olmaq istəyirəm" – deməyi ilə həmənlə yerdə olmağı bir oldu. Gördü ki, hələ əmioğlanları gəlib çıxmayıblar. Bir azdan onlar da gəlib çıxdılar. Həkim əmioğlu özünü bir xeyli öyəndən sonra növbə rəmmal əmioğluya çatdı. O, aynanı çıxarıb əmisi qızını könlündən keçirdi və baxdı ki, o, can üstədir. Həkim əmioğlu deyir:

– Paho! Bu alma ona çatsaydı, o ölməzdi. Ancaq bu dar macalda ona necə yetişə bilərəm?

Tənbel oğlan onların ikisini də sehrli xalçaya mindirir, bir göz qırpımında onlar qızın yanında oldular. Qız almanı yeyən kimi şəfa tapır. İndi, ay mənəim söhbətimi dinləyənlər, deyin görək qız bu üç əmioğlunun hansına çatmalıdır?

Xəncərin sualına əvvəlcə padşah cavab verdi:

– Qız rəmmala çatmalıdır. Çünki onun aynası olmasaydı, qızın can üstə olmağını bilməzdilər.

Vəzir dedi:

– Mənəim təbirimcə qız sehrli xalçası olan əmioğluya çatmalıdır. Çünki onun sehrli xalçası olmasaydı, onlar qızın qırxı çıxana qədər ancaq gəlib çatardılar.

Padşahın qızı dedi:

– Yox, siz ikiniz də düz demirsiniz. Qız həkim

əmoğluya çatmalıdır. Onun alması olmasaydı, qız şəfa tapmazdı.

Xəncər padşahın qızının sözünü təsdiqləyib söhbətini qurtardı. İsmayıl ayağa qalxıb qıza bir az dərman verib dedi:

– Sabah yenə gəlib xəstəyə baş çəkəcəm. İki günə kimi qız tamam-kamal sağalacaq.

Şahla vəzir İsmayılı yola saldılar. İsmayıl gəlib hər şeyi dostu Mahmuda nağılladı. Səhər yenə İsmayıl padşahın qızına baş çəkməyə gəldi. Xəstə ilə hal-əhval tutduqdan sonra otağa göz gəzdirib, üzünü divardan asılmış xalçaya tudu:

– Xalça, bir söhbət elə qulaq asağ.

Xalça divardan bir az silkələnib söhbətə başladı:

– Bir dülgər, bir dərzi, bir həkim səfərə çıxıblarmış. Onlar bir meşədə gecələməli olurlar. Razılaşırlar ki, hərəmiş üç saat oyaq qalıb keşik çəkək ki, qurd-quş bizi yeməsin. Dərzi ilə həkim yatır, dülgər keşik çəkir. Dülgər baxır ki, onu kor yuxu aparır. Başı qarışsın deyə boxçasını açıb alətlərini götürür və başlayır bir ağacdən qız heykəli düzəlməyə. Heykəli elə yonub düzəldir ki, iki göz istəyir ki, tamaşa edə. Bu vaxt dülgərin keşik çəkmək vaxtı qurtarır. O, dərzini yuxudan oyadır ki, onun yerində yatsın. Dərzi başlayır keşik çəkməyə. Birdən gözləri dülgərin düzəltdiyi heykələ sataşır. Dərzi elə bilir ki, bu həqiqətən qızıdır. Ancaq qız çılpaq olduğu üçün ona yaxınlaşmağa utanır və qərara gəlir ki, ona paltar tiksın. Tez dərzi boxçasını açıb iynə-sap, parça götürüb ona yaraşığı bir don tikir. Donu onun əyninə geyindirəndə görür ki, bu qız heykəlidir. O dəqiqə başa düşür ki, bu heykəli dülgər düzəltdişi imiş. Dərzinin də keşik çəkmək vaxtı qurtarır. O da həkimi yuxudan durquzur ki, onun yerində yatsın. Həkim başlayır keşik çəkməyə. Birdən gözü bu "qıza" sataşır, hayıl-mayıl olur. Yaxına gəlib onu dindirir, görür ki, bu qız heykəldir.

Həkim fikirləşir ki, burda mənim iynəm, dərmanım kara gəlməz, yoxsa bu heykələ can verərdim. Həkim gözə görünməzə yalvarır ki, qız heykələ can versin. Həkimin duası qəbul olunur. Bu vaxt dülgərlə dərzi də oyanır. Qızın üstündə mübahisə edirlər.

Ey qulaq asanlar, siz deyın görək, qız kimə çatmalıdır?

Padşah dedi:

– Əsas işi dülgər başlayıb. Dülgərin əl qabiliyyətinin hesabına qız elə gözəl olub. Ona görə də qız dülgərə çatmalıdır.

Vəzir içini arıtlayıb sözə başladı:

– Məncə, qız dərziyə çatmalıdır. Axı müsəlmanıq. Qızı abıra salan dərzi olub.

Padşahın qızı dedi:

– Siz yenə yanılırsınız. Qız həkimə çatmalıdır. Çünki o, həkimin duası ilə cana gəlib. Cansız heykəl huri də olsa, kimə lazımdır? Divardakı xalça qızın cavabını doğru sayıb söhbətini tamama yetirdi.

İsmayıl ayağa qalxıb padşahın qızına dərman içirtirdi və dedi:

– Padşah sağ olsun, sabah da gəlib qızınıza baş çəkəcəm. Sabah axırınıcı gündür. Qızınız tamam-kamal sağalacaq.

İsmayıl gəlib hər şeyi dostu Mahmuda nağılladı. Səhəri gün İsmayıl padşahın qızının yanına gəldi. Otağa göz gəzdirdi, üzünü çırağa tutdu:

– Ay çırağ, bir söhbət elə, qulaq asağ.

Çırağ işarib söhbətinə başladı:

– Bir kişi qızını zorla sevmədiyi bir adama ərə verir. Toy gecəsi qız dərđini açıb ərə gəldiyi oğlana deyir. Oğlan qızın ayrı bir adamı sevməsini bilib pərt olur. O, qıza deyir ki, sənə toxunmaram, məni sevməyən adamı özümə zorunan arvad edəmmərəm. Qapı açıqdı, hara istəyirsən get. Qız baş alıb evdən çıxır. Yolda bir şir qıza hücum edir.

Bu yandan bir pəhlivan çıxıb şiri boğur və qızı xilas edir. Qızın sevdiyi oğlan da bu biri tərəfdən çıxır. Qıza qapının açıq olduğunu göstərən oğlan da qızın onun kəbinli arvadı olduğunu yadına salıb tez onun dalınca yüyürdü. Əlqərəz, bu oğlan da gəlib onların yanına çatdı. Qızın üstündə üç oğlan ecəsməyə başladı. Ey söhbətə qulaq asanlar, siz deyın görək, qız kimə çatmalıdır?

Padşah dedi:

– Pəhlivan olmasaydı, qızı şir yeyəcəkdi. Ona görə də pəhlivanın olmalıdır.

Vəzir dedi:

– Qız ərə verilən oğlanın olmalıdır. Çünki, şəriətə görə, onların arasında kəbin kəsilib.

Padşahın qızı dedi:

– Siz yenə də yanılırsınız. Qız nə ərə getdiyi oğlanı, nə də pəhlivanı sevmir. Qız onu sevən oğlanın olmalıdır.

Çıraq işarib qızın cavabının doğru olduğunu təsdiqlədi və söhbəti tamama yetirdi.

İsmayıl yenidən qalxıb padşahın qızına dərman içirdib dedi:

– Padşah sağ olsun, ta qızınız tamam sağalıb. Mən borcunu yerinə yetirdim. Bundan sonrakı məsləhət sənindir.

Padşah dedi:

– Get hazırlaş. Sabahdan qızımı sənə verib qırx gün, qırx gecə toy eliyəcəm.

İsmayıl gəlib hər şeyi dostu Mahmuda nağılladı. Mahmud dedi:

– Toydan sonra qıza toxunma. Səbəbini sonra deyərəm.

Padşah qırx gün, qırx gecə toy eləyib, qızını İsmayıla verdi. İsmayıl dostunun tapşırığına əməl eləyib qıza toxunmadı. Bir gün İsmayıl Mahmudun məsləhətiylə səfərə çıxmaq üçün padşahdan izin aldı. İsmayıl, padşahın qızı və

Mahmud yola düzəldilər. Onların yanında çəkiddən yüngül, qiymətdə ağır dörd at da var idi ki, daş-qaşla yüklənmişdi. Onlar gəlib birinci dəfə görüşdükləri ağacın yanına çatdılar. Mahmud dedi:

– İsmayıl, qardaş, bu ağac sənə tanış gəlir?

İsmayıl əlini ağacın budağına atıb dedi:

– Ay qardaş, necə gəlmir? Biz bu ağacın altında əhd-peyman bağlayıb dost olmuşuq.

Mahmud dedi:

– İndi də biz bu ağacın altında ayrılmalıyıq. Ancaq ayrılmamışdan qabaq hər şeyi yarı bölməliyik.

İsmayıl dedi:

– Mahmud, qardaşım, sən mənim yolumda çox zəhmət çəkmisən. Padşahın qızından başqa yerdə qalan hər şeyi sənə verib gedirəm. Halal xoşun olsun.

Mahmud dedi:

– Sən nə danışırsan? Mən dedim ki, hər şeyi yarı bölməliyik, daş-qaşları da, padşahın qızını da. Özüm də fikir verirəm ki, sən bu padşahın qızından qopmaq bilmirsən. Birinci elə onu yarı böləcəyik. Yadındamı, sənə demişdim qıza toxunma. Mahmud sözünü qurtaran kimi qılıncı sıyırıb qızın başının üstünə qaldıranda qızın ağzından bir qara ilan qijiltıyla çıxıb ağaca dolaşdı. Mahmud qılıncı belinə taxıb İsmayılı qucaqladı.

– Mən özüm elə etdim ki, qızın qarnındaki ilandan onun yaxasını birdəfəlik qurtaram. Daha bu qıza zaval yoxdur. Qızı da götür, daş-qaşları da, birbaşa get gözləri tutulmuş atanın yanına. Al bu bir xışma torpağı da sürt onun gözünə, qoy dünya işığına həsrət qalmasın.

İsmayıl dedi:

– Mahmud, qardaşım, dediklərini yerinə yetirəcəyəm, ancaq məni bu sirdən halı et görüm, sən kimsən?

Mahmud dedi:

– Mən sənə əlinlə ikinci dəfə həyata qayıdan qızıl

balıgam. Sözü tamama yetirib yox oldu. İsmayıl padşahın qızını da götürüb atasının yanına gəldi. Ovcundakı torpaqdan onun gözlərinə sürtdü. Handan-hana kişinin gözləri açıldı. O, oğlu İsmayılı tanıyıb bağına basdı. İsmayıl başına gələnlerin hamısını atasına nağılladı. Atası İsmayıl ilə padşah qızına təzədən qırx gün, qırx gecə toy elədi. Onlar yeyib içib xoşbəxt yaşadılar. Siz də yeyib içib xoşbəxt olun.

ƏBİLQASIM

Günlərin bir günü İsfahanda bir kişi varıdı. Bu kişi dedikjən kasıbdı. Bir qədər də bunun özgəyə borcu varıdı. Bir gün kişi arvadına dedi:

– Bir az heybəyə çörəkdən-zaddan qoy, gedim görüm o borcu düzəldə bilərəmmi?

Kişi arvadıynan görüşüb yola düşdü, günə bir mənzil, teyyi-mənazil, o qədər getdi ki, bir bulağa rast gəldi. Əli-üzün yudu, dəstəməz alıb, namaz qıldı; oturub başladı çörək yeməyə. Bu bulağın yaxınlığında bir şəhər varıdı. Kişi çörəyin yeyib qurtarandan sonra yavaş-yavaş yola düşdü. Bir xeyli gedib həmin şəhərə çatdı. Bu kişi bir balaca da dərvişlik bilirdi.

Bir küçəynən gedib gördü ki, bir oğlan yanına bir xeyli çit töküb satır, amma elə deyir:

– Əli başı üçün almaram; Əli başı üçün vermərəm.

Kişi öz-özünə dedi:

– Burda bir yerdə oturub görüm, bu nə iş sahibidi. Bu niyə belə deyir?

Orda bir daş varıdı, onun üstündə oturdu. Birdən bu oğlan parça ölçdüyü yerdə, baxıb gördü daşın üstə bir dərviş oturub. Oğlan bunu görəndə dedi:

– Vay allah, məni kor eləyəydin, şil olaydım! Ay dərviş ağa, mən səni niyə görəmişəm? Dur gedək evə, burda niyə oturmusan!

Oğlan bu kişini də götürüb gəldi evə. Qapıya çatanda oğlan nənesini çağırdı. Arvad çölə çıxıb dedi:

– Bala, nədi?

Oğlan dedi:

– Nənə, bir allah qonağımız var.

Arvad dedi:

– Gəlsin bala, allaha da qurban olum, qonağına da. Nə olar, xoş gəlib, göz üstə gəlib.

Qonağı apardılar evə. Kişi baxıb gördü bunun mərmər daşdan tikilmiş imarəti, qapısında bağçası, hovuzu, hamamı var. Bunun altına döşək saldılar, oturdu. Bir az söhbət elədilər, süfrə salındı. Kişi gördü, bir qızıl boşqabda bunun qabağına xörək qoydular. Xörəyi yedilər qurtardılar. Bu xonçaynan boşqabı götürüb qoydular bunun xurcununa. Dedilər:

– Qardaş, qaydamız budu, hər kəs hansı qabda xörək yesə, o qabı gərək onun xurcununa qoyaq, gedəndə apara.

Kişi qaldı məttəl ki, bu necə işdi. Oğlan dedi:

– Əmi, düz bir ay bizə qonaqsan. "Əli başı üçün almaram, Əli başı üçün vermərəm", onunçün deyirəm ki, bir qəpik artıq almaram, nə də bir qəpik əskik vermərəm. İldə də yüz tümən dil cəriməsi verirəm pəccaha*.

Bu kişi burda bir ay qaldı. Oğlan dedi:

– Əmi, on gün də artıq qal.

Bu oğlanın adı Əbilqasımıdı. Axşam oldu. Əbilqasım bir cüt alma çıxardıb, almaya dua oxudu, üfürdü, almaların ikisini də elədi qul. Bu qulluar oynadılar, oxudular, çaldılar. Dərviş də baxırdı. On gün tamam oldu. Əbilqasım dərvişə bir kisə pul verib dedi:

– Dərviş, al bu pulu xərclə, birdən korruq çəkərsən.

Dübarə yüz manat da verdi ki, bu da sənin xərcliyin. Kişi durub düşdü yola; günə bir mənzil, teyyi-mənzil gəldi özün yetirdi İsfahana, dedi:

– Gərək gedəm Şah Abbası da sınaşam, görəəm o mənə nə verir. Gəldi Şah Abbasın qapısına, başladı qəsiddə oxumağa. Şah Abbas dedi:

– Aparın ona bir qızıl verin.

Gətirib kişiyyə bir qızıl verdilər. Şah Abbas ondan soruşdu:

* Padşah sözü əvəzində işlənmişdir.

– Ağa dərviş, heç mənim kimi səxavətli adam görmüsən?

Dərviş dedi:

– Şah sağ olsun, filan yerdə Əbilqasım var, parça satır, özü də deyir: "Əli başı üçün almaram, Əli başı üçün vermərəm". Evidə kim çörək yeyirsə, qızıl xonçada, bir qızıl boşqabda xörək gətirirlər. Yeyib qurtarandan sonra həmin qabları da qoyurlar qonağın heybəsinə.

Əbilqasımın evidə nələr olmuşdu, hamısını kişi Şah Abbasa söylədi.

Şah Abbas vəzir Allahverdi xanı çağırıb dedi:

– Allahverdi vəzir, gərək gedək görək o necə adamdı?

Şah Abbasın vəzir Allahverdi xan dərviş libası geydilər. Şah Abbas bu kişini geyindirib çıxartdı taxta, dedi:

– Mən gəlinə paccahlığı verirəm sənə, bizsə gedirik Əbilqasımın yanına. Əgər söylədiklərin doğru olsa, gələndə sənə bir şəhər bağışlayacağam.

Paccahnan vəzir düşdülər yola. Bu kişi bunlara dedi:

– Gedərsiniz filan yerdə bir bulaq var, onun üstündən baxanda həmin şəhər görürük. O şəhərdə də filan küçəynən gedin, çıxacaqsınız Əbilqasımın yanına.

Pəccahnan vəzir gəlib çıxdılar həmin çeşmənin üstünə. Əl-üzlərini yudular, çörək yedilər, günorta namazının vaxtıydı, dəstəmaz alıb namazlarını qıldılar. Sonra durub həmin şəhərə getdilər.

Küçəynən gedib Əbilqasımı tapdılar. Gördülər ki, dərviş dediyi kimi, qabağına parça töküüb deyir: "Əli başı üçün vermərəm; Əli başı üçün almaram". Şahnan vəzir həmin daşın üstündə oturdular. Əbilqasım çit ölçdüyü yerdə baxıb gördü ki, daşın üstündə iki dərviş oturub, dedi:

– Ay ağa dərvişlər, başınıza dönüm, qurbanınız olum; gözlərim kor olaydı, mən sizi niyə görməmişəm. Durun gedək evə.

Başladı parçaları yığışdırdı. Bunları da götürdü gəldi

evə. Şah Abbas baxıb gördü paho, bura elə bir otaqdı ki, tayı-bərabəri heç bir yerdə yoxdu. Qapısında fəvvarəsi, güllüyü, bağı-bağçası, özü də tey mərmərdəndi. Qapının qabağında Əbilqasım dedi:

Nənə, allah qonağı gətirmişəm.

Nənəsi dedi:

– Bala, allaha da qurban olum, qonağına da, xoş gəliblər.

Bunların altına döşək saldılar. Şahnan vəziri oturdular. Xörək vaxtı oldu, bunların hərəsinin qabağına qızıl xonçada, qızıl qabda xörək gəldi. Xörəyi yeyib qurtarandan sonra hər kəsin öz xonçasını, öz gözünün qabağında heybəsinə qoydular.

Şah Abbasnan vəzir Allahverdi xan təəccüb elədilər ki, bu necə işdi. Söhbətdən sonra Əbilqasım dedi:

– Ağa dərvişlər, bir ay mənə qonaq olun.

Şahnan vəzir bir ay burda qonaq oldular. Axırıncı günü Əbilqasım dedi:

– Ağa dərvişlər, onca gün də artıq qalın.

Axşam oldu, söhbətdən sonra, o, iki alma çıxardıb dedi:

– Görürəm yorulmusunuz, bir az bu almalara tamaşa eləyin keyfiniz açılısın.

Bir loh oxudu, almaların ikisini də elədi qul. Bunlar başladılar çalıb oynamağa. Şah Abbas dedi:

– Ay Əbilqasım, bunlar nə gözəl şeydi?

O saat Əbilqasım yenə bir loh oxudu, bu qulların ikisini də elədi alma, verdi Şah Abbasa, dedi:

– Ala, bunları sənə bağışlayıram.

Əbilqasım onuncu gün dedi:

– Nənə, gətir bunların hərəsinə bir kisə pul ver.

Gətirib hərəsinə bir kisə pul verdilər. Hər kisədə yüz tümən pul varıdı. Dübarə gətirdi yüz tümən də pul verdi ki, bu da yol xərciniz. Almanı da necə oxuyub qul eləmək

lazımdı, necə də alma eləmək lazımdı, şaha öyrətdi.

Şahnan vəzir yavaş-yavaş gəlib çıxdılar öz şəhərləri İsfahana. Şah Abbas kişiye bir şəhər bağışladı.

Kişi geri qayıdıb gəldi arvadının yanına, olan borclarını verib qurtardı. Yedilər, içdilər, keyfnən dolandılar.

Şah Abbas geyindi çıxdı taxta. Bir gün dedi:

– Vəzir Allahverdi xan, neyləyək, Əbilqasımın borcundan çıxacaq?

Vəzir Allahverdi xan dedi:

– Ona pul lazım deyil, qızıl lazım deyil, neyləyəcəksən? Gətir, pərdeyi-ismətdə bir qızın var, onu ver ona.

Şah Abbas dedi:

– Yaxşı olar.

Gecə yatdılar. Səhər bir kamil molla gətirdilər, qızın kəbinini kəsdilər Əbilqasıma.

İsfahan şəhərində bir keçəl oğlan varıdı. Səhər tezdən düşdü yola, gəldi Əbilqasım olan şəhərə. Düz getdi şəhər paccahının yanına. Baş endirib dedi:

– Qibleyi-aləm, Şah Abbas qızını verdi Əbilqasıma. Sabah da gələcək səni taxtdan salacaq, Əbilqasımı qoyacaq sənin yerində paccah.

Şah Abbas qızının toy tədarükünü görməkdə olsun, sizə kimdən xəbər verim, bu paccahın vəzirindən. Bu paccahın bir vəziri varıdı. Onun yeddi oğlu varıdı. Bu vəzir Əbilqasımnan çox dost idi. Paccah vəziri çağırıb dedi:

– Bu and mənə qənim olsun, bu gecə Əbilqasımı öldürtdürdün heç, öldürtdürmədin, sənin də, yeddi oğlunun da boynunu vurduracağam.

Vəzir qaldı məəttəl. Durub düşdü yola, gəldi Əbilqasımın evinə. Əbilqasım gördü qapı döyülür. Durub qapını açdı, gördü vəzir, dedi:

– Vəzir, bəs nə gec gəldin?

Vəzir dedi:

– Nə bilim, bir az kağız yazırdım, ona görə gec gəldim.

Gəldilər oturdular. Əbilqasımın bir cə bacısı, bir anası var idi. Bundan başqa heç bir kimsəsi yoxudu. Bir az söhbət elədilər, sonra xörək gəldi.

Vəzir dedi:

– Əbilqasım, o suyu mənə ver.

Əbilqasım yönünü o yana çevirəndə vəzir o saat Əbilqasımın xörəyinə bihuşdanı tökdü. Bir qədər yeyəndən sonra Əbilqasım yerə yıxıldı. Vəzir ağlayıb dedi:

– Ay aman, ay dad, qoymuyun Əbilqasım öldü.

Əbilqasımın anası, bacısı istədilər ağlasınlar, vəzir qoymayıb dedi:

– Bunun şəhərdə alacağı çoxdu. Elə eləyin öldüyünü şəhər əhli bilməsin, yoxsa heç biri verməz, danar. Görək bir təhərnən onları ala bilərikmi? İndi səs salmayın, meyiti aparıb zirzəmiyə qoyum.

Vəzir apardı Əbilqasımı zirzəmidə çarmıxa çəkdi. Gətirib burnuna bir şey tutdu. Əbilqasım ayıldı. Vəziri görən kimi dedi:

– Ay duz-çörəyim səni tutsun, mən sənə neyləmişdim ki, mənə belə elədin?

Vəzir dedi:

– Tay keçib ondan. Səni öldürməseydim, sabah mənim də, yeddi oğlumun da boynu vurulardı. Alacağın kimdədi, neçədi, de yazım.

Vəzir əlini cibinə salıb, gördü qələmdan yoxdu. Yüyürdü ki, qələmdanı evdən gətirsin. Bu hində paccahın xəzinəsini qırx lotular yarım, gəldilər zirzəmiyə. Bir azdan sonra lotular gördülər ki, nəfəs səsi gəlir. O yan, bu yana baxıb gördülər ki, Əbilqasım çəkilib çarmıxa. Dedilər:

– Ədə, Əbilqasım, bu nə işdi?

Əbilqasım dedi:

– O sözdən keçib, tez mənə açın.

Əbilqasımı açıb buraxdılar. Özləri də xəzinənin pulunu götürüb burdan getdilər başqa yerə. Əbilqasım heç

haranı görməmişdi. Odu ki, gizlənməyə bir yer tapa bilmirdi.

Əbilqasım gördü tay səhərdi, işıqlanır. O yan- bu yana baxıb, şəhərin qırağında uçuq üç-dörd koma gördü. Gəlib bunun birinə girdi. Gördü burda çoxlu qəlib* yığılıb. Qələbin birini qalxızıb altında gizləndi.

Vəzir qələmdanı götürüb gəldi, gördü Əbilqasım yoxdu. Tez qayıtdı oğlanlarına xəbər elədi. Yeddi oğlu, bir də özü atlandılar, başladılar şəhəri axtarmağa. Əbilqasımın bu komaya girdiyini bir adam görmüşdü. Bunlar həmin adamdan Əbilqasımı soruşdular.

Adam dedi:

– İndicə burdaydı.

Bir adam da Əbilqasımın qələbin altına girdiyini görmüşdü.

Bu adam dedi:

– Axtardığınız oğlan girdi o qələbin altına.

Vəzir oğlanlarıyanan gəlib qələbi qalxızdılar, gördülər ki, Əbilqasım orda gizlənilib. Onu çıxarıb, atın döşünə qatdılar, evlərinə gətirib saldılar otağa, ağzını da bağladılar. Çox yorulduqlarına görə yatışdılar.

Bu vəzirin də bir qızı var idi. Qız Əbilqasıma aşıq olmuşdu. Qapını açıb onun yanına gəldi.

Dedi:

– Əbilqasım, mənə alarsanmı, səni burdan qurtarım?

Əbilqasım dedi:

– Alaram.

Qız gəlib bir qazan xörək bişirdi, içinə də bihuşdanı tökdü. Atasıgil durdular getməyə. Qız o saat qazanı götürüb qapıdan çıxdı. Atası dedi:

– Bala, o qazanı hara aparırsan?

Qız dedi:

* Alaçıq üstə salınan keçə.

– Sən Əbilqasımı axtarmağa gedəndə əhd eləmişdim ki, tapsanız bir qazan xörək bişirəm paylayam fağır-füqərəyə. İndi bişirmişəm, aparıram paylayam.

Atası dedi:

– Bala, elə biz axşamdan ac yatmışıq, gətir yeyək.

Qız qazanı gətirib qoydu bunların qabağında, dedi:

– Qaba çəkmək lazım deyil, elə qazanda yeyin.

Bunlar bir-iki tikə aldılar, səkizzi də bihuş olub yıxıldılar yerə. Qız o saat gəldi tövlədən iki yaxşı at seçdi çıxartdı çölə. Əbilqasımı da otaqdan çıxartdı çölə. Hərəsi birini minib düşdülər yola. O günü yol getdilər, səhər gəldilər çıxdılar İsfahana. Bunlar atlarını satıb, bir mənzil tutdular.

Bunlar qalsın burda, sizə xəbə verim Şah Abbasdan. Şah Abbas qızın toyun elədi. Axşam kəcavəyə qoyub, Allahverdi xanı da qoşdu buna, qoşunnan, cəlalnan yola saldı Əbilqasımın şəhərinə. Şəhərin bir ağaclığına çatanda qız vəzir Allahverdi xana dedi:

– Buratan gəlmişik, heç bilmirəm Əbilqasım necə adamdı? Xəbər verin, bir az da o gəlsin qabağımıza.

Vəzir qoşuna əmr elədi, düşdülər çadırlarını qurdular. Vəzir Allahverdi xan atını sürüb Əbilqasımın qapısına, çağırdı:

– Əbilqasım, Əbilqasım!

Əbilqasımın nənəsi çıxdı çölə. Baxdı gördü bir paccahyana adamdı, dedi:

– Neyləyirdin Əbilqasımı?

Vəzir dedi:

– Mən Şah Abbasın vəziri Allahverdi xanam. Şah Abbas qızının kəbinini Əbilqasıma kəsdirib, qızını qoşunuynan göndərirdi. İndi bir ağaclığda düşmüşük. Qız deyir gərək Əbilqasım qabağımıza gələ, görək nə cür adamdı? Əbilqasıma de, gəlsin, gedək.

Anası dedi:

– Qurbanın olum, Əbilqasım ölüb.

Vəzir Allahverdi xan qayıdıb bu xəbəri çatdırdı.

Qız dedi:

– İndi ki, atam məni verib ona, tay qayıtmaram.

Saçımın birini ağ hörərəm, birini də qara. Oturaram onun anasıynan, bacısıynan onun yasını saxlaram.

Vəzir Allahverdi xan nə qədər yalvardı, olmadı.

Qız dedi:

– Xeyir, qayıtmaram ki, qayıtmaram.

Bunu gətirdilər Əbilqasımın evinə.

Qoşunu da götürüb, vəzir Allahverdi xan qayıtdı Şah Abbasın yanına, dedi:

– Şah sağ olsun, Əbilqasım biz qayıdandan sonra ölüb. Qızını da nə qədər elədim qayıtmadı, dedi saçımın birini ağ, o birini qara hörüb ana, bacısıynan oturub onun yasını saxlayacağam.

Şah Abbas dedi:

– Neyləyək, görək sonra nə təhər elərik? Anasını, bacısını da bura gətirərik, qız da qayıdar.

Bəli, bunlar bir müddət burda qalıb, Əbilqasımın yasını saxladılar. Qız dedi:

– Xala, mənim atam bir əzazil paccahdı. Biri gələr qapımıza, atam da eşidər, bilməz dost kimdi, düşmən kimdi, bu şəhəri qırdırar. Gəl ağırlarımızı tökək, yüngüllərimizi götürüb gedək atamın vilayətinə. Nə çoxdu xəzinəsi, otağı, orda yeyib dolanarıq.

Bunlar satmalarını satdılar, götürmələrini göturdülər, gəldilər Şah Abbasın qulluğuna. Şah Abbas da Əbilqasım verdiyi almaları oxuyub, nəzər qulu qayırmışdı. Qoymurdu gözünün qabağından bir hovur o yana gedə. Şah Abbas qızının gəldiyini eşidib onun pişivazına* çıxdı, onlara cəlalı bir otaq verdi, burda çox keyfnən yaşadılar.

* Qabağına çıxdı, qarşıladi.

Sizə kimdən xəbər verim, Əbilqasımın vəzirin qızından. Əbilqasımın nə gətirmişdilər yedilər, satdılar, tay səhərə çörək pulları olmadı. Arvadı dedi:

– Əbilqasım, heç fikir eləmə, Allah kərimdi. Götür mənim kalağayımı apar sat, bir palan tikdir, artığını da ver çörəyə. Eybi yoxdu, yüngül taylardan-zaddan daşı, hamballıq elə, birtəhər dolanaq, görək başımıza nə gəlir.

Əbilqasım apardı kalağayını satdı, bir palan tikdirdi, artığını da çörəyə verdi gətirdi evinə.

Axşam vəzir Allahverdi xanı Şah Abbas çağıraraq dedi:

– İstəyirəm Əbilqasıma bir xeyrət verəm. Nə deyirsən?

Vəzir dedi:

– Çox yaxşı olar.

Axşam şəhərdə car çəkənlər ki, sabah hamı şahlığa yığılsın. Paccax Əbilqasıma xeyrət verəcək.

Səhər tezdən Şah Abbas çıxmışdı bazara. Gördü bir balaca uşaq dalında palan hamballıq eləyir, soruşdu:

– Bala, haralısan?

Uşaq dedi:

– Qəribəm.

Paccax bir yağ dərisi alıb onun belinə qoydu, dedi:

– Aparacaqsan bizə.

Əbilqasım yağ dərisini büdrəyə-büdrəyə gətirdi Şah Abbasın imarətinə, şah Abbas yer göstərərək dedi:

– Bala, otur burda, gedim sənə çörək göndərim.

Nəzər qulu çörəyi gətirəndə gördü paho, bu hambal Əbilqasımdı. Xörəyi tullayıb, dedi:

– Ay ağa, başına dönüm, qurbanın olum!

Əbilqasımın boynunu qucaqlayıb üzündən öpdü. Əbilqasım dedi:

– Ədə, dəli-zad olmamısan? Cəhənnəm ol o yana! Ağan burda nə gəzir?

Qul ondan əl çəkmədi, qaldı yanında.

Şah Abbas gördü nəzər qulunun biri gəlmədi. O biri-

sini də göndərdi. Bu da gəlib Əbilqasımı tanıdı, o saat sarıldı onun boynuna, üzündən öpüb dedi:

– Ay ağa, başına dönüm, qurbanın olum!

Şah Abbas bir az gözlədi; gördü qullar gəlmədilər. Durub yavaş-yavaş özü gəldi. Qapını açıb içəri girdi, gördü qullar hambalın boynuna sarılıb deyirlər ki; "Ay ağa, başına dönüm, qurbanın olum".

Hambal da deyir cəhənnəm olun, ağanız mən deyiləm.

Şah Abbas bir az diqqət eləyib gördü deyəsən, bu adam Əbilqasımdı. Bu vaxt vəzir Allahverdi xan gəldi. Şah Abbas Allahverdi xana dedi:

– Vəzir, bax, gör bu necə işdi? Bu qullar bir tərəfdən ağa deyib, bu hambala yapışdılar. O da deyir ki, Əbilqasım deyiləm.

Vəzir Allahverdi xan gördü bu Əbilqasımın özünü. Şah Abbas vəzir Allahverdi xana dedi:

– Get, bunun nənəsinin yanına, soruş ki, Əbilqasımın ölümü nə təhər oldu?

Vəzir Allahverdi xan gəldi arvadın yanına, dedi:

– Şah Abbas xeyrət verir, deyir ki, Əbilqasımın ölməsi nə cür oldusa, mənə desin.

Arvad dedi:

– Xörək bişirmişdim, bir vədə gördüm qapı döyüldü. Əbilqasım durdu qapını açdı, gördü vəzir, xörək yedikləri vaxt vəzir vaysındı ki, Əbilqasım öldü. Biz istədik ağlayaq, qoyamadı ki, səs salmayın, bunun şəhərdə alacağı çoxdu, eşidənlər ki, ölüb, verməzlər. Görək, birtəhər ala bilərikmi. Apardı Əbilqasımın meytini yavaşca zirzəmiyə qoydu.

Vəzir Allahverdi xan dedi:

– Bizdə bir adam var, nəzər qullar ağa deyib, yaxalayblar, o da deyir dəli olmamısınız ki, mən Əbilqasım deyiləm. Bir zəhmət çək, gedək ona bax, gör Əbilqasımdımı?

Vəzir Allahverdi xan arvadı da götürüb gəldi evə. Arvad baxıb gördü öz oğlu Əbilqasımdı. Arvad Əbilqasımı

görən kimi ürəyi keçdi. Onun üzünə su səpib ayıldılar. Oğul anasının, anası oğlunun boynun qucaqlayıb öpüşdülər. Əbilqasım başına gələn Şah Abbasa söylədi.

Şah Abbas dedi:

– Mənim qızım sənə kiçik hərəməndi, vəzirin qızı da böyük hərəməni olsun.

Səhər açılan kimi, qoşunu cəm eləyib göndərdi həmin paccahın üstünə. Vəzir Allahverdi xanı da, Əbilqasımı da qoşuna qoşub dedi:

– Gedərsiniz həmin paccahın taxtın tarac elərsiniz. Əbilqasımı yerində paccah qoyarsınız.

Bir zaman paccah gördü Şah Abbasın qoşunu şəhərin dörd tərəfini kəsibdi. O saat vəziri çağıraraq dedi:

– Vəzir, tədbir!

Vəzir dedi:

– Nə tədbir, sən onun yanında duruş verə bilməzsən, təslim olmaq lazımdı.

Paccah nələc qalıb başladı davanı. Şah Abbasın qoşunu onun qoşunun tamam dağıdıb, şəhərə doldu. Qoşun paccahın taxtını tarac elədi, özünü də öldürdülər. Həmin gün Əbilqasımı o şəhərdə paccah elədilər.

Əbilqasım anasını, bacısını, hərəmlərini yığıb bu şəhərə gətirdi. Burda ömrünün axırına keyfənə dolandı.

O, yedi, yerə keçdi, siz də yeyin, muradınıza yetişin!

Göydən üç alma düşdü, birini mən yedim, birin özüm, birini nağıl deyən, tapın görək alamaları kim yedi?

ZƏMANƏNİN HÖKMÜ

Biri vardı, biri yoxdu, Kür qırağında bir Əlmərdan kişi vardı. Bu yazığın əli xəmirde, qarnı ac idi. Ha işlərdi, şumları, əkərdi, malalardı, becərib məhsulu başa gələndə bəy bir yandan, koxa bir yandan, borclu bir yandan, elə xırmandə əlindən alardılar. Payız gələndə bu kişi təzədən düşərdi qapı-qapı borc dilənməyə.

Günlərin bir günündə Əlmərdan kişi arvadıynan sözü bir yerə qoydular ki, ta bundan sonra şəhərlərə düşüb, ruzilərini qazansınlar. Bəlkə Əlmərdanın bir yandan bəxti açıldı. Səhər oldu, Əlmərdan düşdü yolun düzünə. Az getdi, üz getdi, gəldi bir dərənin qırağına çatdı.

Bu dərə, vilayətdə cinni dərə adıynan məşhur idi. Bura girən sağ-salamat evinə qayıtmazdı. Sağdan-soldan bulutlar içində gizlənmiş dağları aşıb şəhərə getmək, dərədən də qorxuluydu. Adam çənə, dumana düşür, yolunu azıb, axırda genə də bu dərəyə gəlib çıxırdı, ya da qurd-quşa yem olurdu. Əlmərdan kişi dedi:

– Cinni dərəyə girərəm, hər nə olursa-olsun, təfavütü yoxdu, acından ölməkdənsə, canavara yem olmaq daha yaxşıdı.

Kişinin üstündə kəsəntidən-zaddan bir tiyəsi də yoxdu. Çörəyini yoxladı, ancaq ki, sabahına çatardı. Koroğlu özünü düşməne toxuyan kimi, bu da soxuldu dərəyə. Bir xeyli getdi. Yolu əyriş-üyrüş, daşlı idi. Dərənin ensiz yerindən açıq bir yerinə çıxmışdı ki, gördü daldan çağırırlar:

– Əlmərdan, Əlmərdan, dayan!

Əlmərdan kişi özünə ürək verdi. Dönüb dala baxdı. Heç kimi görmədi, dedi:

– Bax, yəqin ki, Cinni dərədə belə səslər gələ bilər. Adam özünü gərək itirməsin. Nə olacaq olsun.

Qoca daha da yeyinlədi. Baxdı ki, yox, bu dəfə səs lap qulağının dibindən gəlir. Dişlərini basıb bir-birinin üstə,

gördü bir ağ ilanı, quyruğu üstə qalxıb elə gəlir ki, deyəsən bu saat bunu puç eləyəcək. Gördü ilan deyir:

– Əlmərdan, axı mən sənnənəm, ayaq saxla!

Əlmərdanın boğazı qurumuşdusa da, yenə özünə toxtaq verirdi. Ağ ilan gəldi yetişdi, dedi:

– Əlmərdan, xoş gördük. Hara belə yeyin gedirsən?

Əlmərdan dedi:

– Başına dönüm, aclıxdan şəhərə gedirəm, görüm hardan bir az çörək pulu çıxardaram.

İlan dedi:

– Əlmərdan, bu dərədən qorxmadın, gəldin?

Qoca dedi:

– Ay balam, ac özünü qılınca toxuyar. Mənə nə təfavütü var. Ya kənddə ölüm, ya burda ilan-çayana yem olum.

İlan dedi:

– Əlmərdan, mən görürəm ki, sən çox comərd sən, özün də əhl-əyal sahibsən. Gəl qardaş olaq.

Əlmərdan dedi:

– Nə deyirəm ki, olaq.

İlan dedi:

– Bu gündən qardaş olduq. İndi sözümə qulaq as. Bax burdan düz şəhərə gedərsən. Görəcəksən, camaat dükan, bazarı bağlayıb, padşah meydançasına qaçır. Sən də qoşulursan camaata. Şəhərin padşahı bir yuxu görüb. O, deyəcək ki, ay camaat, kim mənim yuxumu yoza bilər? Yuxusunu danışib deyəcək ki, mən bu gecə yuxumda gördüm ki, göydən canavar yağır. Vahimə ilə yerimdən qalxdım. Bir adam gəlsin mənim yuxumu yozsun.

Camaat kiriyəcək, heç kəs bir söz deməyəcək. Onda sən səslən ki, mən yozaram. Səni apararlar padşahın bağına. Yeyərsən, içərsən, sonra çıxarsan bağın ortasındakı gölün qırağında oturarsan. Padşah səndən xəbər alacaq ki, ey mənim şəhərimin dünya görmüşü, mənim bu yuxumun

mənası nədir? Sən də bir az fikirdən sonra, bir gölə baxarsan, bir göydəki aya, ulduza baxarsan, deyərsən: - Padşah sağ olsun, böyük adamın yuxusunun mənası da böyük olar. Sənin gördüyün yuxunun mənası budu ki, bir zaman gələcək ki, dünya qarışdırma dünyası olacaq. Dünyanın adamları canavara dönəcək. Güclü gücsüzün başını əzib əlindəkini alacaq.

Sən bunun yuxusunu yozandan sonra sənə bolluca xələt, qızıl verəcəklər. Hər nə versələr, sənə, ancaq qızılın yarısı qardaşlıqda mənə çatır.

Əlmərdan gedib şəhərə çatdı. Çayçı dükanına girmək istəyirdi, gördü camaat çölə çıxır. Bu içəri girə bilmədi. Axırda çayçı da çıxdı.

Əlmərdan soruşdu:

– Ay bala, çayçı, bu vaxt dükanı bağlamağından, deyəsən bir yana tələsirsən?

Çayçı dedi:

– Hə, əmi, şəhərin padşahı camaatı çağırır. Hamımız oraya tələsirik. Sən də gəl.

Əlmərdan da bunlara qoşuldu gəldi gördü pəho, burada papaq atsan yerə düşməz. Adam o qədər çoxdu ki, sayı hesabı yoxdu. Bu da özünü verdi bir tərəfə, qısıldı durdu.

Padşah çıxdı. camaat baş əydi.

Padşah dedi:

– Camaat, mən bu geçə bir yuxu görmüşəm. Yatmışdım, yuxuda gördüm ki, göydən janavar yağır. Vahimə ilə yuxudan ayıldım. İndi mənim bu yuxumu kim yoza bilər?

Əlmərdan baxdı ki, ağ ilanın dedikləri düz çıxdı, dedi:

– Hə indi bildim ki, ağ ilan bir şey bilirmiş. Yoxsa, bunu mən jin-şəyətin dağdağası sayırdım. Qoy görüm, nə olur.

Padşah bir də soruşdu:

– Camaat, mənim yuxumu kim yoza bilər, çıxsın yuxarı.

Aləm kiridi, kimsə dinmədi. Əlmərdan kişi papağını qaldırdı. Padşahın sağında-solunda dayananlar bunu gördülər. Qocanı yuxarı apardılar. Yedi, içdi, kefi duruldu. Axşamçağı padşah vəzir, vəkiliynən su qırağına seyrana çıxdı. Gölün qırağında oturdu. Əlmərdandan soruşdu:

– Yaxşı, mənim bu yuxumu yoz görək. Sən gələn kimi xəbər almaq istəyirdim, ancaq yuxunun vahiməsi məni elə basmışdı ki, indi ancaq özümə gəlmişəm. De görək, başımıza nə gələcək?

Əlmərdan kişi saqqalını əlləşdirdi. Yerə baxdı, suya baxdı, ucalmış ağaclara baxdı, ağ ilanın sözlərini yadına salıb dedi:

– Padşah sağ olsun, böyük adamların yuxusunun mənası da böyük olar. Sənin gördüyün yuxudan bu məna çıxır ki, dünya çox qarışacaq, insanlar canavar kimi bir-birini gəmirməyə çalışacaq, bir-birinin əlindəkini qamarlayacaq.

Əlmərdanın sözləri padşahın xoşuna gəldi. Vəzir, vəkilə əmr elədi ki, məni istəyən Əlmərdana xələt versin. Gətirdilər qoca kişini başdan-ayağa geyindirdilər. Bir neçə kisə qızıl da verib yola saldılar.

Qoca genə Cinni dərəyə gəldi. İlanın yuvasının ağzınan keçdi. Ağ ilan görünmədi. Əlmərdan fikir elədi ki; "A kişi, bu qızılın yarısını ilan neyləyəcək? Götürüb bunu apar evinə, balaların acdır, yesin". Əlmərdan evinə gəldi, yedi, içdi, kefi kökəldi. Bundan bir qədər keçdi. Genə bir gün padşah xəbər göndərirdi ki, gəlsin.

Əlmərdan arvadıynan halal-himmət eləyib yola düşdü. Gəlib Cinni dərədən keçirdi, öz-özünə xəyal eləyirdi ki, padşahnan dost olanın başı ya ucalar, ya da kəsilər. Bu dəfə məni yəqin öldürəcək. İndi ilan da bir yandan çıxıb çalsaydı heç "uf" deməzdim. El içində də rüsvay olmazdım.

Bu hində qulağına ilanın səsi gəldi. Boğazı lap qurudu. Öz-özünə dedi: "Ürəyimə gələn başıma da gələcək".

İlan yaxınlaşdı, dedi:

– Ay kişi, hara gedirsən?

Əlmərdan kəmal, ədəbnən salam verdi, dedi:

– Ağa, padşah hökmüdü, məni çağırıdır, ora gedirəm. Bu dəfə yəqin öldürəcək.

İlan dedi:

– Qorxma, bu dəfə sən ona deyərsən ki, padşah, sən yuxuda görmüsən ki, göydən qılınc yağır. Padşah bunu eşidəndə səndən mənasını xəbər alacaq. Deyərsən ki, bir zaman gələcək dünya bir-birini qıracaq. Padşahlar arasında çoxlu davalar olacaq. Qan su yerinə axacaq. Sən də özünü gözlə.

Əlmərdan padşahın yanına gəldi. Padşah ağzını açmamış dedi:

– Padşah sağ olsun, məni niyə çağırıldığını bilirəm. Sən yuxuda görmüsən ki, göydən qılınc yağır.

Padşah sevindi, Əlmərdanın kəramətinə lap inandı. Yuxunun mənasını soruşdu. Əlmərdan kişi dedi:

– Padşah sağ olsun, dünya çox qarma-qarışıq olacaq. Padşahlar bir-birynən dava eləyəcəklər. Qan su yerinə axacaq. Sən də özünü gözlə.

Padşah çox razı olub dedi:

– Məni istəyən, buna xələt!..

Əlmərdan çoxlu xələt, qızıl, gümüş aldı. Padşah əmr elədi ki, Əlmərdana lap yaxşı atlardan birini versinlər, xəzinəsindən də daş-qaşlı qılınc.

Əlmərdan atın üstündə on beş yaşında bir oğlana dönmüşdü. cinni dərədən gələndə uzaqdan ağ ilanı gördü. Qılıncı sivirdi, atı çapdı ağ ilanın yuvasına tərəf. Onda yetirdi ki, ağ ilan özünü deşikdən içəri soxurdu.

Əlmərdan dedi:

– Ta bundan sonra nə padşah yuxu görəcək, nə də məni çağıracaq. Səni də öldürərəm, canım qurtarar. Sənnən qızıl bölən kimdi.

Qılıncı endirdi ağ ilanın quyruğunu çapdı, atı sürdü

evə gəldi, keflə dolanmağa başladı.

Günlərin bir günündə genə Əlmərdan kefi kök, damağı çağ oturmuşdu evində. Padşahdan hökm çıxdı ki, Əlmərdan buraya gəlsin. Əlmərdanın dizləri qırıldı, dedi:

– Ta bu dəfə ölməkdi. Ya ilan məni öldürəcək, ya padşah. Mən ki, heç bir şey bilmirəm. Padşaha nə deyəcəyəm... İlanı da yaralamışam, qardaşlığımız pozulub.

Arvad-uşaqlarıynan halal-himmət elədi. Genə gəlib, ilan yuvasının qabağından keçəndə ağ ilan bunu çağırırdı, dedi:

– Bax, padşah yuxuda görüb ki, göydən qoyun yağır. Sənnən xəbər alsa, deyərsən ki, dünya düzələcək. Yaxşı zamana olacaq. Heç kəs bir-birinə dəyməyəcək. Nə dava olacaq, nə də qılinc.

Əlmərdan gəldi. Ağ ilan dediyi kimi padşaha dedi. Padşahın kefi duruldu. Gətirib Əlmərdana o qədər xələt, qızıl, daş-qaş verdi ki, nəsilbənəsil yesin, dolansın.

Əlmərdan fikirləşə-fikirləşə gəlirdi ki: "Yaxşı, bu ilan mənə bu qədər yaxşılıq elədi, mən hər dəfə ona pislikdən başqa bir şey eləmədim. Bu ağ ilanın sayəsində var-dövlətə çatmışam. Bu dəfəki xələt və qızılların heç birinə ehtiyacım yoxdu. Gəlsənə, bu qızılların hamısını kisələrilə aparım, qoyum ilan yuvasının ağzına. Ona vurduğum yaradan ötrü, yalvarım, bəlkə qanımdan keçə, istəsə də çalsın öldürsün, daha balalarım məndən sonra farağat yaşaya bilər".

Əlmərdan elə də elədi. Qızılları gətirdi qoydu ilan yuvasının ağzına. Çağırdı, ilan çıxdı.

Əlmərdan ilana yalvardı. İlan dedi:

– Əlmərdan kişi, mənə qızıl da, xələt də lazım deyil. Gəl bunların hamısını apar balalarına. Sən mənə heç yalvarma. Mən səni taqsırlandırmıram. Taqsır zəmanədədi. Onda ki, canavar zamanı idi, hər kəs bir-birinin əlindəkini qamarlayırdı, sən də mənim payımı yedin. Ondan sonra

qılinc-qalxan zəmanəsi gəldi, adamlar bir-birinin ətini didirdi, sən də qılincbazlıq eləyib, məni yaraladın. İndi insanlıq zəmanəsi gəlib, heç kəsin heç kəsnən işi yoxdu, sən də zəmanənin hökmüynən xasiyyətini dəyişibsən. Get, qızılların hamısı ananın südü kimi halalın olsun.

Bunu deyib ilan yuvasına çəkildi. Əlmərdan kişi də gəldi evinə, arvadı, uşağı, qonşusuynan dövrən sürdü, ağ günə çıxdı.

Onlar yedi, içdi, yerə keçdi, siz də yeyin, için, dövrə keçin.

LƏLİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. Bu padşah günlərin bir günündə bərk xəstələndi. Bir gün, beş gün, on gün habelə, padşah böyük oğlunu çağıraraq dedi:

– Oğul, mən ölürəm, kiçik mücrədə bir ləl var, onu bağışladım sənə.

Böyük oğlunu belə yola saldı. Sonra çağırırdı ortancıl oğluna dedi:

– Oğul, mən ölürəm, kiçik mücrədə bir ləl var, gedib götürərsən, dar günündə satıb xərcləyərsən.

Bunu da belə yola saldı. Lap axırda çağırırdı kiçik oğlunu, dedi:

– Oğul, mən ölürəm, balaca mücrədə bir ləl var, götürərsən.

Bu da belə getdi. Axşam xəbər çıxdı ki, padşah ömrünü bağışladı oğlanlarına. Padşahın kiçik oğlu tez mücrünü açdı, ləli götürüb qoydu cibinə. Padşahı aparıb basdırdılar. Böyük oğlu getdi mücrünü açsın, ləli götürsün. Bu dəmdə padşahın ortancıl oğlu gəlib gördü ki, böyük qardaşı mücrünü açıb, dedi:

– Ləli atam mənə veribdi.

Böyük qardaş dedi:

– Yox, atam mənə verib.

Kiçik qardaş gəlib gördü ki, qardaşlar ləl üstündə dava edirlər. Bu da dedi:

– Xeyir, atam ləli mənə verib.

Savaşa-savaşa mücrünü açıb gördülər ki, burda ləlzad yoxdu. O dedi, ləl səndədi, bu dedi, ləl səndədi. Başladılar bunlar vuruşmağa. Ortancıl qardaş dedi:

– Gəlin gedək Yəmən padşahının yanına. O, bu işi ayırd eləsin.

Bunlar yola düşüb, padşahın yanına gədirdilər, yolda gördülər ki, bir dəvəçi gedir. Dəvəçiyə dedilər:

– Hara gedirsən?

Dəvəçi dedi:

– Dəvəm itib, axtarıram, tapa bilmirəm.

Böyük qardaş dedi:

– Dəvən harada otlayırdı?

Dəvəçi dəvəsinin otlayan yerini göstərərək dedi:

– Dəvəm elə burda otlayırdı.

Böyük qardaş dedi:

– Yəqin dəvənin yükünün bir tayı bal, bir tayı yağ imiş.

O biri qardaş dedi:

– Özü də dəvəsi kor imiş.

Kiçik qardaş dedi:

– Dəvə boğaz imiş.

Kişi gördü ki, bunlar dəvənin bütün nişanlarını bilirlər. Odu ki, dedi:

– Dəvəmi siz oğurlamırsınız.

Bunlar dedi, bu dedi, gedib çatdılar padşahın yanına.

Padşah üç qardaşdan xəbər aldı:

– Niyə gəlmisiniz?

Üç qardaş dedi:

– Biz filan padşahın oğluyuq. Aramızda bir ləl itib, gəlmişik ki, ləli tapasız. Yolda gələndə biz bu dəvəçiyə rast gəldik, dedik:

– Ay dəvəçi hara gedirsən? Kişi dedi ki, dəvəm itib. Biz dəvəsinin nişanını ağılnan dedik. Bu da yapışdı bizim yaxamızdan ki, dəvəm sizdədi.

Padşah dedi:

– Danışın görək, nə cür ağılnan dediniz?

Böyük qardaş dedi:

– Biz bu dəvəçiyə rast gəldik. Dəvənin yatdığı yərə baxıb gördük ki, bir yanına milçək yığılıb, bir yanına da qarışqa. Onun üçün dedim ki, dəvənin yükünün bir tayı baldı, bir tayı yağ. Çünki qarışqa yağa yığılar, milçəklər də

şirəyə.

Padşah ortancıla dedi:

– De görüm, sən necə dedin və nədən bildin ki, kişinin dəvəsi kordu.

Ortancıl qardaş dedi:

– Mən gördüm ki, dəvə sol tərəfini qoyub, sağ tərəfini otlayıb. Ona görə dedim, dəvə sol gözdən şikəstdi.

Padşah kiçiklərindən soruşdu:

– Bəs sən nədən bildin ki, bu kişinin dəvəsi boğazdı?

Kiçik qardaş dedi:

– Mən dəvənin yatan yerinə baxdım, gördüm ki, dəvə çox zərbinən yeri eşələyib. Ona görə dedim ki, bu kişinin dəvəsi boğazdı.

Padşah dedi:

– Bir məcmeyi gətirin, üstü örtülü olsun.

Padşahın əmrini yerinə yetirib, məcmeyi gətirdilər.

Padşah dedi:

– Yeriyn irəli, bir-bir deyin görək, bu məcmeyini içindəki nədi?

Böyük qardaş dedi:

– Girdə bir şeydi.

Ortancıl dedi:

– Özü də sarıdı.

Lap kiçiyi dedi:

– Yəqin ki, narıncdı.

Padşah bu işə lap məəttəl qaldı. Üzün dəvəçiyə tutub dedi:

– A kişi, get axtar, gör dəvən hardadı. Bunlar dəvə oğrusu deyil.

Dəvəçi yazıq kor-peşiman getməyində olsun, eşit padşahdan. Padşah bunları qonaq çağırdı. Axşam oldu, süfrə salındı, araya xörək gəldi, padşah baxıb gördü ki, qonaqlar əllərini süfrəyə uzatmırlar. Adam yolladı ki, qonaqlarım niyə xörək yemirlər. Vəzir gəlib bunlardan sual

elədi:

– Padşah deyir niyə xörəkdən yemirlər?

Böyük qardaş dedi:

– Bu düyü yaxşı düyüdü, amma vəxim yerdən çıxıb.

Ortancıl dedi:

– Bu quzu şirməst quzusudu, hayıf ki, it südü əmib.

Lap balacaları dedi:

– Padşahımız ədalətli padşahdı, hayıf ki, atasından xəbəri yoxdu.

Xəbər getdi padşaha ki, bəs qonaqlar belə deyir.

Padşah qəzəbnak olub durub getdi anasının yanına dedi:

– Ana, bu saat de görüm, mənə hardan almısan?

Anası dedi:

– Oğul, eşit və agah ol, mən neçə il idi ki, qız doğurdum. Bir gün ərim mənə dedi ki, əgər qız doğsan, səni öldürəcəyəm, oğlan doğsan, sənənlə işim yoxdu. Ay gəldi başa vurdu, bağbanın bir oğlu oldu, mən yenə də qız doğdum. Mən tez mamaya bir az pul verib dedim, mənim qızımı apar bağbanın oğlu ilə dəyiş. İndi oğul, bağbanın həyatindəki qız mənim qızımdı. Sən də bağbanın oğlusan.

Padşah əmr elədi, rəncbəri çağırdılar.

Padşah dedi:

– Bu düyünü harda əkmisən?

Rəncbər dedi:

– Qurbanın olum, neçə vaxtdı ki, düyü əkirdim, bütün əkdiklərim hədər gedirdi. Axırda belə məsləhət gördüm ki, bu ilki düyünü vəxim olan yerdə əkəm. Əkdim, düyü də çox oldu.

Padşah dedi:

– Sən də get.

Dedi:

– Çoban gəlsin.

Çobanı padşahın hüzuruna gətirdilər. Padşah çobana

dedi:

– Çoban, düzün de, bu quzu hardandı ki, qonaqlarım yemədi?

Çoban dedi:

– Şah sağ olsun, bu quzunun anası ölmüşdü, mən bu quzuya it südü verib böyütmüşəm.

Padşah əmr elədi ki, məclis dağılsın. O ki, bağbanın qızı var idi, gətirib evində saxlatdırdı. Eşit padşahın qızından. Padşahın bir qızı var idi. Qız ona dedi:

– Ata, niyə bikefsən, nə olub sənə?

Padşah dedi:

– Qızım, üç nəfər oğlan gəlib, özləri də söz tapandılar, amma öz aralarında ləl itib tapa bilmirlər. Mənə deyirlər tap, mən də tapa bilmirəm.

Qız dedi:

– Ata, gəl onları bir gecəliyə ver mənə. Mən ləli tapım.

Axşam oldu. Aradan pərdə çəkildi. Qız gəlib pərdənin dalına dedi:

– Sizə gəlin bir şey nağıl eləyim, əgər bu şeyin axırını tapsınız, mən billəm ki, siz söz taparsınız.

Günlərin bir günündə bir əmi qızı, bir əmi oğlu var idi. Bir gün əmi qızıya toy eləyirdilər. Bəli, gəcavə gəldi. Qoydular bu qızı gəcavəyə, köçürdülər. Yolda qız gəcavədən düşüb, bir az dincəlmək istədi. Birdən gəcavə tərpendi, qız nə illah elədi gəcavəyə çata bilmədi. Yolda qıza bir şir rast gəldi. Şir bunu görən kimi, ağzın açıb qızı yemək istədi. Qız əlin qoydu şirin döşünə dedi:

– Ey şir, mən gəlinəm, məni əmim oğluna gəlin aparırlar, yolda başıma bu əhvalat gəldi.

Qız başına gələnə şirə danışdı, dedi:

– Gəl, sən məni burax, gedim əmim oğlunu görüm, sonra gəlim bura.

Şir dedi:

– Qız, buraxsam yenə qayıdıb gələrsənmi?

Qız dedi:

– Bəli, gələrəm.

Şir dedi:

– Mən insanda vəfa görməmişəm. Nə deyirəm, get!

Qız şirdən ayrıldı, başladı getməyə. Gördü ki, bir çoban yolnan gedir. Çoban qızı görən kimi bir könüldən min könlə aşiq olub dedi:

– Qız, hardan gəlib, hara gedirsən?

Qız bütün başına gələnə danışdı, dedi:

– İndi gedirəm vətənə sarı.

Çoban dedi:

– Buraxmaram səni. Gəl gedək qazının yanına, kəbinimizi kəsdirim.

Qız dedi:

– İzin ver mənə, gedib öz əmim oğlunu görüm, sonra gəlim yanına, nə eləyirsən elə, ixtiyar sənindi.

Çoban dedi:

– Qız, buraxsam qayıdıb gələrsənmi?

Qız dedi:

– Gələrəm.

Çoban razı oldu. Qız bundan da qurtardı. Az qalmışdı şəhərlərinə çatsın, gördü ki, qabağına bir dəstə yolkəsən çıxdı. Yolkəsənlər apardılar bunu böyüklərinin yanına. Başçıları xəbər aldı:

– Ay qız, hardan gəlib, hara gedənsən?

Qız başına gələn müsibəti quldurbaşına danışdı.

Quldurbaşı dedi:

– Yaxşı düşmüşən əlimizə, səni daha burdan buraxdı yoxdu.

Qız dedi:

– Gəl sən məni burax, gedim əmim oğlunu görüm, sonra gəlim yanına.

Quldurbaşı dedi:

– Qız, buraxsam qayıdıb gələrsənmi?

Qız dedi:
– Gələrəm.
Qız gəlib çatdı öz əmisi oğlunun yanına. Əmisi oğlu dedi:
– Qız, hardaydın?
Qız nə başına gəlmişdi, başladı danışmağa, dedi:
– Əmioğlu, şirə, çobana, quldurbaşıya söz vermişəm, gəl sən məni burax, gedim.
Əmisi oğlu qıza izin verdi. Qız birbaş şirin yanına gəldi.
Şir dedi:
– Qız, gəldin?
Qız dedi:
– Bəli, gəldim.
Şir dedi:
– İndi ki, əhdüvə vəfa elədin, mən səni yemirəm.
Ordan birbaş gəldi çobanın yanına. Çoban gördü ki, qız gəlir. Tez çıxdı qızın qabağına dedi:
– Gəldin?
Qız dedi:
– Gəldim.
Çoban dedi:
– İndi ki, sən qızlığınla öz sözündə durdun, get, mən səni azad elədim.
Qız çobandan ayrıldı, gəlib çatdı quldurbaşıya.
Quldurbaşı gördü ki, qız gəlir, dedi:
– Qız, indi ki, sən öz sözünün üstündə durdun, ölümdən qorxmadın, get işinə, səninlə işim yoxdur.
Qıza adam qoşub yola saldı. Qız gəlib çatdı əmisi oğlunun evinə.
– İndi siz mənə deyın görüm, qız şirə çatır, çobana çatır, ya quldura?
Böyük qardaş dedi:
– Əlbəttə, şirə çatır.

Ortancıl qardaş dedi:
– Əlbəttə, çobana çatır.
Kiçiyi dedi:
– Əlbəttə, şirə çatır.
Padşahın qızı kiçik oğlana dedi:
– Ey oğlan, ləl səndədi.
Kiçik qardaş qıpqırmızı qızardı, ləli çıxarıb araya qoydu. Padşaha xəbər getdi ki, ləl kiçik qardaşdan tapıldı. Ləli təzədən üç qardaş öz aralarında böldülər. Həmin bağbanın qızını padşah böyük oğlana, vəzirin qızını ortancıla, öz qızını da kiçik qardaşa verdi. Qırx gün, qırx gecə toy edib muradlarına çatdılar.

PADŞAH VƏ DƏMİRÇİ

Biri varıymış, biri yoxuymuş, bir padşah varıymış. Bunun varının, dövlətinin həddi-hesabı yoxuymuş, lap harunluq* eləyirmiş. Bir gün padşah vəzirini hüzuruna çağarıb deyir:

– Vəzir, bilirsənmi nə var?

– Qibleyi-aləm sağ olsun, xeyr, bilmirəm.

– Vəzir, bax, Hatəm** kimi cahicəlal desən məndə, qoşun desən məndə, qüvvətli pəhlivanlar desən məndə, yeddi iqlim torpağında mənim hökmüm keçir. Hansı padşahı desən onun torpağını at torbasında daşıتماğa gücüm çatar. Amma bunula belə başım fikirdən ayılmır. Günüzlər gülürəm, danışırım, gecələr sabaha kimi fikirləşirəm ki, yavaş-yavaş saqqalıma dən düşür, günlərin birində başımı yasdığa qoyacağam. Öləndən sonra yerimdə oğuldan-qızıdan bir zürüyyətim yoxdu ki, taxtı-tacımı ona tapşırım. Odu ki, deyirəm, görəsən, mənəndə də çox fikir çəkən, dərddli adam varmı?

Vəzir söylədi:

– Şah sağ olsun, dünyada dərdsiz, fikirsiz adam tapılmaz.

Bu sözün üstündə padşahnan vəzirin arasında mübahisə başladı, o gündən padşahın adamları şəhərbəşəhər, kəndbəkənd gəzib dərdsiz adam axtardılar. Kimə yaxınlaşdırsa, gördülər hərənin bir dərddi var. Axırda gəlib padşaha dedilər:

– Hər yeri gəzdik, dərdsiz adam tapa bilmədik.

Padşah yenə dedi:

– Vəzir, mən inanmıram, gəl təğyiri-libas olaq, çıxmaq vilayəti özümüz gəzək, onda taparıq.

* Harun-Harun ər-Rəşid (786-809) Abbasilər sülaləsindən olan ərəb xəlifələrindəndir. Çoxlu mala, dövlətə, torpağa malik olan dövlətli bir şəxsiyyət olub. Bəzi nağıllarda adil, ağıllı bir xəlifə kimi təsvir edildiyi halda, xalq rəvayətlərində bəzən onun ədalətsizliyi, ağılsızlığı haqqında lətifələr də söylənilir.

** Hatəm-səxavətli, müdrək, əfsanəvi, qəhrəman bir şəxsiyyət olmuşdur.

Bəli, padşahnan vəzir paltarlarını dəyişib düşdülər bazar-dükənə gəzməyə, ora getdilər, bura getdilər, axırda bir dükənə girib dedilər:

– Salaməleyküm!

Dükənçi dedi:

– Əleyküməssalam. Ay siz xoş gəlibsiz, beş gəlibsiz, deyin görüm nə almaq istəyirsiniz, bu saat gətirim.

Padşah dedi:

– Heç bir şey almaq istəmirik, gəzirdik, elə bir az yorğunluğumuzu almaq üçün bura girdik, bir balaca söhbət eləyək, dərddimiz dağılsın.

Dükənçi qaş-qabağına turşudub dedi:

– Vallah, oturub danışmağnan keyfim açılacaq deyil.

Padşah dedi:

– Niyə?

Dükənçi cavab verdi:

– Necə niyə? Neçə vaxtdı ki, malım satılmır. Elə bil heç kimin pulu yoxdu. Mal alan da niyə aparır, bir qəpik də pul vermir. İndi anbar dolusu malım var, amma çörək almağa pulum yoxdu. Bu halnan nə keyfim olsun.

Padşahnan vəzir gördülər yox, kişinin dərddi var. Yavaşca çıxıb getdilər. Yolda bir bağbana rast gəlib onun keyfini xəbər aldılar. Bağban ahı-zarnan dedi:

– Ay qardaşlar, nə keyfim olacaq, var-yox bir bağım varıydı. Padşahın cuarrarı suyum kəsib bağımı susuz qoyublar. Ağacalarımın hamısı quruyub, tələf olub, indi onun fikrindəyəm ki, görənləyim.

Padşahnan vəzir burdan da getdilər. Yolları bir ölü məclisinə düşdü. Girdilər yas məclisinə, kimə yanaşdırsa, dərdsiz adam tapa bilmədilər. Biri dedi:

– Qızım cavan öldü, dünyadan nakam getdi.

O biri dedi:

– Gözümün ağrı-qarası bircə oğlum padşah dar ağacından asdırdı.

Padşah dedi:

– Vəzir, bura yas yeridi, burda hamı dərddli olar, gəl indi də bir toy məclisinə gedək.

Hər ikisi evdən çıxıb bir toy məclisinə getdilər. Qapıdan girən kimi gördülər çalan kim, oxuyan kim, oynayan kim, gülən kim. Bir keyf var ki, gəl görəsən. Padşah dedi:

– Vəzir, biz axtardığımızı tapsaq burda tapacayıq.

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, təki elə olsun, amma bu adamların ürəyini burda bilmək olmaz, toydan sonra görürük.

Birdən padşahın gözü bir adama sataşdı, gördü ki, məclisin lap başında bıgıburma bir kişi oturub, üzünə baxan kimi başlayır gülməyə, ayağa duranda qolları özündən qabağa gedir, az qalır göyə uçsun. Özü də ona nə qədər deyirlərsə ye, deyir ki, vallah, elə gündə evimizdə toydu, indicə yeyib gəlirəm. Padşahnan vəzir ha istəyirdilər ki, bu adamnan danışsınlar, firsət düşmürdü. Bunlar o qədər gözlədilər ki, toy məclisi dağıldı, həmən kişi evinə gedəndə qarabaqara onun dalınca getdilər. Kişi evinə girəndən bir az sonra padşahnan vəzir qapını döydülər. İçəridən bir nəfər gəlib qapını açdı. Qarıya gələnə dedilər:

– Qərib adamıx, gecə qalmağa yerimiz yoxdu. Sizdə gecələməyə bizə yer verərsinizmi?

Ev sahibi dedi:

– Qardaşlar, gecə vaxtı qonağı qapıdan qaytarmazlar, buyurun içəri.

Padşahnan vəzir içəri girdilər. Ev sahibi onlara yer göstətdi, oturdular. Qonaxlar baxıb gördülər ki, bu kişinin evi padşahın evindən qəşəngdi. Padşahın evi bunun yanında çay daşından tikilmiş daxmaya oxşayır. Qapısında qulu, qulluxçusu, evi başdan-ayağa ləl-cavahirat içində. Başladılar söhbətə, bir də gördülər ki, çay-çörək gəldi. Oturub çörək yeməyə başlayanda ev yiyəsi bir ah çəkdi. Padşahnan vəzir qaldılar məəttəl ki, yəqin bunun da dərddi var ki, belə ah çəkir. Odu ki,

dedilər:

– Qardaş, niyə ah çəkdin?

Kişi dedi:

– Heç, elə belə.

Padşah nə qədər elədisə, kişi demək istəmədi. Axırda vəzir dedi:

– Qardaş, bizlərdə adəttdi, qonağa hörmət eləyərlər, əgər sən dərddini deməsən əlimizi süfrəyə uzatmayacayıx.

Kişi əlacsız qalıb dedi:

– Vallah, allahdan gizlin deyil, bəndədən nə gizlin. Mənim çörək yeməyə qollarım yoxdu.

Vəzir dedi:

– Bəs axı biz sən qollarını görürük.

Kişi dedi:

– O gördüyünüz mənim qolum deyil, paltarın qoluna saman doldurmuşam, odu.

Çuxanı kişinin əynindən çıxarıb gördülər doğrudan da qolları yoxdu. Vəzir bu əhvalatı görəndə kimi barmağını dişlədi. Padşah dedi:

– A kişi, sən qolunu kim bu günə salıb?

Kişi dedi:

– Bizim bu zalım, ağılsız, hər yalana inanan padşahımız.

Padşah bu sözü eşidən kimi cin vurdu başına, amma özünü saxladı, dedi:

– Axı bir de görüm padşah niyə sən qolunu kəsdirib?

Kişi dedi:

– Mənim dükanım varıydı, dəmirçilik eləyirdim, özü də ustalıqda adım çıxmışdı, hamı məni tanıyırdı. Bir gün padşahın darğası gəldi ki, padşahın əmrinə görə gərək ona elə bir qılnc qayırasan ki, daşa vuranda iki parça eləsin, bir tük qədər də ağzı əyilməsin. Mən padşaha layiq gözəl bir qılnc qayırdım, sabahı günü oğlan gəlib qılncı apardı. Üstündən bir gün keçmiş bir də gördüm ki, başdanayağa qırmızı geyinmiş iki cəllad dükanə girib elə oradaca qolumu qılncıla vurub saldılar.

Cəlladlardan biri dedi:

– Padşahı aldadıb ona sınıx qılınc qayıranın qolların bax belə kəsərlər, padşah özü belə əmr eləyib.

Dedim:

– Mənim qayırdığım qılınc daşı parça-parça eləyir, bu olan iş deyil.

Cəlladlar gedib əhvalatı padşaha söyləyirlər. Padşah inanmır. Amma padşahın vəziri ağıllı adam idi. O, başlayır şübhələnməyə ki, yəqin darğanın qılınca tamahı düşüb, dəyişib, əvəzinə ayrısını verib. Başlayır bu sirri öyrənməyə. Bu tərəfdən də mən hər yerdə padşahın elədiyi zülmü camaata söyləyirdim.

Padşah özünü saxlaya bilməyib dedi:

– A kişi, sənin bu boyda dərdin var idi, bəs niyə üzünə baxana elə hırıldayıb gülürdün?

Kişi dedi:

– Qonax qardaş, bir az səbrin olsun, qoy sözümlü danışım, elə bu saat deyəcəydim niyə mən həmişə gülürdüm. Sözümlü kəsdin. İndi deyim, onun da səbəbini bil. Elə ki, mən padşaha lənət oxumağa başladım, bu söz gedib padşahın qulağına çatdı. Bu dəfə vəziri yanıma göndərdi ki, əgər bir də mənim zalımlığımla danışsa, onu dar ağacından asdıracam. Yox, əgər hər yerdə məni tərifləyib, gülüb-hırıldasa onda onunla işim yoxdu. Vəzir padşahın bu əmrini mənə söyləyəndən sonra mən başladım üzə həmişə yalandan gülüb-danışmağa, amma ürəyimdə iki dəfə artıx qarğış tökməyə. Mən gördüm ki, yanıma gələn vəzir həm insaflı, həm də ağıllı adama oxşayır. Odu ki, əhvalatı olduğu kimi ona danışdım. Vəzir dedi ki, arxayın ol, bu iş olsa-olsa darğanın kələyidi, mən onu tapacam.

Padşah özünü saxlaya bilməyib bir də soruşdu:

– Qardaş, bəlkə padşahı aldadıblar. Onda nə taxsır var?

Kişi dedi:

– Qonax qardaş, niyə uşax kimi danışırısan? Elə əsil taxsır ondadı da. Bəlkə biri gəlib yalandan deyəcək ki, mənim

xoruzum gündə yüz yumurta yumurtlayır, gərək padşah ona inansın. Belə padşaha ağılsız adam deyərlər. Mən özüm dəmirçi adamam, amma bilirəm ki, padşahın gərək ağıllı, tədbirli, dünyagörmüş adamları ola, onların sözlərini də eşidəndən sonra bir özü yoxlaya, bəlkə elə onu alladırlar. Nə olardı ki, ya padşah, ya da onun adamları məni yanlarına çağırıb soruşaydılar ki, ay yazıx, axı sən taxsırın nədi? Mən də açıb düzünü deyəydim, onda qolumu da kəsməzdilər.

Padşahla vəzir bir-birinə baxıb gördülər ki, bu kişinin dərdi hamıdan çoxdu. Gecədən xeyli keçmişdi. Odu ki, getdilər yatmağa. Yatağa girdilərsə də, yata bilmədilər. Vəzir padşaha yaxınlaşıb dedi:

– Qibleyialəm, yadınıza gəlirmi, bu kişinin qollarının kəsilməsinə siz əmr vermişdiniz...

Padşah dedi:

– Vəzir, yaxşı yadımdadı. Mən indi başa düşürəm ki, elə bütün əmrləri belə vermişəm. Lap əbləh olmuşam. Yaxşı ki, əbabil quşları* mənim qoşunlarımı qırıb-çatmayıblar. Öz adamlarıma inanıb, özgələrinin sözünə qulax da asmamışam. Bir də mənim torpağımdakı adamların dərqli, qəmli olmalarının də səbəbi deyəsən elə özüm olmuşam. Çünki biz rast olduğumuz adamların hamısı padşahın zülmündən danışirlar. Mən bu gündən zalımlığımdan əl çəkirəm. Bundan sonra lap atam da olsa, hamıya bir göznən baxacam. Kasıb-kusuba, əlsiz-ayaqsızlara, qocalara, yetimlərə, dullara əl tutacam. Amma vəzir, gərək burdan gedəndən sonra darğanı yoxlayax.

Vəzir dedi:

– Şahım, o işi mən özüm yoxlaram.

* Əbabil quşu-Əfsanəyə görə Əbrəh adlı zalım bir padşah öz rəiyyətinə çox divan tutarmış. O, öz qoşununa arxalanıb zülmünü getdikcə artırarmış. İnsanlar nidalətsizliyindən cana doyub ona qarğış edirlər. Guya insanların qarğıışı nəticəsində birdən-birə göydə minlərlə sərçə boyda əbabil adlı quş peyda olur. Bu quşlar hərəsi dimdiyində xırdaca bir daş götürüb göydən Əbrəhin qoşununun üstünə töküb hamısını məhv edirlər.

Padşah dedi:

– Vəzir, nə yoxlamaq, gedən kimi çağırıb deyərəm qılıncı gətir, o da gətirər, sonra da boynunu vurduraram.

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm, elə sənin səhvin ordadı ki, kələkbazdan doğruluq gözləyirsən. Axı o bilir ki, qılıncı gətirib sənə görsətsə, işlərin üstü açılacaq, onda heç onu gətirərmimi? Bu işdə tədbir lazımdı. İndi o tədbiri mən görüm, sən də bax.

Bəli, səhər açıldı, qonaxlar ev sahibinə halalxoş eləyib gəldilər öz yerlərinə.

Padşah dedi:

– Vəzir, indi tədbirini gör.

Vəzir dedi:

– Şahım, əmr ver ki, sabah meydana ox atmaq, qılınc vurmaq, at çapmaq günüdür, kimin yaxşı nəyi varsa çıxartsın. Kimin qılıncı yaxşı kəssə, atı ötsə, ona baxşeyiş veriləcək. Onda darğa da o qılıncı çıxardar, biz də tanıyarıx.

Bəli, padşah o saat əmr verdi. Səhər tezdən meydan doldu adamnan. Padşah, vəzir, vəkil, əyan, əşrəf, hamı yığıldı meydana. Şeypurlar çalındı, iyidlər meydana girdi. Kimi at çapır, kimi qılınc vurur, kimi qalxan tuturdu. Padşahnan vəzirin gözü darğadaydı. Bunlar baxıb gördülər ki, darğanın əlində bir qılınc var ki, baxanda adamın gözünü qamaşdırır. Özü də kimin qalxanına vurursa iki bölüb, bir qarış da başına yeriir. Darğa bütün iyidlərin qalxanını qılıncıynan iki bölüb, özlərini də qanına-qaltan eləyirdi. Padşah əmr elədi ki, darğanı gətirsinlər. Darğanı o saat gətirdilər. Padşah qılıncı alıb baxdı, bəli, qılınc ona qayıran qılıncdı, hələ üstündə adı da yazılmışdı. Padşah qəzəblə darğaya dedi:

– De görüm, bu qılıncı hardan alıbsan?

Darğa istədi dana, gördü iş-işdən keçib. Taxsırını boynuna aldı.

Padşah o saat əmr elədi. Cəlladlar elə ordaca həmin qılıncnan darğanın boynunu vurub cəhənnəmə vasil elədilər.

NAXIŞIN AXTARILMASI

Bir dənə kişi olur. Çox belə kasıf kişi olur. Diir ki, gedirəm Tuğnisə dağına. Allah-talaya gedif təmənna eliyəjəm. Nağıl kimidi, intahası axla gedən sözdü də, döylü də, bunu belə də söhbət eliyillərdir. Bu yol gedəndə munun qəşşərinə bir canavar çıxır, tüksüz bir canavar. Elə bil bunu götürüb ülgücnən tükünü qırxmısan, əti qalıfdı. Tük yoxdu bir dənə də. Diir ki, canavar muna, hara gedirsən? Diir: “Vallah, gedirəm Tuğnisə dağına, bəlkə Musa peyğəmbərə rast gəldim. Diyim una ki, Allah-talaya disin, məni bu kasıflıxdan görə qutararmı?” Diir: “Sən allah, mənim də dərdimi diginən ki, belə bir qurd rast gəldi mənə, yolda. Diir ki, havaxt mənim bədənime tük gələjəh. Mən ölürəm axı soyuxdan. Allah-tala mənə bir tük versin bədənime”. Diir: “Yaxşı, diyərəm”. Bir az qabağa gedir. Bir kişi muna rast gəlir. Görür ki, çəltih suluyur. Salam verir. Görür, ə, bu yol adamıdı, xurcunu, çörəyi-zadı. – “A kişi, hara gedirsən?” Diir: “Vallah, gedirəm Tuğnisə dağına. Allah-talaya gedif şikayət eliyəjəm, mən çox kasıf düşmüşəm. Mənim əlim gətirmir”. Diir: “Unda sənən bir xayış eliyəm. Eliyəhsənsə mənim dərdimi də di”. Diir: “Sən dərdin nədi?” Diir: “Bu zəmini görürsənmi?” Diir: “Hə”. Diir: “Bax burda çəltih əkirəm, biçilən vaxdı alışıf od tutur yanır öz-özünə. Bir dənə sünbül üzəmmirəm. Munnən başqa da yerim yoxdu”. Diir: “Deyərəm, yaxşı”. Bir az gedənnən sora görür bir yığın atdı bunun qəşşərinə çıxır. İçinnən bir dənəsi yeriir, görür ki, bu buların elə böyüyünə oxşuyur. Belə cəngavər, pəhləvandı. Diir: “Salam məleyki”. Diir: “Əleykimət salam”. Diir: “Hara gedirsən?” Diir: “Vallah, gedirəm Tuğnisə dağına. Allah-talaya gedif dərdimi danışajam. Kasıf düşmüşəm belə, hələ”. Diir ki, onda get mənən də diginən. Diir: “Mən padşaham, kimnən dava eliyirəmsə məğlub oluram. Qalib gələ bilmirəm. Qoşunum da çoxdu. Niyə belə olur?” Diir: “Diyərəm”. Gedəndə Musa peyğəmbər rast gəlir buna. Salamlışırlar. Xəbər alanda diir ki, belə-belə. Allah-talaynan kəlmələşir,

bunun dərđini diyir. Diyəndə diir: “Kişiyə diginən ki, getsin bu qəşşərinə çıxan pəhləvana disin ki, ərə getsin, getməsə, həmişə uduzajax. O qızdı, başına yığdıxları da qızdı. Qoy ərə getsin, başına yığdıxları da ərə getsin. Padşah qoysun ölkəsinə, batan olmuyajax”. Diyir: “Yaxşı”. – “Sora o çəltik sahibinə də desin ki, orda bir dənə xəzinə var, zəminin ortasındadı. Özü də əkilmiyif ora. Onun altında iki dənə küp dolu qızıldı, ləli-cəvahiratdı. Çıxartsın unu getsin yaşasın. Unnan sora zəmidə nə qədər əkin əksin yanmıjax. Canavara diir disin ki, bir dənə axmax başı tapıf yisin. Unnan da una tük gələjəh”. Bunun özü hakkında, varranmax hakkında heş bir şey dimer. Gələndə birinci u padşaha rast gəlir. Diir: “Didinmi?” Diir: “Didim”. – “Nə didi?” Didi: “O qızdı, ərə getsin”. Diir: “Hə, bunu birinci sən bilirsən. İndi gedək mən kəbinimi səə kəsdirəjəm. Səni də padşah qoyum yerimə”. Nə illah eliyir, diyir: “Yox, mən vətənimə gedəjəm, Allah verəjəh var döylət, orda yaşıjam”. Diir: “Getmirsən?” Diir: “Yox”. Diir: “Yaxşı, da özün bilərsən, di get”. Qız gedir öz işinin dalınca, bu da öz işinin. Gəlir çatır qocaya. – “Didinmi?” Diir: “Didim”. – “Nə didi?” Didi: “Buda, bəri gəl”. Qazır lapatkaynan, görür bir dənə zəncir çıxdı. Zəncir ikitərəfli bağlanıf o küpə. Küpə ujunda qalxızır. Diyir: “Kişi, bilirsən nə var?” Diyir: “Yox”. Didi: “Bunun yarısı sənindi, yarısı mənim. Gəl bunun yarısını götür, çıx get”. Diyir: “Yox, isdəmirəm, məə Allah verəjəh”. Nə illah eliyir, diir: “A kişi, gəl bunun üç faizi sənin olsun, bir faizi məə bədi”. Nə illah eliyir almır. Bu kişi qalır orda qızılınınan, küplərinnən, bu yol gəlir, gəlir çatır canavara. Canavar diir ki, ə, dost, getdin, gəldin? Diir: “Bəli, getdim, gəldim”. Diir: “Nə oldu?” Diir: “Vallah, diir ki, bir axmax adam başı tapsın yisin, onnan ona tük gələjəh”. Diyən kimi tullanır bunun üsdünə. Yıxıf yerə başdıyır bunu söküf yeməyə. Diif: “Sənnən axmax adam yoxdu”. Orda padşaha rast gəlif, unu almıyif. Sora bir xeylə qızıl... Allah daa buna nətər verməlidı. Diif: “Sənnən axmax yoxdu. Elə axmağı da sənsən”.

ARMUDAN BƏY

Bir Armudan bəy var idi. Bunun bir armud ağacı var idi. İndiki Musavat hökumətinə bu şeylər uyğundu. Gündə bu armuddan yiyif dolanırmış. Bir gün görüf ki, bunun armudunu oğurruyullar. Bir quyu qazıf divində oturur. Görür bir tülkü gəldi, bu armuddan birini aldı, ikisini alanda tutur bunu. Diyir: “Məni öldürmə, gəl qardaş olax”. Diyir: “Nə diyirəm”. Tülkü də bir xaraba dəyirmanda yaşayırdı. Tülkü deyir ki, mən də filan dəyirmanda yaşayıram. Mənim adım olsun Unnuca bəy, sənin olsun adın Armudan bəy. Adlarını qoyuf gedir. Bir gün deer ki, qardaş, gəlsənə səni öyləndirəm. Diyir: “Ə, mənim nəyim var ki, məni öyləndirirsən?” Diyir: “Səə boşdu döyül”. Gedir padşahın imarətinin qabağında elçi daşının üstündə oturur. Diyir ki, padşaha diyin çölə çıxsın. Nəsə, çıxır. Diyir: “Sənin qızıl ölçən təknehi istiyirəm”. Diyir: “Elə bunnan ötrü. Verin aparsın, çıxsın getsin”. Gətirir bir on gün bu xaraba dəyirmanda gizdiyir, aparıf verir. Aradan bir ay keçir, gənə gedif isdiyir. Üçüncüdə padşah bunnan soruşur. – “Ə, bunu neynirsən bir belə”. Diyir: “Qardaşımın qızıllarını ölçürəm, qutaranda daa gəlmijəm”. Qızıl sözünü eşidif da padşah. Bir gün də elçi daşının üstündə oturur ki, bəs sən qızı mən qardaşıma isdiyirəm. Diyir: “Qardaşın gəlsin, qızımı bəyən-sin”. – “A qardaş, dur gedəh”. Diyir: “Ə, mən hara gedirəm çılın-çılpaq”. Diyir: “Səə boşdu döylü”. U kolun dalınnan, bu çəpərin dalınnan aparıf qoyur çayın qırağına. Ağlıya-ağlıya gedir. – “Ə, noldu?” Diyir: “Bəs qardaşımı sel apardı”. – “Ə, lap apardı?” Diyir: “Elə aparmağa hesabdı”. Diyir: “Nətəri?” Didi: “Atını, paltarını, yəhərini-zadını, hamısını su götdü getdi”. – “Yaxşı bir at gətirin yəhərrəyin, paltar gətirin”. Mən kimi paltar görməmiş adamdı da. Diyir: “Qardaş”. Diyir: “Hə”. Diyir: “Atdan düşəndə oyzə-buyzə baxma. Beş löyün xərəh qoyjaxlar, hamısını birdən basıf yimə ha”. Diyif: “Yaxşı”. Nəsə, paltarını-zadını dəyişir. Mən kimi paltar-zad görməmiş

adamdı. Padşah baxır belə, görür atdan düşəndə uyzünə-buyzünə baxır. Bu səfər gəlir buna beş löyün xörəh verillər. Xörəyin hamısını siyrif yiyir da bu. Tamarzı adamdı. Nəsə, diyər ki, padşah tülküyə, sənın qardaşın atdan düşəndə uyzünə-buyzünə baxdı. Diyir: “Sən də olsan baxarsan. U paltarın yanında bu paltar nədi. Unçən baxır”. Didi: “Axı beş löyün xörəh qoydux, hamısını süpürtdüyüf yidi axı”. Didi: “Beş löyün xörəhdə nə var ki, cavan oğlana. On löyün qoyardız hərəsinin yarısı qalardı”. Nəsə, irazılaşır. Toy-tamaşa düzəldir, qızı verir cercehznən. Gəlir diyir: “Onda mən gedim öyeşiyə xəbər verim ki, gəlini gətiririh. Gəlir bir döy var idi. Sarı döy adında. Gəlir çatır onun yanına, diyir: “Gələni görürsən?” Diyir: “Noluf ki?” Diyir: “Sənın beynini una dərman deyiflər. Padşah xəstədi, filan. Səni tutmağa gəllillər”. Diyif: “Bəs mən nağarım”. Diyif: “Mən səni aparıf gizdijəm”. Aparıf bunu bu Surxay qalasında kimi bir kahaya salır. Gedir qabağa. Bu gəlini gətirillər bu döyün imarətinə. Oğlan diyir əli cibində gəzir. Padşah verən paltardı da. Qız burda firranır. Tülkü özünü qoyur azarrığa. Başdıyır pilləkanın qırağında yatmağa. Arvad diyir ki, gəl bunu irədd elə burdan. Nəsə. – “Düş rədd ol burdan”. Təpiyin burmuna alıf tülkünü belə tulluyur ayna, eyvannan yerə. Tülkü “pıkkı yalandı, pıkkı yalandı” diyə-diyə tərpenir döyü saldığı yerə. Diyir: “Mən səni aldatmışam. Gə gedəh sənın öyündə ayrı adam olur”. Döyü götürür gəlir. Döy də oğlanı öldürür, qız da qalır orda döyə. İndi işdətməyemi, ayıf da olsa, neyləməyimi, eləcə bu iş də belə qutarır.

CIRTDAN

Biri varımış, biri yoxumuş, bir qoca qarı varımış. Bu qarının da bir balaca oğlu varımış. Bu uşaq o qədər balaca imiş ki, buna Cırtan deyirlərmiş.

Bir gün Cırtan gördü ki, qonşu uşaqları meşəyə oduna gedirlər. Cırtan gəlib anasına dedi:

– Ay ana, mən də uşaqlarla oduna gedəcəyəm.

Qarı uşaqları çağırıb, hər birinə bir parça yağ yaxması verib, Cırtanı onlara tapşırtdı.

Uşaqlar meşəyə gedib, odun yığanda gördülər ki, Cırtan odun yığmır. Ona dedilər:

– A Cırtan, sən niyə odun yığmırsan?

Cırtan cavab verdi:

– Anam sizə yağ yaxması verdi ki, mənım də odunumu yığasınız.

Uşaqlar bunun da odununu yığdılar. Sonra hər kəs öz odunun dalına şələləyib, yola düşmək istəyəndə gördülər ki, Cırtan oturub baxır. Ona dedilər:

– Ay Cırtan, sən niyə odununu aparmırsan?

Cırtan cavab verdi:

– Anam sizə yağ yaxması verdi ki, mənım də odunumu aparasınız.

Uşaqlar əlacsız qalıb, bunun da odunun dallarına aldılar. Bir az yol getdikdən sonra gördülər ki, Cırtan geridə qalıb, ağlayır, dedilər:

– A Cırtan, niyə ağlayırsan?

Cırtan cavab verdi:

– Yorulmuşam. Anam sizə yağ yaxması verdi ki, mən yorulanda mənı də dalınıza götürəsiniz.

Uşaqlar əlacsız qalıb, bunu da dallarına götdürlər. Bir keyli yol getdikdən sonra axşam oldu. Qaranlıq qovuşanda yolu azdılar. Meşədən çıxanda gördülər ki, bir səmtə it hürür, bir səmtədən işıq gəlir.

Onda Cırtdana dedilər:

– Ay Cırtan, it hürən səmtə gedək, yoxsa işıq gələn səmtə?

Cırtan cavab verdi:

– İt hürən səmtə getsək, bizi it yeyər. İşıq gələn səmtə gedək, bəlkə yolu tapaq.

Uşaqlar işıq gələn tərəfə gedib, bir divin evinə çıxdılar. Div bunları görəndə sevindi, öz-özünə dedi: "Yaxşı oldu, gecə bunları bir-bir yeyəcəyəm".

Uşaqlara bir az çörək yedirib, yatırdı. Gecədən bir az keçəndən sonra, div uşaqların birini yemək istəyirdi. Uşaqların yatıb-yatmamağını bilmək üçün dedi:

– Kim yatıb, kim oyaq?

Bu sözü eşidəndə tez Cırtan başını qaldırıb dedi:

– Hamı yatıb, Cırtan oyaq.

Div dedi:

– Cırtan nə üçün oyaq?

Cırtan cavab verdi:

– Çünki anası ona hər gecə qayğanaq bişirirdi, yedirib, yatırırdı.

Div qalxıb tez qayğanaq bişirdi, cırtana yedirib yatırdı.

Bir qədər keçəndən sonra div yenə soruşdu:

– Kim yatıb, kim oyaq?

Yenə də Cırtan başını qaldırıb dedi:

– Hamı yatıb, Cırtan oyaq.

Div dedi:

– Cırtan nə üçün oyaq?

Cırtan dedi:

– Çünki hər gecə anası gedib, çaydan ona xəlbirdə su gətirərdi, o içib yatardı.

Bu sözü eşitdikdə div qalxıb, bir xəlbir götürüb, çaya su gətirməyə getdi. Cırtan da tez yoldaşlarını qaldırıb dedi:

– Bu div bizi yemək istəyir. Qalxın qaçaq.

Uşaqlar tez qaçıb, çaydan keçdilər.

Bu tərəfdən div xəlbiri nə qədər suya salıb qaldırırsa, gördü xəlbirdə su qalmır. Axırda təngə gəlib, qayıtmaq istəyirdi, bir də gördü ki, uşaqlar çayın o tərəfindən gedirlər. İstədi sudan keçib, uşaqların dallarınca gedə, sudan keçə bilmədi. Axırda uşaqları səslədi:

– Ay uşaqlar, sudan necə keçdiniz?

Tez Cırtan cavab verdi:

– Get, bir dənə dəyirman daşı tap, boynuna keçir, özünü suya at, onda keçərsən.

Div Cırtanın sözünə inandı, gedib bir dəyirman daşı tapıb, boynuna keçirdi, özünü suya atdı, suda boğulub öldü, uşaqların da canı qurtardı.

BİŞİBİTDƏNİN NAĞILI

Biri varıymış, biri yoxuymuş, bir məmləkətdə bir qoca ana və bir qoca ata var idi. Onların ahıl vaxdarında bir oğlanları olur. Kiçik olduğuna görə adın Bişibitdən qoyullar. Bişibitdən həmişə fikirləşirmiş ki, mən neyniyim ki, atamnan anam cavannaşsın. Taytuşdarımın ata-anası kimi olsun.

Bir günnəri onun qarşısına bir dərviş çıxır və deyir:

– Oğul, mən sənin dərini bilirəm. Sən isdəyirsən atan-anan cavannaşsın. Sən gərək gedib yeraltı dünyadan öküzdün belindəki almanı gətirəsən. Sənin atan-anan o almadan yeyə, cavannaşa.

Bişibitdən bu sözdən həm sevinir, həm də kədərrənir. Sevinir, ona görə ki, onun ata-anasının cavannaşmasının dərmanı var. Məyus olur, ona görə ki, yeraltı səltənətə getmək üçün o hara getsin, dərini kimə desin. Buna baxmıyaraq o fikrində qəti idi. Nə yol ilə olur olsun, o gedib qızıl almanı gətirməlidir. Odu ki, durub gəlir ana, atasının yanına, uzaq səfərə çıxacağı barədə xəbər verir. Ata-anası deyir:

– Ay bala, hara gedirsən, bizim bir ayağımız burada, bir ayağımız gordadı. Gəl sən bu fikirdən əl çək. Bizim ocağımızı söndürmə, bala.

Bişibitdən buların sözünə qulaq asmayaraq bir dəmir çarıq düzəltdirir, bir xurcun götürüb içinə quru çörəkdən doldurub düzəlir yola. Az gedir, üz gedir dərə-təpə düz gedir. Sıldırım qayalardan, başı qarlı dağlardan keçir, qırx gün, qırx gecə yol getdikdən sonra gəlib bir yerə çatır ki, buranın dünyada tayı-bərabəri yer yox idi. Bir tərəfdə şələlə, bir tərəfdə gül-bülbülü, bülbül-gülü çağırır. Birdən orada bir kişinin öküz sürüsü otardığını gören Bişibitdən ona tərəf yaxınlaşır. Dərini ona danışır. Qoca nurani kişi ona deyir:

– Oğul, düz yerə gəlib çıxmısan. O öküz mənimdi. Mənə qulluq edərsən, qulluğunnan razı qalsam, onu sənə verərəm. Onnar axşam vaxtı öküz sürüsünü bir dərəyə gətirillər. Öküz

sürüsünün sahibi bir tilsim oxuyur. Yer aralanır. Əvvəl heyvanlar sora sürü sahibi və axırda Bişibitdən daxil olur. Sürü sahibi bir tilsim oxuyur. Qapı bağlanır. Onnar mənzilə çatmaq üçün bina edillər. Bişibitdən yolda gələndə görür ki, bir quşu dilindən asıblar onu dilindən açıb buraxır. Quş ona bir lələk verir deyir:

– Saxla, sənə lazım olaram. Nə vaxt lazım oldum bu lələyi yandır. Gəlib sənə kömək olaram. Bişibitdən lələyi kefsiz alıb qəyışinin altına qoyur. Bir qədər getdikdən sonra bir atın bağlandığını görür. Atı quyruğunnan açıb buraxır. Onnar, nəhayət, qırx günnən sonra gəlib evə çatıllar. Evin sahibi hər şeyin yerini Bişibitdənə sınaq verir. O başdıyır canbaşnan qullux eləməyə. Beləlihnən illər illəri əvəz eliyir. Bişibitdən bellibuxunlu pəhlivan kimi bir oğlana çevrilir. Malikanə sahibi onun qulluğunnan razı qalır. Onun üçün də Bişibitdəni qulluğa götürür.

Artıx ağa qocalmışdı. Bişibitdən ona da qullux eliyirdi. Bir gün Bişibitdəni ev yiyəsi yanına çağırır deyir:

– Oğul, artıx mən qocalmışam. Dünyada sənən başqa heş kimim yoxdur. Dünyada mənim kimi varrihallı adam da tapbax olmaz. Bu sözdəri deyir. Yasdığının altınnan qırx haçar götürüp Bişibitdənə verip deyir:

– Oğul bu qırx otağın haçarıdır. Bunnarın içində sənə nə lazımdı var. Ancax nə badə qırxıncı otağı nə badə açasan. Ordan sənə xeyir gəlməz. Munu mən sa vəsiyyət eliyirəm. Mənim belə evlətsiz olmağının səbəbi o otaxdı. Elə munu demişdi ki, nəfəsi ağzınnan çıxdı. Munu ləaxlı basdırıp Bişibitdən evə qayıdır. Bişibitdən birinci otağı açdı burda qızıl-gümüş, ikinci otaxda lələcavahirat, üçüncü otaxda şərap içkiləri, beşdə bəzəhli quşdar, altı da dünyanın bütün təamları yedincini açanda burda öküz sürüsü görür. Bunarın içərisində biri o birilərdən fərqlənirdi. Qarannıx otaxda gözdərinnən işıx gəlirdi. Bişibitdən ona yaxınlaşır. Görür kü, buna lazım olan alma burdadı. Çox sevinir. Yaxınlaşır o qızıl almanı kəşip götürür. Öküz yıxılıp ölür beləlihnən qırxıncı otağa çatır. Öz-özünə deyir burda mana nə lazımıydısa götüdüm. İndi çıxım gedim. Bu vaxt görür burdan

çıxmağın sirrin bilmir. Bişibitdən fikirreşir onsuzda burda ölüp qalacağam. Qoy elə qırxıncı otağı da açım, görüm orada nə var. yaxınaşır qızıl haçarnan 40-cı otağı açır. Görür kü, burda bir gözəl qız saçınnan asılıp. Yaxınaşır onu saçınnan açmaq isdiyir. Bu zaman vay-qışqırır düşür. Divardan Divlər çıxır Bişibitdən üsdünə hüjum eliyilər. Bişibitdən onnarnan vuruşup əldən düşür. Bu vaxt bilmir neyləsin. Bu vaxt yadına atın verdiyi tüh düşür. Tez tüh yandırır yanında peyde (peyda) olur. Bişibitdən qızı götürüp ata minip qaçır. Bura gəlməsinin səbəbin qıza danışır. Deyir sirri bilmirəm ona görə də burdan çıxmağı bilmijəm. Qız deyir:

– İşıxlı dünyanın yolunu dilinnən asılmış quş bilir. Onu da bu məmləkətin sahibi dilinnən asır. Ona görə ki, burdan çıxmağın yolunu təhcənə o bilirdi. Atı da quyruğunna ona görə asmışdılar ki, bu otaxdan çıxmağın yolunu təhcə o bilir.

Mənim saçınnan asılmağımın səbəbi çox uzun məsələdi. Vaxtıyınan mənim babam bu yeraltı dünyanı tilsimiyənə ofsunayıp cəhənnəmə döndərmişdi. Bu tilsimi təhcə o malikanə sahibi qıra bildi. Təhcə bu otağı saxladılar. Babamın hayıfını mənə almıxdan ötürməni bu tilsimli otağa salıb saçınnan asıplar. Bu tilsimi qırdığına görə malikanə sahibinin ovladı olmadı.

Bu vaxt Bişibitdən toqqasının altınna quşun lələyini çıxardır. Onu yandırır üfürür. O dəyqa Zümrüt quşu onun yanında peyda olur. Onnar quşun belinə minip işıxlı dünyaya gəlillər. Bişibitdən gəlip evlərinin qapısını döyür. İçəridən səs gəlir:

– Sizə kim lazımdı. Bizim bir ovladımız varıydı. O da bir neçə il munnan qabax öldü.

Bişibitdən özünün sağ olduğunu onnara deyir. Qoja atası güjnən qapını açır. Onnar gözdərinə inanmıllar. Bişibitdən gətirdiyi almanın yarısını atasına yarısını da anasına verir. Onnar cavannaşılırlar. Bişibitdən qarannıx dünyadan gətirdiyi neymətdəri yerbəyer eliyip gətirdiyi qızınan evlənir. Onnar ömürrərinin axırına qədər kef-damaxnan yaşayıllar.

QƏBR ƏZABI

Qonaxpərvər kişi olur bu. Həmişə yoldan gələndə özünə qonax gətirmiş. Bunun arvadı o qədər deyingən arvad imiş. Qonax gələndə bilmirmiş nə desin kişiyə. Bir günü kişi buna diir: “Ay arvad, sən olasan o bir Allah, bu gün xörəh bişir, yiyəh”. Diyir: “Qonax gətirmijəhsənsə, bişirəm”. Diir: “Arvad, sənənin canın hakkı gətirmijəm”. – “Nə diyirəm”. Gətirir arvad xörəyi dəmliyin. Kişi yolna qayıdıc gələndə görüf bir kişi qabaxda gedir. Diir: “Hara gedirsən?” Diir: “Elə sizə gedirdim. Yaxşı ki, sənə rast gəldim”. Kişi ürəyində burula-burula gəlir. – “Ay Allah, mənə arvada nə cavaf verəjəm? Mən axı arvada demişdim ki, bu bərəkət hakkıçın, qonax gətirmijəm. Mənə arvada söz vermişdim”. Qapıdan girəndə arvad baxır görür bunun yanında qonax var. Söylənir. Diir: “Arvad, u qulfallah hakkı...”. Axı düynün hərəsinin başında yeddi qulfallah var. Diir: “Arvad, u qulfallah hakkı, mən gətirməmişəm bu qonağı, özü gəlirdi”. Gəlir bala, arvad söylənə-söylənə xörəyi çəkir. Nəsə. Nə başızı ağrıdım. Yiyir, içir. Gəlir vaxt olur, vədə keçir, kişi ölür, arvad da ölür. Buların bir dənə qızı olur. Qız bir geje yuxuda görür ki, bunun anası hürə-hürə uyzə yürür, buyza yürür, uyza yürür, buyza yürür. Bir gün, iki gün, üç gün, beş gün. Bir gün gedir öz kənddərinə də uzax bir kənddə molaya danışır ki, vallah, mənə yuxuda belə-belə gördüm. Diir: “Bəs ataa nətər gördün?” Diir: “Vallah, gördüm zəm-zəm suyu paylıyır. Hamıya verir, anama çatanda belə eliyir. Mən istədim atama diyəm “ata, u sudan anama da ver” əlimi uzadan kimi əlim bax beləcəne qurudu qaldı”. İsdır ki, atasınna suyu alıf anasına versin, əli quruyur yuxuda. Ayılıf görür ki, qolu quruyufdu. Qolu bu vəziyyətə düşüfdü. Diir: “Qızım, sənənin atan həmişə qonaxpərvər kişi oluf. Ona görə Allah-tala onu aparıf cənnətə salıf. O zəm-zəm suyu da sənə vurmusan, o dağılıf. Ona görə də sənənin qolun quruyufdu”. Diir: “Bəs mənə nəğarım?” Diir ki,

düzələr, Allah qoysa. Gəlir qız öyə. Başdıyır Allaha yalvarmağa. Nə qədər qız Allaha anasınan ötrü yalvarırsa, yuxuda görür ki, anası buna diir ki, a qızım, xeyri yoxdu. Mənnən ötrü yalvarma. Çalış atanın yolunu get, mənim yolunu getmə.

Yəni qonax gözəl şeydi. Qonaxsız öy susuz dəyirmandı. Qonax yimiyən çörək artmaz.

GÖYDƏN GƏLƏN BƏLA

Yaxşı pullu-paralı idi, mallı-döylətdi. Bir gün, diir, Xıdır əleyhissalam gəldi qapını döydü, buna qonax oldu. Didi: “Məni qonax eliyərsənmi?” Didi: “Allaha da qurban olum, qonağa da”. Oturmuşdu, diir, axşama tərəf idi belə. Gördü it uladı yanını yerə qoyuf, xoruz da bannadı. Güldü. Kişi güləndə, didi: “Qonax, sənnən xayış edirəm artıx dərəcədə, çörəh, didi, yimişih, sən o kəsdiyin çörəh, səə nolub gülürsən?” Didi: “Mən onu səə dimijəydim, indi dijəm nə nolubsa. Səən, didi, tolada bir erkəh atın var, u, didi, öləjəh, it, didi, yanını yerə qoyuf uladı ki, onun ətinnən yeyif kef elijəyih. Xoruz da, didi, bunu bannıyırdı. Göydən qada yenir”, – diyəndə çağırdı qoşunu. – “Qoşu, qoşu, at almırsan?” Didi: “Alıram”. Didi: “Neçəyə diyirsən?” Lap bir ölü qiymətə didi. Didi: “Ə, məni araya qoymusan?” Didi: “Ə, vallah yox, pulu məə gətir”. Pulu aldı, diir, atı verdi una. Bu adam atdan qutardı.

Bir az dayanmışdı, genə xoruz bənədi, it uladı. Didi: “Qonax, indi nə deyir?” Da bunnan arası açılıf. Didi: “Ə, bunun mən səə birini dedim, bunun səə hamısını deməli döyüləm”. Didi: “Da keçif, qonağam, sənin çörəyini kəsmişəm, yaxşı deyil”. Didi: “Səən camışın var, yaxşı, cannı bir camışın var tolada. Varmı?” Didi: “Var”. Didi: “U öləjəhdi, itdər yeyif bunun ətinnən kef elijəh”. Didi: “Ə, qoşu”. Didi: “Hə”. Didi: “Camışı da satıram”. Camışı on maata gedirdisə, beş maata satdı, camış qutardı bəladan.

Bir az dayanmışdı, genə, diir, it uladı, xoruz bannadı. Didi: “Qonax, sən o Allahın birriyi, nə deyir?” Didi: “Ə, hindi diyəmmijəm, qorxuram”. Didi: “Yox, diginən”. Didi: “Ə, vallah, diyəmmijəm, qorxuram”. Əl çəkmir. Xıdır əleyhissalamın gözünə görükür axı. Kişi gəlif duruf başının üstündə. O qədər bunu gözdədi, gözdədi, da bunun məqamı gəlif çatdımı, didi: “Hindi ulayır ki, ağamız öləjəh, böyüh xeyrat verəjəh, sür-sümükdən yeyif kef elijəyih. Xoruz da onnan ötəri bəniyir

ki, çörəh qırıntısınnan yeyif qarnımızı doyuzdurajayih”. Didi: “Ə, mən ölmüşəm” – diyəndə Əzreyil, diir, yapışdı hulqumunnan.

Hindi, ay dədə, bəndə adama çörəh verən şey döylü, Allah verən şeydi. Bu ata gəlmişdi da, at öləjəydi, qutarmışdı, yaxud camış ölmüşdü, qutarajaydı. Axırda özü öldü.

QAZKEÇMƏZ KÖRPÜSÜ

Arvad kişi deyəni demirdi. – “Ayrı yeməh bişir da, hər gün süd-qatıx, süd-qatıx, ayrı yiməh olsun”. Diyir: “Vallah, gedif Musa peyğəmbərə dijəm dərdimi”. Gedəndə, diir, biri buna rast gəldi yolda. Diir, didi ki, məən də dərdim var, məən də dərdimi diginən. Diir: “Səən dərdin nədi?” Diir ki, eşidirəm ki, qonşuda xeyr-şər var, evdən soruşuram ki, məni çağıriflar, diirlər, yox çağırımıyiflar. Çox pərt oluram. Qapıbir qonşuyux, məni çağırımıllar. Ya orda ehsan verjəhlər, məni çağırımıllar. Mən nağarmışam ki, olara, məni çağırımıllar? Sora mal qabağında dingələr olur, yığışillar, söhbət eliyillər, mən çatanda dingə dağılır. Niyə dağılır? Unu Musa peyğəmbər məənə disin. Danışillar, gülüllər, mən çatanda dingə dağılır. Çox pərt oluram ki, mən gəlməsəydim bular danışif gülüllərdi da, mən gələn kimi dağıldı.

Musa peyğəmbər deyir ki, o, qonşudan ummasın. Qonşunu çağırımıyif, qonşu da onu çağırır. Çağıranı çağırillar dingəsinin başına, qonağının başına. Onun qonağı olanda qonşunu çağırısın qonağının başına, bunu da qonağının başına çağırısınnar. Çağırımıyifsa, xeyirdimi bu umur. Bir şey çağırımıyif axı bu. Bu bir. İkincisi u dingənin dağılması. U dingədə siyasətdən danışiflarsa, onu heç yerdə danışmasın. U sözü kim danışdı? Səhər dingədə danışılırdı. Kim danışdı? Filankəs. Onunçün onu görən kimi dağılıllar ki, bu hər yerdə bizi bəzijəhdi, dağılın. Buna da bunu diyərsən. Sən də hansı yolu gəlmisən? Bu dərənənin başında iki yol var. Birinə Qarpızdı dərə diirlər, birinə Bağırsax dərəsi. Gedəndə u Bağırsax dərəsinən get, orda körpüyə rast gəljęhsən. Musa peyğəmbər deyir ha bu adama, arvadı sözünə baxmıyana. O körpünün adı Qazkeçməz körpüsüdü. Orda sən dərəsi alajaxsan.

Gələndə bu ordan gəldi. Gördü ki, bir dəstə adam var orda. – “Salamməleyki”. – “Əleykimət salam”. – “Niyə durmusuz burda?” Didi ki, biz qoyun-mal yiyəsiyih, yaylağa

gedirih. Bu körpüdən qoyun da keçir, at da keçir, dəvə də keçir, bu qatır keçmir. Mən bu qatırın yiyəsiyəm, bu da mənim qardaşımdı. Durmuşux burda, fikirrəşirih. Ya çaydan keçirə bilmirih, qatır çaya düşmür, ya da bu körpüdən keçmir. Fikirrəşirih ki, nağarax görəh. Bu adam da özü ağıllı adam idi. Diyir: “Kəndirini uzun eliyin, qabaxdan dartın”. Arxadan iki qırmanc vurdu, qatır ağrıdı, ağrıyan kimi yүүürdü keşdi. Didi: “Ə, bu körpünün adı nədi?” Didi: “Qazkeçməz körpüsü”. Diyir: “Hə, Musa peyğəmbər də məni bura göndərmişdi. Döy, arvad səni eşitsin”. Arvadı döyəllər, sözə baxar. Arvadı özbaşına buraxsan arvad kişini eşidər? Gəlir evə, gələndə u kişini də özüylə gətirdi, o dingə dağılan, qonşudan uman. Arvada dedi ki, geje gələndə qonax kisəsinnən yiyər. Biz geje gəlmişih, axşam hər nə versən onu yiyəyih. Deyir: “Mən həmişə nə vermişəmsə, onu yiyəhsən, mənə zakaz-zad verməginən”. Didi: “Yaxşı da, axşam qatıxdan, şordan, bir loxma ver yiyəh”. Qonax qatığı yiyəndə, didi: “Sən burda dur, gəlirəm”. Keçir anki öyə, arvadı döyür, diyir: “Qonax var ha, məni peşman eyləməginən. Səhərə aş dəmlə”. Amma xırxaxır ölürdü, heylə döymüşdü arvadı. Obaşdan, diir, durdu, pərdəni belə çəkdi, gördü arvad məhləni süpürür, aş da dəmdədi. – “O Qazkeçməz körpüsünün ağrısını alım, o mənə rast gəlməsəydi bu arvad məni ömrümün axırına kimi eşitmiyəyidi”.

ÜÇ GÜNAH

Bir abid qırx il oxuyuf. Axırda səcdəyə gedən məqamında, alimlik alan məqamında bu şeytan nəkqədər hərrənifdi, bunu yoldan çıxarda bilmeyifdi. Bir dənə qadın ona diyif ki, mən onu yoldan çıxardaram. Diif: “Çıxardammazsan. Mən qırx ildi əlləşirəm, çıxardammıram”. Diif: “Çıxardammırsan, mən bir saatda çıxardaram”. – “Nətəri”. Deef: “Hər nətəri, çıxardaram. Nə verərsən?” – “Filan qədər qızıl”, – şeytan arvada diif.

Arvad başını bürgəliyif mollalar meçidə gedəndə, bütün bir dənə burnu görükür. Bir şüşə arax götürüf, bir dənə də körpə uşax, gedif. Şeytan da bunun yanından əl çəkmir axı, burdadı. Diif: “Sən mənə tanıt”. Peyğəmbərlər hamısı gəlif keçir, mollalar keçir, axundlar keçir, bu Musa peyğəmbər gələndə diif: “Bax budu”. Qabağını arvad kəsər. Diif: “Ay bajı, mənə nə isdiyirsən? Qoy məni gedim”. Diif: “Dünyada səni buraxmaram. Nə bu arağı içəjəhsən, ya bu uşağın başını kəsəjəhsən, nə də, indi sən də mənim balam, mənle əlaqədə olajahsan”. Aşağı baxır, yuxarı baxır, diir: “Əyər mən arağı içsəm, Allah taxsırımdan keçmijəh, axı səcdəyə gedirəm. Uşağın başın kəssəm heç keçmijəh, qan eliyirəm. Bunu da eliyə bilmərəm axı, bu mənə naməhrəmdi”. Arağı içif. Diif: “Genə araxdan Allah keçər, diyərəm belə məcburiyyət qarşısına düşdüm”. Arağı içənnən sora olur piyan. Onnan sora qalan iki ziyan işi də görür. Şeytana deef ki, bax bu da sənə abidin, çıxartdım yoldan. Onnan məsələ qalif camaatda ki, arvad yıxan öyü heç kəs yıxa bilməz.

ÜÇ DİLƏK

Süleyman bir günnəri Allahnan kəlmələşməyə gedirdi. Gedəndə odunçu varyıdı, durmuşdu yolun qırağında. Meşədən gedif bir şələ odun gətirəjəh, gəlif satajax, onnan uşaxlarına çörəh qazanajax. Dedi ki, gedirsən, ya Süleyman? O Allaha dinən ki, odunçu diyirdi, məə dilək versin. Getdi özünün sözünü dedi. Dedi: “Vallah, gələndə bir yetim rast gəlmişdi. Diyirdi məə bir dilək versin”. Didi: “Get ona dinən ki, mənnən üş dilək isdəsin. Nə istəsə, ona verəjəm”.

Gəlif görür ki, yolda gözdüyür. Didi: “Ya Süleyman, noldu?” Deyir ki, Allah-tala didi ki, mənnən üş dilək isdəsin. Gəlir evə. Diyir: “Arvad, Allah-tala məə verdi”. Dedi: “A kişi, nə verdi?” Didi: “Məə verif ki, mənnən üş dilək isdəsin. Nə disə onu verəjəm”. Onsuz da kişinin çox vaxdı öyünü yıxan arvaddar oluf. Diyif ki, diləyin birini ver ma, mən eliyim da. Diyir: “Yox, yox, özüm eliyəjəm”. Diyər ki, nola, biz də həyat yoldaşiyıx, bir-birimizlə ər-arvadıx, birin ver məə, Allahdan mən isdiyim. Diyir: “Birini verdim səə”. Üzünü çöyrüf qıbləyə, diyir: “Ya rəbbi, məni on səkgiz yaşında gözəl qız eləginən ki, bütün şəhərin hamısının gözü məndə olsun”. Bu qoja qarı çöyrüluf cavan bir qız oluf. Bu güyümü götürüf bulax başına suya gedəndə padşahın oğlu at belində gedirdi. Gördü bir gözəl gəlir. Elə görüf atın belinnən ayıl-mayı oluf yıxıldı. Gəldi, diyir, bu gözəl qızı atın tərkinə qoyuf götdü, çıxdı aradan. Xəbər gəldi odunçuya ki, arvadın çıxdı getdi. Deyir: “Helə?” Diyir: “Hə”. Diyir: “İndi mən də onu bir günə salajam, məni ki bu forma tolatdı, Allah məə verdiyi diləyi əlimnən aldı”. Allahdan diləh elədi, – başı zincirri gəlsin mənim sütunuma dolansın. Allah-tala da helə elədi diyir. Arvad qara qancıx oluf başı zincirri zincirrəndi hayata.

Bir qızı var idi. Didi: “Dədə”. Didi: “Hə”. Didi: “U diləyi də ver, mən eliyim”. Deyir: “Nə diyəssən?” Didi: “Ay dədə, bu mənim anamdı, səən yoldaşındı, bağlanıf ora. Qoy mən də

diləh eliyim, ay Allah, sən anamı həmişəki ana elə. Qoy güzaramız hamankı güzaran olsun”. Bunu da aldı əlinnən. Qız da diləh elədi. Başdadı diyir ki, anam həmişəki ana olsun, güzaramız da həmənn güzaran olsun. Allah kasıfa verəndə də bax əlinnən belə alır.

Bir gün irast oldu odunçuya, dedi: “Ə, noldu?” Dedi ki, vallah, heşzad, qardaş. Səə əziyyəət verdim. Mənim heşzad sözüm yoxdu. Məə Allah üş dəne yaxşı vergi vermişdi ki, sən gətirmişdin onu. O da mə qismət olmadı. Deyir: “Niyə?” Deyir, hal-qəziyyə bax mən söylədiyim kimi belə. Süleymanın da əhvalatını belə eşitmişəm.

ÇOVANIN ÇARIXLI-PATAVALI NAMAZ QILMASI

Xıdır Nəbi dəryanın üzünən üzə-üzə gəlir. Çovan da, diir, namaz qılırmış. Çovan torpağın üstündə namaz qıldığı yerdə gəlif çıxıf bura. Görüdü ki, çoban heş nə bilmir. Bunun suraları budu: “Ağ qoyun, qara qoyun, ağ qoyun, qara qoyun”. Bunun suraları budu. Belə diyif namaz qılır. Diir: “A çoban, xayış eliyirəm saxla”. Diib: “A oğul, belə niyə qılırsan namazı?” Diir: “Nağarım, Allahın yanında günahkaram. Sura bilmirəm, nağarım, savadım yoxdu. Mən çovanam, u qoyunnara diyirəm ağ qoyun, qara qoyun. Gördüyüm də bulardı. Bunnan da namaz qılıram mən”. Diir: “Gəl mən sə sura öyrədim, sən bunnan qılginən”. Diifdi kəlmə şəhadəti gət görüm. La ilahə illallah, əşədi ənnə əbdülü rəsullallah. Belə deyənnən sora diifdi ki, bax namazı belə qılırsan. Qulfallah, əhədallah, üşsəməd, vəmyelid, vələmyuləd, vələmi-yəkullahi küffən həd. Bu suranı örgən. Bir-iki dəfə oxuyufdu bunun yanında, bu da oxuyuf örgənif. Bu örgətledi suraynan namaza başdıyanda bu qurban olduğum başdıyır dəryaya tullanıf üzə-üzə getməyə. Üzə-üzə gedəndə birdən yadınnan çıxıf örgətledi. Demək, Allah-talanın gör nə yaxşı bəndəsidi ki, Allah buna dəryadan keçməyə yol verifdi. Una verdiyi kimi buna da yol açıf, üzə-üzə gedif çatıf buna. Diif: “Ya baba, dayanginən, mənim yadınnan çıxdı sənin örgətledi”. Diif: “Get özün bildiyin kimi qıl”. Da indi bu nə qədər Allahın yaxşı bəndəsidi. Gəlif özü bildiyi kimi ağ qoyun, qara qoyun diif namaz qılmağa.

HAZIRCAVAB UŞAQ

Haman əhvalatın dalıynan gedən sözdü bu da. Bir kişi yolnan gedir. Gedif görür bir uşax durufdu. Diyir: “Ay uşax, bu kətdə qonaxları kim qəbul edir?” Diyir: “Köpəklər”. Diyir: “Ə, balaca uşağa bax, bunun danışdığı sözə bax. Mən bu boyda kişiyəm, gör mənim sualıma nəynən cavab verir”. Diyəndə qayıdır diyir: “Qılıncınnan səni çaparam”. Diyir: “Ə, atı çapginən, yoldaşların getdi”. Uşax dediyi söz kişinin dediyi sözdən ağıllı olur. Gedir o kəndə. O kəndə gələnnən sora deyir ki, ə, sizin kəndin girəcəyində uşax vardı. U uşağa belə-belə suallar verdim, mən də belə cavablar verdi. – “Bilirsən, u uşax, – dedi, – yetimdi. Özü də alim nəvəsidi. Onunçün çox bilmişdi”.

İndi qayıdanda... Kişilər, qonaxlar qayıdıf gələndə u uşax görür ki, gənə burdadı. Deyir ki, ay uşax, sənın bayaxkı sözünə ala bir dənə qızıl atıram. Barmağıyla bir qızıl atır. Gedir u qızılı alır. Alır belə, üstünə silir, baxır. Kişi də atdan baxır. Baxır, qızıl düşən yeri gedir öpür. Diyir: “Niyə heylə eliyirsən, oranı öpürsən?” Diyir: “Bilirsən nə var? U qızılın üstündə sənın surətin var. Sənın üzün o torpağa dəyif, onun yerini öpürəm”. Baxır kişi, çox şey eliyənnən sora götürür bunu, özünən aparır bunu. Deyir ki, mən sana baxajam. Çox baxır, baxır, baxır, uşax böyüyüf, yaxşı iriləşif da, qanıx vaxdı oluf.

Bir günnəri bu həyəət üş nəfər qonax gəlif. Qonağın xörəyini-zadını hazırrayıf eliyillər. Bu uşax diyir ki, sən qonaxnan oturuf çörək yeməginən. Diyir: “Niyə?” Diyir: “Sən çörək yeməginən, görək qonaxlar nə danışılar yemək üstündə”. Bütün nə yiməh varsa, gözəl-gözəl nemətdərdən qoyullar süfrəyə. Bular yiyəndə böyük diyir ki, qoyun it ətidi. Ortancıl, çaxır içillər, çaxır içəndə diyir ki, çaxır insan qanıdı. Balaca deyir ki, ə, aşbaz oğludu, nə başa düşür, çörəyizi yiyin. Bunu bu uşax qarınının dabanınnan eşidirdi. Qayıdır gəlir evə.

Bu kişiye diyir ki, bilirsən nə var? Diyir: “Yox”. Diyir: “Sənin u qonaxlara verdiyin yiməhlərin heş birinin ləzzəti olmadı olar üçün”. Diyir: “Niyə?” Diyir: “Birinci didi ki, qoyun it ətidi. İkinci didi ki, çaxır insan qanıdı. Üçüncü də didi ki, aşpaz oğludu, nə başa düşür, çörəyizi yiyin. Sən aşbaz oğlusan?” Gedir anasının yanına, diyir: “Ana”. Diyir: “Hə”. Diyir: “Ana, məə düzünü diginən, görüm mən padşah oğluyam, yoxsa aşbaz oğluyam?” Diyəndə diyir: “Ay oğul, unu Allah bilir, niyə gizdiyirəm mən. Aşbazın yeddi oğlu vardı. Mənim ərimin, yəni padşahın yeddi qızı vardı. Bir gün bular səfərə gedəndə biz ikimiz də hamilə idik. Uşax olan vaxtında aşbazın səkkizinci oğlu oldu. Mənim səkkizinci qızımnan onu dəyişdih, ona qız verdih, oğlanı da mən aldım. Bax, indi Allaha şükür, sən padşahsan ataa yerində”. Diyir: “Hə. Aşbaz aşbaz oğlu olmalıdı, padşah padşah oğlu olmalıdı”. Gedir qonaxların yanına. Diyir: “Çaxır söhbəti dimişdiz, o nədi?” Diyir: “Vallah...”. Çağırır çobanı, diyir: “Mən allah, düz de. Bu erkəyi harda böyütmüsən?” Diyir: “Vallah, qış vaxdı bu erkəh doğanda anası öldü. Yanında dişisi vardı, dişisini mayalandırdım. Bu quzu da böyüdü, qoyun oldu. Ən gözəl qoyun idi, sənin qonağına kəsdim”. Çağırır çaxır çəkəni, diyir: “Bu çaxırını hardan almısan?” Diyir: “Vallah, bir qavırın baş ağacının dibinnən tənəh çıxmışdı. U üzümdən çaxır tutuf sənin qonaxlara verdim. Baxıf görür ki, bütün işlər hamısı bir-birinə uyğun gəlir. Onunçan da qonaxları sorğu-suala tutur ki, kimsiz, məə düzgün diyin. Diyir: “Biz də padşah oğluyux, üç qardaşix. Atamız sağkən səfərə çıxmışix, vilayətdəri gəzirih”. U uşağı götürüf özünün yerinə padşah qoyur.

AGILSIZ NAXIŞIN XEYRİ YOXDU

Bir günü bu Naxış Ağıla diyər: “Sən çıx, mən bu kişini idarə eliyərəm”. Nəsə, ağıl çıxıfdı. Bu kişi şum sürürdü. Görüf ki, şumun qabağına qızıl çıxır. Naxış gətirif da. Götürüf yığır yerin qırağına təzəh kimi. Nə bilir, ağıl yoxdu axı. Misalçün, bu padşahın oğlu gedəndə diyib ki, əşi, bunu bura niyə yığmısan? Diif: “Unu bağışdadım səə, göt, get”. Götürüf, gedif. Atası diif: “Ə, unu hardan aldın?” Diif: “Unu məə bir cütçü bağışdadı”. Diif: “Ə, heç olmasa, insafın olsun da. Bunun yarı qiymətinə xonça düzəlt, apar sən də ona verginən, halal olsun”. Keşmişdə halal axtarıllarmış. Nəsə, düzəldir bir xonça, gətirir, diir: “Salam mələykü”. Diyir: “Ələykümət salam”. Diyir: “Bunu səə atam göndərif, gəl al”. Diif: “Qoy ora, yerin başına”. Qoyuf. Bu səfər u biri padşahın oğlu gəlif. Belə ötəndə görüf gün bayannan doğasıdı, bayannan doğuf: “Əşi, bu nədi?” Diif: “Unu bağışdadım səə”. Götürüf gedif. Padşah diif: “Ə, u nədi?” Diif: “Bunu məə bir cütçü bağışdadı”. Çox fikirrəşif, diir ki, buna mən nə versəm bunun əvəzi çıxmıjax. Bir yaxşı qızı var idi. Diif: “Bunu verəjəm buna”. İki-üş nəfər adam yolluyuf.

Diif: “Əşi, nə padşah, nə danışırın sən? Mən burda cüt əkirəm”. Getmiyif. Bir özünən diyəni var idi, gedif padşahın yanına, diif: “Padşah sağ olsun, sən göndərdiyin adamların heç biri unun yanına gedə bilmir. İti var unun yanında, qorxullar. Bir yaxşı at ver məə, bir yaxşı da tatar, mən unu gətirirəm”. Atı minif – yorğa at, düz gedif, daldan döşüyür buna. Soruşmur ha nağarırsan. Ayna qaçır bayna qaçır, ayna qaçır, düzdə hara gedəjəh atın qabağınan. Bunu döyə-döyə gətirir padşahın yanına. İçəri girəndə diyif: “Sən öl, ağzı açsan, bax, sənin gönüü soyajam. Padşah nə disə, bax belə-belə elə”. Padşah buna diyir: “Sən mənim oğluma belə-filan...”. Belə eliyir (söyləyici razılıq mənasında başını yelləyir – top.). – “Qızımı səə verirəm”. Belə eliyir. Vəzir-vəkili çağırır, deyir ki, belə

ağıllı adam bəs mən bu yaşım da görməmişəm. Qızı verillər buna. Bu qızın yanına girən vaxdı kəl-kotan yadına düşür, diyir: “Hə, da burda heş kəs yoxdu”. İsdıyır qaça, qaçanda... Durur çıxır seyvana, qırx neçə mərtəbədi. Naxış qışqırır Axla ki, ə, gir kişinin başına, bu özünü burdan tulluyuf öləjəh, mən qanı olajam. Axıl başına girən kimi diif: “Ə, nə işim var kotannan, bunnan yaxşı yer?”

Qayıdıf gələndə padşahın qızı da burdadı axı, diyir ki, sən hara qaçırdın, sən dəlisən, nəsen? Diif: “Mən qaşmırdım ey”. Ağıl girif axı başına. Diif: “Nolmuşdu, bəs? Diif: “Nənəm uşax vaxdı dimişdi ki, bir qızla bir oğlan öylənəndə oların ildızı göydə birrəşir. Mən çıxmışdım ki, görüm bizim ildızımız birləşdimi?” Didi: “Noldu, birrəşdimi?” Didi: “Hə, birrəşdi”. – “Onda, bəri gəl”. Deməli, bu o deməkdi ki, ağılsız naxışın da keyri yoxdu.

QİSMƏT BELƏ İMİŞ

Biri var idi, biri yox idi. Keçmiş zamanda adlı-sanlı bir padşah vardı, onun övladı olmurdu. Padşah bir gün arvadından icazə alır ki, başqası ilə evlənsin, arvadı razı olur. Padşah yenə bir arvad gətirir. Aylar, günlər ötüşür. Yeni gələn arvadın bir oğlu olur. Əmr edir ki, gərək o biri arvadını öldürtdürəsən. Padşah nələc qalır, cəlladı çağırır deyir ki, apar bu arvadı uzaq bir yerdə öldür, qanlı paltarını mənə gətir. Cəllad arvadı uzaq bir yerə aparır. Arvad nə qədər yalvarırsa, olmur. Cəllad əvvəlcə onun qollarını vurur. Sonra yazığı gəlir öldürmür. Qana bulaşmış paltarı götürüb şahın hüzuruna aparır. Düşünür ki, bunu burada qurd-quş yeyəcək, padşah elə biləcək ki, mən öldürmüşəm. Arvad yaralı halda zarıldayır. Bu vaxt yaxınlıqdan keçən bir çoban səsi eşidir, axtara-axtara gəlib bu qadını tapır. Görür ki, bir çılpaq qadın yaralı halda zarıldayır. Tez kürkünü çıxarıb qadını bürüyür, götürüb aparır. Davadərmandan sonra qadın sağalır, ancaq fikir-xəyaldan gecəgündüz ağlayır ki, daha qolları yoxdur. Düşünür ki, nə iş görə bilər ki, bir tikə çörək qazansın.

Çoban bildirir ki, onu sevir, onunla evlənmək istəyir. Çobanın arvadı çoxdan ölmüşdü. Qadın razı olur. Başına gələni danışır. Çobanla evlənilər, nəhayət, bu qadının bir oğlu olur. Oğlanın adını qadın özü qoyur: “Qismət belə imiş”. Oğlan böyüyür, boya-başa çatır. Bir gün atası ilə qoyun axtarmağa gedir. Orada qamışdan özünə bir yaxşı ney qayırır. Hər gün bu neylə gözəl havalar çalır. Bir gün həmin padşah vilayəti gəzə-gəzə gəlib buraya çatır. Görür ki, bir balaca oğlan elə ney çalır ki, adam valeh olur. Bir az dinlədikdən sonra oğlana bir neçə qızıl verib gedir. Oğlan evə gəlib gördüklərini anasına nağıl edir. Anası nişanələrindən tanıyır ki, oğluna qızıl verən onun keçmiş əridir. Tez dəm-dəstgah düzəltdirib çobanı evə çağırır deyir ki,

padşahımız gəlib bura, get onu bizə qonaq gətir. Çoban razılaşır. Uşaq da atası ilə gedib padşahı evə dəvət edir. Uşaq padşahın çox xoşuna gəlidiyi üçün onun sözünü yerə salmır. Onlara qonaq gedir. Arvad özü pərdənin arxasında oturur, çoban və oğlu xörək, cürbəcür yeməkləri gətirib süfrəyə düzürlər. Yemək-içməkdən sonra çoban süfrəni yığışdırmaq üçün oğlunu çağırır:

– Qismət belə imiş – oğlu gəlir. Stolu yığışdırırlar. Çoban deyir:

– Qismət belə imiş, get bizə çay gətir – oğlan dərhal çay gətirir. Padşah deyir:

– Məni başa sal görüm, oğlanın adını nə üçün "Qismət belə imiş" qoymusan? Çoban istəyir deməsin. Bu vaxt qadın pərdənin arxasından çıxır və üzünü padşaha tutub deyir:

– Məni tanıyırsan, ya yox?

Padşah tamam məəttəl qalır ki, bəs bunu öldürmüşdüm, necə olub dirilib? Qadın başına gələnəri danışır.

– İndi bilərsən ki, nə üçün oğlumuzun adını "Qismət belə imiş" qoymuşam. Padşah kor-peşman çıxıb gedir.

YOXSUL QOCAYNAN VƏZİR

Biri var idi, biri yox idi, bir qoca kişi var idi. Bu qoca kişinin birçə sözü var idi, hər kəsi görsə ona deyərdi: "Yaxşılara yaxşılıq eylə, pislərə öz pislikləri kifayətdi".

Bir gün padşah səfərdən gəlirdi. Yolda bu qocaya rast gəldi. Padşah çox tədbirli adam idi. Gördü ki, bu qoca öz-özünə danışır. Padşah atını onun yanına sürüb dedi:

– Ay qoca, öz-özünə nə danışırısan? Olmaya bir dərdin var?

Qoca padşahın üzünə baxıb dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pislikləri kifayət edər.

Padşah bu sözü çox bəyəndi, dedi:

– Qoca, bu sözü sabah gəlib mənim yadıma salarsan.

Padşah yola düşüb getdi.

Sabah oldu, qoca durub getdi padşahın qapısına. Padşah da qapıçılara tapşırırmışdı ki, bu sifətdə, bu libasda bir qoca gələcək, onu mənim yanıma buraxarsınız. Qapıçılar da qocanı içəri buraxdılar. Qoca girdi padşahın hüzuruna, dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə pislərə öz pislikləri kifayət edər.

Padşah ona bir söz demədi. Qələmi aldı, bir kağıza bir neçə kəlmə qaraladı, möhürlədi, verdi qocaya, dedi:

– Aparıb verərsən burda yazılan şəxsə, sabah gələrsən bu sözü mənim yadıma salarsan.

Qoca möhürlü kağızı aparıb çatdırdı həmin adama. Gördü ki, o, çox böyük adamdı. O adam kağızı açdı oxudu, gördü padşah yazıb ki: "Hərgah məni istəyirsən, bu qocaya bəxşiş verərsən". Haman böyük adam qocaya çoxlu mal-dövlət verib yola saldı.

Bu qocanın da bir xasiyyəti vardı ki, əlinə nə düşsəydi, qabağına çıxan fağırlara paylardı. Bu verilən mal-dövləti

oradaca payladı yetimə-yesirə. Sabah oldu, qoca kişi getdi padşahın hüzuruna, dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pislikləri kifayət edər.

Padşah genə qələmi götürdü. Bir kağıza bir neçə kəlmə qaraladı, möhürlədi, verdi qocaya, dedi:

– Apar ver adı yazılana, sabah genə gəl mənim yanına, bu sözü mənim yadıma sal.

Qoca kağızı götürüb apardı sahibinə, gördü ki, bu da çox mötəbər adamdı. Bu adam kağızı açdı, gördü yazılıbdır ki: "Hərgah mənim xatirimi istəyirsən, bu qocaya bəxş verərsən".

Bu adam da dünənki adam kimi, qocaya çoxlu mal-dövlət bağışladı, razı edib saldı yola.

Qoca da öz adəti ilə bu mal-dövlətin hamısını payladı qabağına çıxan şilkütə.

Bu tərəfdən sizə xəbər verim padşahın qapı vəzirindən.

Bu vəzir çox nanəcib adam idi. Bir kişiyyə yaxşılıq olmasına razı olmazdı, peşəsi ondan-bundan padşaha yalan xəbərçilik etmək idi. Elə ki, gördü qocaya padşahın çox iltifatı var, xainliyi tutdu, bir hiylə eləmək fikrinə düşdü. Gəldi padşaha dedi:

– Haman qoca ki, sənin hüzuruna gəlib-gedir, kənardə belə deyir ki, padşahın ağzından pis iy gəlir.

Elə ki, padşah bu sözü eşitdi, çox qəzəbləndi, dedi:

– Hərgah bu sözü qoca demiş olsa, mən onu elə tənbeh elərəm ki, başqasına da ibrət olar. Amma qocadan belə nalayiq söz çıxmaz.

Vəzir dedi:

– Bu işi imtahan edərsən, hərgah doğru olmazsa, mənə cəza verərsən. Doğru olsa, qocaya cəza verərsən.

Padşah qəbul etdi.

İndi xəbər verim vəzirin hiyləsindən. Qocanın adəti idi, genə sabah tezdən padşahın hüzuruna gəlməyə üz

qoydu. Vəzir onu yolda görüb dedi:

– Ay qoca, görürəm sən yaxşı adamsan, padşahın da sənə hörməti var, nə olar ki, bizim də evimizə təşrif gətirib bir loğma çörəyimizi qəbul edəsən.

Qoca bu sözü qəbul edib getdi vəzirin evinə. Vəzir ona çoxlu sarımsaqlı xörəklər verdi. Sarımsağın qoxusundan ona yaxınlaşmaq olmurdu.

Qoca xörəyi yeyib getdi padşahın hüzuruna. Padşah imtahan etmək üçün qocanı yaxın gəlməyə çağırdı. Qoca ağzından sarımsaq qoxusu gəldiyinə görə padşahdan kənar durmaq istədi. Padşah genə çağırdı, qoca yaxınlaşdı, amma əli ilə ağzını örtüdü. Padşah bu hal ilə vəzirin sözünə inandı.

Padşahın bir xasiyyəti var idi ki, o əsla cəza üçün yazı yazmazdı, həmişə yaxşılığı yazardı. Cəzanı katiblər yazardı. Amma bu dəfə çox qəzəbli olduğundan özü kağız götürdü, şəhər hakiminin üstünə yazdı:

– Bu kağızı gətirən adamı iki şaqqa edib şəhərin darvazasından asdırarsan və üstünə yazarsan ki, böhtan atan adamın cəzası budu.

Kağızı genə möhürlədi verdi qocaya. Qoca çıxdı getdi. Vəzir baxdı gördü ki, qoca genə əlində kağız gəlir, belə güman etdi ki, bu kağızı da padşah bəxş üçün yazmışdır. Vəzir tamahkar bir adam idi, tamah ona güc gəldi. Qocadan o kağızı almaq məqsədilə dedi:

– Ey qoca, padşahın sənə hörməti çoxdu, olar ki, o kağızı verərsən mənə, bəxşişi bu dəfə də mən alım?

Qoca dedi:

– Ey vəzir, mənə dünya malı lazım deyil, mən bu dövləti alıb acyalavaqlara paylayıram. Budu, al kağızı, apar bəxşişi al.

Vəzir kağızı aldı, düşdü yola. Çatdı şəhər hakiminin yanına, padşahın kağızını ona verdi.

Şəhər hakimi elə ki, möhürü açdı, kağızı oxudu, təəccüblə vəzirə baxdı. Vəzir çox şadlıq ilə bəxş gözəlirdi

ki, tərsinə çıxdı, birdən hakim əmr elədi, vəziri tutub qollarını bağladılar. Vəzir halı belə görəndə ağlayıb dedi:

– Ey hakim, bu iş səhv olub, o adam mən deyiləm, başqa adamdı. Padşahdan soruş, sonra məni öldürt.

Hakim dedi:

– Mən padşahın əmrini poza bilmərəm. Mənə borc deyil ki, padşahdan soruşam. Padşah yazıb ki, bu kağızı gətirən adamı iki şaqqa edib şəhər darvazasından asarsan. Mən də borcluyam əmri yerinə yetirəm.

Hakim əmr elədi vəziri iki şaqqa edib şəhərin darvazasından asdılar. Üstünə də yazdılar ki: "Böhtan deyənin cəzası budu".

İndi xəbəri verək padşahdan. Padşah eşitdi ki, şəhərdə bir adam şaqqa edilibdir. Qoca yadına düşdü. Çox qəmləndi. Tutduğu işdən peşiman oldu. Sabah çox məyus oturmuşdu, bir də gördü ki, genə qoca girdi içəri, dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pislilikləri kifayət edər.

Padşah çox təəccüb elədi, dedi:

– Ey qoca, bu necə əhvalatdı? Səni öldürməyiblərimi?

Qoca dedi:

– Məni niyə öldürsünlər, padşah sağ olsun?

Padşah dedi:

– Dünənki kağızı kimə verdin?

Qoca dedi:

– Dünənki kağızı məndən qapı vəziriniz istədi. Mən də verdim ona ki, bəxşişi o alsın.

Padşah o saat başa düşdü ki, şaqqa vurulan vəziridi.

Padşah dedi:

– Bəs dünən səni mən çağırıdım. Sən nə səbəbə mənim yanıma gəlmək istəmədin? Gələndə də əlinlə ağız-burnunu örtüdü?

Qoca əhvalatı ona nağıl eləyib dedi:

– O işə səbəb o idi ki, qapı vəziri məni qonaq edib

çoxlu sarımsaq yedirtmişdi. Mənim ağızımdan sarımsaq qoxusu gəlirdi. Ona görə də əlimlə ağızımı örttdüm ki, iy Sizə getməsin.

Elə ki, padşah əhvalatı tamam öyrəndi, bildi ki, bu işlər vəzirin hiyləsi imiş, qocanın günahı yox imiş. Qocaya öz xəzinəsindən çoxlu mal, dövlət bağışladı, dedi:

– Qoca, daha zəhmət çəkib mənim hüzuruma gəlmə, çünki daha sən dediyin sözlərin nəticəsini gördüm.

AĞILLI QIZ

Həkan-həkan içində, qoz girdəkan içində, dəvə dəlləklik eylər, köhnə hamam içində.

Biri varıydı, biri yoxuydu, bir padşahnan vəzir varıydı. Padşah yaman darhövsələydi, amma vəzir ağıllı, səbirli, dünyagörmüş qojaydı.

Bir gün padşah ovdan qayıdanda yolda bir qılçası axsaq, bir gözü kor qarıya rast gəldi. Qarıya yazığı gəldi, çağırıb ona pul vermək istədi. Dedi:

– Ay qarı, buralarda nə gəzirsən, işin-peşən nədi?

Qarı dedi:

– Mənim peşəm ev tikmək, ev yıxmaqdi.

Padşah dedi:

– Sən nəsən ki, ev tikib, ev yıxasan.

Qarı dedi:

– Bala, sən hələ bilmirsən ki, arvad yıxmayan ev min il tikili qalar?

Padşahın bu sözdən xoşu gəlmədi.

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm, arvad düz deyir.

Padşah dedi:

– Yox, yalan deyir.

Padşahın üç qızı varıydı. Qızlarını başına yığdı, böyük qızına dedi:

– Bala, de görüm evi arvad tikər, ya kişi?

Böyük qız dedi:

– Əlbəttə, kişi.

Sonra padşah ortancıl qızına üzünü tutub dedi:

– Qızım, sən nə deyirsən?

Ortancıl qız dedi:

– Ata, arvad nədi ki, onun tikdiyi ev də nə ola? Əlbəttə, evi kişi tikər.

Padşah bu dəfə də üzünü kiçik qızına tutub dedi:

– Qızım, bəs sən nə deyirsən?

Kiçik qız dedi:

– Ata, evi arvad tikər.

Bu söz padşaha yaman toxundu. Odu ki, dedi:

– İndi ki, belə oldu, səni evsiz-eşiksiz lütün birinə verəjəm. Ondan sonra baxarıq sən neyə ev tikəjəksən.

Şəhərin lap kənarında qoja bir qarının total bir oğlu varıydı. Adına da total Əhməd deyərdilər. Əhməd o qədər aciz idi ki, heç yerindən tərpnmək istəmirdi. Padşah qoca qarını yanına çağırtdırıb dedi:

– Qarı, mən kiçik qızımı sənin oğluna verirəm, apar onu da, get.

Qarı dedi:

– Ay padşah, tasaddığın olum, sənin qızın hara, mənim oğlum hara? Oğlumun əynində bir paltarı var, cındırından cin hürkür, yeməyə bir tikə çörəyi yoxdu. Oğlum o qızı necə saxlayacaq?

Padşah dedi:

– Qarı, bunu mən bilmərəm. Apar, qızı verdim sənin oğluna.

Qarı kor-peşiman qızı yanına salıb gətirdi evlərinə. Əhvalatı oğluna danışdı. Əhməd bu işə lap məəttəl qaldı. Qız evə gələndən sonra baxıb gördü ki, Əhməd o qədər ərincəkdi ki, heç yerinnən tərpnmək istəmir, çörəyini də elə yatdığı yerdə yeyir. Odu ki, padşah qızı birinci gün süfrəni evin lap yuxarı başında saldı. Əhmədi çağırtdı ki, durub gəlsin çörək yeməyə. Əhməd nə qədər yalvardı ki, mənim payımı gətirin, yerimdə yeyim. Qız razı olmadı. Əhməd gördü yox, acınnan öləcək, əlacı kəsilib sürünə-sürünə süfrənin qırağına gəldi. Çörək yeyib qurtaran kimi yenə gedib girdi yerinə. Qız hər gün süfrəni evin yuxarı başında salıb Əhmədi ora çağırardı. Bir neçə günnən sonra Əhməd daha özü durub gedirdi süfrənin başına. Qız gördü Əhməd bir az qoçaxlaşıb. Bu dəfə süfrəni baxçada, göy otun üstündə saldı. Əhmədi çağırtdı. Əhməd yenə

getmək istəmədi. Qız gedib onu itələyə-itələyə birtəhər evdən çıxartdı. Əhməd çörəyini yeyib yenə getdi evə. Belə-belə qız hər gün süfrəni həyətdə salıb Əhmədi ora aparırdı. Aradan bir neçə gün keçəndən sonra padşah qızı Əhmədi küçəyə çıxartmaq istədi. Əhməd fındığı, qozu yaman xoşlayırdı. Qız evdən küçə qapısına qədər qoz, fındıq töküüb Əhmədə dedi:

– Ay mitilin biri, evdə oturub neyləyirsən? Durub bu fındığı, qozu niyə yığmırsan?

Əhməd durub birtəhər fındığı, qozu yığışdırı-yığışdırı düz küçə qapısından çıxdı. Elə bu vaxt küçədə qodu-qodul oynayırdılar. Əhmədin xoşu gəldi, bir az da irəli gedib qodu-qoduya baxdı. Sonra qayıdıb evə gəldi. Padşahın qızı elə ki, gördü Əhməd küçəyə çıxmağı örgəndi, başladı:

– Gərək gedib işləyəsen.

Əhməd dedi:

– Axı mən nə iş görə bilərəm?

Qız dedi:

– Sən çıx küçəyə, denən ki, ay iş gördürən, ay iş gördürən. Kim sənə yaxınlaşıb bir söz desə get, o sənə iş gördürəcək.

Əhmədi birtəhər küçəyə çıxartdı. Əhməd yolun ortasında durub hərdən bir "Ay iş gördürən" deyirdi. Birdən bir kişi gəlib Əhmədə dedi:

– Oğul, mənim bir bağım var, gəl onu bellə, hər gün sənə bir şahı pul verərəm.

Əhməd kişinin yanına düşüb getdi. Axşama kimi onun bağında yer bellədi, bir şahısını alıb gəldi. Yolda gördü ki, pişik satırlar. Bir şahını verib pişiyi aldı. Əhməd evə gələndə padşah qızı dedi:

– Əhməd, nə qazandın?

Qodu-qodu-Novruz bayramına bir neçə gün qalmış məhəllə cavanları həyətləri gəzməklə qodu-qodu adlanan xüsusi oyun (mərasim) oynar və ev sahibindən şirni, pul və s. alırdılar.

Əhməd dedi:

– Bir şahı qazanmışdım, onu da verib bu pişiyi aldım.

Qız dedi:

– Əhməd sabahdan gərək sən səfərə çıxasan, gedib hər yeri gəzəsən.

Əhməd dedi:

– Mən səfərə nə cürə gedə bilərəm?

Qız dedi:

– Sabah gedərsən bazara, yolun qırağında dayanıb gözləyərsən. Görəcəksən ki, dəvə karvanları gedir. Gedib karvanbaşıya deyərsən ki, məni də özünən apararsanmı, sizə köməyim dəyər. Onda onlar razı olsa, qoşulub gedərsən.

Səhər açıldı. Əhməd qız deyən kimi elədi. Gedib yolun kənarında gözlədi. Gördü ki, dəvə karvanları gəlir, gedib karvanbaşıya dedi:

– Məni də özünən apararsanmı?

Karvanbaşı dedi:

– Elə apararam, elə bir adam göydə axtarırdım, yerdə əlimə düşdü.

Demə karvanbaşı karvanın qabağında belə bir adam apararmış. Yolda bir səhralıq varıymış, ordan keçəndə karvanın suyu tamam qurtarmış. Həmin səhrada bir quyu varıymış. Karvanbaşı özünən götürdüyü adamı həməni quyuya sallayıb ordan su çıxarmış. Sonra quyudakı adam geri qayıtmazmış.

Karvanbaşı Əhmədi özünən götürüb yola düşdülər. Az getdilər, çox dayandılar, çox getdilər, az dayandılar, dağlar aşdılar, sular keçdilər, gəlib həməni səhraya çatdılar. Suları tamam qurtarmışdı. Adamlar, dəvələr susuzdan yanırdılar. Karvanbaşı Əhmədə dedi:

– Bala, gəl səni sallayaq quyuya bir az su çıxart.

Əhmədin heç nədən xəbəri yoxuydu deyən razı oldu. Belinə ip bağlayıb salladılar quyuya. Əhməd quyunun dibinə düşüb belindən kəndiri açdı. Bir xeyli gedib axan bir çaya rast gəldi, tuluxları doldurub hayladı ki, çəksinlər. Elə tuluxları

yenicə çəkmişdilər ki, birdən nərilti qopdu, Əhmədi bir isti vurdu ki, az qaldı bağı çatlasın. Bir də gördü bədheybət bir div başının üstünü kəsib durub. Div nə div, boyu minarə, qolları çinar ağacı, buynuzları nizə kimi, yeddi başlı, hər qolunda yeddi dəyirman daşı, alt dodağı yer süpürür, üst dodağı göy süpürür, ağız dəyirman körüyü.

Əhməd istədi qaça, gördü yox, olası iş deyil. Qaçmağa yer yoxdu. Div dedi:

– Ey bəni-insan, bura quş gəlsə qanad salar, mən indi sənəni ətini aşığıcan, qanını qaşığıcan eləyəcəm. Hara qaçmaq istəyirsən? Gəl dalımcən. Səndən bir söz soruşacam. Əgər cavab verə bildin sənəni işim yoxdu. Cavab verə bilməsən, onda öldürəcəm. Bəli, Əhməd qorxusundan tut yarpağı kimi əsə-əsə divin dalınca gedib bir qəsrə çatdı. Qəsr nə qəsr. Hər yer zərziba, otaqlar qaş-daşla, ləl-cavahiratnan dolu. Bir cahicələl var ki, adamın ağız açıq qalır. Div otaxdan-otağa keçib otuz doq-quz qapı açdı, qırxıncıda dayandı. İçəridə bir qızıl məcməyidən yaşıl qurbağaya baxıb dedi:

– Ey bəni-insan, de görüm dünyada ən gözəl nədi?

Əhməd dedi:

– Ən gözəl könül sevəndi.

Bu söz divin çox xoşuna gəldi, çünki özü həməni qurbağanı sevirdi. Div Əhmədi öldürməyib buraxdı özünə də bir narla, bir qoz bağışladı. Əhməd divdən ayrılıb düz gəldi quyunun dibinə, nə qədər səslədi, harayına çatan olmadı. Çünki karvan çoxdan getmişdi.

Sənə kimnən deyim, pişikdən. Əhməd karvanbaşınıyan yola çıxanda pişiyini də özünə gətirmişdi. Elə ki, Əhməd quyuda qaldı, karvan yola düşdü, pişik quyunun başından əl çəkmedi, quyunun qırağında o yana, bu yana gedib miyoldayırdı. Bir gün, bir gecə pişik quyunun başında miyoldaya miyoldaya qaldı.

Səhər tezdən uzaxdan bir karvan gəldi. Karvan gəlib quyunun yanından keçəndə karvanbaşı gördü ki, bir pişik

quyunun başında özünü hələk-fələk eləyir. Karvanbaşı quyuya yaxınlaşıb gördü səs gəlir ki:

– Ay yolnan keçən, mənə quyudan çıxardın!

Karvanbaşı yoldaşlarını da çağırıb, kəndir sallayıb Əhmədi quyudan çıxartdı. Əhməd başına gələn qəzavü-qədəri söyləyib bunlardan yola düşdü. O qədər yol getdilər ki, gəlib qayışbaldırların torpağına çatdılar. Karvanlarını rahatlayıb bir evdə qonaq qaldılar. Axşam oldu, süfrə salındı, ortalığa yemək gətiriləndə, ev sahibləri arvadlı-uşaq, hərəsi bir toxmaq alıb qonaqların başının üstündə dayandılar. Qonaqlar bu işə lap məəttəl qaldılar. Elə bildilər ki, bunları öldürmək istəyirlər. Odu ki, karvanbaşı dedi:

– Ay qardaşlar, əgər bizi öldürəcəksinizsə, elə çörək yeməmişdən öldürün, canımız qurtarsın. Daha bu nə adətdi ki, əvvəlcə çörək verib sonra öldürürsünüz?

Ev sahibi dedi:

– Biz sizi öldürmək fikrində deyilik. Qoyun ortalığa çörək gəlsin, onda görərsiniz ki, biz nəyi gözləyirik.

Ortalığa çörək gəldi. O saat hər tərəfdən o qədər siçan, siçovul töküldü ki, qablarda dişə çəkməyə bir sümük də qalmadı. Əli toxmaxlılar demə bu siçanları gözləyirmişlər. Toxmaxnan siçanları vurmağa başladılar, cəmisi beş-on siçan öldürə bildilər. Qalan siçanlar tamam çörəkləri yeyib, qaçıb doldular yuvalarına. Qonaqlar bu əhvalatı görüb tamam özlərini itirmişdilər. Əhməd ev sahibinə dedi:

– Qardaş, məgər sizdə bir-iki pişik olmaz ki, gətirib evə buraxarsınız?

Ev sahibi dedi:

– Qardaş, pişik nə olan şeydi? Bizim yerlərdə elə şey yoxdu.

Əhməd gördü buralarda pişik olmur. Odu ki, gedib öz pişiyini gətirdi. Təzədən yemək gətirildi. Əhməd pişiyi evə buraxdı. Siçanlar çıxan kimi pişik bunu burda, onu orda basmarlayıb, hamısını boğub öldürdü. Ev sahibi bu işə lap heyran

qalmışdı. Odu ki, Əhmədnən danışib pişiyi yeddi dəvə yükü qızılla dəyişdirdi. Əhməd qızılları, div bağışladığı narı, bir də qozu bir adama verib evlərinə yolladı. Özü karvanbaşınan, şəhərbəşəhər, kəndbəkənd gəzib alver elədi.

Bunları burda qoyaq, sizə kimnən xəbər verək, padşahın kiçik qızından. Qız Əhmədin göndərdiyi qızılları alan kimi bazardan bənnə-fəhlə çağırıb yeddi mərtəbəli bir imarət tikdirdi. Bu elə bir imarət oldu ki, padşahın imarəti bunun yanında daxmaya oxşayırdı. Qız Əhmədin göndərdiyi narı kə-sib yemək istəyəndə gördü ki, narın içi tamam ləl-cavahiratdı, onları xırdalayıb, evin içini tamam zər-zibaya döndərdi.

Aradan bir xeyli keçdi. Əhməd səfərdən qayıdıb gəldi. Öz evlərinin yerində yeddi mərtəbəli bir imarət gördü. Qapıdakı nöqərlərdən öz evlərinin yerini xəbər aldı. Dedilər ki, sən dediyin ev elə bu imarətdi. Əhməd elə bildi onu ələ salırlar. Bir də xəbər aldı:

– Ay qardaş, məni ələ salma, düzünü de, görüm bura kimin evidi?

Bu vaxt səs-küyə Əhmədin anası qapıya çıxdı, oğlunu qucaqlayıb dedi:

– Ay oğul, yoxsa evimizi tanımırsan. Sən gedəndən sonra arvadın tikdirib.

Bəli, Əhməd evə girib cah-cəlalı gördü, heyran qaldı. Padşah qızı onu görüb qabağına çıxdı. Evi necə tikdiyini ona söylədi. Sonra Əhmədin göndərdiyi qozu qırıb içindən bir dəst ipəkdən padşah paltarını çıxartdı. Paltarını Əhmədə geyindirib dedi:

– Əhməd, indi hazırlıq görüb atamı qonaq çağıracam. O səndən nə soruşsa, düzünü deyərsən.

Səhər oldu, qız atasını bütün başının adamlarıynan qonaq çağırırdı. Padşah içəri girib gözlərinə inanmadı. Öz sarayı bunun yanında tövlə hesabındaydı. Yeyib-içəndən sonra padşah Əhməddən soruşdu:

– Deyin görüm bu cəlalı kim düzəldib, bu evi kim tikib?

Əhməd bütün əhvalatı başdan-ayağa kimi padşaha söyləyib dedi:

– Padşah sağ olsun, bu evi sənin qızın tikib.

Qız bu sözü eşidən kimi üzünü atasına tutub dedi:

– Ata, indi gördün ki, evi arvad tikər.

Padşah qızının doğru dediyini görüb başını aşağı saldı. Təzədən yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib qızını Əhmədə verdi.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri özümün, biri də nağıl söyləyənin, mən sağ, siz salamat, mən yüz yaşayım, siz iki əlli, hansı çoxdu siz götürün, qalanını mənə verin.

ATA VƏSIYYƏTI

Biri var idi, biri yox idi. Bir şəhərdə varlı bir adam yaşayırdı. Kişi ömrünü başa vurana yaxın üç oğlunu mükəmməl oxudur, hər üçünə öy tikdirir, sonra dövlətini aralarında bölüb vəsiyyətini edir:

– Övladlarım, – deyir, – sözlərimi qulaqlarınızda sırğa edin. İstəyirsiniz hörmət-izzətli, ad-sanlı ömür sürəsiniz, onda bu işləri yerinə yetirin: hər kənddə bir ev tikin. Sınamadağınız adamla dostluq etməyin. Onun kişiliyi, mərdliyini, alverdə düzgünlüyünü, sirr saxlamasını biləndən sonra ürəyinizə yaxın buraxın. İşdi-şikayətə, birdən qumar oynasanız, məşhur qumarbazla oyuna girişin. Bir də çalışın vaxtınızın bir hissəsini səyahətlərdə keçirin, – deyib kişi gözlərini yumur.

Qardaşlar atalarının dediklərinə əməl etməyə başlayırlar. Hər kənddə etibarlı bir qonaq tapırlar. dostluq edəcəkləri adamı çox sınaqlardan çıxarırlar. Sonra məşhur bir qumarbazın sorasına düşüb ardınca yollanırlar. Bu adam filan şəhərdəki filan hamamda ocaqçı işləyirdi. Qardaşlar ora yetişib görürlər ki, hamamın külxanında kasıb bir adam oturub. Onun qumarbaz olduğunu öyrənib deyirlər:

– Sən yaxşı qumarbaz olduğunu bizə göstərsən, filan qədər pul verərox.

Qumarbaz cibindən dörd dənə aşıx çıxarıb deyir:

– Mən bu aşıqları elə atacam, ki, dördü də bir cür oturacaq.

Görülər ki, aşıxlar kişinin dediyi kimi oturdu. O, bir neçə dəfə təkrar atır. Hər dəfə də aşıxlar eyni şəkildə oturur. Qardaşlar kişiylə qumarlarını başa çatdırıb geri qayıdırlar. Yolda böyük qardaş deyir:

– Qumarbazın ən məşhurunun aqibəti belədirsə, o işin arxasınca getməyə dəyməz.

O biri qardaşlar onunla razılaşırlar. Nəhayət, sözləşib səyahətə çıxırlar. Yolüstü bir karvansarada dincələrkən başı

hovlu bir ərəb gəlir, qardaşlara yaxınlaşıb soruşur:

– Mənim dəvəm qaçıb. Bilmirəm hansı səmtə gedib. Siz gəldiyiniz yolda dəvə görmüsünüzmü?

Böyük qardaş deyir:

– Nər dəvədirmi?

– Bəli.

– Dəvənin sol gözü kordumu?

– Bəli.

Ortancıl qardaş onun sözünə qüvvət verib deyir:

– Dəvənin yükünün bir tərəfi yağ, o biri tərəfi baldırmı?

– Bəli.

Kiçik qardaş da söhbətə qoşulur:

– Dəvənin quyruğu dibindən kəsikdirmi?

– Ha, gözünüzə dönüm, bəli.

– Yox, dəvə-zad görməmişox. Amma dəvə biz gələnlə yolla getmiş olacaq. Oranı axtarsan, taparsan.

Ərəb xeyli gəzib-dolaşır, dəvənin izini-tozunu tapmayıb hirsələ qardaşların üstünə cumur. Deyir:

– Dəvənin bütün nişanlarını, hətta quyruğunun kəsik olmasını bildirdiniz. Yəqin dəvəmi siz gizlətmisiniz. Dəvənin yerini deyir, yoxsa üçünüzü də öldürürəm.

Qardaşlar nə qədər and-aman edirlər ki, biz dəvə-zad görməmişik, ərəbi inandıra bilmirlər. Dava-dalaşa camaat yığılır. Qardaşlar deyirlər ki, biz yoldakı izlərə əsasən dəvənin nişanələrini sadalamışdıq. Dəvə sahibi inadından dönmür ki, dönmür. "Amanın günüdü oğruları buraxmayın" – deyir. Axırda dava-dalaşa toplaşanlar məsləhət görürlər ki, qazıya şikayət etsinlər. Bunlar birlikdə qazının yanına gedirlər.

Ərəb qazıya deyir:

– Ay qazı ağa, karvanımdan bir dəvəm qaçıb. Bunlardan soruşdum ki, səllim dəvə görmüsünüzmü? Deyirlər ki, görməmişik, amma dəvənin bütün nişanlarını sadaladılar. Əyər onlar dəvəni görməyiblərsə, bəs nişanları necə biliblər?

Qazı qardaşlara söz verir. Böyük qardaş deyir:

– Adətə görə, karvandan həmişə nər dəvə ayrılıb qaçar. Mayalar qaçammaz. Mən yolda gördüm ki, ancaq sağ tərəfin ağaclarının yarpaqları yonulub. Anladım ki, bu kişinin itən dəvəsinin sol gözü kordu. Yoxsa səllim gəzdiyi halda hər iki tərəfin ağaclarını yoldadı.

Ortancıl qardaş deyir:

– Mən də yadıma saldım ki, gəldiyimiz yolun sağ tərəfinə qara çivin, sol tərəfinə ağ çivin topalaşıb. Qara çivin bala, ağ çivinsə yağa gəlmişdi. Bu səbəbdən anladım ki, dəvənin yükünün sağı nədi, solu nə.

Kiçik qardaş deyir:

– Adətən dəvələr peyinliyəndə quyruğuyla peyini yolun hər iki səmtinə səpələyir. Bu kişinin dəvəsininsə peyini səpələnməyib, düz yolun ortasına tökülüb. Bu səbəbdən başa düşdüm ki, dəvənin quyruğu kəsikdi.

Qazı qardaşların sözüne inanır. Ərəb yenə inadından dönməyib ədalət məhkəməsi istəyir. Qazı bir qədər fikirləşəndən sonra hər iki tərəfi razı salmağa çalışır. Ərəblə şəhər kəsərək deyir:

– İndi mən sənənin yanında onların bilici olmasını yoxlayacam. Əyər bu dəfə də görmədikləri şeyləri əlamətlərinə görə tapsalar, sən ittihamdan əl çəkəcəksən. Əks halda dəvəni verməli olacaqlar.

Qazı o biri otağa keçir, az vaxt keçir ki, qayıdır. Qardaşlara deyir:

– Əyər, siz doğrudan da mahir bilicisinizsə, onda tapın görüm mənə ovucumun içində nə var.

Böyük qardaş deyir:

– Ovucunu yalandan bükməmişənsə, taparıq.

Qazı deyir

– Xeyir, ovcumda gizlətdiyim şey var.

Böyük qardaş deyir:

– O nədirsə, xırdadır.

Ortancıl qardaş deyir:

– Xırdadırsa, sarıdır.

Kiçik qardaş deyir:

– Sarıdırsa darıdır.

Qazı əlini açır, ərəb görür ki, doğrudan da qazı ovucunda darı gizlədib. Bu sınaqdan sonra qazı da, ərəb də, toplaşan camaat da qardaşların savadına şəhər gətirmir. Qardaşlarsa ərəbə məsləhət görürlər ki, həmin səmti gedib bir də yaxşı-yaxşı arasa dəvəsinə tapacaq.

Ərəb onların dediyi kimi edir. Qazının qardaşlardan xoşu gəlir, onları öz yanında qonaq saxlayır. Kişi tez nökrəni çağırır tapşır ki, onlar üçün bir toğlu kəssin. Anasına sifariş yollayır ki, təzə isti çörək yapsın.

Qazı qonaqlarla çay içir. Bir qədər söhbətdən sonra ortaya yemək gətirilir. Süfrəyə təzə çörək, bir sənək çaxır, hərənin qabağına bir kasa toğlu ətinin bozbaşı qoyulur. Qazını qonşuluqdakı bir toy şənliyinə çağırırlar, durub getməli olur. Qardaşlar yeyib qurtarandan sonra öz aralarında söhbətə başlayırlar. Böyük qardaş deyir:

– Ətini yediyimiz toğlu quzuluğunda it südü əmif.

Ortancıl qardaş deyir:

– Çaxır vəqf36 yerin üzümündən düzəldilib.

Kiçik qardaş deyir:

– Bu çörəyi bişirən arvad pak olmayıb. Ondan doğulan qazı bicdi.

Demə, qazı tez qayıdıbmış, qapının arxasından qonaqların söhbətini eşidib durubmuş. Qazi pərt olsa da, üstünü vurmada onlara yaxınlaşır, yeməkləri yığışdırıb süfrəyə çay gətirirlər.

Qazı böyük qardaşdan soruşur:

– Hansı əlamətə görə sizə kəsilən toğlunun quzu ikən it südü əmdiyini söylədin?

Böyük qardaş deyir:

– Qoyunun yağı suyun üzündə durar, itin yağısı suyun dibinə batar. Yağ bozbaşın dibində idi.

Qazı eşitdiklərini yoxlamaq istəyir, nökeri, çobanı çağırır soruşur:

– Düzünü deyin, bu toğlu quzu ikən it südü əmibmi?

Çoban deyir:

– Səndən nə gizlədim, qazı ağa, düz buyurursan, toğlunun anası, itin isə balası ölmüşdü. Quzu hərdən gedib itin altına girər, qancığı əmirdi.

Ortancıl qardaş nökerdən soruşur:

– Bu çaxır vəqf yerin üzümündən qayrılıb. Çünki çaxırı içdikcə insana qəm gətirir.

Nökər cavab verir:

– Qazı ağa, mən bağdan üzüm dərib gələndə qəbirlikdən keçirdim. Gördüm ki, bir ağacda çoxlu dəymiş üzüm var. O ağacın da üzümünü dərib bağdan gətirdiyim üzümə qatdım.

Kiçik qardaş deyir:

– Yediyimiz çörəyi o səbəb napak adam bişirib ki, üzünən altı yanıb, amma içi bişmiyib.

Qazı anasıyla görüşməmişdən qabaq kiçik qardaşdan xəbər alır:

– Bəs mənim bic doğulduğum nə deməkdi?

Kiçik ardaş deyir:

– Qazı ağa, acığın tutmazsa, bu dediyimin düz olub-olmadığını ananızdan soruşun.

Qazı anasının yanına keçib deyir:

– Allahdan danmayan, bəndədən də danmaz. Düzünü de görüm, atam kim olub.

Anası deyir:

– Allahdan gizli deyil, oğul, sənnən nə gizlədim, qaziya erə getmişdim, amma uşağı olmurdu. Bir dəfə kişi səfərə gedəndə öz razılığıyla məni nökerə siğə etdirdi. Beləcə sən qoynuma düşdün. Doğulandan sonra qazı sənə öz doğma oğlu tək tərbiyə verib.

Qazı qayıdıb qardaşlardan xahiş etdi ki, bu sirri başqa yerdə söyləməsinlər.

Qardaşlar gözə-gözə gedib başqa bir vilayətə çıxırlar. Öyrənirlər ki, bu yerin padşahı bir saray tikdirib ki, ora cənnət məkəndi. Camaat uzaqdan-uzağa tamaşasına durmaqdan doymur. Ölkənin hökmdarı belə buyurub ki, bu cənnət-məkəna kim düzgün qiymət kəssə, ona böyük ənam verəcəhdi. Yalan deyəninsə boynunu vuracaxdı

Qardaşlar camaatla birlikdə cənnətə oxşar imarətə baxırlar. Sonra carçıya yanaşib deyirlər:

– Get padşaha söylə ki, biz bu cənnətə qiymət kəsərox.

Qardaşları padşahın yanına aparırlar. Qiymətkəsmə mərasiminin iki gün sonra keçirilməsiylə hər iki tərəf razılaşıır.

Qardaşlar iki gün qalib cənnətin daxilini və xaricini yaxşı-yaxşı gəzirlər. Xeyli ölçüb-biçirlər. Nəhayət, iki gündən sonra qiymətkəsmə məqamı çatır.

Qardaşlar padşaha deyirlər:

– Əvvəlcə biz üç qardaş öz aramızda razılaşaçağıq. Sonra kəsdiyimiz qiyməti sizə elan edəcəyik.

Böyük qardaş o birilərinə üç barmağını, ortancıl qardaş ona etirazını bildirib iki barbağını göstərir. Kiçik qardaş o biri qardaşlarla razılaşmayıb deyir:

– Bir barmaq yarım bəsdı.

Bu söhbəti sonra padşaha belə izah edirlər: böyük qardaş demək istəyir ki, üç günlük yaz yağışının ölkəyə verəcəyi xeyri cənnət saraya sərf olunan xərci ödəyər. Ortancıl qardaş iki günlük, kiçik qardaşsa bir gün yarımlyq yaz yağışının ölkəyə gətirdiyi xeyirin bəs etdiyini bildirir. Böyük qardaşla ortancıl da kiçik qardaşla razılaşdıqlarını elan edirlər.

Padşah görür ki, bunların dediyini heç cür hesablamay mümkün deyil. Qabaqlarına başqa rəqəm tapılmadığından onlara çoxlu ənam verirlər.

Padşah bilikli qardaşlara sarayda qalması təklif edir. Böyük qardaşa vəzirlik, ortancıla vəkillik, kiçiyə qazılıq tapşırmaq istəyir. Qardaşlar ona minnətdarlıqlarını bildirir, salamatlaşıb səyahətlərini davam etdirirlər.

PAPAĞINI ÜÇÜNCÜ DƏFƏ GÖYƏ ATIB TUTMAQ

Günlərin bir günü, günəş dağlardan özünü göstərəndə, aqillər belə söylədilər sözlərini... Şah Abbas adəti üzrə yerindən durmuşdu, ölkəsində qanunların necə icra olunduğunu yoxlamaq üçün təğyir libas, dərviş libas olub şəhərləri, kəndləri gəzirdi.

Nəhayət, Şah Abbas çox gəzir, çox dolaşır, gəlib bir şəhərə çatır. Münasib bir yer tapıb dincəlmək qərarına gəlir. O, şeyirdini yemək almaqdan ötrü bazara göndərir. Şeyird soruşur:

– Usta, könlün nə istəyir?

Guya bu kişi şah döylü, onun ustasıdır. Şah deyir:

– Get, oğul, bazardan can al, can olmasa, yarımcan al, o da olmasa, zəhrimar al.

Usta-şagird yeməkdən sonra görürlər ki, camaat dəstə-dəstə bir tərəfə axışır. Bunlar da həmin səmtə doğru gedirlər. Bir də baxırlar ki, bir meydana o qədər adam yığılıb, o qədər adam yığılıb, iynə atsan yerə düşməz. Carçılar bağırlar ki, bəs, burada məhkəmə qurulacaq, cinayət işinə baxacaq. Demə, bir adamın evinə oğru giribmiş. Ev sahibi oğrunu tutmaq istədikdə, o, həyətin divarının üstündən tullanıb qaçmaq istəyib. Natəərəstlikdən yıxılıb, oğrunun qıçı sınıb. Ona görə də ev sahibini, bundan başqa üç nəfəri də taxsırkar bilib zindana salıblar.

Əvvəl ev sahibini danışdırırlar. Onu məhlə barısını çox hündür tikdirməkdə taxsırlandırır. Kişiyə deyirlər:

– Sənin qəsti-qərəzdiyin olmasaydı, barını³⁷ elə hündür tikdirməzdin. Bu biçarənin də qıçı sınımadı.

Ev sahibi deyir:

– Mən ustaya demişəm ki, məhləmi hasarla. Barını hündür tikibsə də, taxsır ondadı. Çünki mən ona adi barı tikməyi tapşırırdım. Bəna belə eləməyən mənəndə də çox pul

alıb, avadanlığım da artıq sərf olunub. Barının hündür çıxması mənim taxsırım dölü.

Yerbəyerdən tökülüşüb bu dəfə barı tikən ustanı günahkar sayırlar. Barı tikən deyir:

– Biz həmişə məhlə barısını iyirmi kərpic hündür-lüyündə tikirəx. Gedin yoxlayın, bu barı da iyirmi kərpic hündür-lüyündədi. Hündür olmağının səbədi kərpicin iri kəsilməsindəndi. Bu işlərin əsil taxsırkarı kərpicici kəsəndədi.

Müttəhimlər kürsüsünə çıxarılan kərpicikəsən deyir:

– Məndə də taxsır yoxdu. Kərpicin qəlibi yekə olub. Taxsır qəlib qayıran ustadadı.

Qəlib qayıran usta taxsırkar hesab edilir. Yerbəyerdən bağırlar:

– Qəlib qayıran usta asılmalıdır.

Əlqərəz, ev sahibi, bəna, kərpic kəsən bir təhər can-narını qurtarırlar. Qəlib qayıranı tapıb qollarını bağlayır, başına torba keçirirlər. Kişinin günahkar tək asılmasına qərar verilir.

Dar ağacı ququlur, qəlibqayıran ustanı dar ağacının yanına gətirirlər. Amma cəllad nə qədər əlləşirsə, kəndiri kişinin başından keçirə bilmir.

İşə baxanlar deyirlər:

– Bu kişinin hələ əcəli çatmayıb. Baxın görün kəndir dindirilənlərdən hansının başından keçir.

Tərslikdən məhkum sayılan adamların heç birinin başından kəndiri keçmirmək mümkün olmur.

Axırda işə baxan qazı deyir:

– Ə... məhkəmə adam asılmasına qərar verib. Bu qədər camaatın içində boğazına kəndir keçən tapmırsınız. Tələsin, qaş qaralır, görün kəndiri kimin boğazına keçirə bilərsiniz. Birini tapıb asın. Vəssalam.

Tamaşaya gələn adamları bir-bir yoxlayırlar. Qəzayi-qədər elə gətirir ki, kəndir bircə Şah Abbasnan yanında gəzdirdiyi nökerin boğazına keçir. Dərvişlə şeyirdi tutub dar

ağacının yanına aparırlar. İşi belə görən Şah Abbas şeyirdə öyrədir ki, işdi-şikayətədi, səndən soruşsalar "İstəyin nədi?" - deyərsən: "İcazə verin, papağımı üç dəfə atıb tutum. Sonra nə istəyirsiniz edin". Papağı iki dəfə atıb tutarsan, üçüncü kərə atmazsan, qoyarsan papağı başaa. Sənə deyəndə ki, "Üçüncü dəfə də at, şərt bitsin, kəndiri boğaza keçirək", diyərsən ki, "Papağı üçüncü dəfə atmağın vaxtı döylü. Vaxtı çatanda mən siz deməsəniz də atacağam". Nə badə, kəmfürsətlik eliyib papağı üçüncü dəfə göyə atasan...

Dərvişi danışdırıb buraxırlar. Şah Abbas dabanına tüpürüb saraya doğru üz tutur. Şagirdsə sonuncu arzusunu bildirməyi tələb eləyirlər. O, ustasının söylədiklərini bircə-bircə yerinə yetirir. Axırda araya mübahisə düşür. Deyirlər: "Papağımı at". Şagird inad eləyir ki "hələ vaxtı döylü".

Bunları burada mübahisə eləməkdə qoyax, görək Şah Abbas nağardı? O, taxt-tacına oturur-oturmaz bir dəstə əli silahlı əsgəri hüzuruna çağırırdı. Əmr verdi ki, filan şəhərə yollanıb, filan məhəllədə boğazı kəndirdə qalıb papağımı göyə üçüncü dəfə atmadığına görə hələ də yaşayan oğlanı ölümdən qurtarın. Məhkəməyə hakimlik eləyənləri, oğrunu tutub zindana salın.

Deyirlər, Şah Abbasın nökrəi ömrünün sonuna kimi papağımı bir daha göyə atmadı.

TÜLKÜDƏN QORXAN ƏHMƏDİN NAĞILI

Biri varıymış, biri yoxumuş, bir kətdə bir qarı varıymış. Bunun Əhmət addı bir oğlu varmış. Bu oğlan yaman tənbəl imiş. Anası bunu ha buyurarmış oduna get, suya get ocağın o qırağından durub bu qırağında oturarmış. Anıya həddən artıq əzyət verərmiş. Bu çox həddinnən artıq tənbəliymiş. Günün birində anası ev yığıdırıb süpürürmüş. Nə qədə eliyib, get ocağın o biri başında otur. O tərəfə keç, keçmir. Ana bunu döyür kötəyinən. Atır çölə qarını da daldan vurur.

Əhməd ağılıya-ağılıya deyir:

– Ana, aş qarını, ana, qorxuram. Ana bunun fəryadına baxmır. Deyir: – Bezdimisən məni. Çıx get bırdan. Əhmədin əlacı kəsilir. Düzəlir yola. Hara getsin, nağayırsın, bilmir. Yolnan getdiyi yerdə görür yolun içində bir bildirçin hopbulub düşür. Bu çox qorxur. Qaçıp girir bir ağacın dalına. Bir təhər sürünə-sürünə gəlip baxıb görür kü, balaja bir bildirçin balasıdı. Götürür munu qoyur qoynuna.

Bir az getmiş imiş görür yolda uzun bir şey var. Elə bilir ilandı. Zənninən baxannan sonra görür kü, bir çatı qırığıdı. Götürür bu çatını qoyur o biri qoltuğuna.

Gedir, gedir kətdən, obadan aralanır. Aralı bir yerdə çölü-biyabanda böyük bir tikili var. Deyir, nə yaxşı oldu. Girim bu tikilinin içində gecəliyim. Görüm sonra başıma nə iş gəlir. Tikilinin içinə girəndə bahoo, burda böyüh bir dev əyləşib. Bu dev oturub tülküdən qorxan Əhmədi görəndə deyir:

– Adam- badam iysi gəlir, yağlı gödən iysi gəlir. Burdan adam iysi gəlir. Bı kimdi, nəçidi, mənim sərhəddimi keçib, yaxın gəl görüm.

Əhməd Tülküdən qorxurdu, qaldı ki, devdən. Başdıyır tır-tır əsməyə, gəlir devin qabağına əyləşir. Deyir:

– Dev qardaş, mənə Əhmədəm, gəl yoldaş olaq, dost olaq, belə, filan.

Deyir:

–Yox! Mən sənnən dosdux, yoldaşx eləməy üçün

sənnən şərtim var. Üş dənə şərt kəsəcəm. Bı şərti görəh kim udacaq. Əgər udsan, onda sən qalib olasan. Onda səni yemiyəcəm. Yox, uduzdun, mən səni yeməliyəm. Əhməd irazılaşır. Oturullar. Dev deyir:

– Görəh kimin qoltuğunan yekə bit çıxır?

Dev əlin salır qoltuğuna, o tərəfinə fırradır, bı tərəfinə fırradır, dev bir yekə bit çıxardır qoyur ortalığa. Əhmədin gözü kəlləsinə çıxır. Əlin salır qoltuğuna ora-bura. Yolda bir bildirçin balası tapmışdı. Onu çıxardır qoyur ortalığa. Dev məhəttəl qalır.

Deyir:

– Əhməd qardaş, onda görəh kimin qoltuğunun altında tük uzundu? Ah, ah deyir bir tük dartıp çıxardır qoyur ortalığa. Əhməd görəh işin orası dəyil əlin salır qoltuğuna ayan bayan bir az fırradır yoldan tapdığı çatı qırğın çıxardır qoyur ortalığa. Dev görəh kü, Əhmət bu şərtədə də qalib gəldi.

Deyir:

– Yaxşı, Əhməd, birimiz çıxajıyix bu damın üsdünə. Damın bacasının bir çubux sallıyax. Birimiz damda əyləşəcəyiy. O çubux, o adamı tərətəsə deməli o adam qalib gəlib. Yox, tərətməsə deməli bu uduzub. Deyir, nolar, mən irazı.

Dev çıxır damın başına ordan çubuğu uzadır Əhmədə belə eliyir, aynə eliyir, buyana eliyir Əhməd yerinnən tərənmir. Əhməd də evdən gələndə qapıdan bir çomax götürmüşdü, axı o tülküdən qorxurdu.

Dev deyir:

– Əhməd qardaş, mən səni yıxa bilmədim. İndi mən oturum sən məni tərət. Əhməd bacadan çıxanda çomağınan Devın başınnan o tərəfdən vurur, bu tərəfdən vurur. Dev tullanır düşür.

Hə...Dev görəh uduzdu. Hey deyir qaşmağa başladı. Damnan düşəndə bının qıçı əzilir. Axsıyır. Deyir, ay Aman, bu insan kimdi, deyəsən, məni öldürəcək. Yaxşısı budu qaçım canımı qurtarım.

Əhməd durur görəh burda doludu hər şey. Qızıl, pul, mal-dövlət, küpələr doludu yağnan, balnan, o qədər burda yaxşı şeylər var. Durur çıxır görəh tövlələr var. Burda çoxlu mal heyvan var. Bir araba qoşur, iki öküz gətirir bı var-dövlətdən bı araba tutanacan doldurur. Özü də oturur bu qızılın üstündə. Yavaş-yavaş qayıdır kəndə. Gəlir evlərinin qabağına qapını döyür. Deyir:

– Ana, aş qapını!

Deyir: Açmıram!

– Ana, pencərədən bir bax gör sənə nə gətirmişəm. Sən elə bilirdin mən təmbələm. Gör mən nələr gətirmişəm?

Anası qapını açır görəh baho, araba doludu qızılın, ləl-cəvahir. Küpələrdə yağ, bal. Ana sevinir. Çal-çağır qurullar.

Dev də gedir. 40 dev qardaşına şikəət elyir. Deyir:

– Bir bəni-adəm varidi. Məni bu vəziyyətə qoydu. Məni məğlub elədi. Gəlin yığışax gedək həmin adamı öldürək. Bular yığışılar bir-birinin quyruğuna bağlanıllar. Ən axırda da bu axsax dev gəlir.

Bılar yavaş-yavaş gəllilər kəndə sarı. Bı vax Əhməd də çıxıb oturub damın üstündə əlində də bir pıçax çubux çərtirmiş. Çubux yontalıyır.

Devlər bunu görəndə deyillər Əhməd orda nağayırısan. Deyir:

– Çubux yonturam.

– Çubuğu neynirsən?

– Topal Devın gözün çıxartmalıyam. Bu çubuğu onnan ötrü düzəldirəm. Belə diyəndə topal dev nətəhər qorxursa dartır bu devlərin hamısını yıxır. Devlər qaçıb gedillər. Əhmədnən anası o günənən bu varın, dövlətin içində xoş-firavan yaşayıllar. Nağıl burda bitərinə, yetərinə çatır. Siz də yeyin göyə çatın. Göydən də üç alma düşdü. Biri mənim, biri sənin, biri də gəndə durub istəmirəm deyənin.

HİLLİLİMNƏN GÜLLÜLÜM

Bir kişiyənən bir arvad varıymış. Arvadın adı Hillilim, kişinin adı Güllülüm iymiş. Bunların aman-zaman gözlərinin işığı bircə qızları varıymış. Qızlarını gəlin köçürdüblərmiş, amma çoxdanıymış ki, ondan xəbərləri yoxuymuş.

Qızın dədəsi bir gün arvadına deyir:

– Ay Hillilim, qızımızı köçürdük getdi, amma heç bilmirik necə dolanır, gəl bir gün gedək görək başına nə iş gəlib, necədi.

Hillilim deyir:

– Ay kişi, əliboş burdan ora tullana-tullana nə cür gedək, çıx bazardan bir az ayınnan-oyunna al.

Kişi deyir:

– Ay Hillilim, ayın-oyunna sonra daha nə alım?

Hillilim deyir:

– Heç nə.

Bir az gedəndən sonra "ayın-oyun" sözü kişinin yadından çıxır bircə "heç nə" sözü yadında qalır. Bu söz də kişinin yadından çıxmasın deyə elə hara gedirsə, heç nə, heç nə deyə-deyə həməən sözü dilindən yerə qoymur. Bəli, başı qarışır, düz gedib şəhərin qırağına çıxır. Görür ki, bir adam çayda balıq tutur. Yavaşca bir daşın üstündə oturub öz-özünə deyir:

– Heç nə, heç nə!

Balıqçı torunu bir atır suya, heç nə çıxmır, iki atır, heç nə çıxmır. Görür elə bu kişi tez-tez heç nə, heç nə deyir. Elə bilir bu sözləri balıqçıya deyir, durur acığından kişini bərk döyür.

Kişi deyir:

– Ay qardaş, niyə məni döyürsən?

Balıqçı deyir:

– Sən mənə qarğıyırısan, toruma heç nə düşmür, mən də səni döyürəm.

Kişi deyir:

– Bəs nə deyim ki, sən məni döyməyəsən?

Balıqçı deyir:

– Deynən ki, irili-xırdalı onu, on beşi birdən.

İndi də kişi bu sözü deyə-deyə başlayır getməyə. Az gedir, üz gedir, dərə-təpə düz gedir, iynə yarım yol gedir, gedib bir ölü yerinə çıxır. Başlayır indi də burda öz-özünə "irili-xırdalı onu, on beşi birdən" deməyə. Ölü sahibi görür bu kişi ona qarğıyır.

Ev sahibi öz-özünə deyir "Ədə, mənim dağ kimi oğlum ölüb, bəs deyil, bu zalım oğlu qarğış ələyir ki, irili-xırdalı onu, on beşi birdən". Durub kişini o qədər döyür ki, az qalır canı çıxsın. Güllülüm deyir:

– Ay qardaş, döymə məni, bir də bu sözü demərəm. İndi nə deyim ki, məni buraxasan?

Ölü sahibi deyir:

– Deynən ölən bircə bu olsun, daha heç kim ölməsin.

Kişi indi də bu sözü deyə-deyə gedib bir toy məclisinə çıxır. Görür evə başı bəzəkli bir qəşəng gəlin gətirdilər. Kişi gəlinə baxa-baxa deyir:

– Ölən bircə bu olsun, daha heç kim ölməsin.

Gəlinin nişanlısı kişinin belə dediyini eşidib, onu möhkəmcə əzişdirir, baş-gözünü yarır. Kişi deyir:

– Ay qardaşlar, bəs nə deyim məni döyməsinlər.

Adamlar öyrədir:

– A kişi, deyinən ki, allah uzun ömür versin, oğullu-uşaqı olsunlar.

Kişi indi də bu sözləri deyə-deyə gedib görür ki, küçədə uşaqlar it boğuşdururlar. İtlərə baxıb deyir:

– Allah uzun ömür versin, oğullu-uşaqı olsunlar.

Uşaqlar bu sözləri eşidən kimi kişini daşa basırlar ki, adam da itə elə deyərmi?

Kişi deyir:

– Ay uşaqlar, bəs nə deyim?

Uşaqlar deyirlər:

– Deyinən ki, alaş, qıs! Bozdar, qıs!

Kişi indi bu sözləri deyə-deyə gedib bir evin qabağına çıxır. Görür ki, iki nəfər bir-biriynən dalaşır, deyir:

– Alaş, qıs! Bozdar qıs!

Dalaşanlar bu sözləri eşidib od tutub yanrlar. Bir-birindən əl çəkib düşürlər kişinin üstünə. O ki, var döyürlər.

Kişi birtəhər bunların əlindən çıxıb, suyu süzülə-süzülə kor-peşiman evə qayıdır. Arvadı deyir:

– A kişi, bu nə gündü düşübsən?

Kişi deyir:

– Arvad, sənin dediyini axtarmağa gedəndə, məni döyüb bu günə qoyublar.

Arvad deyir:

– Mən sənə nə demişdim ki, onu axdarırdın?

Kişi deyir:

– Sən demədinmi ki, "heç nə" al.

Arvad deyir:

– Ay sənin başına kül. "Heç nə" adlı şey var? Mən dedim ki, yəni heç nə lazım deyil.

Arvad gördü əri əliboş gəlib çıxıb durub evdən bir tuluq bəhməz, bir cüt çarix, bir az da iplik götürür. Hillilimnən Güllülüm şeyləri dallarına şəlləyib başlayırlar qızlarının evlərinə getməyə. Bunlar kənddən çıxıb bir quraqlıq yernən gedir-mişlər. Görürlər ki, susuzluqdan yer çatlayıb. Hillilim deyir:

– A kişi, heç sənin insafın yoxdumu, görmürsənmi yer acınnan, susuzunnan ayrılıb, çat-çat olub. Gəl bu bəhməzdən bir az tökək, yer acınnan ölməsin.

Kişi arvadının xasiyyətini bilirdi, əgər yox desə, bütün günü başı-beyni gedəcəydi, odu ki, deyir:

– Yaxşı, tuluğun ağzını aç, bir azca tök.

Arvad tuluğun ağzını açıb bəhməzin hamısını tökür yerin çatdağına. Bir az da gedəndən sonra yolda bir qara qarğaya rast gəlirlər. Görürlər qarğa ayağının birini yerə qoyub, o birini qarnının altında gizlədib. Arvad yenə iki ayağını bir başmağa dürtüb deyir:

– Güllülüm, səndə nə insaf var, nə mürvət, görmürsənmi yazıq qarğanın ayağında heç nə yoxdu deyən üşüyür, ayağının birini qoyub, o birini götürür. Aparıram bu çarıqları ona verəm.

Kişi deyir:

– Ay arvad, Allaha bax, tanrıya bax, quş da çarıq geyərmi?

Elə arvad nırx deyib durur ki, olmaz. Axırı kişi görür arvadnan bacarmır, deyir:

– Cəhənnəmə olsun çarıq da, sən də, apar ver.

Arvad aparıb çarığı qarğanın qabağına atıb gəlir. Başlayırlar yol getməyə. Gəlib bir meşəyə çıxırlar. Görürlər bir yekə ağac kötüyündən ayrılıb, çatdayıb. Arvad deyir:

– A kişi, ayaz vurub ağacı çatdadıb, bu ağacın qalın paltarı olsaydı belə ayrılmazdı. Gəl bu kələfi dolayax ağacın belinə.

Kişinin cin vurur beyninə, deyir:

– Arvad, neyləyirsən elə!

Arvad kələfin hamısını ağaca dolayıb əliboş başlayırlar qızının evinə getməyə. Bir fəməl-yəməlnən qızının evinə çatırlar, görüşüb-öpüşəndən sonra kişi yolda arvadının onun başına gətirdiyi işdəkləri bir-bir qızına söyləyir. Qızı deyir:

– Ay dədə, yaxşı ki, ərim evdə yoxdu. Bu sözləri onun yanında deyib məni biyabır eləmə.

Bir azdan sonra qız bunları evdə qoyub gedir ərini çağırırsın. Qız gedənnən sonra arvad baxıb görür qızının evi ağappaqdı. Öz-özünə deyir ki, yəqin bu ev də adam kimi azarlayıb, rəngi qaçıb, elə bil meyit kimi ağarıb. Durub bir az suynan mal peyinini qarışdırıb evi suvayır. Qızı qayıdıb görür ki, anası divarlara suvax çəkib. Deyir:

– Ana, bunu niyə belə elədin?

Arvad deyir:

– A qızım, gördüm evin rəngi qaçıb, rənglədim.

Qız görür iş-işdən keçib, odu ki, heç üstünü vurmur. Bir-iki gün keçəndən sonra qız dədəsinə deyir:

– Ay dədə, sən Allah, bu anamı burdan tez apar, bir az da qalsa, məni biyabır eləyəcək.

Kişi qızının sözünə baxıb arvadını da götürüb gəlir evlərinə.

Kişi evə gələndən sonra gedib bir xaşa pambıq alır. Arvadına deyir:

– Arvad, bu pambığı əyir, corab toxu, satax, başımızı dolandıraq.

Kişi görür arvadı əlini ağdan-qaraya vurmur.

– Ay arvad, bəs pambığı niyə əyirmirsən?

Arvad deyir:

– Ay kişi, vallah, hələ hırım tutmayıb, havaxt hırım tutsa, onda əyirəcəyəm.

Kişi arvadının xasiyyətinə bələd idi deyən heç nə deməyir.

Günlərin bir günündə iş belə gətirir ki, Hillilimnən Güllülüm qayıqnan Kürü keçirlərmiş, suyun lap ortasında birdən arvad deyir:

– A kişi, hırım tutdu, pambığı ver əyirim.

Kişi deyir:

– Kül sənə başına, mən bu suyun ortasında hardan alım pambığı ki, sən əyirəsən, evdə verərəm.

Arvad deyir:

– Axı evdə mənim hırım tutmayacaq.

Arvad evə gələndən sonra, pambığı da aparıb bir gölün qırağında oturur ki, əyirsən. Görür qurbağalar qurhaqur quruldayır. Arvad deyir:

– Ay qur-qur bacılar, ərim mənə pambıq verib ki, əyirəm, pambığım çoxdu, gücüm çatmır, mənə kömək eləyin.

Qurbağalar başlayırlar quruldamağa. Arvad elə bilir ki, qurbağalar razıdı. Odu ki, pambığın hamısını gölə töküüb deyir:

– Qur-qur bacılar, sabah gəlib aparacam, tez-tez əyirin.

Sabah arvad gəlib gölün qırağında durub nə qədər çağırırsa, qurbağalardan səs çıxmır. Axırda suya girib deyir:

– Siz ki, mənim pambığımı vermirsiniz, evinizdə nə tapsam aparacam.

Arvad gölün dibini nə qədər axtarırsa, heç nə tapmır. Axırda suyun dibinnən bir daş tapır. Daşı götürüb gətirir evə, kişi deyir:

– Arvad, bu nədi əlində?

Arvad deyir:

– A kişi, pambığı vermişdim qurbağalar əyirsən. Onlar mənim pambığımı vermədilər, mən də gedib onların evindən cəhrə daşlarını götürüb gəldim.

Kişi görür bu daş deyil, tamam ləldi. Deyir:

– Arvad, bu çox qiymətli daşdı, bunu bərk saxla.

Bir gün kişi evdə yoxuymuş. Arvad görür qarıya bəhməz satan gəlib. Gətirib daşı verib bəhməz alır. Bəhməzdən doyunca yeyir, axırncı qurtumu içəndə yadına düşür ki, bəs ərimə bəhməz saxlamadım. Odu ki, ağzındakı bir qurtumu da ərinə saxlayır. Bir azdan sonra əri gəlir, görür arvadının ordları dombalıb. Xəbər alır:

– Nə olub?

Arvad lal oyunu çıxardıb ağzında ona bəhməz saxladığını əl-ayağıynan başa salmaq istəyir. Kişi başa düşür, elə hey deyir ki, de görüm nə olub? Arvad ağzını açıb ərinə cavab vermək istəyəndə birdən ağzındakı bir qurtum bəhməzi udur. Kişi əhvalatı bilib, arvadı evdən qovur.

Arvad yol başlayıb gedirmiş, birdən qabağına bir toyux çıxır. Elə bilir ki, əri toyuğu onun yanına minnətçi göndərib, deyir:

– Ay kiş-kiş bacı, zəhmət çəkmə, getməyəm.

Bir az gedəndən sonra qabağına bir pişik çıxır. Bu dəfə də deyir:

– Ay piş-piş bacı, havayı zəhmət çəkmə, gedən deyiləm.

Biri-iki addım gedəndən sonra qabağına bir it çıxır. Bu dəfə də deyir:

– Ay ham-ham qardaş, boğazını cırma, gedən deyiləm.

Arvad görür bir dövə buna sarı gəlir. Demə, bu dövə padşahın xəzinəsini aparən karvandan azıbmış, üstü də tamam qızılınan, daş-qaşnan dolu imiş. Arvad dövəni görən kimi deyir:

– Ay sallaxdodax, ərim kimi minnətçi göndərdi ki, qayıdam, heç biriylə getmədim, indi neyləyim, sən gəlibsən, yaxşı düşməz sənənin də sözünü yerə salam, gəl gedək deyib arvad dövənin başın çəkə-çəkə gəlir ərinin yanına. Əri bir də görür ki, arvad yanında bir dövə yükü qızılınan gəlib. Kişi tez dövənin yükünü boşaldıb, dövənin başını kəsir, arvadına deyir:

– Bax, əgər bir adama bir kəlmə bu haqda söz desən, padşah ikimizi də dar ağacından asdıracaq.

Arvad deyir:

– A kişi, indi ki, dövəni kəsdin, mən də qayıdıb gəlmişəm, toyumu təzədən elə.

Kişi görür ki, arvadının beyninə düşən işi eləməsə, başı cəncəl çəkəcək. Odu ki, deyir:

– Arvad, dur bu saat toyunu eləyim.

Kişi arvadı salır təndirə, təndirin ağzına bir məcməyi qoyub, içinə də bir az darı tökür, sonra da toyux-cücəni düdülüyüb çağırır. Toyuqlar məcməyidəki darını dənledikcə dısqıltı səsi çıxır. Arvad elə bilir ki, onun toyudu.

Bəli, arvad təndirdə toya qulaq asmaqda olsun. Kişi dövənin ətini yerəbəyer eləyir, sonra arvadı təndirdən çıxarır ki, daha toyun qurtardı.

Bunları burda qoyax, görək padşah itən dövəsini necə axtarır. Dövə itən kimi padşah bir imansız kaftar qarı tapıb deyir:

– Qarı, mənim bir dövəmi oğurlayıblar, indi sən düş qarı-qarı dövə əti axtar, kimdə tapsan gəl, mənə xəbər ver, sənə çoxlu qızıl verəcəm.

Qarı qızıl adını eşidən kimi gözləri mişovul siçanınin gözləri kimi bərəlidir. O saat çarçoyunu başına salıb düşür qarı-qarı dövə əti axtarmağa. Heç yerdə tapa bilmir. Elə qayıdıb gəlirmiş, birdən yadına düşür ki, bircə Hillilimgil qalıb. İçəri

girib yağlı dilini işə salır. Kişi evdə yoxuymuş. Qarı arvadı dilə tutub deyir:

– Ay səni görüm ərinlə qoşa qarıyasan, oğlum xəstədi, can üstədi, həkimlər deyir ki, dövə əti yesə yaxşı olar. İndi bütün şəhəri gəzmişəm, dövə əti tapa bilmirəm, bəlkə sizdə ola. Bircə tikə olsa oğlum yeyib sağalar, sizə duva eləyər, özü də ki, osanata keçər.

Arvadın ürəyi yumşalır, gətirib dövənin ətindən bir pişirimi qarıya verir. Qarı əti alan kimi gedib padşaha xəbər verir. Padşah o saat kişini əli-qolu bağlı gətirtir. Kişi əli-qolu bağlı gedəndə deyir:

– Arvad, səni görüm dilim-dilim olasan, dilini özündə saxlasaydın belə olmazdı. İndi mən gedirəm, heç olmasa qapıdan-bacadan muğayat ol.

Kişini aparırlar, nə qədər döyürlərsə boynuna heç nə qoya bilmirlər. Axırda qalırlar şübhədə ki, bunu assınlar, yoxsa yox. Bu hində bir də görürlər ki, bir arvad qarı-bacanı söküb yükləyib dalına, gəlir.

Padşah deyir:

– Kişi, bu nə əhvalatdı?

Kişi deyir:

– Arvad, bu nədi?

Arvad deyir:

– Sən demədinmi qapıdan, bacadan muğayat ol. Mən sənənin yanına gəlmək istədim, gördüm qarı-baca qaldı tək, qorxdum oğurlayıb aparalar, söküb yüklədim dalıma.

Kişi üzünü padşaha tutub deyir:

– Padşah sağ olsun, bax bu cür ağı olan bir arvadın sözüynən məni tutub əl-ayağımı bağladıbsan, bu heç danışığını bilmir ki...

Padşah görür ki, doğrudan da arvad gicbəsərin biridi. Kişinin əl-ayağını açıdırıb buraxır. Kişi arvadını qabağına salıb dannaya-dannaya evə gətirir, deyir:

– Arvad, nə qədər ki, sən ağıllanmayıbsan, elə mənim

başım qiylü-qalda olacaq.

Arvad cavab verir:

– Kişi, nə danışırın? Sən məndən betərsən. Bazara gedib heç nə üstündə şil-küt qayıtdığın yadından çıxıb?

Kişi deyir:

– Hə, arvad, düz deyirsən. Yaxşı deyiblər, su axar, çuxuru tapar.

POÇTALYON DOVŞAN

Rəhmətdih Molla Nəsrəddin, diir, bir gün inəyini aparır bazara satmağa. Özü də bu bazarda qırx dənə lotu varmış. Gəlir bu mollaya diir ki, bu keçini neçəyə satırsan? Diir: “Ay oğul, mən keçi satmıram, inəh satıram”. Nəysə, u biri gəlir, qoyunu neçəyə satırsan, quzunu neçəyə satırsan? Kişi axırda bezir, keçi adına inəyi satır. Gəlir evə. Arvadı soruşur ki, a kişi, satdınmı? Diir: “Satdım, ay arvad. Amma inəh döyüldü u, keçiydi”. Diir: “A kişi, nə keçidi u, sən inəh aparmısan”. Diir: “Vallah, belə-belə, bəs hamısı didi ki, keçidi, keçi qiymətinə də satdım”. Arvada diir: “Zərəl yoxdu, fikir eləmə, gör o lotulara mən nə divan tutajam”.

Günnərin bir günüsü Molla Nəsrəddin gedir çöldən iki dənə dooşan tutur. Götürür gəlir, bala dooşan. Götürür gəlir öyə, arvada diir ki, axşama xörəh bişir, mən bazara gedəjəm, lotuları çağırjam. Diir: “Yaxşı”. Gedir, nəşə, bazardan ayan-bayan alıf dooşanın belinə qoyur, diir: “Get anaa dinən axşama xörəh bişirsin, qonağımız olajaxdı”. Diir: “Baş üstə”. Dooşanı buraxır, çıxır gedir. Çöl dooşanıdı, çıxır gedir. Lotulara da diir: “Gedəyin qonağım olun”. Lotular da gəlir, görür yeməh-zad bişif, doşan da evin ayağında. Diir kin bu lotular, molla, u dooşanı sat bizə. Diir: “Yox, satammaram, uşağım-zadım yoxdu, onu əldə-ayaxda işdədirəm”. Çox çətinnihən bir inəyin qiymətinə dooşanı satır bulara. Bular dooşanı götürüf gedir.

Birinci gün lotulardan biri ayan-bayan alır, dooşana diir ki, get anaa dinən yiməh bişirsin, axşam gələjəyih. Axşamları gəlillər, görüllər nə yiməh var, nə dooşan. – “Ay arvad, bəs belə-belə”. Diir: “Əşi, sən nə danışırın, dooşan-zad yoxdu”. Diir: “Kopoğlu bizi aldadıdı, onu öldürməh lazımdı”.

Bu da durur bir dənə toyux kəsir. Qursağını qannan doludur, salır arvadın boynuna, üsdünü yaylıxnan örtür ki, görünməsin deyə. Diir: “Arvad, lotular gəlcəhdi. Olar oturanan sora mən səə dijəm ki, dur çay qoy, xörəh bişir qonağımız

var. Dəbərmə. Mən səni kəsəjəm, bir dənə də qarğı düzəldif, düdüh diyillər. Mən sənin arxannan üç dəfə düüd-düüd eliyənən sora durarsan”. Bəli. Lotular bunu öldürməyə gəlillər. Oturullar, diir ki, ay arvad, dur ayağa çay qoy, yeməh bişir, xörəh hazırı. Üş dəfə təkrar eliyir, arvad durmur, durur arvadı yıxır, kəsir. Həmən qursağı kəsir da. Kəsir, öynən bir olur qan. Lotular peşman olur: “Ay aman, bu arvadı kəsdi”. Diir: “Siz darıxmıyın, bu dəyqə dirildəjəm”. Durur qarğını alır, üç dəfə bunun arxasına düüd-düüd eliyir, arvad diir haxsırf durur. Durur çay qayırır, xörəh hazırıyır, yeyillər, içillər. Bu lotular diir: “Bunu sat bizə”. Diir: “Yox, satammaram, mən ajıxlıyam, ajığım tutanda arvadı kəsirəm, sora peşman oluram, dirildirəm onu”. Diir: “Yox, nə qiymətə diyirsən, ver bizə”. On inəyin qiymətinə qarğını bulara satır. Bu lotunun biri sifdəsi aparır, öydə arvada diir: “Dur çay qayır, çörəh qoy”. Durmur. Durur arvadı kəsir. Diir: “Da indi dirildəjəm”. Arvadını kəsir, nə qədər düütdədüd sala arvad dirilmir. Ay dad, ay bidad, arvad ölüfdü. Deməh, bu o birsinə demir ki, mən belə bir hadisə eləmişəm, arvad dirilmədi. Buların qırxı da arvadını kəsir. Qırxıncı arvadını kəsir, durmur. Bulara diir ki, ə, mənim arvadım durmadı. Diir: “A bədbaxt oğlu, bizimki də durmadı. Bizi kopoğlu molla heyləcə aldadıf, arvadlarımızı kəsif tökmüşüh. Bunu öldürməh lazımdı”.

Bu molla arvadına diir ki, bular mənim dalımca gələjəhlər, mən qaçırım, deyərsən getdi. Molla qaçır. Lotular gəlir, bunu çağırılar. Diir ki, bəs molla qaçdı getdi. Qaraltını görsədir ki, bax belə. Lotular düşüf bunun dalıynan. Bular yaxınnaşanda özünü çatdırır çobanın sürüsünə. Diir ki, çoban, bəs padşah bərk xəstədi, una çobanın beynini dərman deyifdi həkimlər, mən nə qədər yalvardım ki, mən qoja kişiyəm, mənim beynimi alın, cavan çobana dəyməyin. Didilər, yox. İndi unçax sənin yanına gəlmişəm, paltarımızı dəyişəh, sən qaç, qoy məni öldürsünnər. Çoban allanıf, çaparağı paltarını dəyişir, buna verir, qaçır. Lotular gəlir: “Bəs belə adam gör-

mədin?” Diir: “De, gedir”. Qovullar lotular çobanı. Qabaxda dərya varmış, axırda çoban qorxusunnan özünü tulluyur dəryaya. Diillər: “Get kopoğlu, gördünmü səni öldürdüh”. Axşam, diir, görüllər, budaha, bir sürü qoyunnan molla gəlir. Gəlillər: “A molla, bu nədi, bunu hardan gətirirsən?” Diir: “Ə, mənə dənizə tulladıız e”. Diir: “Hə”. Mən batıf qalxıf sizə əl elədim. Siz gəlmədiz, görmədiz, bilmədiz nədi. Mən də elə bunu çıxartdım. Qalanı qaldı dəryada. Nə qədər qoyun var o dəryada. Diir: “A kişi, inanmırsızsa, sabannarı bir qarını aparağın, tulluyağın ora, u batıf qalxıf əl eliyəjəh, – adam da batanda əl eliyir, əlini bir yerdən tutur eliyir, – siz də özüzü tökərsiz ora”. Diillər: “Yaxşı”. Gedillər, diir, bir arvadı u formuda tulluyullar ora. Arvad batıf qalxıf əl eliyir ki, mənə kömək eliyin da. Bular da elə bilir bunnarı çağırır. Qırxı da tullanır. Gedir orda ölüllər. Molla da qayıdır gəlir evinə. Diir: “Arvad, da irahət yaşıya bilərik, oları dəryaya qərç elədim”.

NAXIŞ

Bir kişinin vəziyyəti ağırlaşır, yaşamağı, dolanışığı, ailəyə baxmağı, görür ki, yox, da üzüqaradı, diyir ki, mən gedirəm pul qazana bilsəm gələjəm, qazana bilməsəm mənə gözdəmiyin. Bir dənə ağacı əlinə alır, gedir. O dağdan, bu dərədən, ordan-burdan keçir, bir suyun başında oturub su içirmiş. Bir iri daş var, bu daşı isdiyir tərptəsin, bekar adamdı da. Nəsə, tərptədən kimi bunun altından bir qocalmış, gücdən düşmüş, nə insana bənzəmir, nə heyvana bənzəmir, canını bir şey tərptənir. Diir: “Ay Allah öyü yıxsın, mənə niyə tərptədin burdan?” Diir: “Mən nə bilim sən orda yatmışsan? Sən kimsən ki, daşın altında yatmışsan?” Diir: “Mən sənənin naxışın idim, burda gəlif yatmışdım”. Diir: “Allah sənə öyü yıxsın, sən orda yatmışsan, mən də ajından ölürəm, mənə naxışım yatıf”. Deer: “Get”. O yana gedir, bu bayna. Car düşür ki, padşahın qızının üzüyü itif, tapa bilmir. Bu padşahın biliciləri var, axtarıllar, tapa bilmillər. Kişi diir ki, mən taparam, bu gəlmə, bu kasıf, ajından ölən. Gətirillər, diyillər: “Şah sağ olsun, bir nəfər var, – bunun vidinə-fasonuna baxır, – diir mən taparam”. Diir: “Tap”. Açıf kitabı, deer: “Vallah, deşik gəlir, tük gəlir”. Qız o dəyqə diyir ki, bildim, bildim. Hamamda saçımın tükünə bağlıyıf qoymuşdum orda deşiyə. Gedif görüllər ordadı. Hörməti artır. Şah diyir ki, mənənin yanımda işdiyərsən.

Bir gün, iki gün, şah bunu yoxlamaq üçün ova gedir. Diir: “Durun”. Bunu da götürüllər. Bir palıd ağacının başına tələ qurullar ki, quş düşsün da. Birini də suya tor atıllar. Deer: “O bilicini bəri çağır”. Bilici gəlir. Diir ki, şah sağ olsun, eşidirəm. Diir: “Biz bu ağacın başına tələ qurmuşux, nə quşu düşəjəh ora?” Diir: “Ora düşəjəh qızıl balıx”. Aləm məhəttəl qalır, ağacın başı hara, qızıl balıx hara? Nəsə diyir da. – “Gedin, gətirin, görəh orda nədi?” Gətirif görüllər ki, iki dənə qızıl balıxdı. Bunun hörməti artdımı? Diif: “Bəs u tora nə düşəjəh?” Diif: “Ona da təzə tüklenən bir sığırçın balası”. Gedir sudan

toru çəkillər, görüllər bir sığırçın balası. Şah didi: “Bu mənənin oldu baş vəzirim”.

Bir gün şahnan oturuf bir yerdə çörəh yiyillər. Daa şah bunu özünə bu qədər əziz bilir. Əlini çalıf şahın başına bir yumruş. Şahın papağı düşür, düşən kimi bir dənə içində qızıl ilan. Diir: “Ə, sən mənə niyə vurdun?” Diir: “Şah sağ olsun, ilana bax, yoxsa sənəni çalırdı”. Şah diyir: “Hə”. Şah fikirrəşir ki, bunun bilici işdəri varsa da, bu dələduş adamdı, bunnan buna ziyan gələjəh. Bunu yolluyur başqa bir kəndə, şəhərin birinə, diir: “Get ora, oranı verdin sənə. Get ora meçidə camaatı yığ, söhbət elə camaatla”.

Bəli, xəbər düşür ki, bu gün bura bir nümayəndə gəlir şah tərəfinnən. Aləm meçidə yığışır. Bu gəlir meçidə girən kimi diir: “Durun çıxın meçiddən, bu dəyqə meçid partdiyajax, uçajax”. Hamı duruf qaçır. Camaat görür meçidin orası cırıldı, burası... Şah çağırtdırır bunu yanına, diif: “Bilirsən nə var?” Diif: “Yox”. Diir: “Bu məmləkətdən çıx. Sənnən mənə xəta gələjəh. Mən sənəni yolladım ora, get camaata vəz ver, yoxsa meçidi dağıt?” Bu kişi kor-peşman yolnan gedəndə yenə gedir həməni daşa çatır. Görür daş əvvəlki kimi yerindədi. Daşı belə qaldırır, görür həməni bunun naxışı burda yatıf. Diir: “Ə, noldu, sən gəldin yenə girdin bura? Mənənin işim yaman xod gedirdi, sən girdin bura, gənə mən əvvəlki vəziyyətə düşdüm”. Diir: “Ə, mən sənənin əlinnən gəlif girmişəm bura. Mən sənənin naxışınam. Əyə, ağacın başında qızıl balıx olar? Deynən quş balası var, o ağajdan götürüf ora qoyum, deynən dəryada balıxdı, filan balıx, ordan tutum ora tulluyum. Əyə, yoxsa mən gedif Ərəbistannan quş tapıf gətirmişəm, indi quş bala doğan vaxtıdı? Mən o boyda meçiti dağıda bilərdim, mənə dedin meçit dağılmalıdı. Güc eyləmişəm belim qırılıf. İndi yaxşı yol, get. Sənənin naxışın yatdı”. Naxış budu.

ŞƏNGÜLÜM, ŞÜNGÜLÜM, MƏNGÜLÜM

Biri varımış, biri yoxumuş, bir keçi varımış. Bu keçinin gözünün ağı-qarası üç balası varımış. Bu çəpişlərin birinin adı Şəngülüm, birinin adı Şüngülüm, birinin də adı Məngülüm imiş. Keçi hər gün gedib, örüşdə, meşədə otlayarmış, geri qayıdanda da balalarına ağzında su, buynuzunda ot, məmələrində süd gətirərmiş. Qapının ağzına çatanda qapını döyərmiş. Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm də atıla-atıla, dingildəyə-dingildəyə qapının dalına gəlib soruşarlarmış:

– Kimdi qapını döyən?

Keçi cavab verərmiş:

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm,

Aç qapını mən girim,

Ağzımda su gətirmişəm,

Buynuzumda ot gətirmişəm.

Məməmdə süd gətirmişəm.

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm sevinə-sevinə qapını açarmışlar. Keçi içəri girib onların otunu, suyunu, südünü verər, yedirdər, içirdər, yatırdar, rahatlayarmış. Sabahısı gedəndə yenə də hər üçünün üzündən öpüb, tapşırarmış:

– Bax, Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm qurd sizi aldadar, aparıb yeyər ha... Hər kim qapını döydü, mən deyən sözləri oxumadı, qapını açmayın.

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm də keçinin o tərəfində, bu tərəfində tullanıb deyərmişlər:

– Yaxşı, səndən başqa heç kimə qapı açmırıq. Arxayın ol.

Günlərin bir günü qurd özünə söz verdi ki Şəngülümü, Şüngülümü, Məngülümü yesin.

Bəli, keçinin qapısının ağzına gəldi, yavaş-yavaş qapını döyməyə başladı. Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm dingildəyə-dingildəyə qapının dalına gedib səsləndilər.

– Kimdi qapını döyən?

Qurd keçinin oxuduğu sözləri bilmirdi. O, elə-belə dedi:

– Mənəm, keçiyəm, balalarım, açın qapını.

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm o saat bildilər ki, qapını döyən anaları deyil, qurddu, qapını açıdırıb onları yemək istəyir. Qorxudan qaçıb, bucaqlarda gizləndilər. Qurd nə qədər qapını döydü, yalvar-yarış elədi, qapını açmadılar. Qurd qapını sındırmaq istəyirdi, bir də gördü keçi gəlir. Qaçıb bir kolun içinə girdi, orada gizləndi ki, görsün keçi qapını nə cür açır. O biri tərəfdən keçi gəlib qapını döyə-döyə dedi:

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm,

Aç qapını mən girim,

Ağzımda su gətirmişəm,

Buynuzumda ot gətirmişəm.

Məməmdə süd gətirmişəm.

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm oynaya-oynaya gəlib qapını açdılar. Keçi içəri girdi. Balalarının üzündən, gözündən öpdü. Həmişəki kimi onlara ot, su, süd verdi. Bir az oradan-buradan söhbət elədilər. Balaları qapının döyüldüyünü analarına söylədilər. Keçi dedi:

– O xain, qurddu. Mən oxuduğum sözləri oxumayana qapı açmazsınız.

Dedilər:

– Yaxşı, açmırıq.

Keçi tapşırmasını tapşırırdı. Balalarının üzündən öpüb örüşə getdi. İndi sizə xəbəri qurddan verim:

Keçinin oxuduğunu qurd öyrənmişdi. Koldan kənara çıxdı, bir az gözlədi. Sonra yavaş-yavaş gedib qapını döyməyə başladı. Çəpişlər oynaya-oynaya qapının dalına gəlib soruşdular:

– Kimdi qapını döyən?

Qurd səsinə keçinin səsinə oxşadıb dedi:

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm,

Aç qapını mən girim.

Ağzımda su gətirmişəm,

Buynuzumda ot gətirmişəm,
Məməmdə süd gətirmişəm.

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm sevinə-sevinə qaçıb qapını açdılar. Qurd o saat Məngülümü tutub yedi. Şəngülümü Şüngülüm isə qaçıb gizləndilər. Qurd çox axtardı, onları tapmadı. Keçinin qorxusundan qaçıb getdi. Şəngülümü, Şüngülümü gizləndikləri yerdən çıxıb, qapını bağladılar, bir küncdə oturub ağlamağa başladılar. Axşam düşdü. Keçi qapının dalına gəldi, nə qədər döydü, oxudu ona cavab verən olmadı. Çəpişlər elə bildirdilər ki, bu yenə qurddu, ona cavab vermirdilər. Keçi geri çəkilib qapıya bir buynuz vurdu. Dalbadal bir buynuz, iki buynuz... Şəngülümü, Şüngülümü gördü ki, qapını sındıracaq. Qapının dalına gəlib qulaq verdilər, balaca deşikdən baxdılar, gördülər anaları, soruşdular:

– Kimdi qapını döyən?

Keçi yenə də dedi:

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm,

Aç qapını mən girim.

Ağzımda su gətirmişəm,

Buynuzumda ot gətirmişəm.

Məməmdə süd gətirmişəm.

Çəpişlər qapını açdılar. Keçi onlardan soruşdu:

– Bəs Məngülüm hanı?

Onlar başladılar ağlamağa. Əhvalatı analarına nağıl eləyib dedilər:

– Məngülümü qurd yedi.

Keçi hırlənib dedi:

– Yaxşı, o qurdla mənimki qalsın... Siz qapını bağlayın, evdə oturun. Mən gedirəm, tez qayıdacağam.

Bəli, keçi düşdü yolun ağına, az getdi, çox getdi, gedib dovşanın damının üstünə çıxdı. Ayaqlarını yerə döyməyə başladı. Dovşan çıxıb dedi:

O kimdi damım üstə?

Divarım, damım üstə?

Tappıra, tuppur döyür,
Ayağın damım üstə.

Keçi dedi:

– Balamı sən yemisən.

Dovşan dedi:

– Yox, mən yeməmişəm, get tülküdən soruş.

Keçi gedib, tülkünün damının üstünə çıxdı. Ayaqlarını yerə döyməyə başladı:

Tülkü dedi:

O kimdi damım üstə?

Divarım, damım üstə?

Tappıra, tuppur döyür,

Ayağın damım üstə.

Keçi dedi:

– Balamı sən yemisən?

Tülkü dedi:

– Yox, mən yeməmişəm. Get qurddan soruş.

Keçi dəmirçinin yanına gedib dedi:

– Dəmirçi qardaş, mənim buynuzlarımı poladla qılınca kimi iti elə, uclarını da nizə kimi şiş. Sənə bir kasa qaymaq, bir kasa da süd verəcəyəm.

Dəmirçi razı oldu. Keçinin buynuzlarına poladdan üz çəkdi. Keçinin buynuzu qılıncdan iti, nizədən şiş oldu. Keçi dəmirçinin qaymağını, südünü verdi. Düz gedib qurdun damının üstünə çıxdı. Ayaqlarını yerə döyməyə başladı. Bu zaman qurd da bir qazan aş asmışdı, ocağın üstündə bişirirdi. Keçi ayağını damın üstünə döyəndə onun aşının içinə torpaq töküldü. Qurd çığırıp dedi:

O kimdi damım üstə?

Damım, dirəyim üstə?

Aşımı şor elədi,

Gözümü kor elədi.

Keçi ona cavab verdi:

Mənəm, mənəm mən paşa,
Buynuzum qoşa-qoşa.
Balamı sən yemisən.
Gəl girək bir savaşa.

Qurd cavab verdi:

– Çox gözəl, gəl savaşa. Elə mən səni axtarırdım.

Qurd sözünü tamam elədi, dişlərini bir-birinə taqqılatdı, istədi keçini yesin. Keçi ona aman vermədi. Geri çəkilib, irəli gəldi, ona elə bir buynuz vurdu ki, buynuzlar iki qarış onun döşünə işlədi. Qurd bərkdən ulayıb yerə yıxıldı. Keçi o saat onun qarnını yırtıb Məngülümü çıxartdı. Bağrına basdı. Gözlərindən öpdü.

Qurd qışqırıb dedi:

– Vay qarnım?

Keçi dedi:

Məngülümü yeməyəydin,

Vay qarnım deməyəydin.

Xain qurd öldü. Keçi balası Məngülümü də götürüb sevinə-sevinə evinə qayıtdı. Şəngülümlə, Şüngülüm Məngülümü görəndə çox sevindilər. Onun üzündən, gözündən öpdülər, şadlıq elədilər.

HİYLƏGƏR KEÇİ

Günlərin bir günündə el dağdan arana köçürdü. Bir keçi, bir dana, bir qoyunun bundan xəbəri yox idi. Özlərini xəlvət bir yerə verib otlayırdılar. Heyvanlar bir vaxt başlarını qaldırıb gördülər ki, lələ köçüb, yurdu qalıb; bir-birinin üzünə baxdılar. Dana ağlayıb dedi:

– Keçi qardaş, qurd gəlib bizi yeyəcək. Tez bir çarə elə.

Keçi dedi:

– Gedək bir daxma tapıb içində yaşayaq.

Hər üçü razı oldu.

Çox gəzdilər, dana bir ayı dərisi, keçi bir qurd dərisi, qoyun da bir tülkü dərisi tapıb büründü.

Bir xeyli gəzəndən sonra bir daxma tapdılar.

Sevinə-sevinə içəri girib gördülər: bir ayı, bir qurd, bir də bir tülkü oturub söhbət eləyir.

Ayı sevinib dedi:

– Tülkü baba, qalx bir odun gətir.

Tülkü gedib odun gətirdi. Ayı odunu döşünə basıb dedi:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir dana yemişəm, biri də bacadan düşdü.

Qurd odunu ayıdan alıb dedi:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir keçi yemişəm, biri də öz ayağı ilə gəldi.

Sonra odunu tülkü aldı:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir qoyun yemişəm, birini də yeyəcəyəm.

Bu sözü eşidən keçi qoyuna dedi:

– Qalx, mənə bir odun gətir.

Qoyun keçiyə bir odun verdi. Keçi odunu döşünə basıb böyürdü:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir qurd yemişəm, dərisini bürünmüşəm, birini də yeyəcəyəm.

Odunu danaya verdi. Dana bir şıllaq atıb dilə gəldi:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir ayı yemişəm, dərisini bürünmüşəm, birini də yeyəcəyəm.

Dana da odunu qoyuna verdi, qoyun söylədi:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir tülkü yemişəm, dərisini bürünmüşəm, birini də yeyəcəyəm.

Tülkü bu sözü eşidən kimi götürüldü. Onun dalınca qurd daban aldı, ayı da onlara baxıb qaçdı.

Keçi yoldaşlarına dedi:

– Bu kələklə ölümdən qurtardıq. Gəlin qaçıb bir yana gedək. Onlar yolda fikirləşəcək, geri qayıdıb bizi yeyəcəklər.

Keçinin fikrini bəyənib yola düşdülər. Bir az getdilər. Qabaqlarına bir qaya çıxdı. Dırmaşıb qayanın başına çıxdılar, orada uzandılar.

Ayı, qurd, tülkü də bir xeyli qaçdılar. Sonra bir ağacın dibində durdular. Qurd dedi:

– Ədə, qoyun, keçi, dana bizi yeyə bilməz. Onlar bizi aldatdılar. Qayıdın gedək, onları yeyək.

Qayıdın daxmaya gəldilər, gördülər ki, lələ köçüb, yurdu qalıb. Onların izi ilə gedib qayaya çatdılar. Gördülər ki, keçi, dana, qoyun qayanın başındadı. Ayı gözlərini aşağıdan yuxarı bərəldəndə, dana bərk qorxdı, ayağı sürüşüb tappıltı ilə qa yadan yerə düşdü. Dananı görən keçi, səsi gəldikcə bağırırdı.

– Dana qardaş, sən ayını bərk tut, qaçmasın, biz də qurdla tülkünü tutaq.

Tülkü keçinin bu sözlərini eşidən kimi qaçdı, onun dalınca qurd, qurdun dalınca ayı götürüldü.

Keçi, dana, qoyun o ki var, güldülər, sonra hər üçü bir-birinə qoşulub arana gəldilər.

PİSPİSA XANIM VƏ SİÇAN SOLUB BƏY

Biri var idi, biri yox idi, bir Pıspısa xanım dozanqurdu düz xatun var idi. Bir gün Pıspısa ərə getmək fikrinə düşdü. Geyindi, kecindi, bəzəndi, düzəndi, evinin qabağında olan bir təpəyə çıxıb bərkdən dedi:

– Ərə gedirəm, ərə gedirəm,

Ər olmasa gora gedirəm.

Bir odunçu yol ilə keçirdi, onun səsinə eşidib dedi:

– Pıspısa xanım, düz xatun, mənə gələrsənmi?

Pıspısa xanım dedi:

– Məni döymək istəyəndə, nəynən döyərsən?

Oduşçu dedi:

– Baltaynan.

Pıspısa xanım dedi:

– Yeri, yeri, mən sənin tayın deyiləm.

Oduşçu çıxıb getdi. Pıspısa xanım yenə oxumağa başladı:

Ərə gedirəm, ərə gedirəm,

Ər olmasa gora gedirəm.

Bir kürəkçi onun səsinə eşidib dedi:

– Pıspısa xanım, nəstə xanım, mənə gələrsənmi?

Pıspısa xanım dedi:

– Məni döymək istəyəndə, nəynən döyərsən?

Kürəkçi dedi:

– Kürəknən.

Pıspısa xanım dedi:

– Yeri, yeri, mən sənin tayın deyiləm.

Kürəkçi getdi. Pıspısa xanım yenə başladı:

Ərə gedirəm, ərə gedirəm,

Ər olmasa gora gedirəm.

Sičan solub bəy oradan keçirdi. Baxıb nə gördü? Pıspısa xanım bəzənib, düzənib, geyinib, kecinib, elə hey deyir:

Ərə gedirəm, ərə gedirəm,

Ər olmasa gora gedirəm.

Siçan solub bəy ona dedi:

– Salam-əleyküm. Dozanqurdu, düz xatun, Pıspısa xanım, nəstə xanım, sevgilim, canım, ruhi-rəvanım, canı cananım, tabi-tavanım, kefin, halın? Həmişə beləcə kefdə, gəzməkdə, seyr-səfada...

Dozanqurdu, düz xatun Siçan solub bəyə yaxşı-yaxşı baxıb gördü Siçan solub bəy, nə Siçan solub bəy?.. Geyinib, bəzənib şir kimi quyruğun atıb kürəyinə, qulaqların dik tutub. Rüstəm-Zal kimi bığların burub, elə bilirsən dünya bunundu. Döşü ağ, gözləri qara, baxan deyir, bir də baxım! Pıspısa xanım dedi:

– Ay əleyküməsalam, dişləri mixək, qıçları dirək, hamıdan göyçək. Kefin kökdümü, damağın çağdımı? Canım, başın sağdımı?

Siçan solub bəy dedi:

– Sağ ol, Pıspısa xanım, əziz canım, de görüm, mənə gələrsənmi?

Pıspısa xanım dedi:

– Məni döymək istəyəndə, nəynən döyərsən?

Siçan solub bəy dedi:

– Əziz canım, səni döymərəm, döysəm də quyruğumu batıraram xanımların sürmədanına, gözlərinə sürmə çəkərəm.

Pıspısa xanım dedi:

– Sənə gedərəm, canımı qurban edərəm.

Hər ikisi razı oldu. Toya sazəndə kəpənəyi, xanəndə cırcıramanı çağırdılar, yeddi gün, yeddi gecə toy oldu, dırınqha-dırınq, Pıspısa xanımı Siçan solub bəyin evinə gətirdilər. Çox məhəbbətli oldular, yeyib, içib, kef elədilər. Günlərin bir günü Siçan solub bəy Pıspısa xanıma dedi:

– Mənim ruhi-rəvanım, Pıspısa xanım, sən otur evdə, mən gedim şah evinə, sənə noğul, nabat, şirni, hər cürə xuş-kəbər gətirim. Qoy yanına, könlün istədikcə at ağzına xımırtdat.

Pıspısa xanım dedi:

– Get, amma tez gəl. Sənin ayrılığına dözə bilmərəm.

Siçan solub bəy dedi:

– Tez gələrəm, əzizim.

Siçan solub bəy Pıspısa xanımla öpüdü, görüşdü, yola düşüb, şah evinə getdi. Pıspısa xanım evdə oturub onun yolunu gözləməyə başladı. Gözlədi, axırda lap darıxdı, öz-özünə dedi: "Siçan solub bəy gəlincə, durum onun paltarlarını aparım, dəvə izi dərin göldə yuyum, sərim, qurudum, gələndə geyinsin əyninə, üstü-başı tərtemiz olsun". Siçan solub bəyin paltarlarını götürdü, apardı yumağa. Yuyanda ayağı sürüşüb düşdü dəvə izi dərin gölə. Çox çapaladı, nə qədər əlləşdi, sudan çıxma bilmədi. Dəvə izi dərin göldə az qaldı boğulsun. Bir də gördü yol ilə bir neçə atlı gedir. Görək atlılara nə dedi:

Tappır, tuppur atlılar,

Qolları bazbəndlilər,

Şah evinə gedərsiz.

Siçan bəyə deyərsiz:

Pıspısa püstə xanım,

Dabanı xəstə xanım

Düşüb dəvə gölünə

Boğulur xəstə xanım.

Atlılar o yana baxdılar, bu yana baxdılar heç kəsi görmədilər. İstədilər getsinlər. Pıspısa xanım başladı həmin sözləri oxumağa. Atlılar ora-bura baxıb gördülər ki, onlardan sifariş yollayan Pıspısa xanımdı, düşüb dəvə izi dərin gölə boğulur. Bunları görəndə Pıspısa xanım bir də dedi:

– Saçı uzun saray xanım,

Donu uzun daray xanım.

Dozanqurdu düz xatun, paltar yuduğu yerdə sürüşüb düşüb dəvə izi dərin gölə, boğulub ölür, durmasın özünü tez yetirsin.

Atlılar düz şah evinə getdilər. Pıspısa xanımın dediklərini orada danışdılar. Siçan solub bəy şirni qoyulan qabın içində idi. Pıspısa xanım üçün xonça bağlayırdı. Atlılardan bu xəbəri eşidən kimi, sandıqdan çıxdı, yola düşüb özünü Pıspısa xanıma çatdırdı. Gördü Pıspısa xanım dəvə izi dərin göldə batır, çıxır; az qalır ki, boğulsun, lap əldən düşübdü. Siçan solub bəy əlini uzadıb dedi:

– Əlini mənə çəkərək.

Pıspısa xanım dedi:

– Yeri, yeri, mənciyəz səndən küsərək.

Siçan solub bəy yenə dedi:

– Əlini mənə çəkərək.

Pıspısa xanım dedi:

– Yeri, yeri, mənciyəz səndən küsərək.

Siçan solub bəy üçüncü dəfə dedi:

– Əlini mənə çəkərək.

Pıspısa xanım genə dedi:

– Yeri, yeri, mənciyəz səndən küsərək.

Siçan solub bəyin acığı tutdu, bir ovuc palçıq götürüb çırpdı donuzanqurdunun başına, dedi:

– Küsərək, küsərək.

Üstüvə palçıq eşərək.

Donuzanqurdu düz xatının oradaca canı çıxdı. Siçan solub bəy də çıxıb evinə getdi.

CİK-CİK XANIM

Biri var idi, biri yox idi, bir Cik-Cik sərçə xanım var idi. Bir gün Cik-Cik xanım bu qara tikan kolundan o biri qaratikan koluna qonub Cik-Cik eləyirdi. Birdən Cik-Cik xanımın ayağına tikan batdı. O, nə qədər əlləşdi çıxara bilmədi. Gözlərinin yaşını töküb ağlamağa başladı. Qarı nənə onu görüb dedi:

– Ay Cik-Cik xanım, nazlı xanım, məzəli xanım, niyə ağlayırsan?

Cik-Cik xanım ağlaya-ağlaya ona cavab verdi:

– Ay qarı nənə, ayağıma tikan batıb, qanayıb, gəl bunu çıxart.

Qarı gəlib Cik-Cik xanımın ayağından tikanı çıxarıb təndirə atdı. Cik-Cik xanımın kefi duruldu. Bir o yana, bir bu yana uçub dedi:

– Qarı nənə, mənim tikanımı ver özümə.

Qarı nənə dedi:

– Hardan alım, atdım təndirə yandı.

Cik-cik xanım dedi:

– Mənə nə borc təndirə atdın, tikanımı ver. Verməsən, çörəyini götürüb qaçacağam.

Qarı güldü. Cik-Cik xanım o yana uçdu, bu yana uçdu, şığadı qarının bir yekə çörəyini götürüb qaçdı. Göynən gedirdi, gördü bir çoban qoyun sağır. Yerə qondu, yavaş-yavaş çobana tərəf gedib dedi:

– Bərəkətli olsun, çoban qardaş. Bir çörək gətirmişəm al, doğru südə, ye.

Çoban sevinib, çörəyi Cik-Cik xanımdan aldı, çanağına doğradı, üstünə də süd töküb dedi:

– Cik-Cik xanım, nazlı xanım, məzəli xanım, gəl sən də ye.

Cik-Cik xanım cavab verdi:

– Mən toxam, yemirəm, sən ye.

Çoban çörəyi yeyib qurtardı. Cik-cik xanım bir neçə dəfə qanadlarını yellədiyini dedi:

– Çoban qardaş, mənə çörəyimi ver, gedirəm.

Çoban dedi:

– Çörəyini hardan alım? Yedim, çıxdı, getdi.

Cik-Cik xanım dedi:

– Mənə nə borc yedin. Çörəyimi ver, yoxsa qoyunun birini götürüb qaçaçağam.

Çoban dedi:

– Ay Cik-Cik, xanım, nazlı xanım, məndə nə günah var ki, qoyunumu da aparasan, özün çörəyi verdin, mən də yedim.

Cik-cik xanım dedi:

– Buna bax, buna. Sən məndən güclə çörək ala bilərsən? İndi gör sənə başına nə oyun gətirəcəyəm.

Cik-Cik xanım bir o yana uçdu, bir bu yana uçdu, çobanın bir yaxşı kök qoyununu caynağına vurub, götürüb qaçdı. Çoban ağlaya-ağlaya dedi:

– Ay aman, ağam axşam mənə öldürəcək.

Cik-Cik xanım ayağında qoyun uçurdu, gördü bir dəstə atlı yolla gedir. Cik-Cik xanım onlara yaxınlaşıb dedi:

– Ay qardaşlar, hara gedirsiniz?

Atlılar cavab verdilər:

– Cik-cik xanım, nazlı xanım, məzəli xanım, padşaha gəlin gətirməyə gedirik.

Cik-cik xanım şad olub, uçub padşahın qarısına düşdü, qoyunu padşahın adamlarına verib dedi:

– Padşahın toyuna gətirmişəm.

Cik-Cik xanım içəri girdi, yuxarı başda əyləşdi. Qulluqçular qoyunu kəsib, bir yaxşı bozbaş bişirdilər, gətirib qonaqlara payladılar. Qazı ilə Cik-Cik xanıma da bir qabda çörək qoydular. Qazı tez-tez yeyib Cik-Cik xanımı ac qoydu. Cik-Cik acığa düşüb padşaha dedi:

– Mənim qoyunumu ver.

Padşah dedi"

– Qoyunu tay görməzsən, kəsmişik.

Cik-Cik xanım dedi:

– Bilmirəm, qoyunumu verirsiniz verin, vermirsiniz gəlininizi onun yerinə aparacağam.

Ona güldülər. Cik-Cik xanım uçub çəpərin üstünə qondu, o qədər gözlədi ki, gəlini darambadarambıla gətirdilər. Cik-cik xanım bir o yana, bir bu yana uçdu, gəlib atın üstündən gəlini caynaqlarına alıb getdi. Padşah bir başına döydü, bir gözünə döydü, qan ağladı. Cik-Cik xanım gəlini bir ağacın dibində yerə qoydu. Gördü bir aşıq ağacın kölgəsində oturub saz çalır. Cik-Cik xanım dedi:

– Salaməleyküm, ay aşıq qardaş, gəl mən gəlinimi sənə verim, sən də sazını mənə ver.

Aşıq şad olub dedi:

– Xoş gördük, ay Cik-Cik xanım, nazlı xanım, məzəli xanım, mən səndən heç bir şey əsirgəməyəm. Sazı al.

Cik-Cik xanım sazı aldı, gəlini aşığa verdi.

Aşıq gəlini götürüb evinə getdi. Cik-Cik xanım da bir qoz ağacının kölgəsində oturdu, yavaş-yavaş sazı dınqılatmağa başladı:

Tikan verdim, çörək aldım,

Sazım dınqır, dınqır, dınqır.

Çörək verdim, qoyun aldım,

Sazım dınqır, dınqır, dınqır.

Qoyunu verdim, gəlin aldım,

Sazım dınqır, dınqır, dınqır.

Gəlini verdim, saz aldım,

Sazım dınqır, dınqır, dınqır.

Birdən ağacdan bir qoz Cik-Cik xanımın başına düşdü. Cik-Cik xanım başını qaşıya-qaşıya kənara qaçıb dedi:

– Bah atonan, dünyada nə böyük şey var imiş, az qala başım dağılmışdı.

Cik-Cik xanım saz çala-çala balalarının yanına getdi, ömrünü toy-nağara ilə keçirdi.

DOVŞAN

Biri var idi, biri yox idi, bir dovşan var idi. Bir gün bu dovşanın ayağına tikan batıb qanadı. Dovşan o tərəfə, bu tərəfə baxıb gördü bir yarpaq var. Dovşan yarpağa dedi:

– Ay yarpaq, gəl mənim ayağımın qanını sil.

Yarpaq cavab verdi:

– Burada, təmiz durduğum yerdə, niyə özümü sənin qanına bulayım?

Dovşan dedi:

– Onda gedib ulağa deyərəm, gəlib səni yeyər.

Yarpaq onun ayağının qanını silmədi. Dovşan gedib ulağa dedi:

– Ay ulaq, get o yarpağı ye.

Ulaq dedi:

– Burada gözəl ot yediyim yerdə gedib qurumuş yarpağı niyə yeyim?

Dovşan dedi:

– Gedib qurda deyərəm, gəlib səni yeyər.

Dovşan gedib qurda dedi:

– A qurd, get o ulağı ye.

Qurd dedi:

– Yaxşı əmlik əti yediyim yerdə, gedib ulaq ətini niyə yeyim?

Dovşan dedi:

– Gedib köpəyə deyərəm, gəlib səni yeyər.

Dovşan gedib köpəyə dedi:

– A köpək, get o qurdu ye.

Köpək dedi:

– Burda ayran içdiyim yerdə, gedib qurd əti niyə yeyim.

Dovşan dedi:

– Gedib qarıya deyərəm, gəlib səni döyər.

Dovşan gedib əhvalatı qarıya dedi.

Qarı dovşanın sözünü yerə salmadı, gedib köpəyi döydü. Köpək gedib qurdu dişlədi. Qurd gəlib ulağı dişlədi. Ulaq gedib yarpağı dişlədi. Yarpaq da gedib dovşanın ayağının qanını sildi.

TÜLKÜ, TISBAĞA VƏ DƏVƏ

Biri varmış, biri yoxmuş. Bir tısbağa, bir tülkü, bir də bir dəvə varmış. Günnərin bir günündə bunnar yolnan gedirmişdər. Qabaxlarına böyüh bir könbə çıxır. Könbəni görəndə tülkü həmişə bij olur istiyir bir bijdih işdəsin bu könbəni təhcə yesin. Deyir ki, gəlin görək yaşda kim çox böyükdü, könbəni o yesin. Razılaşıdılar.

Tülkü deyir ki, Nuhu taxta görmüşəm, Şah İsmayılı qundaxda. Elə həmin tülküyəm ki, dururam. Tısbağa da deyir ki, Nuhun gəmisi dəryada qərğ olanda elə belə tısbağeydim, elə həmin tısbağayam ki, dururam. Dəvə baxıb görür kü, iki böyüh tarixi irəqəm varıdı, ikisin də binnar dedi. Əyilir könbəni götürür. Göydə gəvəliyəp yeyə-yeyə deyir: – Onda belə çıxır ki, dəvə qardaşınız o vaxt uşağıymış.

YAXŞILIĞA YAMANLIQ

Bir kişi bir gün bazara gedirdi atın belində. Payızın günü idi. Bir az hava, diir, soyux idi, noyabr aylarının axırları idi. Atın belində gedəndə gördü ki, bir ilan buruluf belə, büzüşüf yatıf. Didi: “Can, can, ə, bu üşüyür”. Atın belinnən düşdü, bunu aldı əlinə, gördü ki, ölhöldü, çox zəifdi. Götdü qoydu qoltux cibinə, didi: “Qoy burda isinsin”. Bədəni isinən kimi ordan başını çıxartdı, dolandı kişinin boynuna. Didi: “Kişi, mən səni vururam”. Didi: “Axı mən sənə hörmət eləmişəm bir belə. Sən üşüyürdün, səni qoltuğuma qoydum isitdim ki, ölməginən, özünə gələnnən sonra səni buraxmağa”. Didi: “Sən mənə yaxşılıq eləmisən, mən də sənə pisdih eliyirəm. Mən ilanam, mən zəhərriyəm”. Didi: “Axı bir belə sənə hörmət eləmişəm”. Didi: “Eləmiyərdin”. Didi: “Onda qoy bir adama məsləhət eliyəh, əyər u disə vur, onda vurarsan məni”. Didi: “Yaxşı”. Gördü bir adam gəlir. Didi: “Bajıoğlu”. Didi: “Hə”. Didi: “Mən bu ilana bu qədər yaxşılıq eləmişəm, bu diyir indi səni vururam. Bu məni vursun?” Didi: “Ə, ilanın ağına da lənət, qarasına da! İlanə yaxşılıq yoxdu. Sənin kimi axmağı qoy vursun. İlanın nə işi vardı ə, sənin qoltuğunda? İlanı gördün, vur təpəsin əz”. İlan didi: “Gördün?” Didi: “Hə”. Didi: “Dayan, qoy onda birinnən də xəbər alax. Ərənnər, diir, üçdən diyib”. Ərənnər söhbəti o vaxtdan qalmadı. Didi: “Oldu?” Didi: “Hə”. Gördü beş-altı qoyun qabağında, əlində də dəyənek bir yeniyetmə uşax qoyun güdür. Didi: “Dayan, bu uşaxdan xəbər alax”. Didi: “Alax”. Gəldi uşağın yanına, didi: “Ay oğul, bu ilana mən hörmət eləmişəm, ölürdü soyuxdan, qoltuğuma qoyub isitdim, indi boğazıma dolanıb diir, vururam səni”. Çöndü uşax didi: “Ay dayı, u ilan axmaxdı. Boğazdan adamı vurmağa nə var? Düşsün aşağı, bir beş metrə ayna getsin, gəlif vursun, görüm vura bilərmi” – deyəndə ilan didi ki, düşərəm. Düşdü yerə, beşcə metrə aralanmamışdı, diir, uşax təpəsinən qoydu dəyəneklə. – “Vur – didi. Niyə

vurmursan indi? Di vur”. İndi ay oğul, helə insan da var, beləsi də. İnsanın şirin dillisi də var. Diir Allah-tala dünyada üç şeyə qiymət qoymuyufdu. Dinən nəyə? Biri Qurandı, bizim dildə suradı, rus dilində qanustutsiyadı. Bax rusun qanustutsiyası həməən bax u şəriyətdən götürüluf. İkinci də insanın qiyməti yoxdu.

SÜLEYMAN VƏ QARIŞQA

Bir günü qarışqaların padşahı gəlir ki, ya Süleyman, sizin bu uşaxlar bizim uşaxları incidir axı. Diyir: “Allahın heyvanı, nağarır incidir?” Diyir: “Yolnan gedillər, xəbərdarlıx eləmillər, tapdalyıllar, öldürüllər, nə eliyillər”. Süleyman peyğəmbər gülür. Diyir: “Allahın heyvannarı, çıxmıyın da yola. Mən nağarım?” Diyir: “Yox, helə döylü, Süleyman. Uşaxların əl-ayağını yığışdır. Dava eliyərih sənnən, sora peşman olarsan? Diyir: “Allahın heyvanı, dava eliyif nağarassız?” Diyif: “Helə?” Diyif: “Hə”. Fərz eliyəh ki, keşmişdə dava eləmək üçün müəyyən yerlər olurdu da. Çünki atılan şey yox, hamısı əldə qılışnan, qalxannan, toppuznan. Deer: “Süleyman, sabah qoşunu çək, fərz eliyək, meçit məhləsinə, davadı”. Deer: “Nə deyirəm”. Süleyman peyğəmbər xəbər verir sərkərdələrinə ki, qoşunu çəkin filan yerə, qarışqalar bizə dava elan eliyir. Gejəynən u torpağın altını elə lağım elədilər ki, qarışqalar ha, Süleyman peyğəmbərin qoşunu gedən batır. Süleyman peyğəmbər görür qoşun hamısı getdi yerin altına, çağırır qarışqaların padşahını, diyir: “Allahın heyvanı, səyf eyləmişəm, tapşıraram innən sora tapdalamazdar”. Bax belə bir rəvayət mən eşitmişəm.

ZƏHMƏTNƏN ZİNƏT

Mənim nənəmin söylədiyinə görə biri vardı, biri yoxdu, bir qoca kişi vardı, bunun da bir qoca qarısı. Qarı həmişə ip əyirif, coraf toxuyuf satmaxla çörəh pulu əldə eliyərmiş. Qoca kişi də meşədən odun daşımaxla, kiməsə işdəməhlə günnərini keçirərmiş. Bunun da ayağında bir cüt – çarix deyillərdir keşmişdə, – çarix olarmış. Olara da ad qoyur: birinə Zəhmət, birinə Zinət. Hə, Zəhməti ayağına geyinif hər daima gedərmiş meşəyə, odun doğruyuf gətirif satıf varrıllara, pul əldə eləməhdən ötrü, çörəh qazanmaxdan ötrü. Zinəti yağlıyif, təmizdiyif qoyurmuş bir dənə sandıxçaya. Günnərin bir günü Zinət gileylənir ki, hər gün Zəhmət çıxır gedir, mən qalırım evdə. Toz üstümü bürüyür, mən də isdiyirəm çöl havası görəm. Gileylənir. Qoja heç buna məhəl qoymur. Elə ancax Zəhməti geyinir. Zəhmət elə adınnan məlumdu da, zəhmətdi. Zəhməti geyinir, o biri ayağına da başqa çarix keçirir gedir, bu Zinət qalır. Günnərin bir günü bu Zinət sandıxçanı aralıyır, çıxır sandıxdan. Diir: “Nətər varsa, mən gedəjəm”. Görür bunu aparan yoxdu, çıxır gedir. Baş götürüf gedir evdən. Gedir, gedir, bir mal çuxurunda, suda batır Zinət. Qoja kişi də elə bilir Zinət sandıxçadadı. Günnərin bir günü də diir ki, yığıncax olur, bunu yığıncaxa çağırılmalıdıllar. Qarısına diir ki, get sandıxçadayını da çıxart gət – Zinəti, geyinim, ikisi də bir formada gedim. Gedir görür ki, yoxdu. Sandıxçada yoxdu. Gəlir diir ki, sən onu geymişən, hara eləmişən yoxdu. Diir: “U nə diyən sözdü. Mən unu qoymuşam, sandıxçadadı”. Bular həyəət-bajanı bütöy axtardılar, görüllər yoxdu. Əlinə dəmir həsa götürür bu qoja kişi düşür çöllərə. Axtara-axtara həmənn Zinət getdiyi yerdə görür ki, çuxurda gənə gileylənir. Sandıxçada gileyləndiyi kimi gənə gileylənir. Səsə qulax asanda səs buna tanış gəlir. Ancax bunun burda olmağına şübhə eliyir. Nəsə, palçığı aralıyır, görür ki,

həqiqətən öz çarığıdı. Çıxardır sudan yuyur. Buna sual eliyir ki, mən səni yaxşı saxlıyram, yağlıyram ki, zinət adına layix olasan, zinət olasan, bizə var gətirəsən. Bəs niyə gedirsən? Diir ki, bəs mən də isdiyirəm Zəhmət kimi zəhmət çəkif çörəh qazanam. Hə. U günnəri ayağına geyinir. Zəhməti bir ayağına, Zinəti bir ayağına, qayıdır gəlir. Gənə qarısıynan dolanır odun satmaxnan.

AŞIN ALTINDAKI QIZIL

Şah oğlu Şah Abbas vəziri Allahverdi xanla gəzir. Gəzəndə geje qarannıxda görür ki, bir öydə böyük bir çığırtı qopdu. Tez ora yollanır. Vəziri də savaddı olur. Vəzir tutur qolunnan ki, səhər çağırarsan. İsarə eliyir, səhər milisaner göndərir, diir: “Filan yerdə, beşmərtəbədə, misalçün, beş nömrəli evdə çığırtı qopdu. Get onun sahibini bura çağır”. Gedir onun sahibini çağırır. Adı Əhməddi. Diir: “Gəl, səni bəs padşah çağırır”. Gedir padşahın yanına. Diir ki, bəs bilirsən səni niyə çağırılmışam? Diir: “Yox”. Diir: “Düzünü deməsən boynunu vurajam. Geje saat birdə səndə çığırtı qopdu, bağırtı qopdu, o nə idi?” Diir: “Padşah sağ olsun, nə adam ölmüyüf, nə basqın olmuyuf. Mən yuxuda gördüm ki, tunel kimi bir yerdəyəm, üş dənə bulaxdan su gəlir, biri damcı-damcı gəlir, biri çox gəlir, biri lap çox gəlir. Didim: “Bu nədi?” Didi: “Döylətdi. Çox gələn bəylər, xannar üçün olan döylətdi, kəndxudalar üçün olan az gələndi, o damcı-damcı gələn kasıblar üçündü”. – “Mən, diir, başdadım o kasıblar üçün gələni əlimdə çöp var idi, deşdəhlədim ki, bir az da çox gəlsin döylət. O qırıldı qaldı orda. Mən onunçün çığırdım ki, ya rəbb, sən bizim ruzumuzu kəsdin, bu nolajax? Ona görə çığırmışam”. Padşah da əmr verir ki, bu gör nə qədər kasıb adamdı ki... Onu isdiyir döylətləndirsin. Diir: “Çıx çölə”. Çıxır. Çağırır poveri, diir: “Bir boşqab aş çək, gətir mənə”. Çəkif gətirir buna. Diir: “Çıx çölə”. Altınnan padşah özü – şah oğlu Şah Abbas bir dənə onnux qızıl qoyur. Çağırır: “Əhməd”. – “Hə”. – “Apar yiginən”. Bu halda bu çölə çıxmıxdə bir dənə tacirin padşaha işi düşür. Gəlir ki, ona sözüünü disin. Diir: “Ə, Əhməd, o nədi?” Diir: “Padşah bir boşqab aş verib”. Diir: “Ə, bir boşqab aş yijəhsən, üş gecə genə aj qalajan”. Ala bir məmməd verib, məsəlçün, getginən üş gün ye quru əppəhnən. Ver o aş mənə, mən aparım yiyim. Tacir, deyir, aş aparır yeyir, altdan onnux qızıl çıxır. Dadanır buna. Diir: “Ə, neçə gün gələjən?” Diir: “Mən hər gün gəl

diyif". Beləliklə, otuz dokkuz gün olunca gedif. Padşah baxıf görür ki, bu Əhməd nə onnux qızıl tapana oxşuyur, nə aş yiyənə oxşuyur. Axı adam varrananda bir az dəyişilir. Diir: "Düzünü de görüm, sən mən verən aş yemirsən, kimə verirsən?". Diir: "Padşah sağ olsun, bəs bir dənə tacir qismət olub aş çıxannan, gündə aş o mənnən alır, pulnan alır". – "Ayə, neçəyə alır?" Deyir, məsəlçün, sovet pulu ilə götürsək, dəmir maata, bir məmmədə. Deyir: "Ə, onu hara eliyirsən". Bu da aparıf pulları heç arvada demir, xəlvətcə kədi qabı olur belə, – haftava kimi kədilər keşmişdə oluf, onun ortasını oyurdun, duz qoyurdun ora, – duzu arvad tökmüşdü ora, aparır duzun altında gizdiyir ki, arvadın xəbəri olmasın. Padşah diir: "Ə, ged o pulları gət görüm, heç olmasa onnux qızılın dəyərini almısanmı?" Bu yüürə-yüürə gəlir, buun da arvadı boylu imiş, alça isdiyirmiş, turşu isdiyirmiş. Bu halda bir eşşəhçi, diir, xurcunda alça satırmış. Qışqırır ki, ay alça alan, ay alça alan. Bu gedif ki, alça alsın, pul tapmır da. Deyir: "Ay alça alan qardaş, hər halda bu alçaynan duz istiyən olar sənnən?" Diir: "Hə, isdiyən var". Diir: "Onda mən duz gətirim, sən alça ver mənə". Duz qabını bu gətirir, duzu boşaldır, görür altında pullar var. Duz boşaldır, tez buna bir sıxma alça verməlisə, bir topba alça verir, tez qaçır çıxır aradan. Bu yandan tələsik Əhməd gəlir ki, pulları aparsın padşaha. Gəlir görür ki, nə pul var, nə duz var, nə filan. Ağlıya-ağlıya, təpəsinə-gözünə vura-vura gedir ki, padşah sağ olsun, hal-qəziyyə belə-belə. Padşah fikirreşir, diir: "Ə, bunu mən varrandırmax isdiyirəm, nətər varrandırım?" Fikirreşir, diir: "Get məsələ, Ağdaşın o üz, bu üz unvermaxdı, əlinə daş verim, haratan atsa, o qədər bu üzünü unverməğın buna verirsiz". Bu, deer, acgözdüh eliyir, isdiyir bərk atsın, bəriyə dəyif gəlir kəlləsinə dəyir, ölür elə ordaca. Ağlıya-ağlıya gəlillər padşahın yanına, bəs diyir, belə-belə. Diir: "Şükür sən varrığa, sən varrandıra bilmədiyin adamı, bəndə varrandıra bilməz". Bax, şah oğlu Şah Abbasın misallarından biri budu.

KEÇƏLİN KƏLƏYİ

Qırx yaşına çıxınca öydə yiyirmiş, öydə yatırmış, çölə çıxdı yoxdu. Qırx yaşı tamam idi. Atası bir gün dedi: "Ə, havaxtacı baxacam sə. Ə, get da çölə, çörəyə". Çıxmır. Nəh-qədər eliyir çıxmır. Bunun da, diir, qırx dənə keçisi vardı. Kişi, diir, aparır bunu güdüdü, gətirirdi, sağırdı, yiyirdi, satıb eliyirdi, bunnan dolanırdı. Kişi qocalıfı. Bir gün dedi ki, bilirsən nə var? Dedi: "Yox". Dedi: "Bir dənə dəmirçiyə çomax bağladarsan, başının tompalı bir batman gələn, unnan sora mən aparıf keçiləri güdərəm". Dedi: "Yaxşı". Gedif bağladıf gəldi. Didi: "Dur ayağa". Aldı çomağı, baxdı, didi: "Hə". Paltarını geydi, anası buna bir az əppəh qoydu çantaya, verdi buna. Keçiləri qatdı qabağına, çıxdı getdi. O gedən oldu, qayıtmadı dala. Qırx gün götdü apardı dağa, hara apardısa bunu tapan olmadı. Bu keçinin üş günnən bir birini kəsdi dağda. Çomağı qoydu belinin ortasınan, yatızdırdı, kəsdi, bişirdi, yedi, bişirdi, yedi. Qırx gün dolandı burda. Dəyənək çiyində qayıtdı gəldi. Kişi gördü oğlu gəlir, bayakkı kimi döyül, elə bil div kimidi. Görüşdü elədi, didi: "Ə, keçilər noldu?" Dedi: "Keçiləri satdım". "Hara ə?" Dedi: "Qırx dəvə yükü buğdaya". Yalan-palan deyir. Diyir: "Ə, ağlın olsun, bəsdə sənki, hanı keçilər?" Kişi məətdəl qaldı. İki-üş gün qaldı, didi: "Gedirəm". Kişi dedi: "Hara gedirsən, ə?" Dedi: "Gedirəm keçilərin dalınca". Düzəldi, diir, u kənd sənin, bu kənd mənim, şəhərdən çıxdı, diir, qeyraz şəhərə gəldi. Gördü bir imarət var, bunun qırağıyan yavaş-yavaş gedirdi. Bu şəhərin şahı ölmüşdü, arvadı şah idi. Pəncərənin qabağında durub şəhərə baxırdı. Gördü bir kişi gedir bərdən arı. Didi: "Elə mənim malım budu". Əlüstü qarabaşı çağırdı, didi: "Onu saxlıyın". Saxladılar. Didi: "Nolub?" Didi: "Şah səni çağırır". Gəldi, didi: "Nolub?" Didi: "Hara gedirsən, hardan gəliyorsən?" Dedi bəs belə-belə. Başına gələn əhvalatı danmadı, düzünü söylədi. Gedirəm, yalannan ata-anama demişəm ki, qırx dəvə yükü

buğdaya satmışam. Onu doğrultmaxdan ötrü gəzirəm. Allah mənə harda yetirsə orda doğruldacam. Didi: “Qırx dəvə yükü buğdanı mən sənə verirəm, amma bir şərtimiz var”. Dedi: “Nədi o?” Dedi: “Otur, deyəcəm”. Nəsə, oturdu, diir. “Bir gecə mənən yatacan didi. Bacarsan sənə qırx dəvə yükü buğda verəcəm, bacarmasan, yox”. Əri ölmüş qadıncı da bu. Didi: “Oldu”. Nəsə, gecə yatdı, səhər durdu ayağa. Didi ki, uduzmuşam. Didi: “Ay xanım, niyə uduzmuşam?” Didi ki, düz aparmadın özünü. Didi ki, bilirsən nə var? Didi: “Yox”. Didi: “Ağaşdan qozu silkəliyirsən, sındıranda görürsən ki, onun içində pıçası da olur. Hamısı dolu çıxmaz ki?” Bunu bağladı, didi: “Düz deyirsən, mən razı. Onda bir gecə də qalacayıx”. Didi: “Oldu”. Padşahın bir kənizi var idi, bu da bunun böyründə yatmışdı. Gecə durdu onun tərəfə də baxdı, bunun tərəfə də. Dimişdi bizə dəymiyəcəhsən. “Oldumu?” Didi: “Hə”. Səhər açıldı, didi: “Uduzmuşam”. Dedi: “Niyə?” Dedi: “Heylə”. Dedi: “Xanım, mən uduzmamışam. Bir tərəf tarladı, bir tərəf də bostandı, orta da xamdı. Erkəh atı da bağlamışam xama. O açılanda hansı tərəfə burulmalıdı? Nə bostana girəcəh, nə tarlaya. Mümkün döylü”. Xanım bir aşağı baxdı, bir yuxarı, gördü bunu bağliyammiyacax. Qırx dəvə yükü buna buğda verdilər, apardı boşaltdı məhlələrinə.

XEYIRXAHLIQ

Biri var imiş, biri yox imiş Dəryanus adında zalım, qəddar bir padşah varıymış. O diyirmiş ki, dünyada bir dəvə padşah mənəm, mənən savayı padşah yoxdu. Camaat bu padşahdan qorxur, ona qorxudan sitayiş eliyirdilər. Üş nəfər, diyər ədə, habımı da Allah-taala yaradıtdı, bizi də, nətəri habına tabı olax, gəlin olmiyax habına tabı. Xəvərçilər bu üç nəfərin fikrini padşaha çatdırıllar. Padşah qoşun-leşkər göndərif bu üç nəfərin dalınca onları tutmağa. Bu üç nəfər də qaça-qaça gidif bir böyük dağa rast gəlitdilər. Dağı görüf diyitdilər:

– Ya Rəbbim İlahi, kafirlər bizi qırcaxdılar, sana pənah gətirmişox -diyəndə dağ açıldı, bu üç nəfər ora girdilər. Girən kimi dağ bağlandı, əvvəlki vəziyyətinə düşdü. Qırxlara baxdılar ki, hər yan dağdı, meşəliyhdı. Gecə düşdü, yatdılar. Bi vaxtı biri yuxudan aylar, görər qarandıxdı də, çıxmağa yer yoxdu, bu yoldaşdarımı yuxudan durğuzar, diyər, ə, yaramadı bu, diyəsən bunun axırı ölümdü. Heç olmasa dünyada nə eləmişox bir-birimizə danışax, heylə öləx, dərdimizi bir-birimizə diyax. Nəysə, sifdə biri başdıyır danışmağa. Diyir, Vallax, mən varlı adamıydım, varım-ixtiyarım çoxiydi. Bi günü, bi nəfər gəldi yanıma, dedim xeyir ola, didi, iş yeri axtarıram, vəziyyətim canadı 27, didim, iş yeri məndə. Bizə bunu apardım, didi, işin nədi, didim qandax** qazmaq, beyağı qandax olutdu. Kürəyh də verdim, bel də verdim, yer görsətdim ki, habırdan həlilə qaz. Bu işdəmaxda olsun, günorta üstü biri də gəldi, bunu da apadım diyi, gənə yer görsətdim, axşam bunların işdərinə təhvil götürəndə gidif gördüm səhərdən dələnnən günorta gələn (ikinci) çox qazıtdı. Götürüf bi onnux qızıl birinci gələnə verdim, bi onnux qızıl da gönorta gələnə. İşi belə görəndə şəhərdən gələn acıx eliyif pulgötürmədi, didi, bes, sən günorta gələnə də məəəmki qədər pul verirsen? Nəsə, bu pulu üstümə atdı, didi, istəmirəm. Mən peşiman oldum, didim,

axı bu işdiyitdi, nəteri oldu almadı. Mən onun pulunun dəyəri qədər mal-qara alıb tapşırıdım ki, ayrıca saxlasınlar, nə vaxt gələr, mal-qara onundur. Altı il keçdi, altı ilin başında bu mal-qara artdı, sürü oldu. Altı ilin başında bu adam gəldi, didi, qardaş, mən saa acıx elədim, pulumu almadım, mümkünsə, məəm pulumu ver, gedim, yetim-yesirimi dolandırım. Diyəndə, diyir bunu mən apardım mal-qara sürüsünə, didim, bala, bu mallar sənindi, götür apar. Didi, axı çoxdu bu qədər mal-qara, məəm puluma bu boyda sürü düşməz. Didim, vaxtilə səən pula alınmış mal-qaradır, götür apar. Nəsə, diyir bu söyünə-söyünə apardı, didim, Ya Rəbbim, İlahi, mənim bu kişinin puluna xəyanət eləmədiyimə görə qayanı qaldır mən çıxıf gedim. Diyəndə, diyir, qayanın ucu qalxdı, uzaqdan bir səs çıx gəl -didi. Dimax Allah-taala bunun çağırışını, xeyirxah işini qəbul elədi.

O birisinə didilər ki, ə, sən danış görax, sən nağarmısan. Hindi bu danışmağa başladı. Didi, vallah, mən də səən kimi varrı-ixtiyarı adamiydim. Amma gözü şor, arvadbaz iydim. Nəysə, Əyyub peyğəmbər olutdu da o vaxt, bu da bunu diyir şeytan düşüf dalınca həriyə-həriyə, nə qədər, diyir ki, bunun umurunu maa ver, Əyyub peyğəmbərin, bunu bi təhər eliyim də. Nəysə, Allah-taala bi gün diyir ki, Əyyub peyğəmbərin umur-ixtiyarını verdim saa, nə istiyirsən elə. Əyyub peyğəmbər namaz qılan yerdə yerin altıynən gidif bunun burnuna zəhər tökür. Əyyub peyğəmbərin bədəninə yara düşdü. Əyyub peyğəmbərin gözəl xanımı varmış, qonşuları buna diyəllər ki, səən ərin sağalmaz xəstədir, əti tökülür, iylenir, bunu öydən çıxart, apar səhraya qoy. Bu da qonşuların sözüne qulaq asıf ərini ağlaya-ağlaya səhraya qoydu, qoyanda diyir, həmişə bunun hörüyünnən tutub su verirlərmiş. Bi günü toy olarmış, qonşular də gəlinin cehizini, qızılını-mızılını axtarallar, tapmazdar. Diyəllər, ha, Əyyub peyğəmbərin arvadı dilənirdi, bu yəqin gəlif aparıtdı. Bunu qazının yanına aparıllar, diyir bunun hörüylərini divinnən kəsin. Nəysə, bu gidər görər vəziyyəti

Əyyub peyğəmbərin canadı, ağlıyər, dirər maa şərvət verin, su verin. Peyğəmbər ağlıyır də, vəziyyəti canadı. Xanım diyir ki, məəm hər yerdən əlim üzültdü, mən hardan tapım saa şərvəti, suyu, yoxdu heç bir şey. Diyir bilmirəm, nağarırsan-qayır, maa axirət süyü tap. Bu qadın diyir gəldi məəm yanıma, didi ki, bes peyğəmbər sərvət, su istiyir, mən də tapa bilmirəm. Mən də gözü şor, arvadbaz kişiyəm. Bu qadın diyir, gəldi məəm yanıma, didi bes peyğəmbər həblə diyir, maa Allah yoluna şirin şey verin. Məndə diyir buna natərəs söz didim, didi, diyir gidim peyğəmbərdən soruşum, icazə versə mən nə diyirəm ki, gidif soruşuf gəlif didi ki, peyğəmbər diyir ki, daa mən ölürem, get o kişi nə diyirsə elə, maa bi axirət süyü gətir. Allah-taala diyir, bərkə düşən vaxt nə eləsən onnan keçir. Nəsə, arvad gəldi diyir, girdi otağa, biz ikimiz tək qaldıx. Bi vaxt bu arvad ağladı, didi, ya Rəbbim, İlahi, məəm unu bacı gözüynən görduğuma, una mən əl vurmadiğımə görə rəhmin gəlsin, habı qayanı qaldır, çıxıf gedim. Diyəndə, qaya qalxdı, amma mən çıxammədim. Hindi bu peyğəmbərin bədəni yaradı, peyğəmbər didi, şükür ya Rəbbim, nə eləyirsən elə, ölürem. Allah-taala didi ki, sağ əyağə da yerə vur, sol əyağə da. Hərəsinnən bi zəm-zəm süyü çıxır. Allah-taala buyurdu ki, süyün birini için, birində də çimin. Oldular, diyir, hərəsi 15 yaşında oğlannan qız.

Üçüncü adamdan soruşdular ki, söylə görək sən nağarmısan. Didi, vallah məəm 60 yaşım var, çoban olmuşam, qoyun dalınca getmişəm, mən nə danışım. Didilər, ə, nə bilirsən danış da... Diyir məəm bir işim var, yəni Allah-taala qavul eliyitdisə eliyitdi, eləmiyitdisə, daa nə diyim. Məəm nəslim qırılıf, qoca anamnan atam qalmışdı. Mən də bi dəne öyladam. Yaman acdıx idi, bulara mən qoyun sütüynən baxırdım. Bi gün də diyir bu sütü sağıb qayıdanda bərk yağış yağdı, yağış yağanda diyir qoymadım süd qabına yağış düşməyə. Gedif öyə gördüm ki, atam-anam mənə gözdiyif yatıtdılar. Süt işmax vaxtından keçitdi da. Holar özdəri oyananacən

başdarının üstündə əlimdə çanax dəyanmışam. Bi vaxt atam oyandı, didi, oğul gəlifsanmı, didim bəli, ata, gəlmişəm. Götürün sütü için. Nəsə, diyir, sütü verdim, işdilər, atam didi, yə Rəbbim, ay oğul, sən bizə çeyhdığın zəhməti Allah-Taala qəvul eləsin, səni Allah heş yerdə dara salmasın. Ya Rəbbim İlahi, məəm atamnan-anama çəydiyim əziyyəti qəvul eliyif-sansa, habu qaya qalxsın, habırdan çıxım, gedim. Didəndə, diyir qaya beyax qalxdı. Bular üçü də diyir çıxdılar çölə, hindi bular acdılar. Sözləşdilər ki, kimdə pul varsa qıdax çörəyh alax, Dəryanus bilsə bizi qırcaxdı. Birisi didi məndə var. Getdi tükançıya verdi pulu, bu tükançı diyir, bir pula baxdı, bir maa baxdı. Didi, a kişi, habı Dəryanusun puludu, sən nə axtarırsan, Dəryanus dünyadan köçən 309 ildi. Bu pul işdəmir, dünya təzələnirdi. Gül-gülünən oyniyir, bülbül-bülbülənən, insanlar gözəlləşirdi.

Dimax, bular 309 il qayanın altında qalırdılar.

MƏHƏMMƏD

Biri var idi, biri yox idi, Məhəmməd adında kasıb bir kişi var idi. Bunun sənəti pinəçilik idi. Gündə səhər gün çıxandan axşam gün batana kimi ona-buna başmaq yamayıb, axşam üç adamlıq çörəyin, bir də bir dəstə soğanın pulunu çıxarardı. Elə günlər olurdu ki, elə çörəyin pulunu güclə çıxarırdı. Özü də yazıq bir kişi idi. Bunun bir arvadı, bir də bir qızı var idi. Özü nə qədər yazıqdısa, arvadı bir o qədər zalım idi. Bir şey ki, dedi, iki ayağın bir başmağa taxıb nıx durardı sözünün üstündə. Qızı da ki, elə gözəl idi ki, görəndə deyirdi elə baxım. Ağı da gözəlliyinə bir gələrdi. Qərəz, nə deyim, gəl mənə gör, dərdimdən öl.

Bir gün bunlar oturmuşdular küçədə, qonşuda dövlətli bir qızın toyu idi, gəlin aparırdılar. Arvad bir də baxdı ki, qızın evindən əlli dəvə yükü cehiz çıxdı. Daha soruşma arvadın halından. Arvad oldu dəli-divanə ki:

– Niyə mənim qızımın bu qədər cehizi olmasın?

Elə yəqin kasıbdı deyən hamı bilir ki, onun bu qədər cehizi olmayacaq, ona görə də gəlib istəmirlər. Gərək hər necə olsa, mən də qızıma bir belə cehiz düzəldəm. Qızın doğrudan da vaxtı keçmişdi. On dörd, on beş yaşına çatmışdı. Sizə zarafat gəlməsin ha, on dörd, on beş yaşına çatmaq bir qızdan ötrü qocalmaq deməkdi. Qızın əsil ərə getməli vaxtı doqquz, vay naçarı ondu.

Arvad bu şeyləri fikirləşə-fikirləşə özü-özünə deyirdi: yaxşı, heç eybi yoxdu, qoy Məhəmməd gəlsin, mən onnan danışaram. Doğrudan da qızı heç istəyən yox idi.

Qərəz, bu gün yenə Məhəmməd çörəyi ilə soğanını qazanmışdı, odu ki, üzü gülə-gülə axşam qayırdı evinə ki, külfətin başına yığıb çörəyini yesin. Elə evə çatmağını gördü. Arvad cəllad kimi kəsdi başının üstünü ki:

– Bilmirəm, dur, dur bu saat ayağa, get qız üçün əlli dəvə yükü cehiz gətir! Yoxsa ətini aşırıqcan elərəm, qanını

qaşıqcan.

Məhəmmədin gözləri bərələ-bərələ qaldı. Necə yəni əlli dəvə yükü cehiz! Öz-özünə dedi ki, yəqin arvad mənimlə zarafat eləyir. Amma arvad zarafat-zad eləmir. Arvad çox dedi, Məhəmməd az eşitdi, Məhəmməd çox dedi, arvad az eşitdi, olmadı ki, olmadı. Arvad iki ayağını taxdı bir başmağa ki, hər hardan olsa, gərək gətirəsən, vəssəlam. Məhəmməd qaldı lap avara ki, ay allah mən cehizi hardan tapım, özü də əlli dəvə yükü... Qərəz, arvad ilan kimi quyruğunu çəmbərləyib qoydu belinə, yapışıb Məhəmmədin qulağından saldı eşiyə ki:

– Get, dediklərimi gətirməyincə, evə gəlmə!

Məhəmməd gecəni həyətdə yatdı, səhər tezdən durub çıxdı bazara. Fikirləşdi ki, ayrı heç bir əlac yoxdu, yaxşısı budu gedib oğurluq eləyim.

Məhəmməd özü oğrudan yaman qorxurdu deyən elə bilirdi ki, elə hamı onun kimi oğrudan qorxur. Fikirləşdi ki, gedib tacirlərin birinə deyərəm ki, mən oğruyam, bunu eşidib qorxub qaçar, mən də dükanda nə varsa yığışdırıb gətirərəm, bəlkə bu arvad məndən əl çəkə. Getdi bazara, girdi bir tacirin dükanına. Tacir tez çitdən-zaddan tökdü bunun qabağına ki:

– Nə istəyirsən? Hansından istəyirsən? Neçə arşın istəyirsən?

Məhəmməd dedi:

– Canım, mən heç bir şey istəmirəm. Mən pulla almayacağam, müftə aparacağam.

– Necə yanı müftə aparacağam! Bu nə sözdü?

– Mən oğruyam axı. Xəbərin yoxdu?

Tacir bir diqqətlə bunun üzünə baxdı, dedi:

– Nə olsun?

– Necə yanı nə olsun? Bəs niyə çıxıb qaçmırsan? Di çıx qaç, şeyləri aparım də!

Tacir bunu itələyib dükandan saldı eşiyə ki, yəqin bu

dəlidi. Məhəmməd getdi o biri tacirin yanına. O da belə, o birisi də belə, baxdı ki, balam, heç bu şəhərdə bundan savayı oğrudan qorxan yoxmuş. Bu fikir də boşa çıxdı.

Düşdü qarın ağrısına ki, indi balam, mən neynəyim? Qayıtdı evə, arvada nə qədər yalvardısa, arvad dedi:

– Olmaz ki, olmaz. Dediklərimi gətirməyincə səni evə qoymaram.

Məhəmməd çar-naçar qayıdıb çıxdı küçəyə. Qaranlıq düşmüşdü. Yazıq Məhəmməd arvadın əlindən olmuşdu girinc. Elə fikirlə gedirdi, bir vaxt ayıldı baxdı ki, şəhərdən lap çıxıb qırağa. Fikirləşdi ki, balam, bu küçədə yataram, itdən, qurddan gəlib məni yeyər. Yaxşısı budu bir üstüörtülü yer tapım girim ora, bu gecəni də yatım, görüm səhər başıma nə gəlir. Orda bir köhnə xaraba hamam var idi, qapısı-zadı da yox idi, gedib girdi ora. Elə içəri girməyini gördü, bir də baxdı, hay-küy, nərə, qışqırıq, sivirmə qılınclarla bunun ətrafını tutdular. Məhəmməd işi duydu. O, bilirdi ki, çoxdandı bu şəhərdə qırx quldur peyda olub. Bildi ki, elə yəqin onlardı. Tez özünü cəmləşdirdi. Gördü daha ölüm ayağıdı, necə deyərlər, ölmək ölməkdi, ta xırıldamaq nə deməkdi? Məhəmməd səhv eləməmişdi. Elə bura doğrudan da qırx quldurun məskəni imiş. Bunu tutdular ki:

– Bura bir adam ayaq basa bilmir, vəzir də, vəkil də bizim burda olmağımızı bilir, amma canının qorxusundan bir şey eləyə bilmir, indi sən kimsən ki, cürət eləyib gəlmisən bura?

Məhəmməd gördü ki, yox, iş işdən keçib, burda kələk lazımdı, yoxsa bunu didim-didim edəcəklər. Elə bunu xəncər burnu eləyəcəklər. Tez bir şəstinən durub dedi:

– Kimdi sizin başçınız, gəlsin mənim qabağıma. Mən məşhur quldur Məhəmmədəm. Eşitdim ki, siz burda quldurluq eləyirsiniz. Odu ki, gəlmişəm görüm nətəhər quldursunuz.

Quldurlar yaman sevindilər. Demə Bağdadda məşhur quldur Məhəmməd varmış, quldurlar deyiblər bə bu elə odu. De yığışdılar Məhəmmədin başına. Məhəmməd başladı özündən gopa:

– Ay belə asmışam, ay belə kəmişəm, ay belə dam yarıb dana çıxartmışam, daha nə bilim burda mənəm, Bağdadda kor xəlifə.

O qədər gop elədi ki, bunları lap inandırdı, qoydu axmaq yerinə.

Quldurbaşı dedi:

– Məhəmməd, elə biz səni göydə axtarırdıq, yerdə əlimizə düşmüşən. Sənin səriştən də, igidliyin də bizdən çoxdu. İndi ki, sən gəlmişən, gəlin elə bu gecə gedək vəzirin evinə oğurluğa.

Bəli, yığışdılar, getdilər vəzirin evinə oğurluğa. Qapıda bölüşdülər, hərəyə bir yer düşdü. Məhəmmədə də düşdü mətbəx. De quldurlar girdi içəriyə, başladılar qarətə. Məhəmməd də vellənə-vellənə gəldi çıxdı mətbəxa, əlini atdı qazana, götürmüşdü, elə istəyirdi çıxsın, birdən fikrinə gəldi ki, adə, səhər bu yazıq aşpaz qazanı tapa bilməz, bişmiş bişirməyə, yazıqdı, vəzir onu öldürər. Qoy bunu qoyum yerinə, əlin atdı dolçaya. Yenə fikir onu basdı ki, bəs bu yazıq suyu nədə gətirsin? Qərək, hər nəyə əlin atdısa baxdı ki, səhər aşpaza lazım olacaq, odu ki, qoydu yerinə. Axırda əlinə bir həvəngdəstə keçdi. Götürdü, bir az fikirləşdi, fikirləşdi, öz-özünə dedi:

– Səhər bu da aşpaza lazım olacaq. Yazıqdı, bişmiş duzsuz bişirsə, atasını yandırarlar. Yaxşısı budu, mən bir az duz döyüm hazırlayım qoyum burda ki, aşpaz məəttəl qalmasın, sonra həvəngdəstəni götürüm aparım. Elə qızıma onsuz da həvəngdəstə lazım olacaq.

Bəli, bir az duz tapdı, ədəb-ərkanla əyləşdi yerə, duzu tökdü həvəngdəstənin içinə, qoydu iki qıçlarının arasına, başladı tappatpla döyməyə. Nə qədər yatmış adam

vardısa, sarayda hamısı oyandı. Quldurlar da səs-küy eşidib qaçdılar. Bunun da dünyadan xəbəri yox, elə duzu döyür. Qərək, tökülüb gəldilər, gördülər ki, bir kişidi, oturub duz döyür. Soruşdular ki:

– A kişi, burda nə qayırırsan?

Məhəmməd dedi:

– Oğurluğa gəlmişəm.

Gördülər bu deyəsən gicdi. Tutub apardılar vəzirin yanına. Ordan-burdan axırda Məhəmməd nələc qalıb, açıb əhvalatı danışdı ki:

– Vallah, mən oğruzad deyiləm. Mən bir namuslu adamam. Arvadım beləcə məni dəli eləyib, salıb çöllərə.

Vəzir baxdı ki, bu bir yazıq adamdı, özü də bunun üzündən evi qalıb özünə. Əgər o tappatpı salmasaydı, indi ev getmişdi. Quldurlar indi evə süpürgə çəkmişdilər. Odu ki, Məhəmmədə yüz manat da pul verib azad elədi. Məhəmməd pulları alıb sevinə-sevinə gəldi evə. Pulları verdi arvada. Arvad pulları alıb, kişinin boynunun ardına bir yumruq vurub saldı eşiyə ki:

– Bundan bir şey çıxmaz, get yenə gətir!

Məhəmməd çıxdı küçəyə. Axşamacan veyilləndi. Ölçdü bu küçələri sağdan sola, soldan sağa. Axşam oldu, qaranlıq düşdü, qonşular gəldi yalvardı, Məhəmməd özü də iki saat zarıdı, arvad elə nıx dediyində durdu. Axırı Məhəmməd çıxdı küçəyə. Fikirlə gedirdi, bir vaxt gözünü açdı, gördü yenə də dünənki hamamın qabağında. Qorxudan başladı titrəməyə ki, indi quldurlar çıxıb mənim pişiyimi ağaca çıxaracaqlar. Elə bu fikirdəydi, istəyirdi qaçsın, bir də gördü bir adam bunu xirtdəklədi. Düz bunu çəkdlər içəriyə. Məhəmməd gördü yox, iş xarabdı. Yenə düşdü bu quldurların əlinə, başladı goplamağa ki:

– Ay eviniz yıxılsın, dünən hara qoyub qaçdınız? Məni tutdular, apardılar padşahın yanına. Padşah əmr elədi ki, çəkin bunu dar ağacına. Elə dara çəkirdilər ki,

cəlladları vurub, yaralayıb qaçmışam.

Quldurlar hələ bir az da pərt oldular ki, biz niyə buna kömək eləməmişik. Bir az üzrxahlıq eyləyəndən sonra dedilər ki, onda gəlin bu gecə də gedək vəkilin evinə oğurluğa.

Bəli, yığışdılar, getdilər, girdilər saraya. Hamı məşğul oldu qarətə, Məhəmmədə də yan otaq düşmüşdü. Gəlib içəri girəndə baxdı ki, vəkilin qarabaşlarından biri ölüb, kəfənləyib qoyublar ki, səhər aparıb basdırsınlar. Fikirləşdi ki, ədə, bura bax a, heç müsəlmançılıq-zad qalmayıb. Bu yazıq ölünü qoyublar bura, heç quran-zad oxuyan yoxdu. Yaxşısı budu, savabdı, mən buna bir quran oxuyum.

Əyləşdi ölünün başının üstündə, səsinə atdı başına. Sarayda nə qədər adam vardısı, hamısı oyandı. Səs-küy düşdü, quldurlar yenə hamısı qaçdı. Baxdılar ki, yan otaqdan quran səsi gəlir. Yetirdilər ki, bir kişi oturub quran oxuyur. Soruşdular:

– A kişi, burda nə qayıırırsan?

Məhəmməd dedi:

– Oğurluğa gəlmişəm.

– Bəs quran niyə oxuyursan? Oğurluq hara, quran hara?

– Oğurluq öz yerində, quran da öz yerində.

Gördülər deyəsən bu gicdi, tutub bunu apardılar vəkilin yanına. Bir az qısnadıqdan sonra bu açıb əhvalatı vəkilə də dedi.

Qərəz, vəkil baxdı ki, bunun üzündən ev salamat qalıb, odu ki, bu da Məhəmmədə yüz manat pul verib, azad elədi. Məhəmməd elə küçəyə çıxcaq götürləndi. Sevincək, tullana-tullana qaçdı evə, arvadın hüzuruna. Gətirib pulları tökdü arvadın qucağına. Zalım oğlunun qızı pulları alıb yenə Məhəmmədi saldı eşiyə ki:

– Bundan bir şey çıxmaz, get yenə gətir!

Məhəmməd kələyi öyrənmişdi. Özünü verib bir kölgə

yerdə axşamacan yatdı, gecə durub gəldi quldurların yanına ki, ay nə bilim məni belə tutdular, ay nə bilim vəkilə bir yumruq vurdum, ay nə bilim belə çıxdım qaçdım... Qərəz, aldatdı yenə bunları. Fikirləşdilər ki, gəlin bu gecə də gedək padşahın evinə. Qərəz, yığışıb getdilər. Bölüşdülər, Məhəmmədə düşdü padşahın qızının yataq otağı. Girdi Məhəmməd içəri, gördü padşahın qızı yorğandöşəkdə yatıb. Amma qız nə qız... Adam elə deyir baxım bunun camalına. Amma üstündəki ipək yorğan qızın özündən də yaxşıdı. Məhəmməd fikirləşdi ki, elə mənim qızıma ipək yorğan lazım olacaq, yaxşısı budu bunu götürüm aparım. Yorğanı qalxızdı, gördü ədə, qız lap çılpaqdı. Fikirləşdi ki, yorğanı götürüb aparram, xalqın qızına soyuq dəyər ölər, sonra qanı qalar boynumda. Bir xeyli düşünüb daşınandan sonra yavaş-yavaş qızı oyatdı. Qız ayılıb gördü otaqda bir kişi var. İstədi çığırsın, Məhəmməd dedi:

– Qorxma, bala, mən oğruyam. Gəlmişəm oğurluğa. İstəyirəm sənin bu üstündəki yorğanı aparam, amma qorxuram üstün açıq qala, sənə soyuq dəyə. Dur get bir dənə o biri evdən yorğan gətir, ört üstünə, mən bunu aparım.

Qız da əllamənin biri idi. Durdu ayağa ki:

– Bu saat. Sən otur burda, mən gedim gətirim.

Çıxdı, gedib padşahı oyatdı, əhvalatı xəbər verdi. Bu dəfə səs-küy düşmədiyinə görə quldurlar qaçmamışdı, hamısı öz işi ilə məşğul idi. Padşah əmr elədi, evi qahala salıb, hamısını tutdular. Padşah Məhəmməddən əhvalatı soruşdu. Məhəmməd necə ki, biz bilirik, hamısını ona danışdı. Padşah ona əlli dəvə yükü cehiz verdi ki, apar ver arvadına. Özünü də yanında qulluğa götürdü, dedi ki:

– Arvad kişiyyə hər şey eləyə bilər. İstəsə onu xoşbəxt elər, istəsə bədbəxt. Arvad var ərini əllam edər, arvad var bədnam.

PİŞİK VƏ PADŞAH

Biri var imiş, biri yox imiş, bir tacir var imiş. Bir gün bu tacirin fikrinə düşür ki, ticarət üçün özgə vilayətə getsin. Odu ki, xeyli mal alır, tədarük görüb, əhli-əyalilə görüşüb yola düşür. Mənzilbəmənzil gəlib axırda bir şəhərə yetişir. Burada bir karvansarada mənzil edir.

Bu vilayətin qaydası elə imiş ki, hansı tacir bu şəhərə gəlsəymiş, gərək padşaha layiqli bir şey aparaymış, padşah da taciri gecə qonaq edib, onunla nərd oynayarmış.

Tacir də bir xeyli pürqiyət parçanı bir xonçaya qoyub padşahın hüzuruna aparır. Söhbət əsnasında padşah tacirə deyir ki:

– Gəl mənimlə nərd oynayaq. Mənim bir pişiyim var ki, axşamdan səhərə kimi quyruğunun üstündə yeddi çırağ saxlayır. Mən o pişiyi çağırıram. Hərgah axşamdan sabaha kimi quyruğunun üstündə yeddi çırağ saxladı, onda sənin dövlətinin cümləsi mənim olsun, yox saxlamasa, onda mənim xəzinəmin hamısı sənin olsun.

Tacir əlacsız qalıb, şərti qəbul edir.

Padşah səslənən kimi, bir pişik hazır olur, quyruğunu düyünləyib padşahın hüzurunda əyləşir.

Padşahın əmrilə gətirib bunun quyruğunun üstündə yeddi çırağ qoyurlar. Padşah tacir ilə nərd oynamağa başlayır. Üç gün, üç gecə nərd oynayırlar. Pişik hərəkət etmir. Axırda tacir qalxıb məğlub olduğunu etiraf edir. Padşah əmr edib, tacirin qollarını bağladığı zindana saldırır. cəmi mal-dövlətini zəbt edir.

Tacirin nökeri işi belə görəndə, qaçıb əhvalatı tacirin arvadına xəbər verir.

Tacirin arvadı bir xeyli siçan tutdurub bir sandığa doldurur, bir xeyli də qızıl-gümüş götürür, libasını dəyişib, kişi paltarını geyir, bir karvan ilə yola çıxır.

Mənzilbəmənzil gəlib, haman əri dustaq olan şəhərə

çIXIR.

Bu da əri kimi bir xonça bəzəyib padşahın hüzuruna aparır. Özü ilə götürdüyü siçanları nökerlərinə verib tapşırır ki, mən padşah ilə nərd oynamağa məşğul olanda, siçanları qarının arasından bir-bir içəri buraxın.

Padşah onu hörmət ilə qəbul edir. Söhbət əsnasında ona da tacirə dediyi şərtlərlə nərd oynamağı təklif edir. Arvad təklifi qəbul edir. Padşah səslənən kimi, pişik daxil olur padşahın hüzuruna, quyruğunu düyünləyib əyləşir. Gətirib bunun quyruğunun üstünə yeddi çırağ qoyurlar. Bunlar nərd oynamağa başlayırlar.

Bu halda nökerlər siçanın bir-ikisini içəri buraxırlar. Pişik siçanları gördükdə, hərəkət etmək istəyir. Padşah buna gözün ağardanda pişik sakit olub yerində qalır. Bir az da keçir. Nökerlər siçanın bir neçəsini də içəri buraxırlar. Siçanlar evdə oynamağa başlayırlar. Bunları görəb, pişik səbir edə bilmir, çiraqları tökərək siçanların birini burda, birini orda basmarlayır.

Arvadın işarəsilə nökerlər içəri daxil olub, padşahın qollarını bərk bağlayıb, zindana salırlar, taciri xilas edirlər.

Camaat padşahın zülmündən tənqə gəlibmiş. İş belə görəndə, yığılıb taciri özlərinə padşah seçirlər.

Tacir də onlar ilə ədalətlə rəftar etməyə başlayır.

ƏZRAYILNAN İNSANIN ƏHVALATI

Bala, belə söhbət eliyillər ki, bir kişi olur. Bunun janı pisdihlərnən, çirkin əməllərnən dolu olur. Heş kimə yaxşılıq eləmir. Hamının da bunnan zəhləsi gedir. Buna ölüm arzuluuyullar. Bir gün Allah Əzrayıla əmir eliyir ki, get o pis adamın janın al. Əzrayıl da, bala, insanın janın alanda təmiz yerdən alır. Nəysə Əzreyil bunun dalınja düşür. Nəysə baxır ki, bədənində bir pak yer yoxdu ku, ordan daxil ola içəri, onun janın ala. Bütün bunun bədəni günah, babal, pisdih. Allah buna deyir:

– Ə, noludu?

Deyir:

– Get hərrən dalısıra.

Bu çox hərrənir dalısıra. Bir gün baxır ki, bu dənizin qırağıynan gedir. Əzreyil düşür bunun dalınjax.

Bu da yolda baxır kın, yolda qırmızı bir balıǵdı. Dalǵa vurup sudan kənara atıp. Bu nə yeyiləsidı, nə də saxlanasıdı. Pis adam buna bir az baxır. Baxır da əyaǵıynan vurur da suya salır. Bu vaxt Əzrayıl görür ki, bunun bədənində spişka çöpü qədər təmiz yer yarandı. Əzrayıl ordan daxil olup onun janın aldı.

Qayıdır deyir:

– Hazırdı, öldüdüüm.

– Ə, nə tər oldu öldüdüün?

Deyir:

– Bir balıǵı suya atdı. Bir belə bədəninnən yer yarandı. Saab elədi. Odu kun, ordan daxil olup onun janın aldım.

DAŞ ÜZÜK

Badi-badi giriftar, hamam-hamam içində, xəlbir saman içində, dəvə dəlləklik elər, köhnə hamam içində. Qarışqa şıllaq atdı, dəvənin budu batdı. Hamamçının tası yox, baltaçının baltası yox. Orda bir tazı gördüm, onun da xaltası yox. Günlərin bir günündə, Məmmədnəsir tinində. Göy imamın belində, biri varıdı, biri yoxudu, allahdan başqa heç kim yoxudu. Mən çox şılaşı yemişəm, heç belə yalan deməmişəm.

Kimdən sizə deyim, əyyam qədimdə bir keçəl varıdı. Bu keçəlin də bir anası varıdı. Bunlar çox kasıb idilər. Keçəlin anası gündə bir yumaq əyirərdi, keçəl aparıb bazarda satardı, onun puluna çörək alıb, gətirib yeyərdilər. Belə-belə bunlar dolanırdılar.

Bir gün yenə keçəlin anası bir yumaq verdi ki, apar bazarda sat, çörək al, gətir yeyək. Keçəl getdi bazara, gördü ki, bir qəşəng göyərçin satırlar. Keçəl yumaǵı verdi, bu göyərçini alıb, öz-özünə dedi:

– Əşi, nə olacaq, bir gün adam yeməsə, acından ölməz ki? Bu göyərçini alacağam.

Keçəl göyərçini alıb evə gətirdi, anasına dedi:

– Ana, yumaǵı verdim, bu göyərçini aldım.

Anası hirslandı, keçəli qovlayıb dedi:

– Bəs indi nə eləyəcəyik.

Əlqərəz, çox danışandan sonra öz-özünə donquldanıb oturdu yerə, həmin gecə keçəl də, anası da ac yatdılar. Səhər yenə keçəl bir yumaq götürdü, apardı bazarda satdı, çörək alıb gətirdi, yedilər. Belə-belə bir həftə də keçdi.

Yenə bir gün keçəl bazara yumaq aparmışdı satmaǵa. Gördü ki, bir gözəl pişik satırlar. Öz-özünə dedi:

– Əşi, bir gün yemədik, ölmədik ki? Bu gün də yumaǵı verib, bu pişiyi alacağam, nə olur olsun. Keçəl yumaǵı verdi, pişiyi aldı, evə gətirdi. Yenə anasına dedi:

– Ana, yumağı verdim, bu pişiyi aldım.

Anası yenə hirsləndi, çox donquldanıb oturdu yerində. Səhər yenə də keçəl aparıb yumaq satdı. Aradan bir beş-altı gün keçəndən sonra, bir gün yenə keçəl bazarda yumaq satırdı, gördü bir nəfər bir yeşik satır. Keçəl öz-özünə dedi:

– Vallah bu yeşiyi alacağam. İstəyir ki, anam məni öldürsün, istəyir öldürməsin.

Əlqərəz, keçəl yumağı verdi yeşiyi də aldı gətirdi evə. Anası yenə keçəli döyüb donqulandı, donqulandı, oturdu yerə. Bu minvalla hər gün keçəl yumaq satırdı, puluna çörək alıb yeyirdilər, göyərçinnən pişiyə də çörək qırıntılarını verirdilər. Göyərçinnən pişik qardaş kimi olmuşdular. Həmişə bir yerdə otururdular. Bir-birindən ayrılmırdılar. Keçəl yeşiyi də buxarının başına qoymuşdu.

Bir gün keçəl öz-özünə dedi ki, ədə bu yeşiyi açım, görüm içində nə var. Keçəl yeşiyi götürüb apardı evlərinin dalına, yeşiyin ağzını açdı. Elə ki, yeşiyin ağzını açdı, nə gördü! Bir ilan o saat çıxdı, keçəlin boğazından yapışıb dedi:

– Tərpənsən, vuracağam.

Keçəl əsə-əsə dedi:

– İlan qardaş, başına dönüm, ta məni niyə vurursan, nə deyirsən eləyim.

İlan dedi:

– Mən ilanlar padşahının qızıyam. Neçə ildi ki, məni bəni adəm tutub bu yeşiyə salıb. İndi sən məni yeşikdən çıxarıb azad elədin. Odu ki, indi dediklərimə əməl eləsən, keyfindi, yox əməl eləməsən, bu saat vuracağam səni.

Keçəl qorxa-qorxa dedi:

– Nə desən əməl eləyəyəm.

İlan dedi:

– Məni yenə qoy bu yeşiyə, ağzını bağla. Apararsan filan dağın yaxınlığında yeşikdən çıxarsan. Onnan sonra mənnən gedərik, mən sənə nə lazımdı öyrədərəm.

Əlqərəz, keçəl ilanı yenə yeşiyə qoydu, apardı həmin

dağın yaxınlığında ilanı yeşikdən çıxartdı. İlanın yol getməyə başladılar. Yolda ilan dedi:

– Sən mənim dədəmdən qorxmazsan. Dədəm yekə bir ilandı. Elə ki, mən ona dedim, bu adam məni qurtarıbdı, o sənə deyəcək ki, nə istəyirsən verim. Sən deyərsən: "Sağlığını". O bir də soruşacaq. Sən yenə elə deyərsən. Üçüncü dəfə soruşanda deyərsən: "Dilinin altındakı daşı ver mənə". Dədəm hirslənəcək, səni vuracaq, ağzın-burnun qanıyacaq, amma sən qorxma. Heç bir söz demə. Elə ki, dağa yaxınlaşanda görəcəksən, hər yan ilandı, sən yenə qorxma. Mən qabaqda gedəcəyəm, sən də dalımca gəl. Ayaqlarını ilanların harasına gəlsə, qoy. Qorxma ilanlar səni vurmaz.

Keçəlnən ilan bir az gedəndən sonra, keçəl gördü ki, hər tərəf ilandı. Ayaq qoymağa yer yoxdu. Keçəl qorxudan bilmirdi neyləsin. İlan gördü keçəl qorxur, dedi:

– Keçəl, qorxma, ayağını hansı ilan gəldi qoy üstə, qorxma, sənə bir şey eliyə bilməzlər.

Keçəl qorxa-qorxa ayağını ilanların üstə qoyub yeriməyə başladı. Bir az gedəndən sonra gördü ki, bir yekə ilan oturub taxtda. Demə bu ilanlar padşahıymış. Elə ki, padşaha yaxınlaşdılar, keçəl yeşikdən çıxardan ilan padşaha dedi:

– Dədə, neçə ildi ki, məni yeşikdə dustaq eləmişdilər, həmin bu keçəl məni qurtardı.

Padşah keçəli görüb dedi:

– Məni istəyən, keçələ xələt!

İlanlar keçələ o qədər qızıl verdilər ki, keçəlin xurcunu ağzına qədər doldu. Sonra padşah dedi:

– Keçəl, indi mənnən nə istəyirsən?

Keçəl dedi:

– Sağlığınızı!

Padşah yenə dedi:

– Mənnən nə istəyirsən?

Keçəl dedi:

– Sağlığınızı!

Üçüncü dəfə padşah deyəndə, padşahın qızı göz elədi, keçəl dedi:

– Padşah sağ olsun, dilinin altındakı daşı ver mənə.

İlanlar padşahı qəzəbləndi, keçələ nə təhər bir sille vurdusa, onun ağzının-burnunun qanı qarışdı bir-birinə. Keçəl fırlanıb yerə dəydi. Amma heç bir söz demədi. Padşah gördü ki, keçəl dinmədi, onnan xoşu gəldi. Tez əmr elədi, su gətirdilər. Padşah özü keçəlin ağzını-burununu yudu, sonra keçəl durdu oturdu. Yenə padşah iki dəfə dedi:

– Keçəl, nə istəyirsən?

Keçəl dedi:

– Padşahın sağlığını.

Axırda yenə keçəl dedi:

– Padşah sağ olsun, dilinin altındakı daşı ver.

Padşah yenə hirsələndi, keçəli döydü, sonra yenə onun ağzını yudu. İki dəfə də dedi, keçəl cavab verdi ki, sağlığını. Axırda yenə keçəl dedi:

– Dilinin altındakı daşı ver.

Padşah dilinin altından bir daş çıxarıb verdi keçələ. Keçəl gördü ki, daşdan bir üzükdü. Keçəl xurcun dolu qızılı, üzüyü götürüb getməyə başladı.

Bir az gəldi, gördü ki, acından lap ölür. Qabaqdan bir kişi gəlir, yanında da eşşəyi, keçəl dedi:

– Əmi, acından ölürəm, mənə bir az çörək ver.

Kişi dedi:

– Var-yox bir xırda çörəyim var.

Kişi çörəyi keçələ verdi. Keçəlin qızillara heyifi gəldi. Üzüyü bu kişiyyə verdi, çörəyi alıb yedi. Kişi öz yoluynan, keçəl də öz yoluynan getməyə başladı. Keçəl sevinirdi ki, indi qızilları aparacağam anama. Keyfimiz kökdü. Keçəl yolnan getməkdə olsun, sənə kimdən deyim ilanlar padşahının qızından. Elə ki, keçəl getdi, birdən qızın yadına düşdü ki, heç mən keçələ demədim üzüyün xasiyyəti nə təhərdi. Tez fişəng kimi uça-uça fişş eləyib, keçəlin yanında

yerə endi. Tez keçələ dedi:

– Keçəl, üzüyü neylədin.

Keçəl dedi:

– Acıdım, verdim bir kişiyyə, çörək aldım yedim. İlan keçələ bir goppa* vurub dedi:

– Vay sənin evin yıxılsın, keçəl, kişi hayana getdi!

Keçəl kişinin getdiyi tərəfi göstərdi. İlan yenə fişəng kimi göydə fişş eləyib, həmin kişinin yanında düşdü. Tez kişini vurdu, kişi öldü. Üzüyü götürdü, yenə göydə fişş eləyib keçəlin yanına gəldi, üzüyü keçələ verib dedi:

– Keçəl, bu üzüyü heş** kimə verməzsən. Elə ki, suya gir-din, təmiz çimdin, ondan sonra ürəyində hər nə tutsan, desən: "üzük səndən istəyirəm" o saat hazır olar, amma üzüyü bir adama versən, evin yıxıldı, ilap*** iki gözün olsa, üzüyü vermə.

Elə ki, keçəl bir az gəldi, gördü ki, bir çay var, öz-özünə dedi:

– Qoy, bir burda suda çimim, görüm bu ilan mənə aldadır, yoxsa üzükdə iş var.

Keçəl tez çimdi, dedi:

– Üzük, səndən istəyirəm, bir az ayran aşı, acından ölürəm. O saat bir yaxınkeş**** ayran aşı gəldi, keçəl yedi. Qarnı xəşələndi. Ordan tez evə gəldi, qızilları anasına verdi, amma üzüyü göstərməyib dedi:

– Ana, pullanmışıq, keyfimiz kökdü.

Elə ki, anası eşiyə çıxdı, tez keçəl dedi:

– Üzük səndən istəyirəm iki boşqab toyuqplov.

Keçəl anasın çağırub dedi:

– Ana, gəl plov yeyək.

Anası dedi:

– Bala, plov hardan gəldi?

1. Qapaz mə'nasındadır.

2. Heç.

3. Lap.

4. Badyaça.

Keçəl dedi:

– İşin yoxdu.

Pişiknən göyərçin də bunların artığından yeyirdi. Keçəlin anası gündə könülləri istəyən hər cür yeməkdən yeyirdilər. Pişiknən göyərçin də lap kökəlmişdilər. Bir gün keçəl anasına dedi:

– Ana, get padşahın qızın istə mənə, hər nə istəsə, gəl mənə de.

Anası dedi:

– Ay bala, sən hara, padşah hara? O sənə qız verməz.

Keçəl dedi:

– Ay ana, sənın nə işin var, sən get istə, gör nə istəsə, gəl mənə de. Verər versin, verməz verməsin, bizi ki, öldürməyəcək.

Anasının çarəsi kəsildi, durdu getdi padşahın qapısında elçi daşının üstündə oturdu. Padşahın qapısında bir elçi daşı, bir də yolçu daşı varıdı. Padşah adamları keçəlin anasını elçi daşının üstündə gördülər. Elə bildilər ki, bu yanılıb, yolçu daşının əvəzində elçi daşının üstündə oturubdu.

Padşah dedi:

– Aparın o arvada bir az çörəkdən-zaddan verin. Arvada bir az çörəkdən-zaddan verdilər. Dedilər:

– Xala, bu elçi daşıdı, yolçu daşı o birisidi.

Keçəlin anası çörəyi almadı, dedi:

– Elə mən elçiyəm, yolçu deyiləm.

Əlqərəz, keçəlin anasını padşahın yanına apardılar.

Keçəlin anası dedi:

– Padşah sağ olsun, bizim keçəldən ötrü sizin qızınıza elçi gəlmişəm.

Padşah öz-özünə güldü, vəziriyənən məsləhətləşəndən sonra dedi:

– Qoy əvvəl keçəl özünə bir ev tikdirsin, ondan sonra qızı verərəm.

Keçəlin anası gəlib əhvalatı keçələ nağıl elədi:

– Oğul, padşah deyir ki, özünə bir ev tikdirsin. İndi biz kasıb adam, nə ilə ev tikdirəcəyik?

Keçəl dedi:

– Ay ana, nə olar? İstədi, istədi də, indi biz də qüv-vəmi-zə baxarıq. Elə ki, gecə hamı yatdı, keçəl durdu suya girdi, sudan çıxıb dedi:

– Üzük, səndən istəyirəm yeddi mərtəbəli bir ev, elə ev ki, padşahın evi mənim evimin yanında tövləyə oxşasın.

O saat yeddi mərtəbə bir ev hazır oldu ki, padşahın evi doğrudan da bunun yanında tövləyə oxşayırdı. Səhər padşah durdu gördü keçəlin bir evi var ki, hamı bu evin tamaşasına gəlir. Padşah lap məhəttəl qaldı.

Keçəlin anası gedib padşaha dedi:

– Ev hazırdı, qızı ver.

Padşah dedi:

– Keçələ deynən, iki dəst qızım üçün paltar gətirsin. Ona nə qayçı dəysin, nə iynə. Özü də hərəsi bir cəvizin* içində olsun.

Keçəlin anası evə gəlib dedi:

– Keçəl, evini allah yıxsın, padşah deyir cəvizin içində iki dəst paltar, ona nə qayçı dəysin, nə də iynə. İndi biz bunu hardan tapacağıq.

Keçəl dedi:

– Ana, ta nə olar ki, bəlkə allah verdi düzəlttik. Elə ki, gecə hamı yatdı, keçəl yenə suya girdi, sonra üzüyə dedi:

– Üzük, səndən istəyirəm, hər biri bir cəvizin içində iki dəst paltar, özünə də nə iynə dəysin, nə qayçı.

O saat bir qızıl məcməyidə iki dənə cəviz, bir gözəl örtük hazır oldu.

Səhər keçəlin anası məcməyini götürüb padşaha apardı. Padşah qızıl məcməyini gördü, heyran qaldı. Elə ki, üstündən örtüyü götürdü, gördü ki, iki dənə cəvizdi. Cəvizləri

* Qoz.

sındırdı, gördü ki, hərəsinin içindən bir dəst paltar çıxdı, bu paltarlara nə qayçı dəyib, nə iynə.

Padşahın çarəsi kəsildi, qızı keçələ verdi. Keçəl özünə qırx gün, qırx gecə toy elədi, padşahın qızını evinə gətirdi, özünə arvad elədi.

Keçəl həmişə ova gedirdi. Odu ki, üzüyü evdə qoyardı. Anası da hər nə lazım olsa, üzükdən istəyərdi. Ana da üzüyü gəlinə verib dedi:

– A bala, mən qoca adamam, hər dəqiqə suya girə bilmirəm, hər nə lazım olsa özün istə.

Bir gün Hindistan padşahının oğlu bu şəhərə gəlmişdi. Keçəlin evinin qabağından keçib, onun evinə tamaşa eləyirdi. Bu vaxt keçəlin arvadı aquşqadan baxırdı, birdən Hindistan padşahının oğlunun gözü keçəlin arvadına sataşdı. Elə ki, oğlan keçəlin arvadını gördü, özündən gedib yerə yıxıldı. Özünə gəlib, getdi bir dənə qotur qarı tapdı. Qarını öyrədib özünə də çoxlu pul verdi. Qarı yavaş-yavaş keçəlgilə getdi. Elə ki, padşahın qızı qarını gördü, qarı yalannan mayallaq vurub, yerə yıxıldı. Qız keçələ dedi:

– Belə qarıdan adama xeyir gəlməz.

Müxtəsər, qarı ayağa durdu, yalvar-yapış qızı razı elədilər, qarı burda qaldı.

Bu qarı özünü belə düz göstərmişdi ki, evdə hamı ona inanırdı. Ona görə də üzüyü qarına verdilər ki, qarı hər nə lazım olanda üzükdən istəsin. Qarı da həmişə nə lazım olsaydı üzükdən istəyirdi. Belə-belə bir müddət qarı bunlarda işlədi. Bir gün gecənin yarısı suya girdi, sonra dedi:

– Üzük, səndən istəyirəm: keçəl, anası, pişik, göyərçin yerdə, mən, bir də qız, həmin bu evnən Hindistan padşahının həyətində olaq.

O saat keçəl, anası, göyərçin, pişik yerdə qaldı, qarı ilə qız evlə bərabər Hindistan padşahının həyətində oldular. Tez qarı gedib Hindistan padşahının oğluna xəbər verdi. Oğlan gördü ki, doğurdan da həmin ev burda hazırı. O

saat yuxarı dırmaşdı. Gördü ki, qız da elə burdadı. Bu istədi qıza yaxın gəlsin, qız dedi:

– Mənə qırx gün möhlət ver, ondan sonra toyumuzu edərik.

Bunlar burda qalmaqda olsun, sənə kimnən deyim, bizim keçəldən.

Keçəl bir də ayılıb gördü ki, həmin köhnə evlərindədi. Anası, özü, bir də göyərçiniyənin pişiyi qalmışdılar; nə ev var, nə qız var, nə qarı, nə də üzük var. Keçəlnən anası ağlayıb başlarına döydülər. Keçəl yazıq gecə-gündüz ağlayırdı. Öz-özünə deyirdi, axı ilan mənə dedi ki, üzüyü heç kimə vermə, yoxsa evin yıxılar. İndi mənə evim yıxıldı.

Keçəl durmayıb ağlayırdı, başına döyürdü. Bunlar burda qalmaqda olsun, sənə kimdən deyim, pişikdən göyərçindən. Pişik göyərçini yanına çağırıb dedi:

– Göyərçin qardaş, hanı pilov, hanı ev, hanı qız. Yazıq keçəl başına döyür, ağlayır. Gəl biz bunlara bir çarə eləyək. Axı yazıq keçəl özü ac qalıb, yumağı verib bizi alıb. İndi gəl göyərçin qardaş, sən çıx göyə, uça-uça lap qalx yuxarı. Harda ki, uca ev gördün, gəl mənə xəbər ver. Gör, özü də hansı tərəfdədi. Göyərçin bir az qalxdı, gördü ki, lap acından ölür, axırda əlacı kəsilib yerə düşdü. Elə ki, göyərçin gördü pişik onu gözləyir, tez pişiyin yanına gəlib dedi:

– Nə qədər yuxarı qalxdım bir şey görə bilmədim. Bir də gördüm ki, lap acından ölürəm, düşdüm gəldim. Pişik iki-əlli göyərçinin başına bir goppa salıb dedi:

– Allah sənə evini yıxsın.

Sonra bir torba doldurdu buğdaynan, asdı göyərçinin boynundan, dedi:

– Bu buğda qurtarınca yeyib, göyə qalxacaqsan, bax gör ev hansı yandadı?

Göyərçin buğda torbasını boğazına bağlayıb göyə qalxdı. Üç gün, üç gecə göyərçin qalxdı, acıyanda da buğdadan yeyirdi. Elə ki, buğda qurtardı, göyərçin gördü ki, lap

acından ölür. Bir də gördü budu, qiblə tərəfdə həmin ev. Göyərçin tez başı üstə aşağı endi, pırr eləyib pişiyin yanına gəldi. Pişik dedi:

– Nə var, nə yox, evi tapdın?

Göyərçin dedi:

– Hələ heç dinmə, susuzdan yanırım, mənə bir az su.

Pişik göyərçinə tez bir az su verdi, sonra göyərçin dedi:

– Qiblə tərəfdə evi gördüm.

Pişik dedi:

– İndi göyərçin qardaş, sən göynən, mən də yernən gedəcəyik.

Bəli, pişiknən göyərçin yola düşüb, pişik yernən, göyərçin göynən, günə bir mənzil, teyyi-mənazil, dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi-sərsər kimi, az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, gəlib bir meşəyə çatdılar. Göyərçin gördü ki, bir qaraquş buna hücum eləyir, az qalır ki, tutsun. Tez özünü pişiyin yanına atdı. Pişik qaraquşa hücum elədi, qaraquşu parça-parça elədi.

Yavaş-yavaş gəlib Hindistan padşahı olan şəhərə çatdılar. Meşənin içində, bir ağacın oyuğunda pişik göyərçini gizlətdi, dedi:

– Sən dur burda, mən gələnə kimi, burdan çıxsan dədəni yandıraram. Çünki sən getsən, qarı səni görüb tanıyar, amma mən yavaş-yavaş gedərəm, bir az da üst-başına qara sürtərəm.

Bunlar burda qalmaqda olsun, sənə kimnən deyim, qarıdan. Qarı bir otaqda otuz-qırx siçan saxlayırdı. Üzük vasitəsilə siçanların hamısına dil almışdı, siçanlar adam kimi danı-şıldılar. Odu ki, hər gün işini görüb qurtaranda üzüyü gətirib siçanların birinə verirdi, siçan saxlayırdı. Elə ki, üzük lazım olanda yenə gəlib qarını açardı, siçanları çağırırdı, deyərdi:

– Üzük kimdədi?

Üzük hansı siçanda olsaydı, o qabağa gəlib deyərdi:

– Məndədi.

Beləliknən, üzüyü siçanlarda gizlədərdi. Qarı özünə bir yekə, həm də uzun tuman tikdirmişdi, tuman yernən gedirdi.

Pişik ordan yola düşdü, göyərçin də ağacın oyuğunda gizləndi. Pişik gəldi gördü, bir hisli buxarı var. Özünü buxarının içinə soxdu, qapqara qaraldı. Ordan çıxıb o yan bu yan gəzib, qarını tapdı. Qarı pişiyi tanımadı. Pişik ehmalca* qarının tumanının altına girdi. Əlqərəz, qarı gedirdi siçanlardan üzüyü alsın, pişik də tumanının altında gedirdi. Qarı içəri girib, qarını açdı və çağırırdı.

– Siçanlar, üzük kimdədi?

Siçanlardan biri qabağa gəldi, dedi:

– Burdan düşmənin qoxusu gəlir.

Qarı çığırdı üstünə ki, yalan demə, burda düşmənin-zad yoxdu. Bu saat üzük kimdədi dillənsin. Bir siçan qabağa gəldi, dedi:

Üzük məndədi.

Elə ki, siçan bunu dedi, o saat pişik tullanıb siçanı tutdu. Bayaq qaçdı. Qarı başına döydü ki, vay üzük getdi. Pişik ordan qaçdı eşiyə, tez isti-isti siçanı yedi. Sonra gəlib göyərçini çağırırdı, dedi:

– Göyərçin qardaş, üzüyü gətirmişəm. İndi sən aparıb üzüyü qıza ver. Həmin otağın başında baca var ha, o bacadan içəri gir, qız ordadı. Üzüyü ver qıza, o sənə dil verər. Onda sən deyərsən ki, pişik meşədədi. Üzükdən məni istəsin, mən hazır olaram.

Göyərçin üzüyü dimdiyinə aldı, uçub bacadan içəri girdi, gördü ki, padşahın qızı keçəlin arvadı yatıbdı. Ehmalnan pırr eləyib qızın yanına gəldi. Qanadıyan qızın üzünə vurdu, qız yuxudan ayıldı. Göyərçin üzüyü qızın əlinə qoydu, özü də qızın ətrafında pırr edib, pırıldamağa başladı. Qız tez üzükdən göyərçinə dil istədi. Göyərçin dilə gəlib dedi:

– Pişik meşədədi, üzükdən istə, qoy pişik də gəlsin.

* Yavaşca.

Qız üzükdən istədi, pişik hazır oldu. Üzükdən pişiyə dil istədilər, pişik danışıb dedi:

– Keçəlin anası ağlamaqdan gözləri kor olub. Yazıq keçəl gündə başına döyür.

Müxtəsər kəlam*, pişik bütün əhvalatı qıza danışdı.

Qız üzüyə dedi:

– Üzük səndən istəyirəm, bu saat mən, göyərçin bir də pişik, bu evnən keçəlin yanında, qalanlarının hamısı yerdə.

Əlqərəz, bu gün otuz doqquzuncu günüdür. Bir gündən sonra, qırx gün tamam olacaqdı ki, Hindistan padşahının oğluna toy eləyəcəkdilər. Elə ki, qız üzükdən istədi ki, keçəlin yanında olsun, o saat qız, göyərçin, pişik evnən bərabər keçəlin həyatında, köhnə yerində oldular. Qalanları hamısı orda qaldılar.

Pişik düşüb keçəlin yanına gəldi. Keçəl pişiyi görəndə sevindi, çünki çoxdandı nə pişiyi, nə də göyərçini görmürdü. Keçəl elə bilirdi ki, pişiknən göyərçin ac qalıb, çıxıb gediblər. Pişik yapışdı keçəlin ətəyindən, çəkə-çəkə eşiyə çıxartdı. Elə ki, keçəl evi gördü, tez pişik qabaqda, keçəl dalda yeddinci mərtəbəyə çıxdılar.

Qız gördü ki, keçəlin gözləri lap az qalıb tutulsun, tez üzükdən keçəlin də, keçəlin anasının da gözünün sağalmasını istədi. Bunların gözü sağaldı. Bundan sonra üzükdən dil aldılar. Yenə əvvəlki kimi yeyib-içməyə başladılar. Keçəl üzükdən qarını istədi, qarı hazır oldu. Keçəl verdi qarını pişiyin əlinə. Pişik bir tərəfdən, göyərçin bir tərəfdən, qarını didik-didik elədilər.

Yedilər, içdilər, mətləblərinə yetişdilər. Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri nağıl deyənin, biri də özümün. Sən sağ, mən salamat. Sən yüz yaşa, mən iki əlli. Hansı çoxdu, onu sən götür.

* Sözüün qızası.

HAMBAL ƏHMƏD

Biri varıdı, biri yoxudu. Çox böyük şəhərlərin birində bir dövlətli tacir varıdı. Bu tacir səhər çörəyini yeyəndən sonra həmişə bazara gedərdi ki, görsün təzə nə cür mallar satırlar, alış-veriş necə gedir. Həmişə bazarda nə cür yaxşı mal satıl-saydı, hamısı bu tacirin evində tapılırdı. Bir gün yenə tacir bazardan çoxlu mal almışdı. Bu malın hamısını bir sandığa yığıb, getdi bir hambal axtarsın ki, gəlib bu şeyləri arabaya yığsın, küçə qapısından da evə daşsın.

Bir az gəzəndən sonra, gördü ki, kənarında bir hambal otu-rub. Bu hambalın adı Əhməd idi. Tacir əl eləyib onu çağırdı:

– Ay hambal, gəl bu şeyləri arabaya yığ, apar evə, orda da arabadan götürüb qoyarsan evə.

Hambal Əhməd gəldi. Bir ora baxdı, bir bura baxdı, bir də şeylərə baxdı, dedi:

– Qoy bu şeyləri mənim dalıma.

Tacir dedi:

– Ay hambal, bunu araba gücnən çəkib aparar, sən nə danışırsan, belin zadın sınar, sonra mənə xataya salarsan.

Hambal Əhməd dedi:

– Ay tacir ağa, burda nə var ki, az yükü, sənə işin deyil, sən ancaq mənə yanımcan gəl.

Tacir bir iki adam çağırdı, köməkləşib sandığı hambal Əhmədin belinə qoydular. Hambal Əhməd sandığı götürüb atdana-atdana yola düşdü. Tacir də mat-mat baxa-baxa bunun dalıncan gedirdi.

Evə çatdılar, hambal Əhməd sandığı yerə qoyub, oturdu ki, bir az dincəlsin. Əhməd yerə oturanda, tacir fikirləşdi ki, dəli şeytan deyir ki, tut bu hambalı apar padşahın yanına, bir az pul qır. Onsuz da padşah pəhləvan axtarır.

Hambal Əhməd bir az dincələndən sonra, ayağa durdu

ki, getsin, tacir onun qabağını kəsib dedi:

– Mən səni buraxan-zad deyiləm. Bu saat mənən gedəcəksən padşahın yanına.

Hambal dedi:

– Ay tacir ağa, mən hara, padşah hara, sən gəl məndən əl çək, heç zəhmət haqqı da istəmirəm, qoy çıxım gedim.

Tacir hökmən dedi olmaz ki, olmaz.

Nə isə, tacir yarı zor, yarı xoş hambalı padşahın yanına apardı. Ora çatdı, qapını döydü, padşahın nökrələrindən biri gəlib, qapını açıb dedi:

– Nə istəyirsən?

Tacir dedi:

– Padşaha xəbər ver ki, onun üçün bir qüvvətli pəhləvan gətirmişəm.

Nökər qapını örtüb, padşahın yanına getdi, üstündən bir az keçəndən sonra gəlib dedi:

– Padşah buyurur ki, içəri gəlsinlər.

Tacir hambal Əhmədnən nökrerin dalına düşüb padşahın hüzuruna getdilər. Padşah hambal Əhmədə baxıb gördü ki, heç pəhləvanlarının içində bu boyda pəhləvan yoxdu. Tez əmr elədi ki, buna yaxşı paltar verilsin, yer verilsin. Padşah tacirə də pul verib yola saldı.

Hambal Əhmədə yaxşı paltar verdilər, otaq verdilər. Əhməd öz hambal paltarlarını soyunub bir sandığa qoydu, açarını da öz cibində saxladı. Geyinib-kecinəndən sonra bağa gəzməyə çıxdı. Bağda gəzəndə demə padşahın qızı da öz pəncərəsində oturub, ona tamaşa eləyirmiş. Bir ürəkdən min ürəyə padşahın qızı buna vuruldu. Demə qız buna baxanda hambal Əhmədin də gözü onda imiş. Bu da qıza aşiq olubmuş. Əhməd qaldı məhəttəl ki, qıznan harda söhbət eləsin.

Bir gün yenə qızı görmək üçün bağçaya çıxdı. Qızın yatdığı otağın pəncərəsinə baxdı, gördü ki, qız ağacların dalında oturub, ona baxır. Demə qız da gözləyirmiş. İkisi də

bir-birinə yaxınlaşıb görüşdülər, ürəklərini bir-birinə açdılar. Bu gündən sonra Əhmədnən qız həmişə burda görüşürdülər.

Günlərin bir günündə bir böyük əcdaha şəhər çayının üstünü kəsib, şəhəri qoydu susuz. Padşah pəhləvanlarının ha-mısını yanına çağırıb, əmr elədi ki, əcdahanı öldürsünlər. Əhməd gördü ki, bunu əcdaha qabağına göndərəcəklər, tez cibindən sandığın açarını çıxartdı, gedib sandığı açdı, hambal paltarını çıxarıb geydi. Çıxıb getmək istəyəndə qız onu görüb dedi:

– Ay Əhməd, neyləyirsən? Mən səni sevirəm, sən də məni, yavaş-yavaş atam da razı olur. Sən getsən bizim işimiz necə olar? Gəl sən get davaya, qorxma, heç zad olmaz.

Əhməd dedi:

– Yox atam, mənim işim deyil. Get işinin dalıncan. Mən gərək özümü ölümə verəm, nə var, sən məni istəyirsən. Nə gəlib sənətimə. Gedib təzədən hambal olacağam. Mən hara, əcdaha hara.

Qız təzədən başladı yalvarmağa:

– Ay Əhməd, sənə nə işin var ki, özünü əcdaha qabağına verəsən. Qoşunu göndər əcdahanın qabağına, özün də de ki, mən daldan hücum eləyəcəyəm. Elə ki, qoşun töküldü əcdahanın üstünə, sən özünü çək bir qırağa. Nə işin var əcda-haynan davaya çıxasan. Get bir kölgədə yat, elə ki, vurhavur sakitləşdi, onda sən də bir yandan çıx gəl evə.

Bu sözlər bir az Əhmədin qulağına girdi. Təzədən hambal paltarlarını çıxardıb sandığa qoydu. Pəhləvan paltarlarını geyib, qoşunun yanına gəldi.

Qoşun cəmləndi, şeypur çalındı, hambal Əhməd qoşunun qabağına düşüb, çaya tərəf getməyə başladılar. Çaya yaxınlaşanda Əhməd qoşunu dağıdıb göndərdi əcdahanın qabağına, özü də qızın dedi ki, çəkilib bir ağacın kölgəsində yatdı.

Bir az keçmişdi, Əhməd gözlərini təzəcə açmışdı ki, bir

də nə gördü! Vay dədə vay! Bir əcdaha gəlir ki, adamı lap vəhmə basır. Əhməd gördü ki, yox işlər şuluqdu. Əcdaha bir baş onun üstünə gəlir. Öz canını qurtarmaq üçün xəncəli belindən çıxarıb, əlinə aldı. Əcdaha buna yaxınlaşıb hücum eləyəndə Əhməd bütün qüvvətini yığıb əcdahanı iki böldü, o saat qan göyə fəvvarə verdi.

Padşaha muştuluqçu getdi ki, Əhməd əcdahanı öldürdü. Əhmədi padşahın hüzuruna gətirdilər. Padşah camaatı yığıb dedi:

– Məni istəyən, buna xələt!

Hər tərəfdən buna xələt töküldü. Şəhər suynan sirab oldu. Əhməd də xələtlərini yığıb, qızın yanına gəldi. Qız onu görən kimi, yaxınlaşıb dedi:

– Sənə demədimmi əcdapaha sənə heç nə eliyə bilməz.

İndi get atamdan məni istə.

Əhməd padşahın yanına elçi göndərdi. Padşah çox şadlıqnan qızını ona adaxladı. Bir neçə ay keyfnən, səfaynan gün keçirdilər. Bir gün xəbər çıxdı ki, ikinci əcdaha suyun qabağını kəsib.

Padşah vəziri çağırıb, dedi:

– Vəzir, bir tədbir tök, şəhər susuzluqdan qırılır.

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun nə var ki, Əhmədi göndər, gedib öldürsün.

Padşah tez Əhmədi çağırıb dedi:

– Əhməd, mən görürəm ki, sən çox igid adamsan.

İkinci əcdaha gəlib suyun qabağını kəsib. Gedib onu öldürməyi sənə tapşırıram.

Əhməd bu sözləri eşidən kimi cibindən haçarı çıxarıb bir baş sandıq olan otağa getdi. Sandığın ağzını açdı, içindən hambal paltarlarını çıxarıb, geyməyə başladı. Qız qaça-qaça gəlirdi ki, Əhmədə ürək versin, gedib gördü Əhməd yenə hambal paltarlarını geyib, getmək istəyir.

Qız yenə buna yalvarmağa başladı.:

– Ay Əhməd, allaha bax, tarıya bax, gəl sən mənim sözümdən çıxma. İndi biz nişanlıyıq. Sən nə ürəknən məni buraxıb gedirsən, gəl sən yenə get.

Əhməd onun sözünü kəsib dedi:

– Xeyir a, gələsən bunun xatiri üçün yenə ölümə gedəsən. Bir dəfə getdim, gücnən qurtardım. İndi ikinci dəfə gedib heç qayıtmayım? Xeyir, mənim işim deyil.

Qız dedi:

– Ay Əhməd, başına dönüm, qurbanın olum, o dəfə gedəndə yerdə yatmışdın əcdaha sənə üstünə gəldi, indi gedəndə ağacda yat, heç əcdaha da çıxma bilməsin.

Bu söz Əhmədin xoşuna gəldi. O təzədən hambal paltarlarını soyunub, öz pəhləvan paltarlarını geyinib, qoşunun yanına gəldi. Qoşun düzülüb, onu gözləyirdi. Şeypur çalındı, əmr olundu, qoşun yola düşdü.

Bir az gedəndən sonra, çayın qırağına çatdılar.

Əhməd dedi:

– Siz qabaqdan hücum eləyin, mən də gedib onu daldan tutacağam.

Qoşun qabaqdan əcdahanın üstünə töküldü. Qoşun qorxmurdu, çünki bilirdi ki, hər necə olsa, Əhməd əcdahanı öldürəcək. Əhməd elə ki, gördü qoşun getdi, bir hündür ağacın başına çıxıb yatdı. Elə təzəcə oyanmışdı, baxdı ki, nə, budu, əcdaha onun üstünə gəlir.

Əhməd gördü ki, işlər pisdə. Tez ağacdan yerə düşdü, gördü xəncərin işə salmasa, öz canı gedəcək. Tez xəncəri əlinə aldı, əcdaha buna çatan kimi, Əhməd bütün gücünü yığıb, xəncərnən əcdahanın başından vurdu. Qan əcdahanın başından fəvvarə kimi axdı; əcdaha ölüb, yerə sərildi.

Qoşun gəlib gördü ki, Əhməd əcdahanı öldürüb, özü də ayağını əcdahanın döşünə qoyub dayanmışdır. Tez padşaha muştuluqçu getdi ki, Əhməd əcdahanı öldürübdü. Camaat töküldü, Əhmədi qucaqlarına alıb, birbaşa padşahın hüzuruna gətirdilər. Padşah Əhmədi görən kimi yanına

çağırır, alından öpüb dedi:

– Məni istəyən, buna xələt versin!

Camaat əlindən gələni Əhmədə xələt verib, onun başına fırlanırdı. Əhməd xələtlərini götürüb öz otağına getdi. Qız eşitdi ki, Əhməd əcdahanı öldürüb, sevincək Əhmədin otağına qaçdı. Görüşdülər, öpüşdülər, sonra qız dedi:

– Əhməd, sənə dedim ki, get, əcdaha sənə heç bir şey eləyə bilməz.

Əhməd cavab verib, dedi ki, doğrudur, bu dəfə sən dediyin kimi gedib ağacda yatmışdım, amma köpək oğlunun əcdahası elə bil mənənin güləsməyə gəlib. İyləyə-iyələyə gəlib məni tapdı. Gördüm ki, yerimdə sakit otursam, bu məni tikə-tikə eləyəcək, tez xəncərimi çıxarıb onu iki böldüm.

Qız çox sevindi. Gecə oldu, hərə öz otağına çəkilib yatdı.

Bir neçə gün belə keçdi. Bir gün padşah Əhmədi yanına çağırır dedi:

– Əhməd, mən toy tədarükü görürəm. Bu günlərdə sənənin toyundu. Bu işə sən nə deyirsən?

Əhməd heç nə deməyib başını aşağı saldı. Padşah gördü ki, baş aşağı salmaq razılığı bildirir.

Bir neçə gün toy tədarükü görüldü, qıza toy paltarları tikildi, qonaqlar çağırıldı. İki gündən sonra toy başlanacaq.

Bir gün padşah evində oturmuşdu, gördü ki, qonşu məmləkətin adamları gəlib padşahlardan kağız gətiriblər. Padşah vəziri çağırır kağız oxutdurdu. Bildilər ki, qonşu məmləkətin padşahı bunları davaya çağırır.

Səhəri gün padşah başladı dava tədarükünə. Əhmədi yanına çağırır dedi:

– Əhməd, bilirəm bu xəbər sənənin ürəyini sıxacaq, amma gərək deyəm. Qonşu məmləkətin padşahı bizi davaya

çağırır. İndi biz dava tədarükü görürük. Sənənin toyun hələ qaldı. Sən özün də davaya hazırlaş. Sabah dava başlanır.

Əhməd dava sözünü eşidən kimi, əlini saldı cibinə, haçarını çıxarıb, gəldi birbaş sandıq olan otağa. Sandığın ağzını açdı, hambal paltarlarını çıxarıb geydi, palanını götürüb bir-baş çıxmaq istəyirdi ki, qız içəri girdi. Qız gördü ki, Əhməd yenə hambal paltarlarını geyinib, soruşdu:

– Ay Əhməd, yenə nə olub bu paltarlarını geyinmişən?

Əhməd dedi:

– Necə yə'ni, nə olub? Atan iki kərə məni əcdaha qabağına göndərib bəs deyil, indi də qoşun qabağına göndərir. Gic deyiləm ki... getsin özü də! Niyə mən havayı-havayı canımı qurdlara verim?

Qız yenə durdu yalvarmağa:

– Ay Əhməd, allaha bax. Gəl sən mənim sözümə bax, get davaya. Əcdahanı öldürəndə sənə nə oldu ki, indi də nə olsun?

Əhməd qızın üzünə baxıb dedi:

- Uzun danışma, mən davaya gedən-zad deyiləm, əcdahaydı, təkidi, mən onu öldürdüm, indi də əcdaha deyil ki... Oxun biri gəlib sancıldı ürəyimə, sonra nə olsun? Mən oxun qabağına gedə bilmərəm.

Qız dedi:

– Ay dəli, axı sən özünü niyə üzə verirsən. Mən ata, de-nən ki, mən həmişə düşməne daldan hücum elərəm, siz qabaqdan gedin. Onlar qabaqda hücum eləyəndə, sən də qaçıb bir yanda gizlənersən. Qoşun evə gələndə sən də onların dalınca gələrsən. Bu da əcdaha deyil ki, dalınca gəlsin. Yoxsa toyumuza iki gün qalıb, məni niyə bədbəxt eləyirsən.

Bu sözlər bir az Əhmədin ürəyini yumşaltdı. Əhməd razı olub, əmr elədi ki, ona bir at gətirsinlər.

Nökərlər tez yüyürüb tövlədən bir yaxşı at seçib gətirdilər. Əhməd atdan çox qorxurdu. O, ata yaxınlaşanda, əl vurdu atın qarnına. Bu atın qarnına əl atan kim, at

qarnını tərptədi. Əhməd qorxub əmr elədi ki, bu at pisdi, yaxşısını gətirsinlər. O elə bir at axtarırdı ki, yabı kimi, nə qədər əl vursan da tərptəməsin. Nökərlər Əhmədin əmrinə görə gedib tövlədən bir başqa at seçib gətirdilər. Əhməd bunun qarnına əl vurdu, gördü ki, bu da qarnını tərptədi. Əmr elədi başqa at gətirsinlər. Elə-elə beş-altı at gətirib, hamısının qarnına əl vurdu, gördü ki, qarınları tərptənir.

Nökər gördü ki, hansı atı gətirirsə, Əhmədin xoşuna gəlmir, axırda dedi:

– Ay pəhləvan ağa, əgər istəyirsən özün tövlə həyətinə get, mən də atların hamısını çıxardım, hansı xoşuna gəlsə onu götür.

Əhməd bunun sözüə baxıb tövlə həyətinə getdi, atlara bir-bir baxdı, hamısına əl vurdu, gördü ki, yox, hansına əl vurur, özünü dik atır. Heç birini seçmədi. Bir də baxıb gördü ki, küncdə bir yazıq at var. Tez ona yaxınlaşdı, nə qədər əl vurdu, gördü ki, bunun heç halına təfəvüt eləmir. Öz-özünə fikir elədi ki, bu yabı mənim üçün lap yaxşıdır. Tez nökeri çağıraraq dedi:

– Gəl bu atı mənə ver.

Nökər atı çəkib bunun yanına gətirdi. Əhməd atın üstünə mindi. Gördü ki, lap bunun malıdır. Elə bu at yavaş-yavaş gedər. Amma öz-özünə dedi:

– Hər nə olur-olsun, qoy ayaqlarımı bağlatdırım. Tez nökerləri çağıraraq dedi:

– Gəlin mənim ayaqlarımı atın qarnı altından bir-birinə bağlayın.

Nökərlər bunun ayaqlarını bərk-bərk bağladılar. Əhməd bu işləri görəndə, padşah da aynadan baxırdı. Öz-özünə dedi:

– Adə, bu nə cür adamdır, gör atların içində nə yaxşı at seçdi. Kişi doğurdan da minici imiş. Yel atını tapıb.

Meydanda qoşun bir-birini qırırdı, padşahın qoşunu yavaş-yavaş basılırdı. Padşah da, sərkərdələr də, az qalmış-

dılar özlərini itirsinlər. Elə ki, Əhməd atın üstünə mindi, tay dalısını soruşma. At bir başın silkələdi, cilov Əhmədin əlindən çıxdı. At bunu birbaş götürdü. At elə gedirdi ki, yel kimi. Əhməd gördü ki, uzaqdan bir ağac görünür. At bu ağaca ya-xınlaşsaq, Əhməd əlini atdı ağaca ki, yapışib atı saxlasın, at onu elə çəkdi ki, ağac kökündən çıxıb qaldı Əhmədin qol-tuğunda. Əhməd yel atının üstündə, qoltuğunda bir əlli-altmış illik ağac, düşmən qoşununun içinə soxuldu. Yel atı o yan-bu yana çırpınırdı. At o yan-bu yana qaçdıqca düşmənin əsgərləri Əhmədin qoltuğundakı ağacın yerdən sürünən bu-daqları altında qalıb ölürdülər. At da bir yandan əzişdirirdi: Bu cür Əhməd düşmən qoşunun qırılıb qurtardı. Düşmən gördü yox, bu pəhləvan tay lap bunların axırına çıxacaq, üz dön-dərib qaçmağa başladı.

Əhməd qoşunun içində o yan-bu yana qaçıb, meydanı ver-veyran elədi. Amma nə qədər ələyirdisə, atın cilovunu saxlaya bilmirdi. At onu lap yarımcan eləmişdi. Bu halda düşmən qoşununun sərkərdəsi Cilovxan da öz yaxın adamlarıyla dağın başında durub davaya tamaşa ələyirdi. Əhməd gördü ki, at onu lap öldürəcək, ağacı salıb atın boynunu qucaqladı. hər yetənə qışqırırdı ki, cilov-cilov. O yalvarırdı ki, bəlkə atın cilovunu bir adam tutub onu qurtara. Cilovxan baxdı ki, Əhməd bütün qoşunu dağıdıb, indi də cilov-cilov deyib, bağıra-bağıra meydanı gəzir. Tez atını minib öz adamlarına dedi:

– Adə, tez olun, atları minin. Zalım oğlu zalım, bütün qoşunumu qırılıb dağıdıb, indi də Cilovxan, Cilovxan deyər mənə axtarır. Tez olun qaçaq ki, gəlib tutsa, atamızı yandırar.

Əlqərəz, bütün düşmən dağıldı. Yerdə qalan on-on beş yaralı əsgərnən Cilovxan özü də qorxudan qaçdı. Əhmədin də lap son nəfəsiydi. Padşahın qoşunları düşmənin dağılıb qaçdığını görəndən sonra tökülmüşdülər meydana. Ordan, burdan, axır ki, bir təhərnən atı saxlayıb Əhmədi atdan

endirdilər. Əsgərlər Əhmədi qucaqlarına alıb, gətirib yerinə saldılar. Əhməd heç özünü bilmirdi. Bir neçə saatdan sonra Əhməd özünə gəldi. Padşah Əhmədi yanına çağırtdırıb alından öpdü, sonra öz tacını çıxardıb onun başına qoydu.

Əhməd oldu məmləkətin padşahı. Hambal Əhməd dönüb oldu Əhməd şah. Padşah da oldu onun vəziri. Hər şey qurta-randan sonra padşah bir gün Əhməddən soruşdu:

– Ay bala, Əhməd, o yel atına minəndə ayaqlarını niyə atın qarnının altından bağlatdırmışdın?

Əhməd bir fikirləşib cavab verdi:

– Mən and içmişdim ki, şəhid olmayınca atdan düşməyəcəyəm. Odu ki, ayaqlarımı atın qarnının altından bağlat-dırmışdım. Bu da iyidliyin bir nişanasıdır.

Qırx gün, qırx gecə Əhmədlə şah qızına toy elədilər, şadyanalıq keçirdilər. Onlar şad-şalayın ömür sürüb dövrən keçirdilər. Sizin də kefiniz kök, damağınız çağ olsun.

NAĞILLARI SÖYLƏYƏNLƏR VƏ TOPLAYANLAR HAQQINDA MƏLUMAT

Üçbiğ kosa. Söyləyəni: Hadrut kəndindən Cabbar Mövla Qulu oğlu, təv. 1935. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun II cildində çap olunub. B., 1961.

Məlik Ducar. Söyləyəni: Cəbrayıl rayonunun Soflu kəndindən Hacı Misirxan Miri oğlu. Toplayanı: Əhliman Axundov, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun II cildində çap olunub. B., 1961.

Ceyranın nağılı. Bakı, Ruqiyyə Rza qızı, 42 yaşında, 1936. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 1960.

Reyhannın nağılı. Qubadlı rayonu. Başarat İbadulla Xəlil oğlu, 95 yaş, 1943. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun III cildində çap olunub. B., 1962.

Qəşəmin nağılı. Söyləyəni: Füzuli rayonu, Zərgər kənd sakini Qarayeva Mehriban, 62 yaş. Toplayanlar: Hikmət Quliyev, Səfa Qarayev, 2004.

Sit-Əli-Hüsn və Həsənin nağılı. Söyləyəni: Sultan Məmmədli oğlu Mustafayev, 1913-cü ildə Qərbi Azərbaycanın Basarkeçər rayonunun Sarıyaqub kəndində anadan olub. Toplayanlar: Hikmət Quliyev, Səfa Qarayev.

Tərəqqi və tənəzzülün nağılı. Söyləyəni: Füzuli rayonu, Zərgər kənd sakini Qarayeva Mehriban, 62 yaş. Toplayanlar: Hikmət Quliyev, Səfa Qarayev, 2004.

Soltan İbrahim. Söyləyəni: Əzizbəyov rayonunun Qala kəndindən Əli Novruzov, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun II cildində çap olunub. B., 1961.

Əmir ilə şah qızı. Ağdam rayonu, Mahmud Vəliyev, 42 yaşında, kolxozçu, təv. 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun III cildində çap olunub. B., 1962.

Taxta qılınc. Naxçıvan folklor şöbəsi arxiv, 1930. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun III cildində çap

olunub. B., 1960.

Ax-vax. Əli Bayramlı rayonu, Çölbeşdəli kəndi, Səməd Səmədov, müəllim, 27 yaşında, 1935. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 1960.

Bacı və qardaş. Naxçıvan şəhəri, Mehdi Həsənəli oğlu, 105 yaşında, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun III cildində çap olunub. B., 1962.

Quru kəllə. Bərdə rayonu. Mahmud Əli oğlu, 65 yaşında, kolxozçu, 1934. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun III cildində çap olunub. B., 1962.

Xacə Fəttah. Söyləyəni: maşağalı Hilal Əli oğlu. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun II cildində çap olunub. B., 1961.

Altı yoldaş. Cəbrayıl rayonu, Məmməd Əhməd oğlu, kolxozçu, 70 yaşında, 1943. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun III cildində çap olunub. B., 1962.

Yetim İbrahim və sövdəgər. Qubadlı rayonu, Qaracalı kəndi, Mustafa Məmməd oğlu, kolxozçu, 45 yaşında, 1943. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun III cildində çap olunub. B., 1962.

Altın top. Söyləyəni: Məsmə Yedigərova, Şərur rayonu, Ərəbyengicə kəndi. "Naxçıvan nağılları" I c. kitabında çap olunub. Bakı, 2005.

Şah İsmayıl və qızıl balıq. Söyləyəni: Yusif Novruz oğlu Novruzov, Şərur rayonu, Xok kəndi. "Naxçıvan nağılları" I c. kitabında çap olunub. Bakı, 2005.

Əbilqasım. Söyləyəni: Qubadlıdan Nəsir Süleyman oğlu, təv. 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun II cildində çap olunub. B., 1961.

Zəmanənin hökmü. Füzuli rayonu, Hümmət Məhəmməd oğlu, 68 yaşında, kolxozçu, 1943. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun III cildində çap olunub. B., 1962.

Ləlin nağılı. Bakı, Fatma Nəsir qızı, 80 yaşında, 1939.

Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun III cildində çap olunub. B., 1962.

Padşah və dəmirçi. Murad Qəhrəman oğlu, az savadlı, 42 yaşında, dəmiryolçu, 1957. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun IV cildində çap olunub. B., 1963.

Naxışın axtarılması: İsmayilov Məmmədrəsul Abdulla oğlu, təv. 1939, texnikomu qurtarıb. Müəllim işləyib. - Azərbaycan folkloru antologiyası, XVI kitab (Ağdaş folkloru), Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006, s. 413.

Cırdan. Söyləyəni: Səkinə Şamməd qızı, Qubadlı rayonu, 70 yaş, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun V cildində çap olunub. B., 1964.

Bişibitdənin nağılı. Söyləyəni: Qarayev Pənah Balaxan oğlu, 55 yaş, Füzuli rayonu, Zərgər kənd sakini, B., 2004. Toplayanlar: Hikmət Quliyev, Səfa Qarayev.

Ağılsız naxışın xeyri yoxdu: Əhmədov Əhmədiyyə Kərim oğlu, Ağdaş rayonu, Ərəb kənd sakini, təv. 1927. - Azərbaycan folkloru antologiyası, XVI kitab (Ağdaş folkloru), Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006, s. 387.

Qismət belə imiş. Söyləyəni: Pakizə Axundova, Naxçıvan, Cəhri kəndi. "Naxçıvan nağılları" I c. kitabında çap olunub. Bakı, 2005.

Yoxsul qocaynan vəzir. Qubadlı rayonu, Əliquluşağı kəndi, Müslü Əhməd oğlu, 62 yaşında, kolxozçu, təv. 1943. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun III cildində çap olunub. B., 1963.

Ağıllı qız. İsa Həsən oğlu, 79 yaşında, 1955. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun IV cildində çap olunub. B., 1963.

Ata vəsiyyəti. Toplayanı: Lütvəli Vahabov, Şəki şəhəri, 82 yaş, 2003. Təqdim edən Hikmət Əbdülhəlimov.

Papağı üç dəfə göyə atıb-tutma. Toplayanı: Lütvəli Vahabov, Şəki şəhəri, 82 yaş, 2003. Təqdim edən Hikmət Əbdülhəlimov.

Tülküdən qorxan Əhmədin nağılı. Söyləyəni: Füzuli rayonu, Zərgər kənd sakini, Qarayeva Mehriban. 62 yaş. Toplayanlar: Hikmət Quliyev, Səfa Qarayev, 2004.

Hillilimnən Güllülüm. Dursun Qasım qızı Allahverdiyeva, savadsız, 73 yaşında, 1956. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun IV cildində çap olunub. B., 1963.

Poçtalyon dovşan: Azərbaycan folkloru antologiyası, XVI kitab (Ağdaş folkloru), Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006, s. 404.

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm. Söyləyəni: Aslan Nəcəf oğlu, Qubadlı rayonu, Əyin kəndi, 90 yaş, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun V cildində çap olunub. B., 1964.

Pıspisa xanım və Siçan Solub bəy. Söyləyəni: İfrat Cəfər qızı, Laçın rayonu, Minkənd, 65 yaş, 1944. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun V cildində çap olunub. B., 1964.

Cik-cik xanım. Söyləyəni: Mehdiqulu Nuruş oğlu, Qubadlı rayonu, Xocahan kəndi, 95 yaş, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun V cildində çap olunub. B., 1964.

Dovşan. Söyləyəni: Rəhman Əli oğlu, Qubadlı rayonu, 59 yaş, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun V cildində çap olunub. B., 1964.

Tülkü, tısbağa və dəvə. Söyləyəni: Füzuli rayonu, Zərgər kənd sakini Qarayeva Mehriban, 62 yaş. Toplayanlar: Hikmət Quliyev, Səfa Qarayev, 2004.

Yaxşılığa yamanlıq: Məhərrəmov Məmmədrəsul Əli oğlu, Ağdaş rayonu, Dəhnəxəlil kənd sakini, - Azərbaycan folkloru antologiyası, XVI kitab (Ağdaş folkloru), Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006, s. 423.

Süleyman və qarışqa: Azərbaycan folkloru antologiyası, XVI kitab (Ağdaş folkloru), Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006, s. 62.

Zəhmət və zinət: Əfəndiyeva Solmaz İsmayıl qızı, Ağdaş rayonu, Xosrov kənd sakini, - Azərbaycan folkloru antologiyası, XVI kitab (Ağdaş folkloru), Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006, s. 439.

Aşın altındakı qızıl: Qurbanov Sirac Cəfər oğlu, Ağdaş rayonu Hüşün kənd sakini, təv. 1930, orta təhsilli. - Azərbaycan folkloru antologiyası, XVI kitab (Ağdaş folkloru), Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006, s. 365.

Keçəlin kələyi: Məhərrəmov Məmmədsəid Əli oğlu, Ağdaş rayonu, Dəhnəxəlil kənd sakini, - Azərbaycan folkloru antologiyası, XVI kitab (Ağdaş folkloru), Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006, s. 412.

Xeyirxahlıq. Söyləyəni: Təslim Məhəmməd oğlu Abdurrahmanov, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdcü, 78 yaş, 2003, toplayan: Hikmət Əbdülhəlimov.

Məhəmməd. Naxçıvan, Baxşalı Sultanov, müəllim, 32 yaşında, 1934. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub.

Pişik və padşah. Folklor şöbəsi arxivi, 1930. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub.

Əzrayılın insanın əhvalatı. Söyləyəni: Bayramov Dursun, Qərbi Azərbaycan, Almalı kəndi. Toplayanlar: Hikmət Qarayev, Səfa Qarayev. 2005.

Daş üzük - Söyləyən: Sabunçu qəsəbəsindən fəhlə Qaraş Nəcəf oğlu, 1940 // Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın II cildində çap olunub. B., 1961.

Hambal Əhməd - Söyləyən: Naxçıvandan Baxşalı Sultanov. Toplayan: M.H.Təhmasib, 1934 // Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın II cildində çap olunub. B., 1961.

NAĞILLARIN SÜJET GÖSTƏRİCİSİ

Topluda çap olunan nağılların süjet göstəricisi SUS (Сравнительный указатель сюжетов. Восточнославянская сказка, Л., 1979), AA (Н.П.Андреев: Указатель сказочных сюжетов по системе Аарне, Л., 1929) və AT (Thompson S. The types of the folktale. A classification and bibliography. Second revision, 1973) kataloqları əsasında tərtib olunub.

Göstəricidə istifadə olunan şərti işarələr:

+ **(üstəgəl işarəsi)** - bu işarə ilə eyni nağıl daxilində kontaminasiya olunmuş süjetlər göstərilmişdir.

= **(bərabərlik işarəsi)** - Aarne-Andreyev və SUS göstəricilərində eyni süjetə bəzən fərqli nömrələr altında rast gəlinir. Belə halla qarşılaşdıqda bərabərlik işarəsindən istifadə etməklə süjetin digər kataloqdakı nömrəsi göstərilmişdir.

0 **(sıfır işarəsi)** - bu işarə ilə adı çəkilən kataloqlarda rast gəlinməyən süjetlər verilmişdir.

Üçbiğ kosa: SUS 530 = AA 530 A + SUS 3022

Məlik Dücar: SUS 531 (qəhrəman atın köməyi ilə qeyri-adi quşun, quşu sahibi pəri qızı gətirir; qızın nikah tapşırıqlarını yerinə yetirib onunla evlənilir)

Ceyranın nağılı: Qarşılığı yoxdur:

Reyhanın nağılı: 0 (Qəhrəman Əş-əş divi öldürüb bacısını xilas edir) + SUS 301 A, B

Qəşəmin nağılı: Qarşılığı yoxdur:

Sit-əl-hüsn və Həsənin nağılı: Qarşılığı yoxdur:

Tərəqqi və tənəzzülün nağılı: SUS 938 B = AA *931 I

Soltan İbrahim: Qarşılığı yoxdur.

Əmir ilə şah qızı: SUS 566 (qəhrəmana atasından miras qalmış kisə, papaq və tütək oğurlanır; qəhrəman qeyri-adi alma əldə edir, onun köməyi ilə oğurlanmış əşyalarını geri qaytarır)

Taxta qılınc: SUS 507 C*

Ax-vax: 0 (Sandığın içindəki qız: balıqçı onun sayəsində

varlanır; başqa qadına gözü düşdüyündən onu sandığa qoyub dəryaya atır; var-dövləti əlindən çıxıb müflisləşir) + SUS 1426 = AA *895 + 0 (qəhrəman əcaib heyvanı öldürüb onun işıq-saçan əşyasını ələ keçirir) + 0 (qəhrəman misi qızıla döndərən ot əldə edir, onun sayəsində varlanır; anası sərrafla əlbir olub onu öldürməyə çalışır; qəhrəman onların hər ikisini öldürür) + 0 (Səbirsiz insan: qırx gün səbr etsə, pəri qızla evlənəcək, amma bu mümkün olmur)

Bacı və qardaş: SUS 510

Quru kəllə: 0 (Quru kəllədən doğulan uşaq balıqların gülməsinin səbəbini izah edir) + 0 (tutquşu padşaha qeyri-adi alma tumu hədiyyə edir)

Xacə Fəttah: Qarşılığı yoxdur.

Altı yoldaş: SUS 513 A

Yetim İbrahim və sövdəgər: SUS 465 C

Altın top: SUS 315 = AA 315 A (Ana divlə əlbir olub oğlunu öldürməyə çalışır)

Şah İsmayıl və qızıl balıq: SUS 559* = AA *559 I + SUS 653 A + 0 (dülğər ağacdən qadın heykəli düzəldir, molla ona paltarını tikir, həkim isə can verir)

Əbilqasım: Qarşılığı yoxdur.

Zəmanənin hökmü: 0 (kasıb ilanının köməyi ilə padşahın yuxusun yozur)

Ləlin nağılı: SUS 655 = AA 925* + SUS 976 = AA *981 I (Qız kimə çatmalıdır?)

Padşah və dəmirçi: 0 (Padah dəmirçinin onun üçün saxta qılınc düzəltdiyini zənn edib qollarını vurdurur)

Naxışın axtarılması: SUS 460 B

Armudan bəy: SUS 545 B (tülkü qəhrəmana padşahın qızı ilə evlənməkdə köməklik edir)

Cırtan: SUS 1180

Bişibitdənin nağılı: 0 (qəhrəman öküzün belindəki cavanlıq almasını əldə etmək üçün o dünyaya gedir)

Xeyirxahlıq: 0 (Üç gənc Dağyanusun zülmündən qaçır)

+ 0 (qəhrəman ata-anasını südlə bəsləyir) + 0 (qəhrəman qadına yaxınlıq qarşılığında şərbət təklif edir)

Qəbr əzabı: 0 (Allah qonaq xoşlamayan arvadı cəzalandırır)

Göydən gələn bəla: 0 (Allah bəlanı əvvəl ata, camışa verir, ev yiyəsi aparıb onları satır, axırda bəla onun özünə gəlir)

Qazkeçməz körpüsü: 0 (Musa peyğəmbər arvadından şikayət edən şəxsə onu döyməyi məsləhət görür)

Üç günah: SUS 839 (abid ya qadınla əlaqədə olmalı, ya uşağın başını kəsməli, ya da arağı içməlidir; abid sonuncuya razılıq verir; arağı içdikdən sonra həm qadınla əlaqədə olur, həm də uşağın başını kəsir)

Üç dilək: AT 750 A (Allah oduncuya üç dilək haqqı verir, amma odunçu ondan lazımınca yararlanma bilmir)

Çobanın çarixli-patavalı namaz qılması: SUS 827 (peyğəmbər çobana namaz qılmağın qaydasını öyrədir)

Hazırcavab uşaq: SUS 655 = AA 925*

Ağılsız naxışın xeyri yoxdu: SUS 945

Qismət belə imiş: 0 (arvad yeni doğulan oğlunun adını Qismət belə imiş qoyur; onun sayəsində ərinə tapır)

Yoxsul qocaynan vəzir: SUS 837

Ağıllı qız: 0 (Arvad yıxmayan ev tikili qalar) + 1651 (Bahalı pişik: qəhrəman pişik olmayan ölkədə onu baha qiymətə satır)

Ata vəsiyyəti: 0 (qəhrəman qumarbazların böyüyündən qumar öyrənmək istəyir, onun səfalət içində yaşadığını görüb bu peşədən əl çəkir) + SUS 655 = AA 925*

Papağı üç dəfə göyə atıb tutmaq: 0 (oğru hasardan yıxılıb ayağını sındırır; hasarı hündür tikdirdiyinə görə bağ sahibini tutub dara çəkmək istəyirlər; bağ sahibi bənnanı, bəna qəlib düzəldən ustanı günahlandırır)

Tülküdən qorxan Əhmədin nağılı: SUS 1060

Hillilim və Güllülüm: SUS 1696 = AA 1696 A (Döyülən axmaq) + 0 (ər-arvad qızı evinə qonaq gedir) + 0 (arvad hırı tutmadığını bəhanə edib pambığı əyirmək istəmir) + SUS 1643 (arvad pambığı əyirmək üçün qurbağalara verir) +

0 (evdən qovulmuş arvad qarşısına çıxan heyvanları ərinin göndərdiyini zənn edir) + SUS 1644 (kişi arvadı üçün toy çaldırır və oğurluq dəvəni onun toyunda kəsdilir; arvad dəvəni xəbər alanda ərinin onun toyunda kəsdiyini deyir)

Poçtalyon dovşan: SUS 185* + 0 (Sehrli tütək: guya onu üç dəfə çalanda ölü dirilir; lotular həmin tütəyi baxa qiymətə molladan alırlar) + 0 (molla çobanı inandırır, guya həkimlər xəstə padşaha onun beynini məsləhət görüblər və onu paltarlarını dəyişməyə razı salır)

Keçəlin kələyi: Qarşılığı yoxdur.

Naxış: SUS 1641

Məhəmməd: 0 (kasıb özünü məşhur oğru kimi qələmə verir)

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm: SUS 123

Hiylogər keçi: SUS 125 + SUS 126 A* = AA 126*

Pıspısa xanım və Siçan Solub bəy: AT 2023

Cik-cik xanım: AT 1655

Dovşan: 0 (yarpaq dovşanın ayağının qanını silmək itəmir; dovşan yarpaqdan ulağa, ulaqdan qurda, qurddan köpəyə şikayət edir)

Tülkü, tısağa və dəfə: 0 (tülkü, tısağa və dəvə kömbə tapırlar; hərə öz yaşını deyir, kimin yaşı böyük olsa kömbəni o yeməlidir)

Yaxşılığa yamanlıq: SUS 155 (İlan onu donmaqdan xilas etmiş şəxsi sancmaq istəyir)

Süleyman və qarışqa: 0 (qarışqalar Süleyman peyğəmbərin qoşunun məğlubiyyətə uğradırlar)

Zəhmət və Zinət: 0 (kişi çarığın bir tayını həmişə ayağına geyinib o birini sandıqda saxlayır; sandıqdakı çarığ acıq edib evi tərk edir)

Daş üzük: SUS 560 (qəhrəman üzüyün köməyi ilə padşahın nikah tapşırıqlarını yerinə yetirir)

Hambal Əhməd: 1640 (Yalançı pəhləvan)

*Nağılların süjet göstəricisinin tərtibçisi
F.e.n. İlkin RÜSTƏMZADƏ*

MÜNDƏRİCAT

Üçbiğ kosa.....	3
Məlik Dücar.....	16
Ceyranın nağılı.....	30
Reyhanın nağılı.....	55
Qəşəmin nağılı.....	70
Sit-əl-hüsn və Həsənin nağılı.....	98
Tərəqqi və tənəzzülün nağılı.....	112
Soltan İbrahim.....	123
Əmir ilə şah qızı.....	140
Taxta qılınc.....	148
Ax-vax.....	153
Bacı və qardaş.....	175
Quru kəllə.....	179
Xacə Fəttah.....	190
Altı yoldaş.....	197
Yetim İbrahim və sövdəgər.....	204
Altın top.....	215
Şah İsmayıl və qızıl balıq.....	221
Əbilqasım.....	229
Zəmanənin hökmü.....	241
Ləlin nağılı.....	248
Padşah və dəmirçi.....	256
Naxışın axtarılması.....	263
Armudan bəy.....	265
Cırtan.....	267
Bişibitdənən nağılı.....	270
Qəbr əzabı.....	273
Göydən gələn bəla.....	275
Qazkeçməz körpüsü.....	277
Üç günah.....	279
Üç dilək.....	280
Çobanın çarılı-patavalı namaz qılması.....	282

Hazırcavab uşaq.....	283
Ağılsız naxışın xeyri yoxdu.....	285
Qismət belə imiş.....	287
Yoxsul qocaynan vəzir.....	289
Ağıllı qız.....	294
Ata vəsiyyəti.....	302
Papağı üç dəfə göyə atıb tutmaq.....	308
Tülküdən qorxan Əhmədin nağılı.....	311
Hillilim və Güllülüm.....	314
Poçtalyon dovşan.....	323
Naxış.....	326
Şəngülüm, şüngülüm, məngülüm.....	328
Hiyləgər keçi.....	333
Pıspısa xanım və Siçan Solub bəy.....	335
Cik-cik xanım.....	339
Dovşan.....	342
Tülkü, tısbağa və dəvə.....	343
Yaxşılığa yamanlıq.....	344
Süleyman və qarışqa.....	346
Zəhmət və zinət.....	347
Aşın altındakı qızıl.....	349
Keçəlin kələyi.....	351
Xeyirxahlıq.....	353
Məhəmməd.....	357
Pişik və padşah.....	364
Əzrayılın insanın əhvalatı.....	366
Daş üzük.....	367
Hambal Əhməd.....	379

Nağılları söyləyənlər və toplayanlar haqqında məlumatlar.....	389
Nağılların süjet göstəricisi.....	394

**Azərbaycan folkloru külliyyatı, VIII cild,
Nağıllar (VIII kitab),
Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2008.**

***Nəşriyyat direktoru:
Nadir Məmmədli***

***Kompüterdə yığdı:
Aysel Cəfərova
Aygün Balayeva***

***Korrektorları:
Ləman Süleymanova
Səbinə İsayeva***

***Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Ramin Abdullayev***

Kağız formatı: 60/84 1/16
Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 25 ç/v
Tirajı: 500
Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab AMEA Folklor İnstitutunun
Redaksiya-Nəşriyyat şöbəsində yığılmış, səhifələnmiş,
“Nurlan” nəşriyyatında hazır diapozitivlərdən
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.

